

1. తెలుగు సీత-శ్రీ కాళిదాస బాల్య పుష్పము - 533-534
2. కవిసంహారముల కావ్యగర్భములు - శ్రీ కాళిదాస వైకృంత భాగవతములు 535-536
3. శూద్రుల పద్మప్రాప్త్యంతము - శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి - 537-539
4. సాదాశ్రీ - శ్రీ రామ సంకేతగీతము - 540
5. భక్తి పాదము - శ్రీ కె. వేంకటేశ్వర - 547-548
6. శంకురాజ్యములు - శ్రీ మల్లాది సూర్య నారాయణ శాస్త్రి - 549-550
7. సుమతి - శ్రీ బలిరాజ రాంరావు - 551-556
8. ప్రబంధ కాలశ్రవణము - శ్రీ నారాయణ పుష్పమూర్తి - 567-575
9. మధుర పండితరామము - శ్రీ పింగళి లక్ష్మీరాంతులు - 577-
10. 'తాత విశవాంజ్ఞుని' - శ్రీ మూలరాజు దేవిప్రసాద్ - 578
11. పృథ్వీదేవతాంశుల దేవతలు - శ్రీ వేంకటేశ్వర వరమూర్తి 579-580
12. విశాఖానందము - శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమంత శాస్త్రి - 587-592
13. శత్రువధ - శ్రీ పంతుల శ్రీ రామ శాస్త్రి - 593-600
14. పరిణామ వాదము - శ్రీ వేంకటేశ్వర రామ శాస్త్రి - 601-605
15. రాజ సూత్రము - శ్రీ శివనందన శాస్త్రి - 607-613
16. కలకాదు సుమ - 'కమలకాంక్ష' - 615-626
17. మైథున సందేశము - 'సంపత్' - 627-632
18. ఆంధ్ర శాస్త్ర నిర్మాణ సమీక్ష - 'కళాకాంక్ష' - 633-640
19. 'కవిప్రవాహ' నిర్మమము - శ్రీ వావిలి నరసింహ శాస్త్రి - 641
20. విమలము - 642

విరోధి సం.
మార్గశీర్షము

భారతి

సంపుటము 26
సంచిక 12

తెనుగునీరి

శ్రీ కొణిదెన బాలకృష్ణయ్య

శ్రీమంతులు ధీమంతులు - సామంతులు గలసి మెలసి నలుపు సపర్యక్
చేమంతుల నలరు రమా - నీమంత్రిని యనగ దెలుగునీమ రహించున్.

పలుపు గల్గిన పచ్చ బయళ్ళుల గడుపార దినుచు దిగ్దాడెడి ధేనుతతులు
చిలుకాటుమబ్బుల చెలువున మెలుగాటి మడువుల నీదెడి మాహిషములు
నడవెలిగొండలు నా నైతు లదలింప దున్నుచు జనుచుండు దుక్కిఁబెట్లు
గొల్ల "ట్రుహ్లా" యంచు గొంకికెఱ్ఱను వీవ, గుంపుగూడుచునుండు గొట్టెపిండు
పంటపైరులు ఫలపుష్ప పాదపములు - నెడతెగక పాటు నేర్లు మహిధరములు
గలిగి కనువిందు గూర్చుచు గమలనిలయ - కాటప ట్టనదగు నన్నదాంధ్రనీమ.

పెద్దకడవను కూడును బెలుగు గలిపి - కడవయంచున బచ్చడి గార మునిచి
చేన బనినేయువారి దోసిళ్ళుల బోయ - జనుచునున్నది సిరి యన దెనుగుతల్లి.

గొట్టు నాగలి పాపటం గుంటకయును - జడ్డిగము మేడి బండియు జర్జకోల
గొట్టమున నెండకాలాన దిట్టవరచి - శ్రాంతిగొను భోగి మా తెల్లరైతు చాగి.

కొతిమొరిచేల బైకొని యల్లవీతెంచు కమ్మతెమ్మెరలపై గాంక్ష కలదొ
 కెంపుసొంపుల నింపు నింపు మెరపపండ్ల గనుపండువుగ గాంచగా దలంతొ
 నోరూరజేయుచు దోరగా గాచిన సెనగపొలాలపై జేర్తొ మనసు
 పొట్టలుబ్బెడి పాల పొత్తులు గల మొక్క తొన్నచేలను నిల్వ గన్నవైతొ
 ముఱ్ఱుగాయల నిండి విఱ్ఱివీగిన కంది యలచందపెనరల నంటజాతొ
 పొరలు పెనుదోసపండ్ల సొంపును గనెదవొ - మిలమిలని చెఱకుపాలను మించి నిండి
 కుంటలనుగల తీసిరు గ్రోలవలతొ - సాంధుడా ! రమ్మ ! రమ్మాయి ! బడలినాడ
 వని పిలిచి పెట్టు నతిధుల కాంధ్రరైతు.

వచ్చెను రాష్ట్రం బిక బార - పొచ్చెంబులు మాని తెలుగుప్రోడ లత్రిపియం
 బచ్చువడ నొక్కటిగ బరు - లచ్చెరువందంగ వడయు డభ్యుదయంబుల్.

కవిసింహముల కావ్యగర్జనము

శ్రీ ఈయ్యాణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులు

సంస్కృత సారస్వతతారావళమున విస్మృతి జలదచ్చన్నము లైన కవిజ్యోతు లెన్నియో కలవు. సారస్వతగ వేదానిష్టాశుల నిశితదృష్టి యప్పు డప్పు డీ విస్మృతి మేఘముల దొలగించుకొని యా జ్యోతుల నింపించుక పరికించి ప్రకాశింప జేయును. అట్టి జ్యోతులలో వంశీధరమిత్రు డొకడు. ఈకవి గౌరవగోరజాడు, ఆంధ్రదేశస్థుడు. త్రిలింగేశ మున 'దేవర్షి' గ్రామమున వసించు నీతని మూలపురు షుడు 'బావీడీక్షీరులు' శ్రీ. శ. ౧౫౦౦ కు బూర్వ మున గాబోలు, కాశీనగరమున జేరి యచ్చటనే స్థిర వాసమేర్పఱచుకొనెనట. ఈయనపాత్రుడు 'విశ్వ వాళదీక్షీరులు.' విశ్వవాళదీక్షీరుని పాత్రులలో ద్వితీ యుడు 'మాధవమూరి' 'అగ్నిరుచక్రవర్తి' (పాలనము : ౧౫౫౬-౧౬౦౫ శ్రీ.) మన్ననల సంపదనట. మాధవ పండితునకు 'వంశీధరుడు, మురళీధరుడు, గిరిధరుడు' నను తనయులు మువ్వరు. ఇందు వంశీధరుడు కవిత్వ జ్ఞుడై అగ్నిరుసార్యభౌముని పాత్రుని డగు 'మజహా' (పాలన : శ్రీ. ౧౬౨౬-౫౮) చక్రవర్తియై పానము నలంకరించెను. ప్రచంకవిజ్ఞోవిరు డగు జగన్నాథ పండితరాయలుకూడ నీయస్థానముననే సమ్యానము నందుచుండెను. వంశీధరుని రెండవకుమారుడు వారా యణమూరి జగన్నాథపండితరాయల శిష్యు డగుటచే వంశీధరునికంటె బండితరాయ లింనుక చిన్నవాడేమో యని తోచును.

పండితరాయ లనిన సార్యభౌమున కఖండగౌరవ ముండెడిది. జగన్నాథునకు జక్రవర్తి ప్రసాదించినదే 'పండితరాజ' బిరుదము. చక్రవర్తిని యగు 'ముంత' మహల్కు వంశీధరు డెన్న వమేయాదరము. తన కే బిరుదమును రాకపోవుటచేతనే కావలయు నీతనికి జగ న్నాథునియొడ వైమనస్య మేర్పడెను. జగన్నాథు డప్రతిమప్రతిభాభాసురుడు; అనందవర్ధకుడు, ముఘలు లతో సమానస్కంధుడు. వీరు మువ్వరును సంస్కృత

సాహిత్యప్రపంచమున మహాశిఖరము లని యాంధ్రేతర విద్వాంసులును ముక్తకంఠమున గీర్తించిరి. ఈటగ్రంథ నిర్మాత యగు నప్పయదీక్షీరుల చిత్రమిమాంసను ఖండించియు, శబ్దకాస్త్రమును ముఖించిన భట్టోజీదీక్షీ రుల 'మనోరమ' పై 'కుచమర్దని' యను ఖండనమును రచించియు వాసిగాంచిన మహామహాడు పండిత రామలు. ఈయన రచించిన యన్యూపదేశశ్లోక మొకటి స్వాత్కర్షణమాచకముగా నుండుటను గాంచి వంశీధరుడు తన యుత్కర్షణ వృద్ధాటించుచు 'దానికి ప్రతిగా నింకొకపద్యమును రచించెను. పండితరాయల పద్యము :

'దిగవై శ్రూయవై
మదమలినగడ్డాః కరటినః,
కరిణ్యాః కారుణ్యా
స్పద మసమశీలాః ఖలు మృగాః,
ఇదాసీం లోకేస్మి
న్ననుపమశిఖానాం పునరయం,
నఖానాం పాణ్డీత్యం
ప్రకటయతి కస్మిన్ మృగవతిః?'

(భామినీవిలాసము. 1. ౧., రసగంగాధరము, ౫౩౬ పు., పద్యవేణి ౭౧౦ ప., పద్యామృతతరంగిణి ౨౦౦ ప., రసకీర్తనము ౪౪౩ ప.)

—నేను విద్యుత్కంఠకేసరిని. వాధాటి కాగలేక మత్తేభములు దిగంతములకు బారిపోయినవి. కరిటి బృందము పాపము వాకరుణకే కాని పరాక్రమమునకు బాత్రము గాదు. ఫీరువు లగు లేళ్లు నా విక్రమమున కసలే యాస్పదములు గావు. ఇక నెవరిపై నాప్రజ్ఞా పరాక్రమమును జూపుదును? అని వైపద్యభావము.

బహుశః వైపద్యమును దనశిష్యు డగు వారా యణునిచే బండితరాయలు వంశీధరునకు బంపియుండును.

తనకుమారుడు తెచ్చిన పద్యమును జూచి వంశీధరు డీ
క్రింది ప్రత్యాజ్ఞపద్యమును రచించెను:

‘దిక్షాగాః ప్రతిపేదిరే ప్రథమతో
జాత్యైవ జేతవ్యతాం,
సమ్భావ్య స్ఫుటవిక్రమోఽథ వృషభో
గౌరేవ గౌరిపతేః,

విక్రాస్తేర్నికమం కరోతు కతమం
నామ త్రిలోకీతలే,

కణ్ఠేకాలకుటుమ్మిసీకరుణయా
సిక్తః స కణ్ఠీరవః’

(రసికచీవనము, కరకర ప., పద్యామృతతి. ౨౦౧ ప.)

మహాచేవునకు (మజహా చక్రవర్తికి) ప్రేమ
పాత్రుడగుట జగన్నాథుడు నిజముగా వృషభకుల్యుడే.
భవాని (చక్రవర్తిని) కి ప్రేమపాత్ర మగు నేనే సింహ
పద్మకుడను గాని పండితరాయలు కాడు. (ఈశ్వరునకు
ప్రేమపాత్ర మగు, వాహనము నంది! భవానీవాహనము
సింహము) ఇక నాపరాక్రమాహోపమున కాగువారు
ముల్లూకములను లేచేలే రనుభావము గల యన్యాయదేశ
పద్యమును వంశీధరుడు రచించి వ్యంగ్యముగా జగ
న్నాథు నధిక్షేపించి, తన యీగును దీర్చుకొనె నట.

హరిభాస్కరుని ‘పద్యామృతతరంగిణి’పై
నాతనికుమారుడు జయరాసుపండితుడు నిర్మించిన
‘సాహస’ మను వ్యాఖ్యలో పైపద్యమునకు వివృతి యి
ట్లున్నది :

‘అథ ఏతస్యాన్యాపదేశస్య దిక్షీస్త్రీ)
శాహజహాన్ మహిష్యాః సేవకో వంశీధర
నామా కవి ర్యేనాన్యాపదేశేన పద్యేన
ప్రత్యుత్తరమదాత్తదువన్యస్యతి ‘దిక్షాగా’
ఇతి. యది వృషభే గౌరిపతిసమ్మృద్ధేన విక్ర
మః సమ్భావ్యతే, తదా మయస్మి కణ్ఠేకాల
కుటుమ్మిసీసమ్మృద్ధేన స తుల్య ఏవ; పరస్తు
వృషభే జాతికృతా విక్రమసమ్భావనా
వైవ ప్రాదుర్భవేదితి ధ్వనయ న్నాహ
కణ్ఠేకాల ఇత్యాదినా.’

కవితాసామ్రాజ్యమున మహారథు డగు పండిత
రాయల నధిక్షేపించిన వంశీధరు డెంతటి నిరంకుశుడో,
నా డెంతటి ఖ్యాతి నందియుండెనో మన మూహింప
వచ్చును. ఇట్టి కవిశేఖరుని గ్రంథములపేర్లైనను దెలి
యకపోవుట శోచనీయము. ఈతని యీ క్రింది శ్లోక
మొక్కటిమాత్రము ను భాషిత శోక ములయందు
లభించినది :

వాసకపట్టికావర్ణనము

‘సాయం చామగ్రథననమయే

లగ్నయా కర్ణమూలే,

సఖ్యా మన్దస్మితమధురయా

సాదరం సూచ్యమానః,

కోయం ధన్యః కమలనయనే

యశ్శుభాయాం పురస్తా

దజ్జుల్యగ్రం నిజమపి ముహుః

సూచివిధ్ధం నవేత్సి.’

[పద్యజేణి. IV. ౩౦. (‘వంశీమిత్రాణామ్’);

రసిక చీవనము. ౮౫౧ ప., సఖ్యాబంకరణము, ౨౫౦
ప., నుభాషితశోరావళి. ౧౮౩౩ ప., నుభాషిత
నుభారత్న భాండాగారము. ౧౨౦. ౧౮ ప. సు. ర.
భాండాగారము. ౨౮౬. ౧౮ ప.]

(సఖీవాయికల రహస్యసం భాషణమును

బ్రచ్చన్నముగా వినిన ప్రియుడు నాయక నడిగిన
ప్రశ్నము:—కమలనయనా, సాయంకాలమున నీవు
దండల గ్రుచ్చుచుండగా, మందహాసముందరయగు నీ
చెలికడై నీచెవిలో నరిరహస్యముగా నాడరముతో
నెవనినిగూర్చి మాచించుచున్నవో, ఎవని సంకతినిగూర్చి
పరవశైవై వినుచు, కంటియెరుట నున్న నీప్రేళ్లకొన
లకు మాటిమాటికి మాది గ్రుచ్చుకొనుచున్న ను గుర్తింపనే
లేకపోతివో యా ధన్యతము డెరడో యిందుక తెలు
పగలవా అని భావము.)

అంగ్రదేశీయుడై యుత్తర దేశమునకు వలస

పోయిన మనవంశీధరుని పంశమునకుజెందిన సాహిత్యా
చారణ్యట్టుచుధురానాథుడు హిందీ సంస్కృతభాష
లలో బ్రచండకవిశోబిదుడై ప్రకృతము రాజపుత్రీ
సానమున జయపురమహారాష్ట్రానము నలంకరించి,
బృహద్గింధరచన మొనరించి విలసిల్లుచున్నాడు.

శూద్రకుని పద్మప్రాభృతకము

శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

శూద్రకవిమృచ్చకటికరూపకం చాలామంది దీనివేఁడంటారు. ఈమృచ్చకటికము తెనుగు లోకికూడా అనుదితమైనది. ఈరూపకంవల్లనే శూద్రకుని నామం సంస్కృతవాక్యయంలో అజరా మరమైనది.

శూద్రకుడు రచించిన పద్మప్రాభృతకము చాలా మందికి తెలిసికొండకపోవచ్చును. దీనిని ౧౯౨౨ లోనే సుప్రసిద్ధపరిశోధకులు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించారు. ఇది వారు ప్రకటించిన మిగిలిన చూడు భాణాలలోను కలిసి 'చతుర్భాష' అనే పేరుతో ప్రకాశితమైనది.

'ప్రాభృతకము' అంటే కానుక. పద్మప్రాభృతకము అంటే పద్మమును కానుకనుగూర్చి రచించిన రూపకం అన్నమాట. ఇందులో కర్ణీపుత్రుడు నాయకుడు. దేవ సేన నాయిక. దేవసేన వర్తకి. ఈమె దేవదత్త అను వర్తకి చెల్లెలు. కర్ణీసుతునికి దేవదత్త ప్రియురాలు. వసంతప్రాదుర్భావంలో కర్ణీసుతునికి దేవసేనపై అనురాగం ఉదయిస్తుంది. కర్ణీసుతుడు తన మిత్రుడైన శేళలాంధనుని దేవదత్తగృహానికి పంపిస్తాడు. అయితే దేవదత్త ఇంతకుపూర్వమే తాను కర్ణీసుతదర్శనంకోసం బయలుదేరబోతున్నానని పరిచారకునిద్వారా కలుగు పంపిస్తుంది. ఈఆదమ కనిపెట్టి కర్ణీసుతుడు శేళలాంధ నుని దేవసేనదగ్గరకు దౌత్యానికి పంపిస్తాడు. శేకుడు మార్గంలో అనేకమంది మిత్రులతో సంభాషిస్తూ దేవసేన గృహం చేరుకుంటాడు. దారిలో అతడు కవులు, విద్వాంసులు, గణికలు కాక్యభిక్షుకీభిక్షుకులు మొదలైన వారితో అకాలభాషణం నడిపిస్తాడు. ఈసంభాషణలలో అకాలపు ఉజ్జయినినగరవాగినుల జీవితం స్పష్టంగా ప్రతిఫలిస్తుంది. దేవదత్త కర్ణీసుతుని ఇంటికి

బయలుదేరేదాకా ఆలస్యంచేసే మిమ్మలో శేళలాంధనుడు ఈసంభాషణలు జరుపుకొన్నట్లు మనకు అవగతమవుతుంది. దేవసేనాగృహం చేరుకున్నాక వారిద్దరికీ జరిగిన సంభాషణలో దేవసేన ఎట్టుకేలకు తనకు కర్ణీసుతుకునియెడల గల అనురాగం వెల్లడిస్తుంది. శేళలాంధనుడు దేవసేనకు కర్ణీసుతుని అనురాగంకూడా తెలియజేస్తాడు. అనంతరం దేవసేనాకర్ణీసుతుల మధ్యసంకేత నిర్ణయంకూడా జరుగుతుంది. శేళకుమారుడు తిరిగి కర్ణీసుతునిదగ్గరకు వెళ్ళిపోతూ, కర్ణీపుత్రుని విరహోపశమనార్థం ఉపాయనం ఏదైనా ఇవ్వవలసిందని అర్థిస్తాడు. ఆమె తాను హారంగా ధరించిన మాలికమండి తామరపువ్వు ఒకటి కర్ణీసుతునికి కానుకగా పంపిస్తుంది. శేళకుమారు డాకానుకను కర్ణీసుతుని కర్పించడానికై స్వీకరిస్తాడు. దీనితో ఈభాణం సమాప్తమవుతుంది.

ఈభాణంలో అంతటా కర్ణీసుతుని మిత్రుడు శేళకుమారుడు ఒకపేపాత్ర. ఈతడు అందరితో 'ఏమంటున్నారు? అట్లాగా!' అని అకాలభాషితాలు చేస్తూంటాడు.

ఈభాణము సంస్కృతవాక్యయంలో చాలా ప్రాచీనమైనది. మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ఈ శూద్రకుడు విక్రమశకంప్రారంభించి విక్రమాదిత్య విరుదం వహించిన చక్రవర్తి అయిఉండవచ్చు నని భావిస్తున్నారు. ఇతడు ఆంధ్రభృత్యవంశానికి చెందిన స్వాతిచక్రవర్తిఆస్థానంలో ఉండేవాడట. కొంతకాలానికి ఇతనికి స్వాతికి విరోధం ఏర్పడుతుంది. ఇతన్ని చంపితేయడానికి సంఘటకు దేవ కాక్యభిక్షువు నియోగింపుబాడట. కాని ఈ కాక్యభిక్షువును శూద్రకుడు చంపితేస్తాడు. ఈసంఘటకుని పేరు మన రూపకంలోకూడా కనబడుతున్నది. శూద్రకుని చరిత్రకూడా

చాలా ప్రభావితమైనదిగా కనబడుతున్నది. రామిల సోమిలులవివేకద్యయం కూడ్రకథా అనే కావ్యంలో ఇతివచరిత్ర వర్ణించారు.

ఈభావంలో వచ్చే కథ చరిత్రప్రసిద్ధమైనదిగా కనబడుతున్నది. ఈరూపకంలో వచ్చే పాత్రలనుగురించి, ఈ ప్రేమోదంతాన్నిగురించి, దండి తన ఆవంతికుం దవీకథలోను, బాణుడు కాదంబిలోను సూచించారు. ఈ నాటకనాయకుడు కర్ణీసుతునికే మూలదేవుడనే మరిఒక నామధేయంకూడా ఉన్నది. ఇతని మిత్రుడు శశలాంధనుడు, ఇతని ప్రియురాలు దేవదత్తాదేవసే నలు కేవలము కవికల్పితపాత్రలు కాదు. వీరినిగూర్చి సంస్కృతవాద్యయంలో అక్కడక్కడ ప్రస్తావనలు కనిపిస్తున్నవి. ఈ కర్ణీసుతుడు చార్యాన్నిగురించి ఒక కావ్యగ్రంథం రచించినట్లు కనిపిస్తున్నది. అయితే మన కీగ్రంథం లభించలేదుకాని, ఈకర్ణీసుతునిగురించి సంస్కృతవాద్యయంలో అక్కడక్కడ ప్రస్తావనలు కనిపిస్తున్నాయి.

కూడ్రకుని కాలనిర్ణయం సుకరమైనది కాదు. ఇతడురామకృష్ణకవిగారన్నట్లువిక్రమశేకంప్రారంభించిన వాడయితే క్రీస్తుపూర్వం ఒకటవశతాబ్దంలోనివాడయి యుండవచ్చును. ఇతని కాలం ఎంతక్రిందికి జరిపివా ఇతడు కాలిదాసుకంటే ప్రాచీనుడనడంలో సందేహం ఉండదు. ఈరూపకంలో కుముద్యతి అనే ప్రకరణాన్ని గూర్చిన ప్రస్తావన ఉన్నది. ఈకుముద్యతీప్రక రణం కూడ్రకృతమై ఉండవచ్చునని మానవల్లి రామ కృష్ణకవిగారి అభిప్రాయము.

అకాలంలో ఉజ్జయినిలోని సాంఘికాచారాలు గ్రహించడానికి ఈరూపకం చాలా ఉపయోగ పడుతుంది. ఈ రూపకంలో కాక్యభిక్షుకినిగురించి ఒకచోట, భిక్షుకునిగురించి ఒకచోట వర్ణన కనిపిస్తుంది. వారిందులో అవినీతిమార్గవరులైనట్లు చిత్రిం పబడినది. అయినా ఈకవికి బుద్ధశాసనంమీద గౌరవం ఉన్నట్లు ఈక్రిందివాక్యాలనుబట్టి గ్రహించవచ్చును. "అహ! ఈబుద్ధశాసన మెంత చెడ్డది! ఇట్టిదుర్మార్గుల మూలమున పాపైవోయినను ఇదిగిత్తియును పూరింపబడు

చునేయున్నది గదా! అయిననేమి! కాకి ఎంగిలి చేసివంతమాత్రమున పుణ్యతీర్థమహాత్మ్యము పోవునా!

ఈరూపకంలో వ్యావహారికభాషావాదానికి వీజాలుకూడా కనిపిస్తున్నాయి. శశలాంధనుడు దేవ సేనాగృహానికి వెళ్లేదారిలో 'దత్తకలశి' అనే వ్యాక రణపండితుని కలుసుకుంటాడు. ఈ 'దత్తకలశి' తాను కాలంక్రవ్యాకరణానుయాయలతో వివదిస్తున్నట్లు మాచిస్తాడు. ఈ దత్తకలశి శశలాంధనునితో మాట్లా డేటప్పుడు పలుగుల్లాంటి కఠినపదాలు దొర్లిస్తూ సంభాషిస్తాడు. ఈవ్యాకరణపండితునికి వ్యాకరణప్రస్థా కూడా ఉన్నది. వీరద్వరికి జరిగిన సంభాషణలో ఒక పుడు ఆవేశ్య దత్తకలశిదిగ్గరకు వచ్చినట్లు, దత్త కలశి ఆమెను కఠినమైన వ్యాకరణజ్ఞిప్రయోగాలతో వేధించినట్లు తెలుస్తుంది. శశలాంధనుడు దత్తకలశితో నీ కావ్యప్రహరనిభూతములను నాగ్యజనులతో నన్ను చంపివేయకును! వ్యావహారికభాషలో తిన్నగా మాట్లాడుము!" [సాధు వ్యావహారికయా వాచావద!"] అంటాడు.

ఆపిమ్మట శశకుమారుడు కుముద్యతి అనే యువ తిని దర్శిస్తాడు. ఈమె చంద్రోదయుడనే మార్గ రాజకుమారుని ప్రియురాలు. ఆతడు సామంతరాజు లను జయించడానికి వెళ్లడంచేత ఈమె విరహాటీవేషం ధరించి ఉంటుంది. ఇది వేశ్యవాటి కావినిద్దనుని శశ కుమారు డంటాడు. ఈకుముద్యతి త్వరలోనే రాజ మహిషీగౌరవం పొందవలెననీ, ఈమె పరిహాసయోగ్య కాదనీ శశలాంధను వనకుంటాడు. ఈకుముద్యతి వలభి గవాక్షంపై వాలిన వాయసాన్ని ఉద్దేశించి, "చంద్రోదయుడు దండయాత్రలు ముగించుకొని త్వరలో రాగలడా?" అని ప్రశ్నిస్తుంది. ఆశ్లోకం ఇది:

"భద్రం తే! వలభిగవాక్షతిలక

ప్రాధ్ధోపహారాశీలే!

దేవస్తామిం మయి కచ్చి దేవ్యతి సమే

నిత్యప్రవాసీ ప్రియ,

యద్యాగచ్ఛతి గచ్ఛ! తావ దీతర

ద్యారాశ్రితం తోరణం

నిశ్చేకాహి సమేత్య మే ప్రియతమం
దాస్యామి దధ్యోదనమ్.

ఇలాగే శకలాంధను దేవసేనాగృహమార్గంలో
ఆశీరవును కలుసుకుంటాడు. ఈ దేవసేన 'మమద్వతి'
అనే ప్రకరణంలో వేదంబయ్యబోతున్నట్లు తుము
ద్వతించెరికై ప్రియవదనికి చెబుతుంది. చివరికి శకలమూ
రుడు దేవసేనను 'పద్మప్రాభృతకం' ఇవ్వవలసిందని
అర్థిస్తాడు. అశ్లోకం ఇది:

"ఈమల్లిలాభిదప్తం
ప్రసతలన్యుదితం పత్రలేఖానువిధం

స్వీన్నం నిశ్వాసవాలై
ర్మలయతరసక్లిప్తకింజల్కనర్లమ్

ప్రాతర్నిర్మాల్య భూతం
సురతసముదయప్రాభృతం ప్రేమయాన్వితై
పద్మం పద్మావదాతే!
కరతలయుగళభ్రామణిష్టవాళమ్"

ఆమె ఆపద్మం కట్టివుత్రునికి కానుకగా ఇచ్చిన
తరవారే శకలాంధను దామెను ఆశీర్వదిస్తాడు.
ఈ ఆశీర్వచనశ్లోకంతో ఈ భాణం సమాప్త మవు
తుంది.

ఈ ఆశీర్వచనశ్లోకంతిప్ప ఈ భాణంలో విగి
లిన సంస్కృతరూపకాలలో కమబడే భరతవాక్యం
కనబడడం లేదు. బహుశః వరరుచి రచించిన ఉభయా
భిసారిక విడిచివేస్తే ఇది మనకు లభించిన భాణాలలో
అతిప్రాచీన మైనదని పరిగణించవచ్చును.

సాహిత్యదృష్ట్యా పరిశీలిస్తే పద్మప్రాభృతకము
సంస్కృతవాక్యయంలో కాలిదాసుని మేఘదూ
తంతో సమానమైనది. శూద్రకుని శృంగారహాస్యప్ర
సక్తిచాలమన్నితమైనది. అయితే కాలిదాసమహాకవిది
భావనాసందర్భమైన కవితాప్రపంచము. శూద్రకునిది

కేవలము వాస్తవికప్రపంచము. వాస్తవికప్రపంచములో
కవితాసౌందర్యం అశ్వేషించగల దిట్ట శూద్రకుడు.
ఈవిషయం ఈకవులిద్దరూ స్పృశించిన శకుంతలావసంత
సేనాపాత్రలలోనే స్పష్టంగా భాసిస్తుంది. మేఘదూ
తంలో విరహవిధురదైన యక్షుడు ప్రియురాలికి మేఘ
దౌత్యం పంపించాడు. పద్మప్రాభృతకంలో చాన్యనా
త్రకారుడైన కట్టివుత్రుడు దేవసేనకు మిత్రుని సందేశం
పంపిస్తాడు. మేఘదూతంలో మేఘుడు యక్షుని ప్రియు
రాలికి సందేశం చెప్పిన విషయం భావనాగమ్యమే.
పద్మప్రాభృతకంలో దేవసేన ఇచ్చిన పద్మప్రాభృతకం
స్వయంగా శకలాంధనుడు తన మిత్రునికి అందిస్తాడు.

బహుశః శూద్రకవి ఈ భాణం తన యౌవన
ప్రాదుర్భావంలో రచించిఉండవచ్చును. అయితే
అతని సునిశితమైన వాస్తవదృష్టికి ఇందులోనే లీబాలు
కన్పిస్తున్నవి. శూద్రకుని సంస్కృతకవితాస్వభావం
తెలుసుకోవాలంటే పద్మప్రాభృతకం పఠించవల
సిందే. వసంతవతిరుహిత వనరాజిక ఆశేయువతి వసంత
పుష్పలంకృతయై కామదేవార్చనముతోసం ఆలయం
వై పువడిచిపోతూంటుంది. ఆమెను మార్గంలో దర్శించిన
శకలాంధను దామెతో "వనరాజికా! నీశరీరానికి
వసంతోదయం అయిన"దని ఛలోక్తిగా అంటాడు. ఆ
అభిప్రాయం గల శ్లోకాన్నిబట్టి శూద్రకవికవితా
చాతుర్యం శృంగరాహికయా గ్రహించవచ్చును.

"వాసంతీకుందమిత్రైః

కురవకమసుమైః పూరితః కేశహస్తా
లగ్నాశ్లోకశ్చభాంతః

ప్రసతలరచితస్సిందువాహోపహారః

(చత్విగై) త్పూతపుష్పైః

ప్రసలకిసలయైః కల్పితః కేశపూరః

పుష్పవ్యగ్రాగ్రహస్తే!

వహసి సువదనే! మూర్తిమంతం వసంతమ్."

నాదేశ్వరి

శ్రీ రాయసం శేషగిరిరావు

ఆ మందాకినిచెంత నందనవనంబం దాలతాచ్చాయ, వీ
గామాధుర్యరసానునేకమృదుతానాష్టానగాంధర్వవి
ద్యామూర్ధస్య కళాప్రపూర్ణపు, పరార్థంబైన యాలాపనా
సామర్థ్యం బాకకొంత మాకు వినిపించకరాదె నాదేశ్వరి!

ప్రాణవాయువు బట్టి బంధించి సుతిగూర్చుపూనిక యోగశాస్త్రానుభవము
అవరోహణారోహణానేకగమకంబులందున శబ్దశాస్త్రానుభవము
సోద్రేకముఖవికాసోచ్చారణాదిలక్షణముల భరతశాస్త్రానుభవము
సముదాత్తకంపితనస్తన్వరంబులదూనిక మంత్రశాస్త్రానుభవము
గీతికాలాపగతి నరమూలకనుల-నిస్తులసమాధియోగనిర్మలశక్తి
గలిగినంగాని వేరైన గలుగజోదు - నిర్మలానందవిద్య సంగీతవిద్య.

తలిరుటాకులతోడ దలయూచులేకొమ్మ మురిపెంపుముదమున మొగ్గదొడుగు
చనువీడకుండ వెంటనెబడు లే దూడనలరించి తల్లిపాత్తిలికి బాపు
'కా'వను పాత్తిలికిసిగందు జోకొట్టి బుడిచేతు లాడించు బొమ్మ చేయు
తోక ద్రొక్కిన రేగు ధూర్జహి నాడించు పడగవిప్పల నృత్యవైభవమున
తన్మయానందమున నము దామె మరచి-కన్నులుండియు బయటిలోకంబు గనవి
లలితశాంభవీముద్ర శ్రోతల కొనంగు-నిర్మలానందవిద్య సంగీతవిద్య.

నాదస్పందనమే ప్రపంచము బహిర్మాదంబు లోనాదమున్
వేదాంతాధ్యయనంబుచే గని బుధుల్ విశ్వంబు సర్వంబు నీ
నాదబ్రహ్మమయం బటంచనిరి, యీనాదంబునే సప్తధా
భేదింపంగ స్వరంబులయ్యె ప్రణవంబే యిట్లనేకాకృతిక.

నాదోపాసనకై సమస్తమృగముల్ నానావిహంగంబు లే
దేదో శబ్దములకా ధ్వనించి శృతియందే లీనమైపోవు వృ
క్షాదుల్ సాధనచేయు నొక్కధ్వని సట్లయ్యుకొ కృతార్థంబు కా
లే దాసాధన రెండు శబ్దములు వేర్వేరొచ్చు శబ్దించుటక.

భట్టపాదుడు

శ్రీ కె. అన్నమరాజుగారి

సూర్యభగవానుడు కమాయశోభనయ - క్రుంకులిడుచుండె నపరాధికులమందు,
నీలయమునాతరంగిణి నిగ్గు లొలసి - శోణవతిగాగ దోచె విస్ఫురణరుచుల !

యమునదరి స్తనంబవిసినాంతరమం దొక బాడబుండు నే
త్రముల ననంత బాష్పముల రాల్పుచు, శిష్యులతోడ “నింతకుం
గ్రమవరచర్య నామదికి గన్పడ దేవిధి నే ? దుమాగ్ని జీ
వముల ద్యుతింబుటండె గురువంచనకుం బరిహార ముర్వరక.

తైనులచెంత శాస్త్రముల జక్కగ నేర్పితి, తైనధర్మము
మానుగ నభ్యసించితి, గుమారునిమారుగ జ్ఞానభిక్షము
దానముజేసినట్టి గురుతక గురితింపక వాడ మూని, ప్ర
జ్ఞానిధిగాగ బేరుగొనినాడ, గృతఘ్నతమై యహంకృతిక.

ఎన్ని బుధాభినందనల నెంతగ నందిన నేమి ? ధర్మము
దన్ని, కృతఘ్నతాజ్వలితతాపముపాపము గట్టికొంటి, నే
నన్నివిధాల దంపనకు నర్హుడ, గర్వము నాదుజీవితం
బెన్నితరాలకైనను, నహింతురె భారతభావికోవిదుల్ ?

కాన, తుమాగ్ని దేహమును గాల్పుటయే యనుతాపశాంతిగా
హానిజనోక్తసాధుతరమార్గము, నా కనుగమ్య మిప్పుడే
పూని చరింతునం” చనుడు; మూగిన ఛాత్రగణము లార్తిమై
పూనిరి తద్వ్రతాచరణముం బానరించెడి కార్యసాధనల్.

ఆత్రివేదీవిశుద్ధపుణ్యస్థలాన, - పండితాఖండలుం డార్యమండనుండు,
భరతపుత్రతాపతంసుండు, భట్టపాదు - డగ్నితప్తుండు గాజోచ్చె, సంతలోన.

నగము కాలియు కాలని సమయమందు - బ్రహ్మవర్చస్వి, కావిత్రములవాడు
బాలనన్యాసి యొకడు తీవ్రమున వచ్చి - నిలిచి, నయమున బల్కె సంజలి ఘటించి.

“పండితవర్య ! నీకయి ప్రపంచగవేషణముం బొనర్చి యిం దుండగ వచ్చినావ, నయనోత్పవ మయ్యెను; పండితాలి ను ద్దండవచఃప్రసంగముల వైవగురూత్తముడొండె సాటిగా నిండె భవద్భయశమ్ము ధరణిక్, గరుణింపుము వాదభిక్షుకుఁ.”

అని వచియించినంత, మృదులార్ద్రాకృతాభణితిఁ వదించె “ని న్నన భవదీయనామ మెఱుగన్ దపియించెడి నాదుచిత్త మో కనదరవిందనేత్ర !” యనగా దరహాసము మోసులెత్త “నన్ జనపదవాసులెల్లరును శంకరు డంచు వచింతు రర్చిలికఁ.”

శంకరుని పేరు శ్రవణగోచరము గాగ - భట్టపాదు డానందమ్ము బట్టలేక “తర్క-సంగ్రామమున నీకు దగిన జోడు - కలదు, మండనమ్మ శ్రునికడకు జనుము.

ఈనిమేషాననో - కాక, యింక నొక్క - శ్రీణమునకొ, నాకు మరణ మాసన్నమగును, తీరని యభీష్ట మెట్లు సిద్ధింపగలదు ?” - అనగ శంకరు డేకే మూనాస్మ్యు డగుచు.

కటకట ! భట్టపాదతనుకాండము పూర్తి దహించి భస్మము ల్కటముగ ప్రోవుగాగ, జనకాండము లెంతయు క్రందనధ్వనిక జటులవిషాదబాష్పముల జార్చిరి; సూర్యకుమారి నేటికిం గటకటవెట్టుతత్కథల గానమునల్పు రహానిశీధులికఁ.

రెండు చాటుక్తులు

శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణకృతి

సంస్కృతసారస్వతములో చాటు శ్లోకము లొకభాగము. కావ్యరచన మారంభ మైనది మొదలుగా నవియు నుదయించుచునే వచ్చినవి. అందు వినుటకు చదువుటకు నింపువుట్టిండు చిత్రవిచిత్రములు, సరసములు వైన వివిధవర్ణనము లెన్నెని కలవు. విజ్ఞానము, నీతిచైత్ర్యతానూహములు, భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములు కలిగించునవి కొన్ని వేలుండు ననుటయు సతిశయోక్తి కాదు. అంతే కాదు, ఆయావ్యక్తులకు సంబంధించిన పరస్పర స్పర్ధలు, ఈర్ష్యాసూయలు, జగీషనిందశాపములు, పక్షపాతము మొదలగువానితోడి వర్ణనలు కూడ నందున్నవి. ఇదంతా పాఠక లోకమునకు తెలియనిది గాదు. అట్టివానిలో భవభూతికిని, మురారికిని సంబంధించిన రెండు చాటుశ్లోకముల నిం దించుక పరామర్శిం తము. అవి యివి:—

“మురారిపదచింతాయాం భవభూతేషు కా కథా,
భవభూతిం పరిత్యజ్య మురారి మురరీకురు”

“భవభూతి మనాదృత్య నిర్వాణమతి నా మయా,
మురారిపదచింతాయా విద మాధియతే మహా”

హరిహర భేదము మాటుపెట్టుకొని మురారికవిని పైకెత్తుటకును, భవభూతికవిని క్రిందికి దింపుటకు ననర్హరాఘవనాటకాభిమానియైన యొకానొక పండితు డీ శ్లోకము లల్లె ననుట విదితము. ఈ శ్లోకములు ముందు పుట్టెనో, లేక జనశ్రుతియే ముందు పుట్టెనో నిర్ణయింపజాలముగాని, “భవభూతి మహావీరచరిత్రనాటకమందలి జగీషచే

మురారి యనర్హరాఘవము నిర్మించె” నన్న కింపదంతికూడ విద్యుల్లోకమున గలదు. వీటి పౌర్వాపర్యముమాట యెటున్నను—

“ఉహించి తెలియరాకుండ మారపరాజు
శ్రమ గణాభిర్లోదయము రచించె”

అని యెవడో యొక మహానుభావు డన్న మాటను బట్టి కథాపూర్ణోదయము దాదాపు మూడువందల సంవత్సరము లణగి పోయినట్లే వై చాటుశ్లోకములయందలి నిరసనభావము వ్యాపించుటనుబట్టి తన వ్యాప్తి తగ్గిపోవుటచే మహావీరచరిత్రము కొన్నివందల యేండ్లణగిపోవుటయు, తుద కందలి రెండున్నరయంకముల గ్రంథము నష్టమగుటయు సంభవించియుండునని భావించుట యసమంజసము కానేరదు. మఱియు, కవులనేకాని తత్కృతులను పేర్కొనక పోయినా, ఈ నిరసన మొక్క మహావీర చరిత్రము ననర్హరాఘవముతో పోల్చి చేసి నదిగాని, తక్కిన భవభూతినాటకములను పోల్చి చేసినది కా దని పాఠకులకు స్పష్టము కాకపోదు. అప్పటి కుదయించిన పూర్వ రామాయణకథానాటకములలో నా రెండును వ్యాప్తిగాంచియుండుటయే యందుకు కారణము. అట్లుగాక భవభూతినాటకములు మూడింటిని స్మరించియే యా నిందకు డట్లు నిరసించియుండు నని యెవరేని భావించురా, అయితే యా దూషకుడు దృశ్యకావ్యాచితి నినుమంతయేని యెఱుగనివా డని చెప్పవలసి వచ్చును. సకలసామాజికహృదయములను

కరగించునదియై విశ్వజనీనవిఖ్యాతిగన్న యుత్తరరామచరిత్ర మెక్కడ? కేసలపాండీత్యప్రకర్షప్రకటనార్థమైన యనర్ఘరాఘవ మెక్కడ?

భవభూతివలెనే మురారియు సకల శాస్త్రజ్ఞుడు, సాహిత్యనిధి, విద్వత్కవి. కాని, దృశ్యకావ్యరచనమునందు పేరెన్నికగన్న భావకాళిదాసాదు లైదామగురిలో నెందైన నెవరైన భవభూతిని గణించుదుగాని మురారిని గణించరు. అట్లని యితనికి విద్వత్లోకమున ఖ్యాతి లేకపోలేదు. ఆ ఖ్యాతియంతయు నితని వైదుష్యమునకు, సపూర్వశబ్దప్రయోగమునకు నెక్కువగా సంబంధించిన దని యిప్పటికి కనవచ్చిన రెండుమూడు స్తుతివచనములే చెప్పుచున్నవి.

“మురారిపదచిహ్నా చేత్రదా మః ఘోమతిం కురు,
మురారిపదచిహ్నా చేత్రదా మః ఘోమతిం కురు”
“వేదీనావ మపానతేహి బహవ స్సారంభు సారస్వతం:
జానీతే నితరా మసౌ నురుకులక్ష్మిస్త మురారి: కవి:”

ఇవియైనా, మాఘునివలె నితడు పదప్రయోగమందు నిపుణుడనియు, సాహిత్యపారంగతుడనియు ప్రకటించుచున్నవిగాని యితని కవిత్యసంపదను ప్రశంసించుట లేదు. ఈ రెండు మాటలయినా చాటువులుగాని, వస్తుపాత్రరసాచిత్యముతోడి భవభూతికవితా చాతుర్యము నెలుగెత్తి స్తుతించిన రాజశేఖరగోవర్ధనాదుల ప్రశంసాపదనము లెన్నో! లెక్కలేదు. కావున బై మురారిపక్షపాతి కావించిన నిరసనము మహావీరచరిత్రను గూర్చియే కాని యితరములనుగూర్చి కాదని నిశ్చయింతము. ఇక నది యెట్టిదో చూతము.

భవభూతికంటె మురారి సుమా రొక శతాబ్ది పురుడు. ఇతని నాటికి రామకథను పెక్కండ్రు పాత్య దృశ్యకావ్యములుగా

నిర్మించిన ట్లితని మాటయే యిట్లు చెప్పుచున్నది:

“యది త్పల్లం పూర్వై రితి జహతి రామస్య చరితం,
నరై ర్తతావద్భిర్దగతి పున రన్యో జయతి కః”

అందలి దృశ్యములలో భానుని ప్రతిమాధి పేకములు కథను పంచుకొన్నవి, మిత్రవృత్తములు వైనవి. తరువాత సంతరించినవిగాని, యశోవర్మ రామాభ్యుదయమును, మాయరాజు నుదాత్తరాఘవము నితని నాటికి సజీవములు. మహావీరచరిత్ర విద్వత్లోకవ్యాప్తము. ఉదాత్తరాఘవమును చూచి యనర్ఘరాఘవమైన యితని కావ్యము కొన్ని కథారంగముల మహావీరచరిత్ర ననుకరించిన దని పాఠకులకు తెలియకపోదు. అందుచే నెనుక వ్రాసిన ట్లితనికి దానిపై తగ్గిష గలదన్న కింపదంతి వట్టిది కాదనియు, ఆ తగ్గిషయే యల్లనల్ల నెగ్రబాకి పై చాటూక్తిరూపమున బరిణమించిన దనియు మన మూహించవచ్చును. పై రెండు చాటూక్తులు తప్ప మఱియొకడు కావించిన మహావీరచరిత్ర నిరసనము మఱొందును కానరాదు. ఏమయిన నేమి? మహావీరచరిత్రముకన్న ననర్ఘరాఘవము దేశమంతట పఠనపాఠనవ్యవహారమున మిక్కిలి యెక్కువగా వ్యాపించిన దని మాత్ర మిప్పుడు మన మంగీకరింపకతప్పదు. పై నిందకుడు చేసిన మహావీరచరిత్రనిరసన మొంతమాత్రమును నెముచితము కాదనక తప్పదు.

“లోకో భిన్నరుచి:” అన్న ప్లాగ్గొకరి కవిత్య మొక్కొకరి కాదరపాత్రము కావచ్చును గాని పోల్చిచూచి యొకరిని ను తించి యింకొకరిని నిందించుటమాత్రము సహృదయ సమ్మతము కాజాలదుకదా!!

సు గుణ

[వైద్యకథ]

శ్రీ బలివాద కాంతారావు

(గతపంచిక రసవాయి)

౫

అదివారం. ముందులోనా అభీషేకమంచి కొన్ని పైలు పని చేసుకోవా లని యింటికి తెచ్చినా నాకు చెయ్యాలని లేదు. మునుగాత్రకథ పూర్తిగా విశేషా మన్న పుటకంటో కాఫీ త్రాగాక 'కథ పూర్తికానీ' అన్నాను. మునుగా వంటయింటివేపు తెయ్యి చూపించింది.

'నే నేమీ అనుకోను. యీవేళకు భోజనం లేకపోవే వచ్చిపో'.

'మీ రెవ్వరూ యేదో అనుకుంటారనో, మెచ్చుకుంటారనో యే పని చెయ్యను. నాలో నాకు సంకల్పి లేనిది ఎదుటివాళ్ల నెలా సంకల్పి ప్రియస్థాను' అంటూ శ్రేణిలోమీది పైళ్లకట్ట చూపించి, అక్కడనుంచి వెళ్లి పోయింది. గత్యంతరం లేక పైళ్లకట్ట విప్పాను.

యీ కథలో విశేషామని చకచకా పని చేశాను. నా పని పూర్తయేసరికి భోజనం తయారు. భోంచేకాక మాటాడే కత్తి లేకపోయింది గాని వివాదాలనే బిక్రూహాలం పోలేదు. మునుగా పడుకోవా లని ప్రయత్నిస్తోంది. అంచేత బలవంతపెట్టలేదు.

ఎంత బాగా చల్లారలేదు. తిరిగి వేగంగా వచ్చి వంటచెయ్యి వచ్చి సునుగును సముద్రపాక్షింను తీసుక పోయాను. చెదురు చెదురుగా మనుషు బున్నారు. గాలి

మెచ్చుగా పీయటంవలన యిసుక యెగిరి మీద పడు తోంది. మా కథ నడవలేదు. నాలుగుముక్కలతోనే ఆగిపోతోంది. నేను వెనుకకు తిరిగి చూశాను. కోడ్లు ఆవల యిసుకదిబ్బమీద చిన్న సరుగుడుతోటకనిపించింది. ఆ చిన్న చెట్టు గాలికి ఆడుకున్నా యిసుక యెగరటం కనిపించలేదు. ఇద్దరం లేచి తోటకు పుత్తర వేపున యిసుకదిబ్బపై కూర్చున్నాం. దక్షిణదిశనుంచి వీచే గాలి తోటలో చొచ్చుకొని సంగీతస్వరంతో మమ్యర్చి తాకిపోతోంది. మా మనసులు పుల్లాసంతో నిండిపోవటంమూలాన కొంతసేపటివరకు ఆ ప్రాణ చెట్ట వేపు చూశాం.

'ఎంతవరకు విన్నారు?'

'ని వ్యోకతోజన యిక్కడే కూర్చుంటే వాడు వచ్చి యేదో వాగాడన్నావో'

'అయవపుద్దేకం కనుక్కోవా అనుకున్నా. ఆయనే అడక్కుండా కేలిపోయాడుగా—నే రమ్మన లేదు. నన్ను చూసి వచ్చాడు. కూర్చోమంటే కూర్చున్నాడు. చివరికి మాటలు కలిపి యిలా కేలిపోయాడు. అంత వేగంగా బయటపడతాడని నే ననుకోలేదు. మా తమ్ముడు కెరటాలదగ్గరకి పరుగెత్తుకుంటే వాడిని తీసుక వచ్చి దగ్గర కూర్చోచెట్టాక, ఏం చూసే నన్ను ప్రేమించా రన్నాను.

'నాలంటివాడిని మీరు ప్రేమిస్తూ రని అనుకో లేదు.'

సు గుణ

[వైద్యకథ]

శ్రీ బలివాద కాంతారావు

(గతపంచిక తరువాయి)

౫

క్రిందివారం. ముందులోని ఆఫీసునుంచి కొన్ని పైకు పని చేసుకోవా లని యింటికి తెచ్చి నాకు చెయ్యాలని లేదు. సుగుణాచార్యకథ పూర్తిగా విశేషా మన్న పులకాటంలో కాఫీ త్రాగాక 'కథ పూర్తికానీ' అన్నాను. సుగుణ వంటయింటివేపు చెయ్యి చూపించింది.

'నే నేనీ ఆనలోను. యీతేళకు భోజనం లేకపోతే వచ్చిపో!'

'మీ తెప్పయా యేదో అనుకుంటారనో, మెచ్చుకుంటారనో యే పని చెయ్యను. నాలో నాకు సంకల్పి లేనిది ఎదుటివాళ్ల నెలా సంకల్పి పరుస్తాను' అంటూ పేడిలోనిది పైళ్లకట్ట చూపించి, ఆక్కడనుంచి వెళ్లిపోయింది. గత్యంతరం లేక పైళ్లకట్ట విప్పాను.

యీ కథతో విశేషామని చకచకా పని చేశాను. నా పని పూర్తయేసిరికి భోజనం తయారు. భోంచేశాక మాటాతే కత్తి లేకపోయింది గాని వివాహనే వివాహం పోలేదు. సుగుణ పడుకోవా లని ప్రయత్నిస్తోంది. అంచేత బలవంతపెట్టలేదు.

ఎంత బాగా చల్లారలేదు. తిరిగి వేగంగా వచ్చి తంటచెయ్యి వుని సుగుణను సముద్రపాక్షుడు తీసుకపోయాను. చెడురు చెడురుగా మనుషులు బున్నారు. గాలి

హెచ్చుగా పీయటంకలన యిసుక యెగిరి మీద పడుతోంది. మా కథ నడవలేదు. నాలుగుముక్కలతోనే ఆగిపోతోంది. నేను వెనుకకు తిరిగి చూశాను. లోడ్లు ఆవల యిసుకదిబ్బమీద చిన్న సరుగుడుతోట కనిపించింది. ఆ చిన్న చెట్టు గాలికి ఆడుకున్నా యిసుక యెగరటం కనిపించలేదు. ఇద్దరం లేచి తోటకు వుత్తర వేపున యిసుకదిబ్బపై కూర్చున్నాం. దక్షిణదిశనుంచి వీచే గాలి తోటలో హెచ్చుకొని సంగీతస్వరంతో మమ్మల్ని తాకిపోతోంది. మా మనసులు పుల్లాసంతో నిండిపోవటంమూలన కొంతసేపటివరకు ఆ పూనే చెట్ల వేపు చూశాం.

'ఎంతవరకు విన్నారు?'

'ని వ్యోకతోజన యిక్కడే కూర్చుంటే నాకు వచ్చి యేదో వాగాడన్నాను'

'ఆయనవుద్దేశం కనుక్కోవా లనుకున్నా. ఆయనే అడక్కుండా తేలిపోయాడుగా—నే రమ్మన లేదు. నన్ను చూసి వచ్చాడు. కూర్చోమంటే కూర్చున్నాడు. చివరికి మాటలు కలిపి యిలా తేలిపోయాడు. అంత వేగంగా బయటపడతాడని నే ననుకోలేదు. మా తెమ్ముడు తెరటాలదగ్గరకి పరుగెత్తుకుంటే వాడిని తీసుకవచ్చి దగ్గర కూర్చోపెట్టాక, ఏం చూసి నన్ను ప్రేమించా రన్నాను.

'వాలంటికాడిని మీరు ప్రేమిస్తూ రని అనుకోలేదు.'

‘నేను ప్రేమించా నని మీరు ప్రేమించారన్న మాట. నేను ప్రేమించా నని మీ రెలా తెలుగు కున్నారు?’

‘యా ప్రశ్నకు ఆయన జవాబియ్యక నావేపు చూసి మళ్ళీ తలదించాడు.

‘దయచేసి వెల్లిపోండి. యీ మాటలు యిక్కడ అడిలే వేరే అర్థం యివ్వవచ్చు. రేపు కాలేజీలో అడిలే సంతోషంగా స్వీకరిస్తాను?’

ఆయన లేవలేదు. కాని ముఖం ముడుచు కున్నాడు. నేను ‘వస్తా’ నని రేచివెల్లిపోయా నింటికి.

ఆ రెండోరోజు కాలేజీలో బోటనిక్స్ సూలూ ఒక్కర్తినే ముందుగా వెల్లి కూర్చున్నా. నాతరువాత చంద్రశేఖరావు వచ్చి కూర్చున్నాడు. నేనే మాటలు మొదలుపెట్టాను. జవాబు లివ్వటానికి సిగ్గుపడు కున్నాడు. అయినవోట్లు సరిగా లేవంటే నా ప్రస్తకం అందిస్తుండగా యాయన దయచేశారు. నా వేపు యెర్రగామాసి అక్కడ కూర్చున్నాడు. నేను న వ్యాఖ్యకోలేకపోయాను.

‘శేఖరం! నేను ప్రేమించానని నన్ను ఆయన ప్రేమించారు. నే నెంత అదృష్టవంతురాలి!’ నేను నవ్వుకున్నా నేగాని వాల్చిద్దరి సంగతి చెప్పలేను. శేఖరం అలా చూస్తాడేం? యాయన చాలా ధీమాగా ఉన్నారే!

‘శేఖరం! నీకు తెలీదూ నిన్నుకూడా ప్రేమి స్తున్నా నని?’

బూట్లదవ్వడు. అంత ఒక్కసారి ముంచు కొచ్చారు. కొంతసేపటివరకు పుస్తకం విప్పి అక్షరాల వేపు చూడలేదు.

మనసు పూరుకుంది. నేను ఊరికొట్టున్నా. ఆమె సరుగుడుచెట్టవేపు చూస్తూ ‘మీ కింకా వివాహి ఉందా’ అని ప్రశ్నించింది.

‘హా! కానీ’ అన్నాను.

‘అసలు నాకు చెప్పాలని లేదు. ఇలాంటి

విషయాలు చెప్పకోవటంవలన యేం లాభం లేదు. ఉన్నాదులు మన పెదడికి పనివచ్చే జీవీ యివ్వరు.

‘నా దృష్టిలో నా జీవీ ఉన్నాది కాదు. నా వుద్దేశా లిలాంటి నని మొదట చెప్పకండా అలా సంచరిస్తే యెవరుమాత్రం పిచ్చియొక్కరు?’

‘నావేపు మీ వుద్దేశాలు చెప్పే చూశారా? మీ రంటే నే నెందు కలా అయ్యాను?’

‘అనుభవంలేని కుర్రాన్ని వున్నాది అనటం బాగా లేదు’

‘అయితే వినండి. ఆగోజు సాయంత్రంకూడా వచ్చాడు. అట్టే మాటాడలేదు. రెండోరోజు వచ్చాడు. కూర్చో మన్నాను, కూర్చున్నాడు.

‘మీకు పెళ్లయిందా?’ అని అడిగాను.

కాలే దన్నట్లు తల వ్రాపాడు.

‘అయితే పెళ్లి చేసుకోవోకున్నారా?’

‘ఏమో?’

‘మీగురించి మీరే మాట్లాడకోలేవప్పుడు నా గురించి ఎలా మాట్లాడగలరు?’ అన్నాను.

దీనికి జవాబు లేదు.

‘నా ప్రశ్నలకి జవాబివ్వరు. మీవీద మీరే విశ్వాసం లేదు. మీ బలహీనత నాదగ్గరే చూపిస్తు న్నారు. మీ రన్న జీమిటి? నన్ను ప్రేమించా నన్నారు. పెళ్లాంగానా? అదేదో పరిగ్గా చెప్పండి’

దీనికి జవాబు లేదుగాని తొ నన్నట్లు ఆ ముఖం చెప్పింది.

‘నన్ను పెళ్లాం చేసుకోవా లని వుంది. సరే! నే నెలా ఆకర్షింపబడ్డాను?’

‘నాకు క్రమంలే తెలియని కేదరికంలో మీరే భిక్ష పెట్టారన్నాడు.

‘భిక్ష యేరూపంలో పెట్టాను?’

‘ఇం కేరూపం. క్రమరూపం. మీ పుస్తకం యిచ్చి. మీరే గౌరవింపబడ్డ మనిషి చింకిబట్టలతో ధీ—’

‘అంతేకానా, ఆగులాంబట్టులు కట్టారు. ఎక్కడ నుంచి తెచ్చా రా యోధులు?’

‘ఎవరు కాదు. స్వంతం. దగ్గర ఉన్న వాలుగు దబ్బులు ఖర్చుచెట్టి’

‘సరే మిమ్మల్ని కాలేజీలో పుస్తకం యిచ్చి పెట్టాలా ప్రేమించలేదు. కేళురాన్ని, మిగతావాళ్ళని యెలా ప్రేమించావో మిమ్మల్ని అలాగే. అంత కంటే మీమీద కాస్త హెచ్చు బారి చూపించాను. మీ రా బట్టులు కట్టక అదిబూడ అవసరం లేక పోయింది.’

కాస్తేపు నావేపు వికారంగా చూచాడు. ముఖం పక్కకు తిప్పుడు. నేను మళ్ళీ అన్నాను. ‘నా సంగతి నేను చెప్పకొగలను. నేను కాలేజీలో యీ పరీక్షలకరవాతే వుండను. ఎందుకంటే అది వాదిలా లేదు. తరవాత పెళ్ళి చేసుకుంటాను. నా అమ్మనన్నా పెంచిందో నేనుకుద నా పిల్లలని అలా పెంచుతాను.’

అయన యిటూ అటూ చూశాడు. ఆ మాటలు నా నేమీ బాగులేదు.

‘అయితే మీ వుద్దేశం?’ అన్నాడు చటుక్కున.

‘పెళ్ళి చేసుకోవటం’ అన్నాను.

‘ఎవరిని?’

‘నే నెంచుకున్నవాణ్ణి.’

అయన గొంతుకదగ్గర గలగలలు నన్ను చిరా కెత్తించాడు.

‘అయితే నన్ను?’

‘యీ ప్రశ్న తరవాతే మీకు యెంతమాత్రం పెళ్ళాదా లని లేదు. నేను మామూలుమనిషి నే. అయినా మీ కివాడు అన్న మాటలు యెప్పుడూ వింటా నని అనుకోలేదు. యీ చివరి ప్రశ్న రావటానికీ మీ కంత కోపం వచ్చింది. దీనినిబట్టి మీకు పెళ్ళాడితే యెంత బాధనా తెలుసు. అయ్యో చెట్టుసంగతి ఆకులే చెప్పాయి. యిక దయచెయ్యండి.’

గత్తునలేచిపోయి రొప్పుకుంటూ వెళ్ళిపోయాడు. నా మన నెలా వుండేదో—నూ చిన్నకమ్మడు కళ్ళలో యిసుక పోసుకొని యేడుస్తుంటే వాడిని ఓదార్చటంతో ఫరిపోయింది.

ఉత్తరం వ్రాశాడు. ఆ ఉత్తరం చదివి నే నేమీ కాలేదు. మర్నా యింకొక ఉత్తరం వచ్చింది. అదిమాత్రం మొదటిదానిలా చింపలేదు. పెండుపాదుల చదివి తిరిగి వ్రాసినవాడికే పంపేశాను. అప్పుడే ఆ మాసివనడ్డలలో కనిపించా దన్నాను. నా అన్నయ్యలా కిదూ వున్నాడని వూరుకున్నాను.

ఎందుకో నాకు ఆయనపై బారి వేయటంవలన ‘మృగదా’ అన్నాను.

‘వాడు ఉన్నాడీ కా డనేనా మీ అధిప్తాయం? మీ రొకప్పుడు అలాంటి ఉన్నాడైతేగాని వాళ్ళమీద పానుగూతి చూపింపలేరు!’

నే నేమీ మాటాడలేకపోయాను.

‘మొదటి ఉత్తరం చూశాక ఒక కత్తిపట్టు కొని ఆకువదగ్గరకు వెళ్ళి, నరుకుతా నన్నావ్, కత్తి కోసం యెందుకు వెతుక్కుంటావ్? ఇదిగో నేనే తెచ్చాను - చంపు! అన్నాను.

నాకు తెలుసు ఉన్నానులు ఎప్పుడూ ఏ కార్యాన్ని పాధించలేరు. పుస్తకమైన కయ్యర్లతో అమాయకుల్ని చెచ్చగొట్టి మంటల్లో చూశేస్తారు. వారి ప్రాణం వాళ్ళకు తీసే. నా ఆలోచన నాకే అసంపర్కంగా పోయింది.

రెండో ఉత్తరం. ఇదీ ప్రేమ అనుకొని ప్రేమించిన మనిషి వ్రాసినట్టే వుంది. అది ప్రేమ కాదు, ఏం కాదు - మనసులో వున్న వికారాన్ని అలా వెలిగ్రక్కటం. యీ మనసే, యీ కిరీరమే నల్లగా మాడిన ముఖంతో యెరుటపడితే కుప్పన పూస్తూ రింజింటి వాళ్ళు. సరే! యింజింటివాళ్ళ విషయం మనం చెప్పకొట్టలేదు. లేనండి పోదాం!’ అని సుగులే లేచిపోయింది. నేను లేచాను. మేం యింటికి చేరుకుంటున్నట్టికి పిలిచిపొ లింకా వెలగలేదు.

౬

‘పంచభూతాలే మన కరీరం. మనవి చావగానే మళ్ళీ వాటిని చేరుకుంటాడు’ అన్నాను ఆమె ప్రశ్నకి జవాబుగా.

సుగుణ మాటాడలేదు. ఆకాశం వేళ్ళు ఆమెదృష్టి వుండి. నేను కూడా మీదికి చూశాను. తారకలు కన్ను గీటుకున్నయ్. కుర్చీమీదినుంచి లేచింది సుగుణ. నే నలా వాలుకుర్చీమీద కూర్చునే ప్రాణాను.

‘మనది తత్త్వజ్ఞుల చేతం. అయినా మనం కష్ట లు జడిసేవాళ్ళు. చావుకు యెత్తేవాళ్ళు ప్రపంచంలో యిం కెవ్వరూ లేరు’ అంది యెదురుగా కనిపించే సత్యిన్నారాయణస్వామికొవలవేళ్ళ మాటూ.

నేను కుర్చీమీదినుంచి లేచాను. దాదాపు ఒక చివరను విట్టగోడకు చేయి ఆన్చి నిలుచున్నాను. సుగుణ వెళ్ళగా మీదికి చూసుకుంటూ వాదగ్ధంగా వస్తోంది. మనసులను పోయిగొన్న గాలి వీస్తోంది.

‘మన ప్రశ్నకేత అదే’ అన్నాను నేను.

‘ఏది?’ అంది సుగుణ నావేళ్ళ చూడకుండానే.

‘మన యింటినిండా సంపదే. మనం ఆమ భవించం. పాదుగువాళ్ళ కిస్తాం. మనదేకేం తత్త్వజ్ఞుల చేతమే. ఆ తత్త్వం పాదుగుదేశంలో పనికివచ్చింది.’

పోహ అంటూ ఒక్కసారిగా సుగుణ నవ్వింది.

‘ఏం సుగుణా! అన్నాను దిగజారిన స్వరంతో.

‘పదే! నిద్రపోతారా? లేక యింకా ఆ పాతకొప్పతో తెల్లవారేవరకూ గంతులు వేస్తారా? కళ్ళకు కనిపించింది చూడండి. మీకు పుణ్యం వుంటుంది.’

‘సుగుణా! విదదీసి చెప్ప’ అనటంకంటే యిం కేమీ చేయలేకపోయాను.

‘మనలో ప్రశ్నకేత యేమీ లేదు గర్వింపటానికి. బ్రతికున్నది మీరుగాని మీ తాతమత్రాతలు కారు. మీ మత్రాతలు యింత గొప్ప పని చేశారని మీరు గెంత

టంకలన మీ కేం గొప్ప లేదు. మరింత సిగ్గుచేటు. వారు చేసిన గొప్పని మీరు చెయ్యటానికి కృషి చెయ్యండి. అప్పుడే ఆ సాధకబాధకాలు కళ్ళలో చూస్తారు.’

మారుమాటానిక అక్కడనుంచి వదలి పరువు మీద చ్రాచిపోయి బలవంతంగా కళ్ళు మూసుకున్నాను. శాంతవేపటికి నిద్రపోయాను.

సుగుణ నన్ను యెప్పుడూ నేనుకొన్నా అలా నిశితాశ్రయ్యకు మేల్కొలుపలేదు. నా కౌశ్యర్యం వేసింది. దగ్ధరగా వున్న ఆమెను ఎంతో నేల వేచు లేచాను. గప్పన లేచాను.

మళ్ళీ యెందుకు ఆగిపోయానో చెప్పలేను. బహుశా ఆమెను అర్థంచేసుకోటానికి నా బుద్ధి చాల నవ అగిపోయివుంటున్నట్టు. నా గంతుకలో మాటలు తొట్టుకపోతున్నయ్యగాని ఒకటి పైకి రాదు.

‘నే నెందుకు చదువుకున్నా’ నని ప్రశ్నించింది ఆమె తల దిందుకొనే.

‘నేను పూహించి తప్ప చెప్పేకంటే నిత్య నిజం చెప్తే మంచిదేమో’ అన్నాను.

‘యీ రెండు రోజులలో అన్ని ప్రశ్న లెందుకు వేశారు?’

‘నిన్ను చూసి నాకు తెలియకుండా నే చేశాను.’

‘నేను నిన్నుగా నడవకుండా యింకొక్కరి నిన్నుగా నడవమని చెప్పటంలో అర్థం లేదు. తెలివి తక్కువదాన్ని’ అంటూ లేచి ఆమె పరువుమీదకు పోయి చారబడింది. నే నింకా అలా కూర్చున్నాను. ఆ ప్రవర్తన చూస్తుంటే యేం పాలుపోలేదు. అయినా నా మనసు ఆమెను సంభాలించా లని వుంటుంటుంది.

నేను లేచి ఆమెదగ్గరగా వెళ్ళాను. ‘సుగుణా! అన్నా నెంతో ఆప్యాయంగా. ‘నీ నెవరినీ తిట్టలేదు. నీ మాటలు నేనుకొన్న యింకెవరు విన్నారు? నివానికి నివా మాటలతో నే నన్నాకర్పించావ్. నీలా మాట్లాడే

శ్రీని యాసీమలో చూడలేను సుగుడా! అన్నాను.

‘నిజం. వాలా వాగే మనిషిని చూడలేరు. నా యీ వాగుడు మీ మనసులోనే నా యెన్నా క్కుండి పోనుంది!’

ఆమె అర్ధనిమిలితనే త్రాలవేపు ఆలా చూస్తూనే వున్నాను. ‘నేను వాగోసమే చదువుకున్నా. వా ధర్మ నీతులు తెలిసి పాడయితే—నా పిల్లలు పాడవ కుండా స్వతంత్రపాదులని చెప్పకోతగ్గట్లుగా చెయ్యాలని చదువుకున్నా. ఇంతమాత్రం నే పాధించగలిగితే యీ దేశంలో అడవివద్ద యెత్తినందుకు దేశసేవ చేశా నని మునిసిపోతాను!’

జుగుడాని నా చెవి నేనే మెలివేసుకోవటం కష్ట మునిపించింది. నేను ఆమెప్రవాలో పాడుమని షిగా వుండటం వాకు పహించరానిదిగా తోచింది.

‘సుగుడా! అన్నాను.

‘ఏమండీ’ అంది.

‘నేను కళ్లతో చూడటం నేర్చుకుంటున్నాను. మంచిమనిషి నెలా గొతానో చెప్పు!’

యీ మాటలు ఆడాక వాలో వాకే ఆకృర్ణం వేసింది. నేను పాడుమనిషిని కా ననబోయి యిలా అన్నాను. మాటలు గొంతువరకు వచ్చేసరికి మనసు మార్పు యిలా చేసింది.

వా సమాధానంతో ఆమె యెంతో మనదా నందమా తృప్తి అనుభవిస్తోందని గుర్తించాను.

గాలి నీస్తోంది. వామ్మెల కాస్తోంది. యివన్నీ వాగోసమే అని పిటివి స్తుతించబ్బులేదు. వాటిపని అని చేసుకోవటంలే వాకాలం యిలా తగలెయ్యటంలో అర్థం లేదు. అయినా మానవస్వభావం వాగున్న వాళ్లనే పొగడుతాం. చెడ్డవాడిని చూసి ఆనంద్యంయ కుంటాం. వా డెలా వాగుపవతా దని ఆలోచించం. చెబ్బున్నవాడు దానం చెయ్యగానే వేనోళ్ల పొగ డుతాం. ఆ డెబ్బు యెందరు వీధవాళ్లని పిండితే వచ్చిందో—ఆ వేదవాళ్ల సంగ లే మరచిపోతాం. నా నురుగున నేను స్తుతించబ్బులేదు. అయినా ఆమెను

పొగడకుండా వుండలేకపోతున్నా. నేను మామూలు మనిషినికాబట్టి.

సుగుడా నన్ను పొగడుకున్నట్లే వుంటుంది; పొగడదు. తిట్టివట్లే వుంటుంది; తిట్టదు. ఆమె స్థాయిలో నే పడటానికి వాలో మొదటి లోటు ఆలో చించగా ఒక్కటే అని అనుకున్నాను. వాకు మెద దున్న దని నే ననుకోకపోవటమే.

ఆమె లేచి కుప్పివీధ మార్చింది. నే నామె పగువువీధ వాలాను.

‘మీకు నిర్జర రావటంలేదా?’ అని ప్రశ్నిం చింది నావేపు చూడకుండానే.

‘లేదు’ అన్నాను.

‘సరే! చెప్పండి’ అంది.

‘ఏమిటన్నాను.

‘ఏం చెప్పదలచినాలో అది’

‘నే నేం చెప్పదలచుకోలేదు’

‘సరే, నే నెప్పుడూ యీ వేళలా వుండాలని లేదు. మీ విషయా లేమైనా చెప్పగలరా?’

నేను జవా బీయలేకపోయాను.

‘మీ మాటలు నాకు వెర్రితొంద్రు. వీర! పుట్టింద్రు. మీ మంచిమనసుకు మరింత సంతో షిస్తాను’

యీమాటలతో వాకు చెప్పా లనిపించింది. ‘సుగుడా! నా సంగతి యెప్పుడూ చెప్పకూడ దను కున్నాను. కాని యిప్పుడు చెప్తున్నాను. యెంతే తంపే నిన్ను యీ రెండూరజాలలో ఆర్థంచేసుకో బోయి నేను మనిషి నని తెలుసుకున్నాను.’

నేను కాప్పీపు ఆగాను. నా జీవితం వా కళ్ల ఎదట వుంది.

‘నాకు బాగా జ్ఞాపకం వుంది. నేనవిపెలపులం రంగారాయపురం వెళ్లినాను. ఆసంవత్సరమే కొటూ బూటూ వేసుకొని వెళ్లటం. ఏకండుపూరందిద్దా

అదంతాను, యింటికి వెళ్లక ఎంతసేపూ కూర్చోలేదు. పూరంతా తిరుగుతున్నాను. నా వెనకాల మా బాచిగాడు, గంపతి, రామయ్య, వీళ్లంతా కట్టు కథలతో, ఒక పేమిటి, బడిపంతులుదగ్గరనుంచి వాకిట పండులవరకూ పురంతాలు చెప్తున్నారు.

‘కిష్టిగా, నీకు తెలియకాని దీడిపోటలో తాటి చెట్టుకి కాయలున్నాయి. కొయ్యకుండా నీకోనమే పుంచాం. పదండి పదండి అండీ’ అని ఒక్కటే పరుగు.

బాచిగాడు చెట్టెక్కి మెత్తువీడ కూర్చోని గెలు వరుకుకున్నాడు. నన్ను కొంచెందూరంలో కూర్చోబెట్టి చెదిరిన కాయలు కూడచెప్తున్నారు మిగతావాళ్లు. నేను చెట్టువేపు చూస్తున్నాను.

వీళ్లంతా ఒక్కసారి ‘సుందూభాయ్, సుందూభాయ్’ అని గంతులేస్తున్నారు. చప్పట్లు కొట్టున్నారు. చెట్టువీడ నన్ను బాచిగాడుకూడాను, చుట్టూ చూశాను. నా వెనకాలే పున్న మా మామిడి తోటనుంచి సావిత్రి పరుగెత్తి నావేపే రావటం చూశాను. సావిత్రివెనకాలే మామిడికొమ్మ పట్టుకొని గబగబ ఒక అడమనిషి కోపంగా నడవటం చూశాను. సావిత్రి గవ్వన వచ్చి నా చేతిలో మామిడికాయ పెట్టి వాడగ్గర కూర్చుండిపోయింది. వీళ్లింకా సుందూభాయ్ అనటం మానలేదు. ఆ సుండు చూస్తుంటే నాకు అనబుద్ధివేసింది. ‘ఏం సావిత్రి’ అనే బదులు ‘ఏం సుందూభాయ్’ అన్నాను. అరిసిపోతున్న ఏడేళ్ల సావిత్రికళ్లలో నీరు తిరగటం చూశాను.

తోటకాపుపెళ్లం సావిత్రిని కొట్టా లన్నంత కోపంతో వచ్చింది. కాని నన్ను చూచగానే ‘అబ్బాయిగోరు యెప్పు యొచ్చా’ రంది. ‘యీవేళి’ అన్నాను. ‘నూడు బాబూ, యీ సుంబపాప రాలిన మామిడికాయ దొంగలాడి, వాడి అంటాడి.’

‘రిప్పు కాదా’ అన్నట్లు నేను సావిత్రివేపు చూశాను.

‘అబద్ధం అడుగుంది కిష్టి. మా అమ్మ యిస్తే నీ కియడానికి పరుగెత్తుకొని వస్తే’

‘ఛీ! కా యెవరు తింటారు?’ అని విసిరేశా నా కాయని. మా గంపతిగాడు తీసుకొని పిల్లి కొరుకు కొరికి అక్కడున్నవార్లకి పంచిపెట్టున్నాడు. సావిత్రి వెక్కిరెక్కి ఏడుస్తోంది.

బాచిగాడు చెట్టు దిగాడు. కొమ్మలతాలకు కరుకులు రాపాడామేమో శరీరంవీడ అక్కడక్కడ రక్తం చిమ్ముతోంది. సావిత్రికూడ చూసింది. రక్తం చిమ్మినదగ్గర పు మ్మంటిస్తూనే ‘సుందూభాయ్ సుందూభాయ్’ అని వెక్కిరిస్తున్నాడు.

సావిత్రి ఆ ఘోరిలోనే కాష్టా చేతులు కొట్టుకుంటూ యేడుస్తోంది. నేను తాటిమంచలు తింటూ, పూయకో సుందూభాయ్ అనె నా అనలేదు.

‘చెప్పనేమిటి?’ అంటూ బాచిగాడివేపు యెర్రగా చూసి హతాత్తుగా లేచి పరుగెత్తింది. నాకు భయం వేసింది. యీ రక్తంనురించి మా నాన్నతో చెప్పిందంటే యిదంతా నేను చెయ్యించానని నాన్న నన్ను కొట్టారు. సావిత్రిని వెంబడించాను. ఇవ్వాళ్లలా చిన్న జట పుంటే గవ్వన పట్టుకొనేవాడ్ని.

‘కిష్టి! కొట్టకు. చెప్పను, చెప్పను’ అంటూ గడ్డినేలవీడ కూర్చుండిపోయి రెండు చేతులూ నెత్తిన పెట్టుకొని భయంతో నడికిపోతోంది. నిజంగా అప్పుడు నాకు కనికరం వేసింది. ఆ సుండువీడ చెయ్యి వేశాను. గడ్డిగా యేడుస్తోంది. లేవదీసి ‘యెండు కేడుస్తున్నా’ వన్నాను.

‘నేలు పట్టాయని నాన్న సుండు చెయ్యించా’ రని ఏడుస్తూ చెప్పగానే అచేమిటో ఆ వయసులో మరీ బారివేసింది. ఇలాగై నా బుజ్జగిద్దామని కామెను ‘యం కప్పదూ కాయ విపరమలే’ అన్నాను.

‘అమ్మ మల్లీ యిస్తుందా?’ కళ్లింటివి చేసుకొని, యివ్వ దన్నట్లుగా నావేపు చూసింది.

‘సుందూభాయి పూయారు’ అంటూ చేతిలో తాటికాయ పట్టుకొనివచ్చిన మా బాచిగాడు వెక్కిరించటం మొదలుపెట్టాడు. నాకు కోపంవచ్చి బాచిగాడికి ఒక్క రెంపకాయ కొట్టి వెల్లిపోయాను.

సావిత్రి ఎటు పట్టిందో నేను చూడలేదు.

‘సుగుణా ! వింటున్నావా ?’ అని ప్రశ్నించాడు.

‘క్షణం, చెప్పండి’ అంది. సుగుణ యే ప్రశ్నలూ వేయకపోవటంవల్ల నా మనసు ఒకే త్రోవలో పోతోంది.

‘చిన్ననాటి చిలిపిచేష్ట రెన్నో వున్నయ్. తెలియక చేసిన తప్పులు చెప్పకొదగ్గవి కావు కూడాను. నే నీది ఎందుకు చెప్పానంటే—ఆ తేరే ఆ చిన్న సంఘటన మా యిద్దరి జీవితాలమా చిలిపించింది !’

2

నేను మూడు మైసలు చదువుతున్న కోడలని. చదువుమీద నాకు శ్రద్ధ కొంచెమైనా లేదు. దిగువ క్లాసుల్లో రెండే నేళ్ళకొకప్పుడూ కూర్చున్నాను. క్లాసులో వైకి కనపడని పెంకితనం చేసేవాడిని. బడికి సాధారణంగా వెళ్ళటంమాత్రం మావలేదు. ఎంచేతంటే క్లాసులో వున్న అమాత్యులమీద దృష్టి పోయేది.

ఇంటినుంచి కావలసిన పట్టు. బట్టలు కోడల కోక జత మార్చేవాడిని. వాసనమాలిబూ, పెంట్లూ— ఏమిటో అదొక గర్వం అప్పుడు—ఇప్పుడదొక ప్రెరిలా కనిపిస్తోంది.

ఏదైనా కృంగారమైన వుస్తకం దొరికిందంటే బడికి వెళ్ళటం మాని చదువుకొనకూర్చోనేవాడ్ని. ఏ తారాకళాంకంలోని పద్యాలో కంకడ్డంచేసి పాడుకోవటం అదొక సరదా. గదినిండా సినిమా తారలు—ఆ బొమ్మలకేసి దీక్షగా గంటలకొద్దీ చూస్తూ కూర్చోవటం.

ఆ అమాత్యుల కిటికీనుంచి చూసి కిలకిల నవ్వించి. వాల్లిద్దరూ పెన్నెల్లో హాయిగా మనిషిమనిషి రాపాడు కొని విహరించారు. ఉద్యానవనంలో మల్లెపాద చాటున ముద్దులు పెట్టుకున్నారు. మిసమిసా చే ముగ్ధ పమిట జారింది—అబ్బా !—యీ కళ్ళలు, యీ నవలలు, యీ సినిమాలు నా పద్ధాలిగేళ్ళ దగ్గరనుంచి నా

మెదడుకి యెక్కించివ విషయాలు.

నా పద్ధతిమీదోయేటనుంచీ నాలో నేనే యేదో ఏచ్చిగా మాట్లాడుకొనేవాడిని. ఏ బొమ్మనో పట్టు కొని నవ్వుకుంటూ కళ్ళ దగ్గర పెట్టుకొనేవాడ్ని. మంచిరాత్రుప్పుడు కిటికీనుండా పెన్నెల నా ముఖం మీద పడితే చాలు అలా యెడ్డుకుంచేవాడిని. నా తలలో యెప్పుడూ యే సినిమాలోని ఘట్టమో, యే నవలలోని అవధి తిరిగి నన్ను వెర్రితొందేది.

ఒకనాడు రెండు కళ్ళు నా కళ్ళల్లోనికి యెంతో తియ్యగా చూశా యనుకున్నాను. ఆ మెవెంటనే వెళ్లాను. ఒక మేడలోనికి పోయి తలుపు చారవేసింది. అలా ఆక్కడే ఒక ఎలెక్ట్రిక్ స్తంభానికి చారబడి చాలా సేపు నిలుచుండిపోయాను. ఆ మరుచటికోణ స్థూలకు పోకుండా ఆ కోడ్డువంటిది ఎన్నోసార్లు తిరిగా నా కళ్ళకోసం. కాని కనిపించడంలేదు...

ఇలాంటి వెన్నో వెర్రిపనులు చేశాను. అలాంటివి జ్ఞాపకానికైనా నీ స్మితో కూడుకపోతాను.

శలవు తిచ్చారు. రంగారాయపురంఅంటే నాకు రెండేళ్ళనుంచి అసహ్యం వేస్తోంది. యీయేడు మరీని. చిన్నక్లాసుల్లో వున్నప్పుడు ఆ వూరెప్పుడు వెళ్తాను, అమ్మనీ, నాన్ననీ, సావిత్రినీ వాళ్ళందరినీ యెప్పుడు చూస్తా ననిపించేది. ఆ తోటల్లో హాయిగా ఆడుకోవచ్చు. మా తెల్లావుపాలు తాగొచ్చు. అమ్మ దగ్గర పడుకోవచ్చు...

ఇకన్నీ లే విప్పడు. కృంగారం, సాందర్భం మీదే నా దృష్టి.

‘యీ వుత్తరం చూడగానే రాకపోతే నేనే వస్తా’నని నాన్న వ్రాయటంచేత రంగారాయపురం వెళ్ళక విధిలేకపోయింది.

ఇదిసరకులా నా మనసు సావిత్రికోసం ఆందోళనపడలేదు. కాని మనసులో ఒకసారి చూడాలనే కోరిక లేకపోలేదు. తాచిగాడూ, గణపతి పెళ్ళిళ్లు చేసు కొని పెళ్లాలతో కాశరంచేస్తున్నారు. నాకు వచ్చి పలకరిస్తే జబాబు చెప్పటానికి చిన్న తన మనిపించింది.

సావిత్రికల్లి, సావిత్రికండ్రి మేట్లారు వచ్చి పలకరించారు. విద్యాకౌముదరహా ఆయనదగ్గర చదువుకున్న కోకలు—ఎన్ని సార్లు కోదండం యొక్కాను? అనే నాకు జ్ఞాపకం లేవు. చాలా ప్రాధేయపడుతూ మాట్లాడారు. నా మాటలే కరువయ్యాయి.

ఇంట్లో వున్నా వేగాని నా మనసు పట్టుంబో పార్కుల్లోను—వేసంకాలంగా! చాలానుంది ప్రజవాళ్లు వస్తారని—క్లాసులోని అమ్మాయిలమీదా! ఏదో వంక పెట్టి తిరిగి వెలిపోదామని వుంటాటపడ్డాను.

సాయంత్రం ఒక్కడినే ఆలా చెరువుగట్టువేపు వెళ్లాను. వేసంకాలం అయినా పెద్ద చెరువు కాబట్టి వున్న నీరు తేటగానే వుంది. మా పెద్దరైతుపెళ్లాం పలకరించింది. కాపేపు మాటాడి ముందుకు సాగాను. సావిత్రి కనిపించింది. నాకు తెలియకుండానే ఆగిపోయాను. యీ కొద్దిసెలలలో సావిత్రిలో వచ్చిన మార్పు—అంత అందంగా ఉంటుందని అనుకోలేదు. నా కిలలో గుండుభాయి, చిన్న పరిభోజితో వున్న సావిత్రి వుండేది. ఆ చీరకట్టు, ఆ నడక—పాదాలకున్న పట్టు—ఆలా ఎంతసేపైనా చూడాలనిపించింది. నా వేపు ఒక పారి చూసి గబగబ నడకటం మొదలు పెట్టింది. పాపం! చంద్రలో నీరు బలికి ఆమె చీర తడుపుతోంది. సావిత్రి కనుపించేవరకూ చూస్తూనే వున్నాను.

ఆ నిమిషం దగ్గరనుంచి నాకు ఆ ప్రాంతో వుండాలనిపిస్తోంది. సావిత్రికళ్లలో యిదివరకు చూసిన కళ్లలో తడుకుకంటే హెచ్చు కనిపించింది. సావిత్రి నడకలో సొగసుంది.

చెరువురెండోవేపు వెళ్లి ఒక నుడిగట్టుమీద కూర్చున్నాను. నీటబడిన భూమివేపు చూస్తున్నాగాని నా మనసు సావిత్రిమీదే వుంది. అంతఅందంగా వున్న సావిత్రి నా దెందుకు కాకూడ దనిపించింది. ఇదివరకటిలా యిప్పుడు నా సావిత్రి అనుకోదానికి సాహసించలేకపోయాను.

నేను చీకటిపడకుండానే యింటికి వెళ్లేసరికి సావిత్రి మా యింటోనే వుంది. నాగురించే మాట్లాడు

కోవడం విని విస్తుపోయాను. సాహసం చేసుకొని నక్కివున్నవాడిని గప్పున పెరటికి వెళ్లి 'ఏం సావిత్రి' అని పలకరించాను. సావిత్రికి యీ బ్రహ్మాండమైన నీర్లు యొక్కడనుంచి వచ్చిందో-గబగబ వెలిపోతోంది, తిలవంచుకొని. అమ్మ నంటయింటినుంచే అంది-‘అడవిలే సావిత్రి! కిష్టి కిష్టి అని పలకరించేదానివి. నా దొంగే వెలిపోతున్నా వేం?’ వినిపించుకోనట్లే వెలిపోతుంటే గబగబ వెళ్లి అలవాటుకొద్దీ జడ పట్టుకోతోయి చెయ్యి పట్టుకున్నాను.

‘ఉండు కిష్టి’ అంటూ చెయ్యి విడిచింతుకొని వెలిపోయింది.

అమ్మ వచ్చి నాదగ్గరగా నిలబడినట్లు కొంత పేపటికిగాని తెలుసుకోలేకపోయాను.

‘వెళ్లి అని అడుగున్నాక మరీ నీర్లు హెచ్చిపోయిందిరా బాబూ’ అంది.

‘ఎవరికమ్మా? సావిత్రికే!’ అన్నాను నా చెవులనే వమ్మలేక.

‘అవునురా. సుబంధం సీరమైంది. నెమ్ము సర్దుకోలేక, మేష్టరుగారు వచ్చేయేటి కంటున్నార.’

‘మంచిదే’ అని అక్కడ వుండలేదు.

ఆ మరుక్షణంనుంచి నా కా వ్రాగో వుండాలని లేదు. ఆ మరువటిగోలప్రాస్తున్న చెరువుగట్టుమీద చేతిలో టూల్ బ్రష్తో కూర్చున్నాను. సావిత్రి ఒక్కరికే రాలేదు. ఇంకాకావిడతో కలిసివచ్చింది. సావిత్రి వేపు నాకు చూడాలని లేదు. యీ కొత్తమనిషి యెవరో చాలా బాగుం దనిపించింది. ఆమెవేపు చూస్తున్నాను. ఆమెమాత్రం నావేపు అసలే చూడలేదు. వేసేదో గాబరాపడిపోతున్నాను.

గలపతిగాడు నాదగ్గరగా కూర్చున్నాడు పట్టు దోమపుల్ల పట్టుకొని. ‘కిష్టి’ అని నిలవగానే నేను తడబడి వాడికేసి చూశాను. ‘అదిగోరా నా పెళ్లాం’ అని నవ్వుతూ, నీటిలో తింఛ మంచుతున్న ఆవిడవేపు చూపించాడు. ఇంతసేపూ నేను. బాధపడింది యీ

మంత్రాలు చదువుకున్న గణపతిగాడి పెళ్లాంకోసమా !

‘వస్తానురా’ అని ముఖం కడుక్కొని వచ్చే గాను. పొట్టి జుత్తు, పీర్మూడి, చిన్న బొజ్జ—అలాంటి గణపతిగాడే అంత అందమైన పెళ్లార్ని కట్టుకున్న వ్యక్తుడేమిటో అందమైనదాన్ని పెళ్లాడా అని భీష్మించుకున్నాను.

ఇంటికి వచ్చాను. పట్నం వెళ్లిపోతానని అమ్మతో చెప్పాను. అమ్మ వుండమని, బ్రతిమాలు గుంటే నా పట్టుదల మరి పెచ్చిపోయింది. నాన్న పోదట్లుకిమామరుపెళ్లికి వెళ్లాడు. నేను రాబట్టి అమ్మ వెళ్లేదు. నాన్న మాడుకోజాలవరకూ రాను. నాన్న వచ్చేవరకై నా వుండమని అమ్మ బ్రతిమాలింది. ససేమిరా ఉండవని పంతుంపట్టాను. అమ్మకళ్లలో నీరు తిరిగినా నా శ్రమ నన్ను పట్టు విడవనిచ్చింది కాదు.

నే నింకా భోంచెయ్యలేదు. అమ్మ యెక్కడికో వెళ్ళింది. వాలు కుర్చీ పెరటివాక్కిలో వచ్చెట్లో నేనుకొని కూర్చున్నాను. ఇంకా గణపతి పెళ్లామే నా కళ్లలో తిరుగుతోంది. ఇదంతా పల్లెటూరి అందం. పట్నంనాజాకుయెడట యీ అందం చేసికి? ఇలా అలాచిత్తూ కూర్చుంటే ‘కిష్టి’ అన్న కీచుగొంతుక వినిపించింది, చుట్టూ చూశాను. సావిత్రి!

సావిత్రిమాపునల్ల నే నేమీ కారేదు; యేమీ గ్రహించలేదు.

‘కిష్టి, యిది నీకు న్యాయంగా వుందా?’

‘ఏం బా యిది?’

జవాబు లేకపోవటంతో వెనక్కి చూశాను. సావిత్రి తల దిండుకొనే వుంది. యీసారి ఆమెవేపు చూడా అనిపిస్తోంది.

‘కిష్టి’ అని ఒక్కసారి యేడుస్తూ నా పాదాల వగ్గర కూర్చుండిపోయింది.

‘ఏచ్చిరానా ! యేడుస్తా నందుకు?’ ఒకా గ్గుదా మరి ఆమెతలవిడ చెయ్యి వేశాను. సావి

త్రిని తాకగానే నా నరాలన్నీ ఫ్లూలుకట్టాయ్.

‘కిష్టి, రేపు వెళ్లిపోతానా?’

‘హూ’

‘నిజంగా వెళ్లిపోతానా కిష్టి?’ నీరు నిండిన కళ్లతో నా ముఖంవేపు చూస్తూ బోతుస్వరంతో అంది. నా కళ్లందుకో మందాయ్. కాస్త తొట్లు పాటుతో ‘అయితే వెళ్లనలే సావిత్రి’ అన్నాను.

నా పాదాలదగ్గరనుంచి చటుక్కున లేచిపోయి ‘వస్తాను కిష్టి! అమ్మకోసం నే వచ్చినందుకు వుండ బానికి ఒప్పుకున్నాను. అమ్మ నీ వెళ్లిపోతా వని మాయంటిదగ్గర చెప్తూ యేడుస్తుంటే నీదగ్గరకు వచ్చి నే నేడ్చాను. నా యేడుపుతోనే నీ మనసు కరిగింది గాని కని పెంచిన అమ్మయేడుపు కనపడలేదేం? ఆ కోట్లా బాట్లూ అవ రే ల పో చే య్ కిష్టి! సిగ్గునా వస్తుంది’ అంటూ గబగబ వెళ్లిపోతోంది. యీ మాటలు ఆ పల్లెటూరికిల్లివోటివెంబడి వచ్చా యని నమ్మలేక పోయాను.

ఆమె వెళ్లిపోవటం నా కిష్టంలేదు. గబగబ లేచి ఆమెవెనకాల వెళ్లి నసారాలో ఆమెచెయ్యి పట్టు కున్నాను. ఆగి తిరిగి నావేపు చూసింది. నా జీవితం అంతా నెన్నే అనిపించింది. ఆగలేక సావిత్రిని గట్టిగా గుండెకదుముకొని ‘నా పా...’ అన్నాను.

ఎంతసేపో ఆగా లేదు. సావిత్రి ఏడుస్తోంది. నాకు బాలివేసింది. నేను కొట్టానేమోనని ఆచేక బొంగిపోయిన సావిత్రి యీనాకు నా వాంఛకి బొంగిపోయింది. సావిత్రిని అలా పట్టుకొనే ‘ఏడు స్తున్నావేం సావిత్రి’ అన్నాను.

‘పెళ్లి...’అంది. ఆనాడు ఆమెచాగుకోసమే గుండు చెయ్యించారు. యీనాకు పెళ్లి ఆమెచాగు కోసమే చేస్తున్నారు. ఆమెకు యిష్టం లేకపోవట్టి యేడుస్తుం దని అనుకున్నాను.

అడుగుల చప్పు నెవట్టి అమ్మ వస్తోందని ప్రాపించాను. నేను గాలరావడుతోంటే సావిత్రి

ముందుకు వడచి 'కిష్టి వుండటానికి ఒప్పుకున్నా
వత్తయ్యా' అంది. 'నిజంగానే' అని అమ్మ సావిత్రిని
వీధివాకిలిలోనే కాగిలించుకోవటం చూచి పెరటికి
వెళ్లి కుర్చీమీద కూర్చున్నాను.

౮

ఆ మరునాడు వుదయం సావిత్రియింటికి వెళ్లాను.
సావిత్రికల్లి గదిలో చాపమీద కూర్చోపెట్టి మాటల్లో
మాటగా సావిత్రిపెళ్లిగురించికూడ యెత్తింది. పెళ్లికి
సావిత్రి యిష్టపడినట్లుగాకూడ తేల్చింది.

'సావిత్రి మనస్సుపూర్తిగా యిష్టపడితే వేగంగా
చేసెయ్యటమే మంచి' దని, యేదైనా తేక నవ్వేసి వచ్చేస్తూ
ఆ పొరుగునే వున్న గణపతిగాడి యింటి వేపు చూస్తూ
వచ్చేకాను. నాకు ఆకాశం గం కలిగింది.

ఆ వేళ మధ్యాహ్నం పడుకొని లేచేసరికి అమ్మ
సావిత్రితో పరంధాలో కూర్చుని మాట్లాడుతోంది.
లేచినవాడిని టక్కు వేసి నిద్రపోతున్నట్లు నటించాను.
నాగురించి యేమీ మాట్లాడుకోకపోవటంతో లేచాను.
నన్ను చూచి సావిత్రి లేచి వెలిపోతోతుంటే అమ్మ
'నీ కండుకే కిష్టిదగ్గర అంత సిగ్గు?' అని చెయ్యి పట్టు
కొని కూర్చోపెట్టింది బలవంతాన.

ముఖం కడుక్కోవాలి అన్నాను. అమ్మ
సావిత్రివేపు చూసింది. సావిత్రి లేచి పెరటికి వెళ్లింది.
అమ్మ వెళితే సావిత్రిని నే నడగవలసిన మాటలు అడిగి
వుందును. అమ్మే అంది- పెరటికి వెళ్లి ముఖం కడుక్కో
అని. మంచి సమయం దొరికిందని చెల్లాను. సావిత్రి
చెంబుతో నీరు, సబ్బు అక్కడ పెట్టి వెలిపోతోంది.

'కాస్త నీరు పోయి సావిత్రి' అన్నాను. తిరిగి
వచ్చింది. ముఖం కడుక్కుంటూ 'నీ కిష్టపడిందిగా ఆ
సంబంధం' అన్నాను పెళ్లిగా.

'అమ్మ చెప్పింది నాక్కోని మంచి సాంప్రదాయ
కుటుంబ మని. అమ్మకంటే నాకు హెచ్చు తెలుసా?
ఆయన కష్టపడి సంపాదించుకొని తల్లిదండ్రుని పోషిస్తు
న్నారట. అలాంటప్పుడు యిష్టపడదా కిష్టి'

సురగకప్పిన కళ్లు విప్పి సావిత్రివేపు ఒకసారి
చూసి 'అయితే నిన్న రాత్రి యేండు కలా
యేద్దావా'

'నిన్నటివరకు నన్ను నా సావిత్రి అంటా వను
కోలేదు కిష్టి. నా కిష్టికోసం నే నిష్టకు వాళ్లని
కాదంటే నాకు పాపం వస్తుందా? వంగి పెల్లగా
అంటూ నా చేతులమీద నీరు పోస్తోంది.

ఆ మాడుముళ్లమీద మమకారం, భక్తిచూపి
స్తున్న సావిత్రిఅవివేకాని? అప్పట్లో బారీవేసింది.

మాడోకోజు వుదయానికల్లా నాన్న వచ్చారు.
ఇంచుమించు ఆయన , లోలోన పెద్దపెట్టువ యేడు
స్తున్నా రనిపించింది. అమ్మయిపెళ్లి యే చికాకు
లేకుండా జరిగిపోయిందా అని అమ్మ అడిగింది.
'ఏం జరగటమే ! యీ కోజుల్లో సామాన్యకుటుంబా
లలో ఆడపిల్లల్ని కనటమే వేరంగా వుండే' అంటూ
తల దించేవారు. ఆయన అంత వికలంగా, విచారంగా
వుండటం నే నెప్పుడూ చూడలేదు. 'యేం చెప్పను
వాడి బాగ. ఒకపిల్ల ! పెళ్లిచేసేటప్పటికి తలప్రాణం
తోకకి వచ్చింది. ఇంకా యిద్దరు పెళ్లికి సిద్ధంగా
వున్నారు. ఆర్జించిన దంతా' యీ పెళ్లితో సరి.
రక్కాడితే దొక్కాడటం. నన్ను పట్టుకొని బావురు
మని యేడ్చాడే.....రామరామ...వాడి కష్టం, కిక్కు
వుకీ వద్దు.....!' ఆ యేడుపునాంతుకతోనే
అన్నారు—'మన కిష్టడి పెళ్లికి దేవుడిసాక్షిగా ఒక్క
దమ్మడి కట్నం వుచ్చుకోనే' అని.

మా దగ్గరివార్ల కష్టాలు మా కళ్లు తెరిచాయ్.
అందుకే మునుగా వాళ్ల కోడల బయ్యోభాగ్యం పట్టింది.

ఆ వేళమంచి నేనూ, సావిత్రి కలుసుకోవాలికి
మా అమ్మ మంచి ఆవకాశం యిచ్చేది. అలాంటి ఆవ
కాశం యిచ్చినందుకు కారణంవిషయం ఆలో
చించలే దవ్వదు. నాన్న కట్నం ఒక్క దమ్మడి
వుచ్చుకో ననగానే సావిత్రిమీద అమ్మదృష్టి పడివుండ
వచ్చు.

నా కలవులు ఆఖరుకాబోతున్న కొద్దీ సావిత్రి
తత్వం నా కేమీ నచ్చింది కాదు.

‘యీ కంపువీధుల్లా వాలుగుగోడల మధ్య
కుక్కిమంచాలమీద భిక్షో యిన్న దేవుళ్ళ మధ్య—పాడు
కోదానికి ఆడుకోదానికి, వలచి వలపించుకోదానికి—
గాంధీకి ప్రకాంధీకి—ఛీ—యీ కంపు’ అని నేను...

‘అదంతా’ కంపు కాదు. భక్తి లేకపోతే మంచి
మనసు లేదు. మంచి మనసు లేకపోతే ప్రేమ లేదు.
మునుషులు లేనిచోట మనం విహరించలేం. సంతృప్తి
లేనిది బ్రతకలేం’ అని సావిత్రిపెట్టవేదాంతం.

నేను పట్నం రేపు వెలిపోతా నని అనుకోగా
సావిత్రి చీకటిపడ్డవరకు మా యింట్లోనే వుండి. సావి
త్రిని విడిచిపెట్టి వెలిపోవటం నాకు కష్టంగానే వుండి.
పట్నంపొవ్వు ప్లావకానికి వచ్చి సావిత్రిని మరచిపో
గల నని అనుకున్నాను. నాన్న యింకా యింటికి
రాలేదు. అమ్మ అంగట ఎవరితోనో మాట్లాడుతోంది.
మెల్లగా పెరటికి జారాను. సావిత్రి ఒక్కరికే
వుండి. గవ్వన దగ్గరకు వెళ్ళి సావిత్రిభుజంమీద
చెయ్యి వేశాను. తల దించింది. నన్ను చూడగానే
యీ సిగ్గక్కడ పూడిపడుతోందో? నేను ఆమెతల
యెత్తి ఆ కళ్ళలోనికి చూశాను.

ఆగలేక పేడిమలను కలిపాను. సావిత్రి నా
చేతుల్లోనించి జారి నంటయింట్లోకి వెలిపోయింది.

నంటయింటిదగ్గరకు వెల్లి నంగి లోనికిచూశాను.
సావిత్రి చీరకొంసతో కళ్లు కప్పకొని కూర్చుంది.

‘సావిత్రి’ అని మెల్లగా పిలిచాను.

‘ఓహ్’ అని అలసటగా, అతి మెల్లగా అంది.

‘ఎదుస్తున్నావా?’

‘హా...ఓహ్...హా...లేదు, లేదు వెలిపో ఓహ్’

సావిత్రిమాటల ధోరణి చూస్తే నా కేమీ పాలు
పోలేదు. గబగబ దగ్గరకు వెళ్లాను. మల్లా భుజంమీద
చేయి వేశాను. లేచి నిలబడి కాస్త దూరంగా వెలి
పోయింది.

‘ఓహ్ వెలిపో.....వేగంగా వెలిపో ఓహ్’ —
నిరాకు, జారి, భయం అన్నీ యిమి దున్నాయ్ ఆ

గొంతుకలో.

నేనుమాత్రం కదలలేదు. కూర్చున్నాను గుమ్మం
దగ్గర.

‘వెళ్ళవుకదూ ఓహ్’ అంది కాస్త గంభీరస్వరం
తోనే.

‘ఎందు కేడుస్తున్నావో చెప్పండి వెళ్ళనన్నాను.

‘పెళ్లి అయ్యేవరకూ నన్ను మట్టుకోకు ఓహ్’

‘దానికేనా యేడుస్తున్నావో’ అని పరిహా
సించాను.

‘యీ భయం, యీ దొంగతనం యేండుకు ఓహ్!
ఎక్క డున్నా దగ్గరగానే వుంటాం. ఇప్పుడైనా
వెలిపో ఓహ్’

లేచి వెలిపోయానేగాని ఆమె మనసు అర్థం
చేసుకోదానికి ప్రయత్నించలేదు. నిజానికి నా కా
మాటలు వచ్చలేదు.

నా కోరిక నన్ను విడిచిపెట్టలేదు. ఆ మరు
చటికోణ ఒంట్లో నీరసంగా వుందని వుండిపోయాను.
సావిత్రి యెక్కడా కనిపించలేదు. ఇంకోకోణ
లోనాను బలవంతంగానైనా సావిత్రిని నా సిద్ధాంతా
లకు దాపోహం చెయ్యిద్దామని. కాని సావిత్రి కన
పడలేదు. వాళ్ళ యింటికి వెళ్లాను. ఎంతసేపు మాట్లా
డినా సావిత్రిముఖం కనపడలేదు. తిరిగి వస్తూ సావి
త్రికి వినిపిస్తుండేమా అని గట్టిగా అన్నాను. రేపు
ప్రాధున్న వెలిపోతా నని. ‘బుద్ధిగా చదువుకో ఓహ్’
అంది వాళ్ళ అమ్మ.

సావిత్రి వస్తుండేమా అన్న ప్రశ్నతో చాలా
రాత్రివరకూ మేలుకొనే వున్నాను. నా నిరాశ
సావిత్రిమీద అసహ్యన్ని హెచ్చు చేసింది. ఇలాంటి
వాళ్ళని నిజానికి నాకు పెళ్లాడా అని లేదు. కల్పర్
లేని ఆడది మోహాన్ని అలవరచుకోలేదు. మల్లెపూల
తెప్పమీద కూర్చోబెడితే తెప్ప ముసుగుతుండేమా
అని అమ్మో అని భయంతో కేకలు వేస్తుంది. హిమా
లయంమీదకు పోతే చలిచలని యేడుస్తుంది! ఛీ
యేం పోయింది-ఎడారిలో కలుసుకొని గాఢంగా

హృదయాలను కలుపుకొని చచ్చిన లైలామన్నా
లులా! మానవుని సాక్షి మోహాన్ని యిలాంటి అరం
భేని అజ్ఞానంలో పెట్టి నలిపి చీల్చి చెండాడుతున్నాం
మనం అనాగరికులం! మనకంటే లక్షలెక్కు నాగరి
కులు యీ సృష్ట్యాదిని నివసించిన యిరువురు—అదాం,
యీవు.

ఇలా ఆ రాత్రింతా మోహాన్ని క్షుతించటంతో
ప్రపంచంమీదే అసహ్యం వేసింది. నాకూ సావిత్రికీ
యెటువంటి సంబంధం లేదనుకున్నాను.

ఆ మరుచటిరోజు వ్రదయం బహుకోసం రోడ్డు
మీదకు పోతూ సావిత్రియింటి వేపు చూశాను. నా
కెవరూ కనిపించలేదు. రోడ్డుమీద బహుకోసం
చూస్తూ అప్యవస్థలూ సావిత్రియింటి పెరడువేపు
చూస్తున్నాను. బహు యెక్కటోతూకూడా చూశాను.
సావిత్రి నావేపు దీక్షగా చూస్తోందనుకున్నాను.

౬

రెండో సంవత్సరం నూలునైవెలుక్కులులో
కూర్చుంటూ నడుచున్నాను. కూర్చున్నాను. పట్నం
వెల్లిన వారం రోజులవరకూ సావిత్రితో గడిపిన
రోజులు జ్ఞాపకం వున్నయ్యే. తరవాత మరచిపోయా
ననే చెప్పాల్సి. మల్లి మామూలుజోరటిలో పడ్డాను.
యీసారి మరి కొత్త హెచ్చింది. సావిత్రిమీద
చూపిన సాహసం యిక్కడా చూపించటానికి చాలా
అందోళనపడుతున్నా. అందుకే అర్థం లేకుండా
తిరిగాను.

ఒకసాటి రాత్రి. పదిగంటలు దాటింది. నిద్ర
రావటంలేదు. లేచాను. గదికి తాళంవేసి అలా తల
వంచుకొని నడచి వెలిపోతున్నాను. ఒక మనిషి
నా కెదురుగా రాలేదు. అలా రంగారాయపురం వెలి
పోదా మనిపించింది.

నడుచున్నాను. నా మోహం నన్ను నడి
పిస్తోంది. చీకటిలో ఎల్లెక్ట్రిక్ లైటు వెలుగుతోంది.
ప్రంభానికి అనుకూలం యెవరో కూర్చున్నట్లు గమ
నించాను. వేగంగా నడిచాను. నావేపు చూడలేదు.

యేదో దీక్షలో వున్నట్లుంది.... దగ్గరగా వంగి
భుజంమీద చెయ్యి వేశాను. నా కళ్ళజ్జో నీరు తిరిగింది.

నా భుజంమీద నవ్వుతూ చెయ్యి వేసి 'యేడు
స్తున్నారే?' అప్పుడే మేల్కొని మర్తుగా పలుక
రించినట్లుంది. నా జబాబు లేదుగాని నా చెండ్లో
చెయ్యి కూడా భుజంమీదకు జల్లింది. నా ఒళ్లు ఒక్క
సారిగా పులకరించింది.

'బ్రతుకుమీద విరక్తి వుట్టించా!'

'హా!'

'మీ యి లైక్కడ?'

'నా యిల్లు...' నాకు తెలివి వచ్చినట్లుంది.
లేచాను. 'వస్తాను. దగ్గరగానే' మల్లి వచ్చినత్రోవనే
తిరిగి గమనించుకున్నాను.

తాళంతీశాను.

'వేనూ రావచ్చా?'

చెనుకకు తిరిగేసరికి యింకెవరు? ఆయనే
వేసిందా ప్రశ్న.

'రండి' అన్నాను. నే నేం చేస్తున్నదీ ఆయన
చూడలేదనుకుంటాను. ఆ గదియట్టూ యెన్నోసార్లు
చూస్తున్నాను. వేను మంచంమీద చారబడ్డాను.

ఆయన చేతిలోని కాగితాలు, పెన్సిలు బల్బుమీద
పెట్టూ 'మీకు పెల్లి కాలే దాకుంటా' నన్నాడు.

'లేదు' అన్నాను.

'ఇంకా చదువుకుంటున్నారా?'

'హా!'

'మీ నాన్నగారికి హెచ్చు ద బుంబికిదా?'

దీనికి నే నేమీ జబాబు చెప్పలేదు.

'యే స్త్రీనైనా వ్రేలుంచారా?'

'అవిమయం మీ కనకసరం అనుకుంటాను' అని
లేచి కూర్చున్నాను.

'నే నిప్పుడు ఆ ప్రంభందగ్గర కూర్చుని

వ్రాస్తున్న కథలో యీ ప్రశ్న వ్రాసి జబాబు దొరక్క గింజుకుంటుంటే మీరు వచ్చి నన్ను బాలిగా లావించారు. ఆ ప్రశ్న మీకే వేస్తే వాస్తవికమైన జబాబిచ్చినందుకు కృతజ్ఞుడీ'

'నా దగ్గరనుంచి మీకు కావలసిన దేమైనా వుందా? అన్నాను, వచ్చే చిత్తాకును అణచివేస్తూ.

'ఉండబట్టే మీ చెనకాశే వచ్చాను. తీవితం మీద విరక్తి పుట్టినవాళ్ళదగ్గర యెంతైనా వుంటుంది'

'నా కేమీ విరక్తి పుట్టలేదు. నాదగ్గర యేమీ లేదు.'

'అబద్ధాలు, ఆశ్రోశాలు, అర్థంచేసుకోక పోవటం వాళ్ళదగ్గరే వుంటుంది. వాళ్ళదగ్గర పెనులంది మా కలం వదివదు'

యీ వ్యంగ్యం వా కర్థమయింది. 'యిక దయ చెయ్యి' డిన్నాను కట్టువుగా.

'వెలిపోతానండీ! మా అన్నయ్యే నన్ను యింటి నుంచి యెందుకూ పనికిరా నని పొమ్మన్నప్పుడు మీ రెవరో విదునిముహుల పరిచయంతో పొమ్మనటంలో తప్పుకూ లేదు. అయితే మా అన్నయ్యను పొద్దన్న లేవగానే తలచుకొని నాలో నమస్కరిస్తుంటాను. భర్తృహారి చెప్పినట్లు యింత వికాలమైన నేల వుండగా నిద్రపోదానికి చోటు దొరకదా! ఆకులు అలములుండగా కడుపు నింపుకోలేవా? నా బట్టలనీ వన్నూ చూసి మానవులే కాదు యీ చొమ్మరే పరిహాసిస్తాయ్. కొద్దినిముహులక్రితం మీలో మానవత్వం పోబట్టి నా మీద రెండు చేతులైనా అభిమానంగా వేయగలిగారు.'

ఆయన అంత బాలిగా మాటాడుతుంటే నే నేమీ అనలేకపోయాను.

'నేను మొదట యిలాగే తీవితం అంటే విరక్తి చెందాను. మీ కన్నీటిని చూసి నా తొలిప్రపంచంలో ఒక మనిషిని కలుసుకున్నా ననుకున్నాను. మీ గుండె మీ పిడికిటిలో పెట్టుకుంటేగాని యెదుటివారి కట్టాలు, కన్నీరు అర్థంచేసుకొని పెనల్లేదు.'

ఆయన అలా నిలుచునే వున్నాడు యీ మాట

లాడాక. నా కమిజుమీద నల్లని చూకాను. దాని నెలానైతేనేం, కాస్త కంగారుపడ్డాక పట్టుకున్నాను. ఆయన యెదురుగా యిన్నాళ్ళలా చంపటానికి మనసు పోలేదు. లేచి వీధిలో పారేశాను.

'నేను పోతానండీ! అన్నా రాయన.

'అంత తొందరేం? అన్నాను.

'ఆ నల్లలా నేనూ మీకు దాపురించానేమీ అని భయంగా వుంది.'

ఆయన నవ్వుతూ అంటే నేను నవ్వావుకోలేక పోయాను.

యీ ప్రపంచంలో ఆయనకూ, నాకూ అప్పటికి పదినిముహుల పరిచయం. కోపంతో, మళ్లుతో నిండిన నా మనసు నాకు తెలియకుండానే ప్రేమకుని కరంతో నిండిన ఆయనమనస్సుకు దాపోహం అంది. నా పరాజయం గురించి తలచలేదు. గౌరవించే నూచ నలు నాలో ఆలముకున్నయ్.

ఆయన వెలిపోతుంటే ఆ మాటలు జ్ఞాపకానికి వచ్చాయ్—'ఇంత వికాలమైన ప్రపంచం వుండగా నిద్రపోటానికి చోటు దొరకదా? యీ మాటలు నన్ను కలవరపరిచాయ్. ఆరాత్రవుకు యే వీధిలో గరుకునేలమీద నిద్రపోతాడు? పరుగెత్తాను. గప్పున చెయ్యి పట్టుకొని 'రండి' అంటూ వెనుకకు తిరి గాను. ఆయన మాటాడకుండా, ఆశ్చర్యపడకుండా నాతో వచ్చేశారు.

నా పరువుమీద పడుకోమన్నాను. 'ఒక చాప వుంటే యిలా పారయ్ తమ్ముడూ' అన్నారు. సంబంధం ముట్లవేసుకుంది. నేను చాప వేశాను. చాపమీద కూర్చున్నాను. నేను తిర్రీమీద కూర్చొని 'మీరు వ్రాసిన కథ వివరచ్చా' అన్నాను.

చదివేయించు అన్నారు 'నాకు కట్టుకథలమీద నమ్మకం లేదు. ఎప్పుడూ వ్రాయలేదుకూడాను. యీవేళ కట్టుకథ వ్రాయాలని మనసు పుట్టింది. చాలావరకు వ్రాశాను.'

సుగుణా! ఆ వర్ణనలు నే చెప్పలేనుగాని ఆ

కథ చెప్తాను.

‘కరుణాకరం కథానాయకుడు. ఎప్పుడూ శృంగారం, సౌందర్యం అంటూనే పలకరిస్తాడు. ఆయనకోరికల్లా మొదటగా నిలిచింది మోహం. కళ్లు లేని లోకం కళ్లున్నవాళ్లని చూడవీయదని, ‘ఒళ్లున్న ను లేని లోకం ఒళ్లున్నవాడిని వివరించనీయదని అంటాడు. ఇలా ఆడుపెట్టడానికి పుషపాగించబడే ఆయాధా లేవంటే—కాలిమతాళ, నీతినియమాలు, ఆచారవ్యవహారాలు. ప్రపంచంలో బ్రతకటం ఆనందంకోసమేనని, దానికి మోహం మొదటిమెట్టని చాటుతాడు. యీ కట్టుబాట్లకు లొంగిపోయిన యీ ప్రపంచంలో అసలు మోహానికి చోటేలే దంటాడు. ఏ అల్పాని లోకాలకోపోయి, ఏ గంధర్వకన్య మధురాతిమధురమైన పిలుపులోనో లీనమై, ఆడుతూ పాడుతూ సరోవరం మీది మల్లెపూల రెప్పమీద కూర్చోని కాలం అంతా వెన్నెలరాత్రులై జీవితంఅంతా యాననం చేసుకోవాలంటాడు.

మాటలతో సంఘాన్ని మరమ్మతు చెయ్యాలని భిక్షించుకున్నవాళ్ల అవస్థ యింత అంతా కాదు. ఒక్కరి పుత్రంగా బ్రతకనివ్వరు. వాళ్లు బ్రతకలేరు. ఈ ప్రపంచమీద విరక్తి పుట్టి, బయలుదేరతాడు.

సమోన్నతమైదానాలు. మైదానాన్ని చీల్చుకొని పారే నది. నదిలోని కోనలు. కోనల్లో కిలకిలలాడే చేపలు. యీ ప్రమోదమైన వాతావరణంలో ఆడదానికోసం వెతుకుతాడు.

ముందుకు వడుస్తాడు. ఒక పొలంలో గొర్రెల మంద కనిపిస్తుంది. కుక్కలు బాతానునటంతో నిద్రపోతున్న మంద ఒక్కసారి పులికింది. కరుణాకరం చెట్టెక్కి నక్కిపోతాడు. చెట్టుమీదినుంచి అప్పుడే నిద్రనించి లేచిన గొల్లపిల్లని వెన్నెల కాంతిలో చూస్తాడు. ఏచేచల్లగాలికి బారిన పడిట చెంబు పెర్రెత్తించింది. ధైర్యంచేసుకొని చెట్టు దిగాడు. కుక్కలు ఒక్కసారి వచ్చి మీద పడ్డాయి. గొల్లపిల్ల పరుగెత్తుకొనివచ్చి రక్షించింది. కరుణాకరం నీవం చూసి ‘పట్నంబాలు దారితప్పి వచ్చా’రని

పొదలు పొలాలు దాటించి రోడ్డు చూపించింది. ఇలా వెలిపోయారంటే పట్నం చేరుకుంటారు బాబూ అంది. ఆమెచెయ్యి హతాశుగా పట్టుకొని ‘ఎంత అందంగా వున్నా’ వని కాగిలించుకోబోతాడు. ఆమె విదలించుకోదానికి ప్రయత్నిస్తుంటే ఏడు యింకా గట్టిగా ఆడుముకోబోతుంటాడు.

ఆమె ఒడిలోని కత్తి తీసి గుండెదగ్గర పెట్టే సరికి గజగజ వణికిపోతున్నాడు. ప్రాణంకోసం ఆమె పాదాలని తాకడానికికూడ జంకలేదు.

ఆమె చెప్పిన త్రోవ కాదు, యింకొక త్రోవ పట్టాడు. అడవి ఝుమ్మంటోంది. ధైర్యంతెచ్చుకొని ముందుకు నడుస్తున్నాడు. ఏవో గర్జనలు విని పిడున్నయ్. చెట్టెక్కి తెల్లవారేవరకు గడుపుతామనుకున్నాడు. కొండచిలన—అమ్మో అంటూ కేక వేసి పరుగెత్తాడు.

ఏ గర్జనా లేదు—చిన్న పర్లకాల. ఆ పర్లకాలబయట వెన్నెల్లో కోయపడుదు. మచ్చలేని చందమామ. మెరుగుపెట్టిన బంగారం—మోహంపు సౌధాలలోని ముగ్ధ! ఆయన కృతకరబాల్లో విద్యుత్తు ప్రవహించింది.

గప్పున వెళ్లి ఆమెవత్తుళ్లంపై చెయ్యి వేశాడు.

ఇక ఆమె—పడుచెనా పాలు పొంగింది. మరెవడో కాదు దిడ్డ. ప్రక్క నున్న విల్లు పాపడి ఆటవస్తువు. ప్రతిఫలకు కోలపాట.

‘నెధలు పూడిపడ్డారు. మోహన్నంతా ముల్లేకారు! పట్నంలోనించి పిస్తాల్తో రాకపోవటం పెద్ద తప్పిదం చేకా’ వని బాధపడతాడు.

ఒకడు ఆమెభుజంమీద చేయి వేశాడు. ఒరలోని బాణం కరకరా చూస్తోంది. ప్రేమసిని పట్టుకున్న తనని తమిస్తాడా? చంపుతాడు. ఆమెని చంపుతాడు. ఏం చెయ్యటం?

పసిపాపవనవాధారంమీద దృష్టి పోనిచ్చే వాళ్లని బిడ్డెల్లా ఆ కోయలు చూసుకుంటారని పాపం కరుణాకరం యెప్పుడూ వినలేదు.

పట్నా కామలూ పులితోలలో చుట్టి యిచ్చి అడవి చాటించి వెలిపోయారు.

కరుణాకరం మనసంతా మండిపోతోంది. ఒళ్లంతా కాగిపోతోంది. యీ బాధ పోదానికి ఒకే ఒక సాధనం. పిస్తాలు—యేలా వస్తుంది?

ప్రపంచంలో తెలిసీ తెలుసుకోలేని వస్తువు కన్నా, విషయంకన్నా మోహం గొప్పది అని తన విద్యాసాన్ని దృఢపరచుకొనికే ఎంతో సేపు పట్టలేడు.

పెద్దసోపనం సమీపంలోనే కనిపించింది. వెన్నెలకాంతిలో నీటి వెలుగు. ఆ వెలుగులో మెరసి పోతోంది మల్లెపూల తెప్ప—తమ అనుకున్న అగ్ని నీలోకాలు... గంధర్వకవ్యం... కని విని యెరుగని మోహం పుట్టేస్తోంది!

అయినచెవులు అమరసంగీతాన్ని విన్నాయి. ప్రేమతో యిచ్చిన పట్నా కామలూ కాళ్లదన్న పరు గైతాడు. తను యింతకాలం కలగానైన గంధర్వకవ్య యెదురుగా కనిపిస్తోంది.

తెప్ప ఒడ్డున గొంచెంవూరంలో వుంది. కరుణాకరం ఒడ్డున నిలుచుని ప్రేమతో నిజమైతాడు. ఆమె అలా తెప్పమీద నిలుచుని కొన్ని ప్రశ్నలడుగుతుంది.

‘నన్ను ప్రేమిస్తున్నావుకదా?’

‘ప్రేమిస్తున్నా నని నే చెప్పకొను. నా జీవిత సర్వస్వం నివ్వే అంటాను.’

‘సరే ప్రేమిస్తున్నావ్—నీ మనసు నిర్మలంగా వుండకదా?’

‘మోహం ఉన్న ప్రతిమనిషి మనసు నిర్మలంగానే వుంటుంది.’

‘ఎలా చెప్పగలిగావు?’

‘నీయెదురుగా నిలుచోగలిగానుకాబట్టి. మోహం యెరుగని మొద్దు గంధర్వాంగనతో మాట్లాడగలదా?’

‘ఏం! దేవుని ప్రార్థించలేదా? మా పెద్దలు చెప్తారు మానవులు చాలా దైవభక్తి, సత్కర్మ, సహ

నంతో నిర్మలమైన జీవితం గడుపుతారు; అంచేతే వాళ్లని ప్రేమించేవాళ్ల మని. ఇది నిజం కాదంటావా?’

‘శుద్ధఅబద్ధం. మర్రి ఆ కంపునీడుల్లోకి, కుక్కిరుంచాలమీదికి భీష్మ యన్న దేవుళ్ల బాహ్యులమధ్యకు నన్ను యాద్యుకపోకు. ప్రేమించుకోదానికి యీ దేవుళ్లూ, దయాల్సూ యెందుకు తీసుకొస్తావ్?’

‘పోనీ యే శ్రీమైనా ప్రేమించావా?’

కుసుణా! యింతవరకేకదా అయిన చాసింది! ‘తమ్ముడూ! యీ ప్రశ్నకి నీ విచ్చిన జవాబు పనికిరాదు. అపాంభావంవలన నా కా జవాబిచ్చావ్. కానీ, కరుణాకరం మోహంలో మునిగున్నాడు. రేపు వ్రాశాక యేలా గుంటువో మాద్దాం పడుకోమన్నాడు. ఆ మరునటికోడ మిగతా పూర్తిచేశాక నా చేతికిచ్చి ‘యీ కథ యే పత్రికకే పంపించాలని లేడు. నీవగ్గరే వుంచుకొని కోడ కొకసారి చదువుకో’ అన్నాడు. మిగతాకథ యిది.

‘లేను లేడు. నిన్నుతప్ప మరెవరినీ ప్రేమించలేడు’

మల్లెలూల తెప్ప ఒడ్డుకు వచ్చింది. ఆమె కిలకీలా నవ్వుతోంది. కరుణాకరం తెప్ప యెక్కుతాడు. ఆమె గొంతెత్తి పాడుతూ ఆ వెన్నెల్లో మెల్లగా పయన నడుపుతుంది. సోపనజలంమీదినుంచి వీచే చల్లగాలి, మల్లెపూలుమీదినుంచి పరుగులేడుతూ సౌరభంతో మల్లెకొస్తున్నాయి. కరుణాకరం తనకయ్యదైపోతాడు. వెన్నెల్లో పడవ పోతోంది. అగ్నినీలోకాలన్నీ తనకే చేరువుగా వున్నాయని భ్రమపడతాడు. ఆమెవగ్గరగా వెళ్ళి కళ్లల్లోనికీ చూస్తాడు. ఆమె తియ్యగా నవ్వి కళ్లు కృంగారంగా త్రిప్పుతుంది. ఒక్కసారి కళ్లు మూసి ఆమెను గట్టిగా కాగలించుకొంటాడు.

కళ్లు తెరిచేటప్పుటికి అంత గుండవరమైన ప్రచోదకృతావంతా కనిపిస్తుంది. అయినబాహువుల్లో అనిపించరాన్ని మూసి తెప్పవన కేక వేస్తాడు.

ఇదీ ఆయన వ్రాసిన కథ గుఱుదా. యీ కథ నీ కందుకు చెప్పానంటే యీ కరుణాకరమే అప్పటి కిప్పి అని తెలుసుకుంటా వని.

ఆయన రోజూ వచ్చేవారు. భోంచేశారా అని అడగటం నాకు అలవాటు లేదు. ఎంచేతంటే, నాకు జ్ఞాపకం వున్నంతవరకు భోజనం చెయ్యకుండా ఒక్క పూట వుండలేదు. అప్పుడప్పుడు పస్తుండేవా రని నా కేం తెలుసు ?

ఆయనయెదురుగా అడవాళ్లని చూసి పెరి వేమలు వెయ్యటంమాత్రం మానలేదు. దొంగయావులు పారేస్తూ వేపున్నాను. ఏం తమ్ముడూ! తప్పు కాదా అని ఒక్కసారి అనలేదు. ఆయనని యిప్పటికీ మరచిపోలే దంటే, దానికి కారణం ఆయన పడ్డ కష్టాలే. మహాను భావులను మాన జ్ఞప్తిలో వుంచింది వారు పడ్డ కష్టాలేవా ? నాలా ఆయన సుఖపడివుంటే ఆనాడే ఆయన్ని మరచిపోయివుండేవాడిని.

వాస్తవికరచనకోసం ఆయన పడ్డ బాధ, ఆ రచన హృదయానికి హాతుకుందో లేదో అని గింజా కోవటం—యీ ఫలితంలేని శ్రమంతా చూసి నాకు చిరాకు వేస్తే నవ్వుతూ ఒకనాడు అన్నారు, 'నీ కంటికి కనిపించిన నా శ్రమకు ఫలితం లేదంటే నవ్వును. నా ఆనందంవల్ల వెలువడ్డ యీ కథలమూలాన యెవరికీ వ్యాయమైన అపకారం జరగకపోలే చాలు. అదే ఫలితం.'

ఆ బట్టలలో ఆయనను నా యింట్లో వుంచటం నాకే అవమానంగా తోచింది. ఒకనాడు ఒక కేంటూ,

బుష్కోటూ తీసి తొడగమని బలవంత పెట్టాను ఆ రెండూ చేతపట్టుకొని అంగట నిలుచున్నారని ఎంతవేషటికీ తొడగకపోవటంతో నేను బయటకు వచ్చాను. రోడ్డుమీద యిటూ అటూ చూస్తుంటే యెవరికోసం చూస్తున్నారన్నాను.

'గాడిదకోసం' అన్నారు.

నేను స్తంభించిపోయివుంటే మళ్లా అన్నారు— 'గాడిద కప్పలేదు. నే నూరకే యిస్తే పుచ్చుకో దను కుంటాను.'

నావేపు తిరిగి 'తమ్ముడూ! నాలంటివాళ్లీ! దానం చేసి మన దేశంలో అడుక్కున్నవాళ్ల సుఖి వృద్ధిచెయ్యకు. వెబ్బున్నవాళ్లు ఎలా ఖర్చు పెట్టడమో తెలుసుకోవాలి' అని తిరిగి రెచ్చి నా పెట్టెలో ఆ రెండూ వేశారు.

ఒకనాటి రాత్రి చాప వేసుకుంటూ అన్నారు — 'అక్కపరిమిది లేనిది గొప్ప కార్యాల సాధించ గలవా ? ఇంకా జీవితం మొదటిపెట్టుమీదే వున్నాను. యీ బట్టలలో నీకు తెలవంపు తెస్తున్నానుకదూ ! ఎవరే బట్టలు వేసుకున్నా కరీరం కప్పుకోదానికి కదూ ? ఎవరే పేర్లు పెట్టి పూజించినా ఒక్క దేవునికోసమేనా ? నివృత్త రాము డంటావ్ గాని అల్లా అనటానికి అసహ్యించుకుంటావ్. అలాంటప్పుడు నీ దేశపు వేషం వేసుకుంటే బాగుంటుందికదూ !' అన్నారు. 'నే నేమీ జరాలు చెప్పలేదుగాని ఆయన లాటించి చల్లగా చెప్పే విధానాన్ని కోనియాడకుండా వుండలేకపోయాడిని. (వశేషము)

ప్రబంధకాలపు ప్రజలు

శ్రీ నాయని కృష్ణకుమారి

దైవప్రసాదితమైన మానవుని పెదకువం దెన్నో యాహాలు పుట్టును. అవి చైనందినశీవితమన పరిశ్రమించునది కావచ్చును; లేక మనుష్యులీతము లగు దివ్యములు కావచ్చును. వాటి నన్నింటిని కల్పించుట కాలని హృదయము నొందరించును. కావ్య సంస్కారమే వానికి కలకేసి భాష వాధారముగ కేసి కొని యా యాహాలు నది కుదుకును. ఆ యాహకులు యటునిటు గాదు. సర్వకాలములందును, సర్వజనుల మధ్య నిలచిపోవుట ట్లుదుకుట యది. అట్లొకరూప మును జొందిన యాతని యాహాయే కావ్యమగును. అది కర్తార్థసహితముగట సాహిత్యమున కేరగలదు.

సాహిత్యరీజములు వేదములలో మొలకెత్తినవి. తిన్నగ తీగ సాగినవి. కుసుమితమైనవి. కాని యింకను పూవు ప్రఫుల్లము గా లేదు. పన్నెలనిగ్గులను నెదజల్లేదు. జ్ఞానమహావల మింతలో పెల్లు పెరిగి యుపనిషత్తులను నూడల కిచ్చినది. ఆ యాహలగుము వాడిపోవు మన్న కావ్యలలామతిల్లిని జూచినాడు వాల్మీకి. కరుణతో నాయనహృదయ ముచ్చొంగినది. దానికి ప్రాది చేసి ప్రాణము పోసివాడ.—సంస్కృతమున వాల్మీకి యెటులో ఆంధ్రమున నన్నపార్యు డెటుల. ఆయనను మొదలుకొనిన యా మహాకావ్యనిర్వహణము వేటి వరకు పరంపరగ సాగించుచు కేయున్నది—అయిన దీని ఫల మేమి? కావ్యములు, కావ్యరాజములు మన చైనందినశీవితమున నుపయోగపడగలవా? తమకాలము వాటి వింతెను విశేషములను మనతో నోరువిప్పి చెప్పగలవా? అట్లు లది మనకు జ్ఞానవాయకము లగునా, లేక యాటుసుపోకకు నదిని యానందించుటే యగునా?

కేటిప్రపంచము మన కవగావ్యామే. అందరి యాచారాధికములకు మనము నుపరిచితులము. అవి

యెంత అసందర్భముగ నున్నను క్లిష్టములుగ నున్నను మన కెచ్చెట్టుగ దోచదు. మీదుమిక్కిలి వాని నభి నందించి పురస్కార మిచ్చుట మనకు పరిపాటియై పోయినది. అయిన, ఈ మాచారాధికములే, ఇట్టి చైనందినశీవితములే మనకు పూర్వమునగూడ నుండెడివా, లేక అం దేమైన మార్పు లుండెడివా? ఎట్లు తెలియు నీపురాతనదరిత్ర? నీకదరిత్రలను జడునవలయు వందురా? వినుగును పుట్టించు సత్యముల పట్టికనలే మన్న ఆ రసహీనగ్రంథములను జరుపుట కవరయ్యా యిచ్చగించునది?

సాహిత్యము లోకవృత్తప్రదర్శకమే యను కొందరు. అయిన మనకు గానలసినది పురాణయుగ వాఙ్మయమా, ప్రబంధయుగసాహిత్యమా యనునది ప్రశ్న. పురాణయుగమునా రందరు సతిసరళవర్త నలు. వారి జీవితములు అతికయించిన రసస్థానితములు గావు. సుఖదుఃఖముల సమముగా ననుభవించిన యతీ తులు వారు. భారత మున్నది. అది దాయాదుల మధ్య జరిగిన కలహాకథాకలితమే. అయినను దానిని జరుపు మన్నంతకేపు ధర్మాధర్మముల మధ్య సంఘర్షణ మను స్ఫురణయే మనయం దుండునుగాని అన్నదముల కలహ మనిపించదు. అవాటి క్షత్రియులు మానధనులు. వారికి రాజ్యములనుండు, ధనధాన్యాధికములనుండు మానమే యధికము. ఏతద్రక్షణమునకై రాజ్యము గానలసి పోలేరేగాని నిజముగ నైహికవాంఛలు లేని నిష్ప్రహాలు వారు. ఎన్నికష్టములు వచ్చినను, సత్యవా క్తృలవాదక్షత యన్నది వారి సామ్య. తమ గమ్య మును చేరుట కా సత్యసంధక యెన్ని యడ్డంకులనైన గల్పింపనీ వారు దానిని విడువరు. అచటనే యున్నది వారి నైతికకక్తి; మన హృదయముల నాచికొను

నమోఘోషై!—ఇక నానాటి విశ్రాంతి మన పురు కాదు. మానవాతీతమైన యొకానొక యుత్సాహ కైని పరపరముల జీర్ణింపుకొని ప్రాచీనమైనదన సంస్కృతి! 'జీవగట్ట'యై గలచిన యమరుడుగాని. అతని హృదయము సకలమనుష్యహితవాంఛాపూరితము. అతని నడకలలో ఆధర్మము లేదు. చేతలలో కాత్తిత్వము లేదు. పంజులలో వక్రత లేదు. నిలు వెల్ల నమృతమాస్తి అతడు! ఏనాటికిని నాశముకెందని అమరుడు!

అట్లే పురాణయుగమున చిత్రితమైన ఏకులమును తీసికొన్న ఆకులము నుచూన్నతమైన దనిపించును.

ఇక ప్రబంధయుగము. ఇందలి పాత్రలును, మనమును ఒక్క లేవలోనివారము. ప్రబంధములలోని నాయక నాయకులు ఆరాకికులైనను, వారిలోకపు పరిపాద్దులను దాటనేలేదు. వారి జీవితచిత్రణమునందు సత్యమున్నది; అసత్యమున్నది. అసలు సాహిత్యోపాసకులకే సత్యములేని అసత్యముగాని, అసత్యములేని సత్యముగాని యింపుగూర్చుకమా!

ఈ యుగ మాండ్రవాద్యయమున స్వర్ణయుగము. కవిజనావర్తితుడు కృష్ణరాయలు. అష్టదిగ్గజాలంకృతమైన అతని సభాస్థలి నూపించుకొన్ననే చాలును హృదయము కృజ్జితాస్థానిత మగును. అనాటి పెద్దన తిమ్మనాదుల కృషియే ప్రబంధవాద్యయమునకు వన్నెముక యైనది.

ఇక కళలోని! దిగుదము—అల్లసాని పెద్దనార్యుని ప్రవరు డున్నాడు. అనాటి బ్రాహ్మణుని గాఢశిలును, అచారాదికము బాయనయందు ప్రస్ఫుటములు. అతడు యావనడు! యజ్ఞ! ధనాభ్యుదయ!—“కమనీయకాకుక శ్రీవిధి కూకటుల్” గొలిచి చేసిన కూరిమిసోమిదమ్ము సౌఖ్యాగ్రహయై” చేయు భజంపులందుకొను భాగ్యకారి. అంతటివానికిని తలిదండ్రుల క్రింద వణిగియుండుట యిచ్చుగింపు. కాననే “చేవియు దేవరవోలె” వారిరువురు నిలుజీర్చగా తన కేమియు పట్టనటుల చేతులుకడిగికొని కూర్చొనినాడు. అతని కాశీలియందు కష్టము లేదు. మీదుమిక్కిలి అట్టి తీవన మారని! వాంఛనీయును!

ఇక నాతని దినచర్య పరికింపెదమా, “రజాతరంగిణీదరవికస్యనూత్నికమకమయగంధము కపించి ప్రత్యాఢపవనాంకురములు వైకొనవేళ నానువస్తుతి పరత్వమున”లేచును. లేచి, “సచ్చాత్రు దేగుచు నిచ్చలు నేగి యయ్యెట నభుమర్షణస్నాన మాచరించు”ను. అది ముగిసినవెనుక “సాంధ్యకృత్యము దీర్చి సావిత్రి జపియించి వైకత్పలి కర్మసాక్షి కఱిగి” యింటిలోన బట్టును. ఆ వచ్చుటయు నెట్లు? ఒక ప్రక్క ఫాదమి త్కుళమమూది బహుపదార్థతీయ, వజీయొక ప్రక్క పడిన మడుగుదోవకులును గొని బ్రహ్మచారులను కిష్కలు వెంటరాగా! ఈ దృశ్యమును ప్రజలందఱును మెచ్చిచూతురట! ఎందుల కామెచ్చికోలులు! అప్పటి విప్రున కంక వైకత్పరమా? దానిని పెంపొందించుకొనవంతటి పూతచరిత్రుడా అనాటి అతడు?

అతిథిమర్యాద! అనాడు “బధిరపంగ్వంధ భిక్షుకబ్రహ్మచారి జటిపరివ్రాజకాతిథిక్షుపణకాన భూతకాపాలికాద్యనాథు”లకు శృంహమేధి యనునాడు కడలేని యమృతంపు నడచావి. దొడ్డిపెట్టిన నేలుగిడ్డి. మజీయు పండిన పెరటికల్పకము. అంకశ్చితార్థపేటియు. ప్రసరాఖ్యుకే తీసికొందము. అతడు తీరసంవాసు లేతెంచినారని వివేచన, ఎంతదవైవై పెరుగుగా నేనును. ఏగి కల్పదముల కఱిగి యింటికి దమ్మును. తెచ్చి యాతికృతి మిచ్చును. ఆ యిచ్చుటయు నెట్లు? “సోనిమ్ము తినిపోవును. మనకు పుణ్యము, అతనికి తృప్తి”యని గాదు. “సద్భక్తి”తో నిచ్చుట యిది. ఇట్టి యీ సత్కార ములునుపోకకు కేయుండి గాదు. అనా డిది విధాయకకృత్యము. కాననే—

“అతితి కడు నచ్చువైన యత్యధికుడైన
నింటి కేతర ప్రియమందు నెవ్వడేవి
వాని గౌరవ మది గౌరవంబుగాని
కాదు గౌరవ మాకారగౌరవంబు”

అను కావనము శ్రీనాథుని వాక్కునండి వెలువడినది. ప్రవరు డొక్కతేకాదు, ప్రబంధములలోని ప్రతిగృహము ఈ కావనము నక్షరముల పారించిన వాడే. విష్ణుచిత్తు డున్నాడు. ఆయన అతిథికార్యవిధ్య

పొయినందు ప్రవరనికంటె ఏదాకు లెక్కన చదివిన నాడు. ప్రవరాఖ్యుని పని అతిక్రమ విష్టాన్న సంత్సృష్ట లుగ కేయవలకే. ఈ వైష్ణవు డలులకాదు. భోజన మునకు ముందు స్నానముచేయుచుటగర్హమండి క్రొద్దా కలితుక. అతిగు లొడల వోముకొనుట కిష్టపూముద్ద లను, అరటిదొన్నెలతో నూనెయు 'సరఫరా' చేయు నీ భాగ్యకాలి. తరువాత భోజనము. ఈవిషయమున భోక్తల కెక్కడలేని సౌఖ్యము. కీతకాలములో వారికి పిట్ట భోజనము వేలు; వేసవియందు భోజనము వేలు.

“తెలిసురివెద్యయోగిరము

లియ్యని దారులు తిమ్మనంబుడా

పదదని యంబుల లెబుకు

పా లెదనిట్ల రసావళు ల్పం

బులును సుగంధికితలం

కు ల్వదనించెలు పిడువల్లయున్—”

నెలనెడి భోజనము వేసవియందు.

పుకగుండాని నవోదనంబు మిరియం

పుంబొక్కతో జట్టి చు

మృదు నాదాబుది హారగుంపు ముకుమం

లై యేర్పువాపం తిగు

కొన్న పచ్చడ్లును బాయసాన్నములు. నూ

రుంగాయడా చేసులు

క్కిను నేయు”

ఇది కీతకాలపు భోజనముయొక్క ‘సరం జామా’. ఇట్లానాటి యతిగులపని స్వర్ణమునకు చెల్లె డెడముగ నండెడి దన్నునాట!

ఇక బ్రాహ్మణుల వియమకృత్యముల బరికించ గలిగిన, ప్రవరు డున్నాడు. అతనికి హిమాచలనీమల నుండి యింటికి ముఱుటకు దారియు లెన్నును గాన వాలేదు. అతని వంట చూడవలయు నప్పుడు. ఆ చింత యేకా! వైతివే యని కాదు. ఇల్లు వదలినచ్చితినే యని యంతకంటె గారు. పకాలమున నిల్లు సేరక చొరికే; విభాయకకృత్యనిర్వహణకు లోటు కలుగునే యని! అగ్నిహోత్రములు, అతిశివంతర్పణములును ఏమయ్యెనో యని! హవ్యవాహవార్చనకు ముందితర

సుఖము లాతనికి మీసాలపై చేనియలు. అన్నలు, అరణాలు, దర్శలు ప్రియమైతలు లా బ్రాహ్మణున కింకాకటి ప్రియము కావాలపు.

అయిన నందలు నట్టివారేవా? ఆ వాడు డుమ్మకగాములు లేనేలేరా యందము.

వసుకంటవే తెనాలివారి నిగమకర్మ మన కన్నులయొడుట నిలువకతీరదు.

అతడు “ప్రాసన విస్తవంటి నైవాహుకాలం బున” బుట్టినవాడు. అతని తండ్రి “వేదములు వోసిన గాదె.” “కాస్త్రుములకు పుట్టినయిల్లు.” “కళాకలాప ములు దాసిన రచ్చు.” నిగమకర్మయు కొంచెపువాడు గాడు. ఒకప్పుడు “ధూజనసవ్యావ్యవికుద్ధన ర్తనజే” అతడును. “అమాచానసంతతి నవతరిలిన” యు త్తముడు. “సకలనిగమకాభారహాస్యముల” గవినవాడు. యాపము నతో “సమగ్రకాంతిమహిమయందు చంద్రునకు పెన్నుడ్డి” అయిన నేమాయె? ఇన్ని మంచినగుముల కొక్కచే యొక్క మట్టిగయక్క! అతడు “వారాలత సుగోచు”డట! మనస్సును “తార్తీయపురుషార్థమునకే దార్చినవా”డట!

ఇక చూడవలయును వాని వేషాధికములు. తల గడుగంగ మర్దనము, భౌతివటావరణము, సంస్కృతో జ్ఞ్యైకలమాన్నము, చందనచర్మలు, ప్రసూనదామక ములు, కపురంపు పిష్టములు ధూమకపంక్తులు—ఇవన్నియు నాతని కేళుట కాళుట యమరవలసినవే! అట్టిరసికుడగుట వా బ్రాహ్మణుడు(ఉఫా)న హోమాగ్ని యూదడు. సంస్యకు ప్రార్థనాంజలి ఘటించడు. అగమ వాదము లొగాదనడు. కంబుధృత్యావోదకములుగ్రోలడు. పుణ్యచిహ్నము లవఘనంబున ఘటించసేరడు. కాని విటజనులకు దగిన పనులన్నియు కేయును. తాతముతై తలు చీమలవలె గూడతెట్టిన విత్తమును కర్చుచేయును. ‘దినవచ్చు’ నత్తె తన మేనగల సొమ్ములును, తన తల్లి వద్ద నున్న పనిండిని కుడువతెట్టును. తండ్రికడ నున్న పత్రములు మ్రచ్చిలి నచ్చినంత బుణమునే రాబట్టు కొనజూచును. ఇది యేదియు సాగనినాడు.

“వదవకు గూడికినై నీ

చుం వేదంబోడచొరవజొచ్చు నకకు ఛా

పులు ముడిచిన యింగళ్యనె
కలకం వీరెల్ల నవ్వ కట్టెలు—

మాయనా. అట్టి యా దుర్విదగ్ధుడు 'పదను
విడిచిన కన్నారి,' 'ప్రాచీయలరు,' 'పాయబారిన
కూడు,' 'నిర్వట్టుమడుగు,' ఇంకను 'గలిగిమనెయగు
సామ్యు,' ఇంతియేనా ఆతడు చెప్పినది?—తనవారిని
నమ్మించి యన్నటు లుండి యింట గల సర్వమును
దోచికొన్నాడు. తరువాత తన ప్రాణదాత, తన
కాశ్రయించి సాక్షనవాడు నైన ఆ కాపువిడ్డకు మిత్ర
ద్రోహ మాచరించివాడు.

ఇక శూత్రియులు—అవాటి భగంధర యేక
శ్చుత్రపాతకము గాదు. కక్షిగలిగిన ప్రతిశూత్రియుడును
ఇంతో అంతో భూఖండము గలిగినవాడే. దాని
కాతకు కీటి మున్నను లేవన్నను రాజు, దానిపై
సర్వాధికారము లాతనిది. ఆ యధికారములకుగాని,
తన రాజసమునకుగాని గోరంత కొంత వాటిలైనా
అవాటి పౌరుషధనుడు రక్తపుటేరులు పారించున.
ఆ యుద్ధేకముమందు, ఆ యాజేకముమందు అతనికి
ప్రజాసామాన్యపు కడగండ్లు స్ఫురింపవు. మీదుమిక్కిలి
యట్లు చేయుట పాపాపహ మనియు వాత డనుకొనడు.
అది యాతని విధాయకకృత్యము. దానిమండి నను
దీసెనా యిహపరములకు చూడమనను. తోడివారు
నవ్వుదురు.—అట్టి మనస్తత్వ మావాటి శూత్రియునిది.
అంతటి పౌరుషధనుడు వాడు.

మూర్ఖాభిషిక్తుడగు నొక రాజస్యుని దివచర్యను
చెలిసికొన నుత్సాహింతుమా, దాని సన్నాహ మొక
యశ్యమేధము జేసినంత.—రాజుగారు మేల్కూట
వైతాళికకృతీతములతో. ఇక స్నానాదికముల నిర్వ
హణ ముండును. అది ములుపుగా చెనునది గాదు.
ఒక్క తరలేక్షణ సాధము కేల మౌదవలయును. కంచుకి
సముచయంబు 'సముఖా' యనవలయును. అప్పుడే
ఆతడు గడ్డియై దిగ్గును. అంత నొక భామామణి పసిడి
పావలు దొడుగును. తరువాత,

"తేలిగతి మీఱ మజ్జనకం కరిగి
కాతమవ్యవమణిమయాననమునందు"

విభూషణోత్కరములెల్ల నొయ్యినియ్యన నవ
లించు నన్నమాట!

అంత తనూదిలాసరీల జాపుచు నొక చంద్ర
విభానన సంపెంగనూనె యంటును. మణియొక యింగన
కోమలరీల "తెలిగజ్జిగి నెడ చల్లిచల్లి గంధానుల
కంబు" నెట్టును. తక్కిన చెలులు హేమకుంభములతో
చేరికి జల మందీయ నొక్క లతాంగి "వినిర్మలబాహు
మూలకచు ద్వైలి బొలయంగ" జలకూర్పున.—ఇది
స్నానపుట్టును. ఇక నలంకరణ. "చంద్రకప్తానమ్మె
జలుగుడుర్వలునను తడి యొలైడి కాంతాలాను"
యొకతే. "కానగోళ్ల నెలులు సిక్కులువాసి పెల
పున కిరసార్పెడి చిగురుదోడి." యొకతే. "నెన్నల
నిర్గులు నెడజలైడి మడుగు లందిచ్చు పూర్ణేందుకవన"
యొకతే. "నవరత్నమయభూషణవజంబులు మేన
గీలించు గీరవాణి" మణియొకతే. ఇంకను విరుల సరు
లిచ్చెడివారు, చందన మలంచువారు, కపురంపుసురటి
విమరువారు, నిలుపుటద్దము నెడుట నిలిపెడివారు.—ఓ
ఒకలేమి, ఆతని పని మాడుపూవులను ఆరుకాయలును!
ఈరంగమున కంతయు మంగళము బాడుదురు "మాత్రిక
విచిత్రసిరాజనము లిచ్చి" మణికొంచలు నెలంతలు.
తరువాత భోజనము గా నుత్కలి రత్నపాత్రకలలో,
సాధారణముగ వాత బొంబరిగకే భుజించును. తిక్క
తిరిగనా బంధుమిత్రపరివ్రాతనమేరుగును తానయ్యను.
బహుభక్ష్యభోజ్య, లేహ్య, చోష్యపానీయము లున్న
గాని విస్తరి లేవదు. అంతయు నైన తరువాతి చేతులు
కడిగికానుట. అందును గూడ విశిష్టతయే.

"వామవేద్రాకరాంబ లావర్త్యమాన
కనకభృంగారకర్మరికాముద్రాగ
గళికగంధోదకములతో గడిగి."

కొను నాతడు. పిమ్మట "నవపంపు నొయ్యిలి
మడిచియిచ్చు తెలవాడుకీలికల" నంచుకొని "పలుతెఱం
గుల పట్టు తలగపెట్టెలు, మవ్యంపుకుంకుమపువ్వు
పలుపు గలిగి మెలుగులు దిక్కులు గమలకొనగ మించు
దంతపు టుయ్యెల" మంచమున చోయిగ నట్టిటు బాగు
చుండును. అప్పుడు "నభాగ్యుపాసమాగమవార్తలు
కొల్యసేతకై యొప్పటియట్లు యంచలు బహిష్కరి

కులై" యెఱిగించి పంపుదురు. — ఇక నాపాటున రాగా గారు సభాప్రవేశ మొనరించు నన్నును! ఆనయ మున నందిమాగధుల జయోర్తనలు నెలగవలయును. మంగళ నాదములు భోరన మోగవలయును. మధ్యమధ్య నట్టువరాండ్ర నృత్యములు, గాయకగణికావచస్పిగు రసములు అన్నియు నమరవలసినదే! — ఇట్టి దానాటి రాజుల దైవదీపచర్య. ఇది నిజమా యనిన, అంత వైభవము, అంత యసామాన్యత ప్రతిరాజావధు వచ్చునా యని సందేహింపవలయునేకాని, పేరు మోసిన రాయలనంటివారి కది దుస్సాధ్యము కానేరదు.

ఇక నాకాలపు స్త్రీలు! వారికి స్వాతంత్ర్య మున్నది; అస్వాతంత్ర్య మున్నది.

పారిజాతాపహరణనాయక సత్యభామ. ఆమెది రాజసప్తపత్తి. పతి యామెకు దైవ మగునో కాదో గాని ప్రాణములకన్న ప్రీతియుగూర్పు చెలికా డనునది పుష్టము. అతని వియోగమును, విశ్లేషమును సుంతయైన జోర్చుకొనలే దామెనునను. అట్టియొక దేవమానమే చేసేనా ఇక చేప్పవలయు నామెనీతి! "పతి కడుమేర దప్పెనే కులకాంతల కిక నేమి గతి" యని వాపోయినది. క్రీకృష్ణుడు క్షమార్పణ గోరుచు "తత్సద్వయో పాటలకాంతిమూలమితి సంక్షిప్తం!" వన్నె పెట్టునటుల మొక్క నా లతాంతాయుధు కన్నతండ్రీకిరమును తొలగద్రోచినది ఆ శ్రోయుటయు వామపాదమున. ఇది యుచితమా, అనుచితమా యని ఆలోచింపనియ లే దామెరాజసము. మీదుమిక్కిలి —

"మానందె కొడపు నకులకు
మానమె ప్రాణాదికంటె మాన మలిం న
న్మానములకు మూలంబగు
మానరహితమైన బ్రతుకు మానివికేలః"

అని మనచేసవు ననిపించుచున్నది. ఎంత గృహపరి ఆనాటి స్త్రీనూతి! ఆగడుసుదనములోని స్వాతంత్ర్య చ్ఛాయలై నను ఎంత స్నిగ్ధములు! — అప్పటి స్త్రీలందఱును సత్యవతి ప్రతాపిన్నుండినటుల కాకపోవచ్చును. విష్ణుదాపుడగు క్రీకృష్ణుని పతిగ పడెయకపోవచ్చును.

కాని వారును పతిప్రాణైకశీవులై యుండురు. అతని నుండి కించిదవమానమును సహింపలేని యసామాన్యత యుండురు. తాము పట్టిన పట్టు విడువక సాధించు ప్రాధైకై యుండురు. తన్నిర్యపాణమున నేమైన వడ్డం కులు కలిగిన సత్యవతి సరసముగ సమాధానము కెప్పు నంతటి యుదాత్తతై యుండురు వారు.

ఇట్లే యింకొక యద్భుతశ్లోక! 'విగమతీర్థ అక్క గారు.' అమరమైన యిట్టి శిలచిత్రణమున సత్యవతి గాంచినవాడు రామకృష్ణుడు. ఈమె సత్యవతి రాజ వంశోద్భూత గారు. ఆమె కున్న రాజసము లీమెకు లేవు. ప్రాసగు విత్తునంటి నెఱపాటుకొలంబున జన్మించిన బ్రాహ్మణి యామె. గృహకార్యములందు దక్షి. ఏ పని యెప్పు డెట్లు చేయవలయునో యెఱిగిన ప్రాథ. ఎన్నటి మనస్తత్వము లెట్టివో తెలియగలుగు నేర్పరి. ఈయమును విగమతీర్థ అక్క గారుగ మాహించినదానికంటె, ఆనాటి బ్రాహ్మణయువతీప్రతినిధిగ, యాపుదాల్చిన చాతుర్యనిధిగ మన హృదయముల నిలచి పోవును. ఆత్మయింటినుండి వచ్చిన దా బ్రాహ్మణి. ఆ వచ్చుట దుశ్శిలుడగు తమ్ముని శిక్షించుటకు. అంతకు ముందు ఆమె చేసిన పని "కొడుకు చెడునడవడికి నడలు కడలింబడి సుడివడియొడి తలిదండ్రుల దండ్రుల వచన రచనావమత్కారముల నుదారముదాశోపణకరణోప చారంబుల" కొంత వంత కలిగించుట. తరువాత అతిథి సంతర్పణాధికముల నేర్పున బచరింపించినది. పుస్తక భాండాగారమును చోరాగ్ని యాచకాదిప్రమాదముల నుండి రక్షించినది. తరువాత విగళితసన్నాహంబగు నేహంబు యథాపూర్వవిగ్రహమునోపారముగ నను సంధింపించి చదువుసంత సాగించి నడిపించినది — ఇక తమ్మునికడ నామెప్రవర్తనము. ఈనాటివారేయైన అట్టి దుష్ప్రవర్తనము కన్నుల బడినంతనే తలవాయ నీవాట్లు పెట్టియుండెడివారు. ఆచితజ్ఞ ఆమె యట్లు చేయలేదు, సరిగదా ఒక్క కరుకుపలుకైన ఆదలేదు. ఆదరమున భోజనములెట్టి తాను దివి 'ఇంతలు నంతలు నగు తన సంతానము చంటవెంట సందడిసేయగా' వచ్చి కుశలాశయ యైనది. ఎన్నాళ్ల

నుండియో పరిగ దువ్వక చీవవట్టిన తమ్ముని తలను
పుట్టవరచినది. మెడమన్ను నలచి యలకలు ముడిచినది.
నిజపాణిపద్మములు గరగరగా గడిగిరాన్నది. ఈ పని
యంతయు తమ్మునితో నేమియు పలుకకయే చేయు
చున్న దన్నమాట! అతని భావములు తన యెడ నింక
పేషార్ద్రములై యుండు నన్న నమ్మకము గుడిరిన
తరువాత మొదలుతెట్టినది మందనింపు. చెప్పి చెప్పి చిన
రకు, 'మామకబుద్ధిపద్ధతి నడుపుము నీకు గానలపెనా
వారికాత్తుధమైన చెచ్చెద! అని ధీరయై పలికినది.
అహా! ఎట్టి ఆత్మవిశ్వాస మామెడి! భారతీయస్త్రీ
తీవనపథమున కాంతలంజమ్ము అట్టి పవిత్రచరిత్ర
లెందలో ఆనాడు?

ఇక ప్రవరాఖ్యుని సతీమణి! ఆమె యానను
డను ప్రవరునకు కూకట్టులో కొలిచి చేసిన సోమిదమ్ము
గాన యవతియై యుండవలెను. కాని మన మనో
నేత్రముల కామె యట్లు గోచరించదు. నేడకాలపు
ముసలిము తెరువకలె ఆస్యము పుణ్య పెఱుగని సోమి
దేవికలమాత్రమే మన మాహించుకొనగల మామెను.
తోడి నిగమకర్మఅక్కగారి కున్నంత గడుగుదన
మామె ఎఱుగదు. ఉత్తమయిల్లాల పాపము! కుల
కాంత! వేపురు వచ్చినను వండవలయుదు. అన్న
పూర్ణమ వద్ది యను మాట అతిశయోక్తి గాదు. అట్టి
సత్త్వగుణకాంతస్వరూపిణి యామె! ఇట్టివా లెందలో
ఆనాడు?

ఇంతవఱకును స్త్రీల కక్కడను కట్టుబాట్లు
లేవు. వారికి సంఘ మధుకమ్ములు విగించలేదు. స్వతం
త్రలే వారు.

ఇక పరికింతము క్రీవాగుని కాశిఖండమును.
అచ్చటి స్త్రీ కక్కరకుమాలిన నియమములు. శీవల
మామె పురుషునిచేతి కీలుబొమ్మ. అట్లు తయారు
చేయుట వారి యుద్దేశ్యము గూడదు. ఆమె "పతి
సిల్వబంచిన పని యేమి యని వచ్చి చెప్పిన యుడి
గంటు నేయవలయు." "ప్రకృతిబంధునైన భర్త
యానలి లేక యే పదార్థంబును నీగి" చెట్ట. జీవితేశ్వ
రుడు డించిన యోగిరమును గుర్తి నేయక భుక్తిగోనవల

యును. అన్యమైనభంగముల దక్క జుఖిపట్టునైన
నితేకుని ప్రబోధించరాదు. ఒంటి పెచ్చోటి కరుగుట
యుక్తి గాదు. తడుపు గట్టక నీరాడతగవు గాదు. కడవ
మీదను మరి సన్నికంటిమీద జక్కిమీదను గూర్చుండ
వాడగాదు.

ఇంకను—

"రాంతుడు నంతోషించిన
నంతోషింపంగవలయు పతి కత తాత్పర్య
న, తాపించిన పట్టున
సంతాపింపంగవలయు జలజేక్షణమన."

ఓహోహా! ఏమి భర్తృభోధన మయ్యా యిది!
పతియం దవర క్తయైన యే సతికైనను బొట్టును కాటు
కయు తెట్టి యీ భర్తృములు నేర్పవలయునా! అను
రక్తులు కానివారి కందురా, అట్లు కానివారికి నేర్పిన
పట్టుబడునా? భర్తృమ ప్రియముగూర్చు భార్యయే
యైన భర్తృ సంతాపించిన నీమె సంతాపించక సంతో
షించునా? లేదు, సంతోషించునే యనుదు!
అప్పుడు "బొల్లిబొల్లి యేడునైన నేడవలయునే
తిల్లి!" యని చెప్పటయూ యిది?

ఇక విధాలు! "—యెప్పిండియుపవాస" మున్నను
నిష్కాజపపరాయణ లైననా, సవ్యక్తి నేవతార్పవాదికముల
నిర్వర్తించినను మగవారికి సరిపోలరట! నిజమే,
ఎటుల సరిపోలుదురలె మృని యూరకొందుము. పోనీ,
అంతటితోనైన యాగినదా ఆ నిర్భాగ్యజీవిపై
సాము!

"జీవముతోడ దాని యకుచిత్వము నందిన మేన గండతో
యావధృతాదిషేకము నహస్రమటంబుల నాచరించినం
దావనమోనె యట్ల పతి దాని వికంతుర నందినట్టి రా
జీవదాయకాయకుచిత్వమం వాయుడు మేయిభంగుల."

అని ఆమెను ప్రాణమెడలిన కశేబరముతో
బోల్చినారు. "మఱి యా నైచ్యస్థితివంటి యామెకు
విముక్తి?" అని రోదయాద్వైపూదయులైన ప్రశ్నించి
తిరా, ఒకటే జవాబు! అది సహృదయము. ఆ సహృ
దయింబు యెట్లు! నిండుచంద్రుని చందరికతోరె,
తొలుకరి ముగలు విద్యుల్లేఖయునుబోరె. "నివ్వల"

బడి ప్రుద్ధుల బాధాకరము గాదుటయ్యో!" అని యే బట్టి మనిషిని ప్రశ్నించెనా, ఓసి పిచ్చికోమలి—

"పిటికికంటె యెక్కింత లే కలమి వేళ్ళు
దిద్యులక బోవు వికరదాశవనేత్ర
కళ్యాపేదంటి పలము రత్నంబు గలుగు."

అని చెప్పి, అప్పటికిని నమ్ముచేమా యని "పద పదమ్మున కిది వేదభాషితమ్ము" అని ద్రువపరచును. అప్పటికి ఆమె వెనడియునా—

"పచ్చికకు రోమకూపంబు చెప్పి గలవు
దిద్యవరంబు లన్ని మోదించు సాధ్య
దాశివవంబునం దాత్మదామ గూడి
మెల పొకింకయు లేక చిచ్చుతీరవేని"

అని యాశిపెట్టును. అట్టిది కాబోలు నప్పుటి విధుల దురవస్థ.

ఇక స్త్రీలు పోట్లాటల చిత్రింపు. ఆనాటి స్త్రీలు పోట్లాటలకు దిగిరా ఇక చెప్పవలయును. నేటి మన వారికంటె వారదే వైతెయి. "ఓసి పోతే యన్న ఓసి పోతే" యనుచు బుగ్గలుపొడుచుకొనుచు మెటికలు విడుచుకొనుచు రంగమునకు దిగుదురు. ఈ పత్యమును మనోజ్ఞముగ చిత్రించిన అనుభవకారి సింగళినారవ. నలకూబరు పెక్కడ ఎరుకైచిగొనిపోవునో యని కలభాషిణి గుండె కొట్టుకొనుచు వేయున్నది. సాక్షు తనది కాకపోయినను ఎటువోయి ఎటువచ్చునో యని "ఎక్కడి దిక్కునూలిన పిశాచివో" యని తానే మొదలుపెట్టినది. దానిమీద అసలు రంధ్ర ఎత్తు కొన్నది— "అంత మడింపకువే" యని. కలభాషిణి కేమన నలయునో తోచదు. తప్పు తవదిగదా! కల్యూర వృద్ధయై లెట్లు సనాలు పలుకగలరు? ఊరకున్న తన గుట్టు బయటబడు సేనా! ఏ దిక్కును తోచక రంధ్ర యన్న మాటలనే ఏకరతుపెట్టసాగినది.

"అంత మడింపకువే యని వరికిన

అంత మడింపకువే యనుచు

రంతుం నేమి పలంబు వర్కిన

రంతుం నేమి పలం బనుచు

వంతము చూడగదే యని వర్కిన

వంతము చూడగదే యనుచు

గంతు లడంచెద లెమ్మని వర్కిన

గంతు లడంచెద లెమ్మనుచున."

అంత మనోజ్ఞముగ పోట్లాడుకొందురు వారు.

ఇక స్త్రీలు తమ భర్తల వాదరించు వైఖరి ప్రశంసాపాత్రము. వారు తమ పతులయందు నిత్యము సవరకల్లు. "దూరము వోయి యెండువడి దూసిరి వచ్చిన ప్రాణవాధుని" ద్వారకవాట దేవాసులదాక పెరుగొని తీర్థ మార్తురు. ఆహారమును చెట్టుదొరు. విహారకల్యాణ సూర్యులొద్ది చిత్రమున కుచ్చాసరింతురు. ఇంకను తమ పతులు నిత్యము కోధనపురస్థులుగా గావలయు నని వాంఛించి—

"వనువుం గుండును కత్తిలంబు మనుగూ

ర్వాసంబు తాంబూలముం

గునుమంబుల్ కదిరిధరంబు చెవియా

తుల్ మంగళాంకృతుల్

విను వొక్కింకయు"

లేక దాల్తురు. మఱియు భర్తల కాయురభివృద్ధి కరంబు భూషల సేమరక దాల్చుట యని వారి విశ్వాసము. ఈ నమ్మకమును విడువకయే ఏ మెలుగని గోల నూరవారుగని ముగ్ధుని పాప మున్ని పాల్చు పడినది.

అట్లే పతులు గూడ సతులం దర్శింకఁబ్రయము గలిగినవారు. పత్యభావవిధేయుడు క్రిక్కువ్వుడు, రంభానువోసారుడు నలకూబరుడు నిందులకు సాక్షి. అంత యెందులకు? ఆముక్తమాల్యదయందలి విఘ్నచిత్తుడు మన్మథునికార మెలుంగని వైష్ణవుడు. అయినను తన భార్య కష్టపడునే యని ఆమెకమ్మలకు పొగ తగల కుండ నుండుటకై వానకాలమునకు వారికోకపు తొక్కలు నేకరంచి ఎండెట్టివాడు.

ఆనాటి ప్రజలందఱును ఉద్రిక్తస్వభావులు. చాలనజకు రసికులు. అల్పశ్యమున కపలు వారిభావమున చోటు లేదు. ఆ ట్లనినంతమాత్రమున మానవసహజములైన యీర్ష్యాదికములకు వారు లొంగకపోలేదు. — ౨) వాధుని కాశిఖండమున వింశస్థుని నోట నీ మాట లని పించును కవి.

"తెగువమీత ప్రతిజ్ఞ సాదించవేది

జ్ఞానియ మంద దేని కజ్జనుడు బనుదె"

అనిన, పట్టు సాధించు కార్యదీక్ష, అన్నమాట వెలవేర్చుకొను పంతులు నుండెడివి. ఇక పగలట్టిరా, “జిహ్వకు” వంటక విందదు, ఇతరవైభవములు పది వేలును మానవము వంటపు” — తనకంటె గొప్పవా డుండెనా “వాకంటె తాను ఘనుడె” అని యాక్రోశించును వారి మనస్సు.

ఇక వివాహాదికార్యకలాపములు. అవి యీనా డెట్లో ఆనాడును అట్లే. మధుపర్కముల నిచ్చుట, కన్యాదానము, వరుని యూరగింపు, తెజయైత్రి గింజిలు, తలబ్రాలు పోయట, మంగళసూత్రధారణము, చెజుగులు ముడిపెట్టుట, ప్రసవపీఠము ఇవన్నియు పాత పాటలే. పెద్దనార్యుని ప్యకోచి వీని వన్నిటిని వాటించిన వాడే. ఈ తత్వంగమంతయు ముగిసినవెనుక చదివించుట గోలయు లేకపోలేదు.

అనాటి ప్రజలందఱును రసికులు, తదనుగుణముగ తేహాదికముల నమర్చుకొనెడివారు. వారి వస్త్రములు పామావ్యముగ చెంగువరంగు గలవి. పసిడియంచుల మిసిమిలో చెలలూటలారు కావరంగుబట్టను ప్రవరుడు ధరించివాడు. ఆతని నలయించిన వరూఢిని కళికాంత మణిపీఠిక కంగడబట్టు కావరంగుచే వారుణ్య మాపాదించి నది. — తెలు పానాడు కోపసూచకమో ఏమో! మూతిలిగించుకొన్న సత్యము చూచి ‘తెలుపేటికి గట్టితి’ వని కంకించివాడు గోపాలచక్రవర్తి.

సర్వసామాన్యముగ స్త్రీల కార్థరనాడులం దాస్థ మెందు. నిగమశ్రీఅక్క గారంతటి అనుభవ కాలి-మూర్తిత్వముదాల్చిన గాంధీర్యము తమ్ముడు తన ముక్కర బొంగిలగా “గ్రాత్రగా తేయించుకొన్న ముక్కరయే” యని యడలివదట! ఆ అడలుటయు నెట్లు? దుర్వారముగ. అట్లే కాటికి కాళ్లు చాచిన మూడుకాళ్ల ముదుసలి నిగమశ్రీకత్తి. తన ఆత్మగా రెచ్చిన ‘హరిసుందర్యనపుపేరు పోయె నయ్యో’ అని వనట బొందినది. ఈ విషయమున పురుషులును తక్కువ వారు గారు. వారికిని నగలయందు మోజు గలదు. తమ తమ జాతిసొమ్ములను ఇచ్చావలసనముగ ధరించు రసికులు వారు.

కేశసంపద ఆడువారికివలె మగవారికిని ప్రీతి పాత్రమే. మునుచరిత్రకాయని ప్రవరువకు తెగతారెడు వెంట్రుకలు. విజయవిలాసకర్త అర్జునుని కేశసంపదచే వాక్రమితమైన గంగానది యమునతో గూడిన దానివలె కోభిల్లినదట! నిడువపెన్నె పినుంపు జడగట్టగా తపము గైకొన్నాడు సగరు ముమ్మమముడు. ఇట్టి కేశపాళాధి పృథ్వి! కారణ మధ్యంజనము.

అనాటి ప్రజల స్నానము లభ్యంజనస్నానములే. దాని ముగుణముల వర్ణించుట కాయుక్త్యదమునకు వాక్కు చాలదు.

సుగంధద్రవ్యముల ఉపయోగము లా ప్రజల కమ్మదు. వాని వచేకములను కలిపి కలపములు తయారు చేయుటయం దానాటి ఆంధ్రుడు సిద్ధపాడుడు. శ్రీనాథుని కృతిభర్త అవచితిప్పయ రెడ్డిరాజు మహార గిరికై విదేశములనుండి పరిమళద్రవ్యముల గొవివచ్చెడి వాడట!

వారికి గల పుష్పప్రీతియు పెక్కుజే. ప్రతి గృహమువెనుక నొక్కొక యారామము. దానిలో కల కల వత్స విరులు. ఈ పుష్పముల వమ్మెడివారు పుష్ప లావికలు. కృంగారరసాధిదేశత లన నొప్పును వారిని, ఇంకొకవింత - ఆకాలపు చెంగలువలకు సువాసన యుండెడిదో, లేక ఇదియు కవిపయమోగాని, వానిని సుగంధయుతము గావించి రామదేయకత గల్పించురు.

ఇక భోజనాదికములు! అమృతము త్రాగి ఆకలి దెబ్బంద తప్పించుకొన్న చేతలలుగూడ ‘జిహ్వక్రొవ్వల నడించుకొనుట’ కి యామెతలను వాంఛింతురట! ఎవరి జాతియన్నము వారికి రుచి. అనాటి అప్రజలు కాల నియమానుసారముగగాని, మొగమోటుమిక్తగాని తినినట్లు లేదు. ఆకలివేసినప్పు డారగించు మనస్తత్వము వారిది. భోగపరులైన పురుషులు ‘మామిడికాయలు వండిన మాసెలో గమ్మత్తునునటుల దిరుగబోసిన చేపలతో’ భోజనము చేసి శ్రేష్టులు విడువగ, నవి కపరుగ నుండునుగాన వా కపరు గట్టువడుటకుగా కృంగారవన ములయందలి యిసుకలో స్థాపించియుండుటవలన శీత లములగు పెంకాయనీళ్లను సంధ్యాకాలములందు

తాగుదురు. తాము తిన ఆహారపదార్థములవలన మన్నన, ఆ గంధముల నన్నిటిని తలదన్న వరూధిని త్రావాభివృద్ధి కలుగునో, లేదో వారికి తెలియదు. యామువాచార్యులు రాజయిన తరువాత వైష్ణవధర్మ పర్యవ్యమును విస్మరించుటకేసి ఆతని శిష్యుడు తన గురువును ముండ్లమునైహార దినుమనినాడు. దానివలన జ్ఞానము కలుగు నని ఆతని భావన కాబోలు !

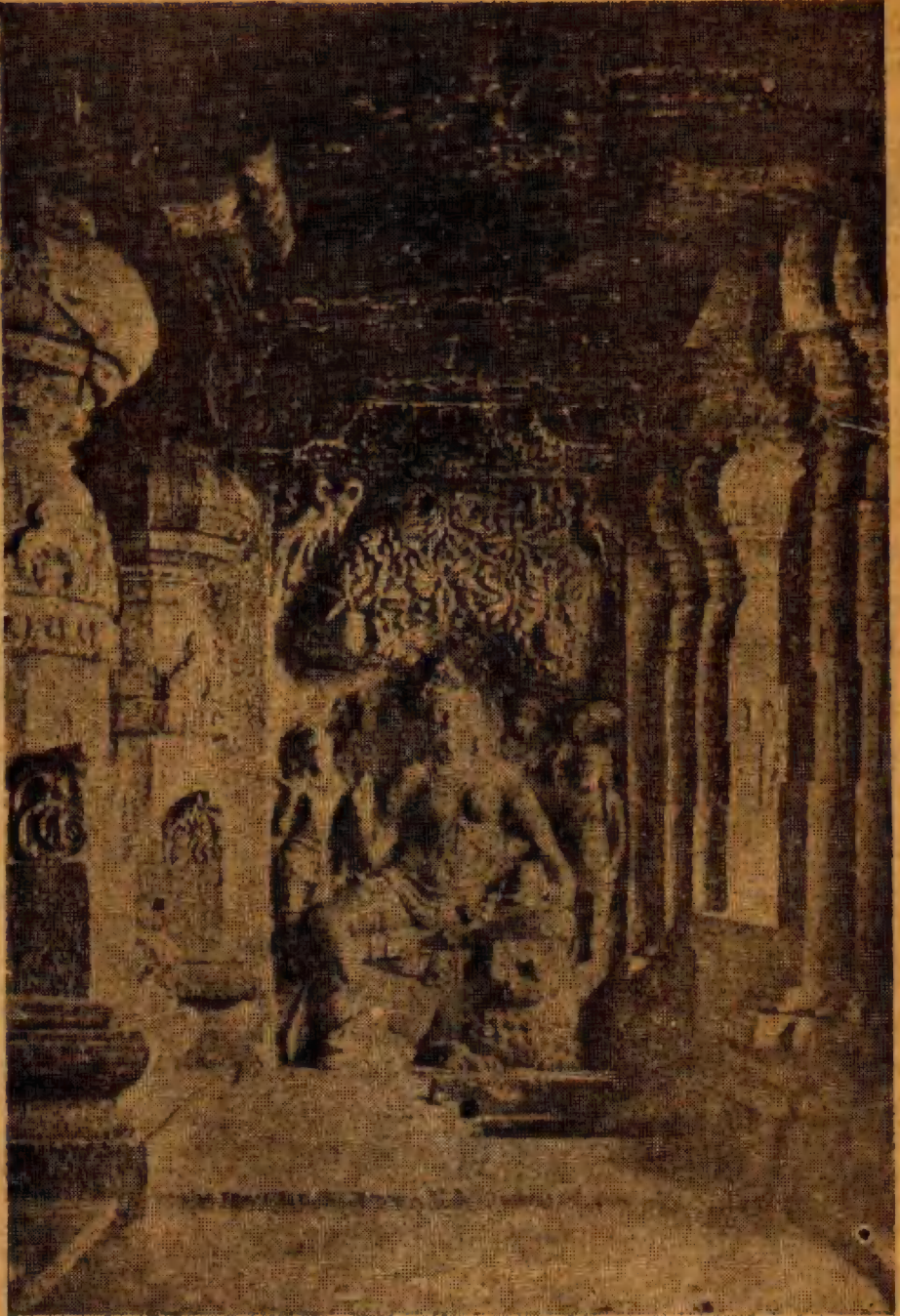
ఇక మిగిలినది తాంబూలము. సుగంధద్రవ్యము లతో గూడిన తాంబూల మజీర్తిహరమట ! ఇట్టి తాంబూల మానాటి ప్రజలకు మిక్కిలి ప్రియము. అల్లసాని పెద్దన ప్రియదూతికాంగన తెచ్చియుచ్చు కవులంపు విడ మున్నగాని కవనమే రా దనినాడు. మను చరిత్రమున, హిమవనముపై మంచి మలయమారుతము బర్ష్యవేళ సుగంధముల వినుయ చందనవృక్షము లూగు

నోటితాంబూలవరిమళము ప్రసరాఘ్నిని పిల్చినదట !

అప్పటి కేయ్యలన్నియు హంసకూరికాతల్పు ములు, లేక చివురాకునెజ్జలు. ఇది ప్రాబంధికమగు వర్ణనయేగాని, మానవజీవితమున గాన్పించు విషయము కాదేమో ? ఈ చివురాకునెజ్జలు విరహాదులైన వాయి కలు హాయిగా మూర్ఛపోవుటకుమాత్రమే పనికి వచ్చును.

ఇట్టి దావాటి ప్రజల చరిత్ర! వారి నైనందిన జీవితపరిభ్రమణమున మన మనోవేత్రములకు గోచరించు మెలుగులు ! దీనివిజ్ఞప్తి వారు మనకంటె విశిష్టులా ! అల్పలా ? హెచ్చా ? లాచ్చా ? ఆ నిర్ణయించు బాధ్యత మనది. అట్టి మహాకార్యనిర్వహణ కుపయోగించు సాహిత్యముమాత్రము లోకారాధ్యము.

ఇంద్రవజ్రో ఇంద్రాణి—ఎల్లోరా శిల్పము.

తేజోలహరి

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం

వికచసంకరుహప్రవేశదోహలమత్రపుష్పంధయముల కామోదభరము
విప్రయోగవ్యధావికలమానసచక్రవాకసుందరికి సాభాగ్యగరిమ
అస్తంగమితచేతనాంతప్రభావదుస్తామసచ్చటల కుత్సాతసుటన
నిద్రాగమోపశాంతిభూతనేత్రయుగ్మములకు న్వప్రకాశమహిమ
వర్ణనాతితనానాప్రభావదివ్య - ధామసంఘాతమార్తాండనామమహము
సర్వజాతవజీవరక్షణకుఁ బూని - యదిగో ! యుదయించు నుదయధరాగ్రసీమ.

శీతార్తి బాపు సంజీవిగాఁ దొలిగట్టచుఁజేయుందు మొలచు నోషధి యనంగ
ఉభయసంఘోపానసోర్ధస్థులకు బ్రాహ్మి చాచిన యభయహస్తం బనంగ
వన్నె మాసిన పద్మవనిఁ నూతనవర్ణలేపం బూనర్చు తూలిక యనంగ
కార్కొన్న నిలిదాంధకారపాటనము నెయంగఁజొచ్చు వజ్రతూల్య మనంగ
దినమహాలక్ష్మీ కుంకుమతిలకరచన - చేసికొన విశ్వకర్మ సృష్టించినట్టి
కాంచనశలాక యనగ దోతెంచె నదిగో ! - తరణితొలికిరణమ్ము, వేదధ్వజమ్ము.

అబ్జసాభాగ్యాపహరణోద్ధతములైన ధవళాంశుకళల దాదపుల దరిమి
తేజోవిహీనధాత్రిమహాదేవికి లబ్ధావకుంఠన ముజ్జగించి
అనునిమేషాన్నివదలుణిమోదేక దేదీప్యమానంబులై తేజరిల్లి
మందేహనామదుర్మదయాతుఘానసంహారవీరవిహార మనుమతించి
వాలఖిల్యాదితాపనప్రతివితతికి - నమృతపారణసంతర్పణము పొనర్చి
అవిగో ! సాగుచునున్నవి యబ్జహితుని - కరసహస్రము లంతరిక్షమ్మునందు.

‘తాత విరహాంతోంచి-’

శ్రీ మాచిరాజు దేవీప్రసాద్

౧ శ్రీమాన్ తాతగారి మహాకృతి.

౨ శ్రీమతి మామ్మగారి స్వీకృతి

౩ శ్రీమదాంధ్రమహాకృతికి బహుకృతి

అను

త్రైకృతీయమ్, లేక త్రైకృతీయం

౧

రీముకాశితాల మనుచరిత్ర వ్రాసి
వారికై వారి ఊరేగినారు దివికి
బ్రతికి మోయగా కృష్ణరాట్టభువు లేని
కోవతాసార్ద్రకృద్ధనంతాపవృద్ధి.

౨

పుష్కరశతదరతాంగికి
కిష్కంధాపురశ్రుతనవకిన్నెరగళకు
శుష్కాంకితవదనాబ్జకు
నిష్కామాంభోధికి తెగనీలుగు సతికి.
అవిష్కృతకటియానకు
సేవానాసిద్ధవృద్ధసిద్ధాంగనకు

కేవలదంతవిహీనకు

భావించగ నాదు సొంతభార్యామణికి.

అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగ నాయెన
రృంబూనిన... హాస్రబంధమునకు... భాక్ర
మం జెట్టిదనిన వగైరా.

అంచు పన్యంతముల్ రచించి వారు
పుచ్చుకొమ్మని అంకిత మిచ్చినారు.

౩

శ్రీమహాకావ్యరాజము చించిపెట్టి
సాంద్రసాయంతనారుణసాంధ్యరాగ
రంజితు వెలార్చు సాత్రాంచలాల బట్టి
పరమశాంతనై దించితి పవ్వగిన్నె.

...ఇది ఉంచినచోట్లలో - చోటుకు ఒకటి చొప్పున - రెండుఅక్షరములు స్థానికములు. కారణం:
అట్లువంచి అట్లుకు ఒకరెండువదపురుగులు జైత్రయాత్ర సాగించుచుండగా యీ అక్షరములు మార్గమధ్యమున
నిర్భయముగా నిలుచుండుటయే. వీటిని సహస్రాధికగ్రంథపరిష్కర్త తంజావూరు లేవప్రెరుమాళ్ళయ్య
(తం. లే.) గూడ పరిష్కరింపలేకపోయె. ఈబ్రాహ్మణలోనిది బ్రాహ్మణలోనే చదువవలెనుగాని విడిగా
కలిపి వడిగా చదువుట దురవ్యాయము.

కృష్ణదేవరాయల దేవేరులు

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య

గోలగొండపరుడు పలుమందు తురకలపై విజయమును జొందస పిమ్మట కృష్ణదేవరాయలు కలింగదేశముపై దండయాత్ర బయలుదేరినట్లు రాయరాచకమునను, గృష్ణరాయవిజయమందును జెప్పియున్నది. గజపతి తన కుమార్తెను దనకిచ్చి పరిణయము నేయ నిరాకరించుటవలన గోపించి కలింగముపై గృష్ణరాయలు దండబడెనని కొన్ని యైతిహ్యములవలన డెలియుచున్నది; కావున నీ యైతిహ్యముల నిచట సంగ్రహముగ జొందుపఱచి వాని సత్యోపక్రమములను బరిశీలించి తెలిసికొని యకృష్ణరాయల కలింగ శైత్రయాత్రా చరిత్రను వివరించుట యుక్తము.

(౧) కృష్ణరాయలు దాసీపుత్రుడను సపవాదము గల్గినది; క్షత్రియు లెవ్వరును దను కూకు వాతని కిచ్చి వివాహమునీయ నొల్లరైరి. తిమ్మగ పెద్దైన సక్కులజాతీయగు క్షత్రియకన్యను దచ్చి రాయలకు వివాహమునీయ నిశ్చయించి నేనాపరిపూర్ణుడై విను కొండకు బోయి యచ్చట దను కరిగాపై రాజ్యము పేయుచుండిన గజపతిని గలిసికొని, తన యుద్దేశము నతని లెఱుకపఱచక, నతనిచే దాను చెప్పినట్లు చేసెద నని మాటగొని, యటుపిమ్మట గృష్ణరాయల కాతని కూతు నిచ్చి యుద్వాహమునీయవలయు నని యాన తిచ్చెను. అదేనమాట తప్పబాలక యత డందుల కంగీకరించి గృహమునకు వచ్చెను; సమాచారముంతయు విని రాణి గోపించి తక్కువజాతివానికి గూతు నిచ్చుట తగ దని పత్కెను; కాని గజపతి దన మాటచొప్పున నడపెద నని పట్టుబట్టెను; రాణివాస స్త్రీలందుల కియకొనక కృష్ణరాయలను జంపియైన పెండ్లిని జగగ నీయక నిలిపివేయుటకు నిశ్చయించిరి.

ప్రధానతాంబూలము గొనుటకు తిమ్మరుసు పరి వారముతోగూడ పెనుగొండనుండి తరలివచ్చి విను కొండను జేరెను; అడపగానివలె గృష్ణరాయ లతనితో గూడ మారుచేషముతో కోటను బ్రవేశించెను; తిమ్మరుసు దనుకు రాణిగాబోవు వా కన్యను జూడ గోరెను; గజపతియజ్ఞపై సర్వాలంకారధూషితయై యామి యచటికి వచ్చినది; చూచినది; అడప గాజే కృష్ణరాయలని గ్రహించినది. వెంటనే లోపలికి బోయి యా శృత్రాంతము నంతఃపురమందు ప్రకటించి నది. కృష్ణరాయలను కోటనలుపలికి బోనీయక వధిం చుటకు అంతఃపురస్త్రీజనము బ్రయత్నమునీయగద గిరి; కాని తిమ్మరుసుచే సంరక్షితుడైన కృష్ణరాయలు వారిచేజక్కువా? గజపతికుమార్తె అంతఃపురము లోనికి బోవ సెప్పుడు వెనుదిరిగినో యప్పుడే తిమ్మరు సామెచిత్తవృత్తిని గ్రహించి రాయలకు గనుపన్న జేసి, యడపమువాడు తాంబూలమున కున్న పెక్కువ చేసేవాడను విషమీద వానిపై వాగ్రహించి తణుము కొనుదు నంతఃపుర స్త్రీల యజ్ఞచొప్పున గోట దర్వాజా మాయబడుటకు ముందీ వెలుపలికి బోయెను. కృష్ణరాయల కపాయ విల్లు తప్పిపోయినది.

లగ్నము నిశ్చయమైనది; కృష్ణరాయ లుద్వాహమునకు రాజధానికి బోయి తిమ్మరుసుపలచాస్త్రకారము దన బాకును పెండ్లాడిబంపెను; సుముహూర్తమున బాకునకు బాషికము గట్టించిరి. పెండ్లి ముగిసినది. గజపతికూతు రత్నవారింటికి కాపురముజేయవచ్చి నది; పునస్సంధానమునాటి రాత్రి రాయలను గడతేర్చుటకు నిశ్చయించి కత్తుల మొలనాలు ధరించి పడక టింట ప్రవేశించినది; కృష్ణరాయ లాకాంత కట్టుకొని

యందున పాపదను దన కాలిచేళ్లతో నొడిసిపట్టి చెంతకు తీరదీసెను. కత్తులమొలనూ బూడిడిందబడినది. ఆకృష్టముతో గృష్ణరాయలు 'అప్పాయేమి చిత్రము' అని యలుచెను. చెంతనే దాగియుండిన తిమ్మరుసు 'జాగ్రత్తో భయం నాస్తి' యని ధైర్యముతెప్పెను.

అంతట గృష్ణరాయలు దన్ను జంప నుద్యుక్తులైన భార్యను విసర్జించి నైస్యముతోగూడ నామెను తండ్రియింటి కంపెను; కాని యామె పుట్టింటికి జోలేదు. తన దుష్కృత్యమునకు బాప్తైవమంది భర్తయునుమతి వడినీ మార్గమధ్యమునం దొక వనమున నిన నించుచు భగవద్భాగవతరాయణురాలై కాలము గడపుచుండెను. ఆమెపేరు వరదరాజమ్మ; విశేషధనము వచ్చుపెట్టి కర్నూలుజిల్లాలో కంభముకడ నొక చెలువును గట్టించెను. ఆమెకే తుక్కాడే యను వామాంతరము గలదు. ఆమె తుక్కాడపంచక మను నైదుగోకములను రచించి కృష్ణరాయల కంపెనట; రాయలందులకు సంతసించి యామెను దన యనుగ్రహమునకు బాత్రురాలిని గావించెనట.

ఇట్టి మహిమౌక కథ కలదు :—

(౨) కృష్ణరాయ లుక్కిలచేతముపై దండెత్తి షోయి యా దేశాధిపతిని జయించెను; ఉత్కితరాజు పంధిని గోరెను; కూతు నిచ్చి తన కుద్యాహము గావించిన పంధి కొడుకుడైన కృష్ణరాయలు వర్తమానమంపెను. అతడందు కంగీకరించి వివాహప్రయత్నింపులు జేయగడగెను; కాని కులహీనుని బెండ్లాడ నొల్లక యారాజుకుమార్తె యతనిని వధించి తానును జచ్చుటకు నిశ్చయించెను. ఆమె మనోనిశ్చయము క్రమక్రమముగ దిమ్మరుసు తెలుకవడినది. అతడు కృష్ణరాయలకు చెల్వి రాయల సమ్మతివొడ పునస్సంధాన గృహము మంచముపై దేసెతో నింపిన కృష్ణరాయల

1. చూ. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి 'కవి జీవితములు' పుటలు. ౧౮౬—౧౮౭.

2. కొండవీటిదండకవిలె. చూ. మద్దులపల్లి గురు బ్రహ్మశ్రీశ్రీ: కొండవీటిపామ్రాజ్యము, పుటలు. ౧౨౨-౧౩.

విగ్రహమును బండతెట్టి, యుత్తరీయమును గప్పి 'రాయలు డస్సి నిద్రించుచున్నాడు. అతని నిదురలేప నట'దని దాసీజనములతో తెప్పెను. అది విని వా గెవరి దారిని వారు పోయిరి. అంతట దిమ్మరుసు మంచము క్రింద దాగియుండెను. ఉత్కితేశ్వరుని పుత్రిక పడుకటింట బ్రవేశించినది; మంచముమీద పండ తెట్టి యుండిన విగ్రహమే కృష్ణరాయ లని భ్రమించి, చేనున్న చిక్కటారితో నొకపోటు పొడిచి నది. ఆపోటుగంటునుండి లేన పైతృకబిడ్డ యామె నోట గొన్ని బిందువులు పడెను; లేనను రక్త మని యెంచి, 'ఈరాజరక్త పెంతి తియ్యగ నన్నది! ఇట్టి వాని ననుభవించబాలక చంపితినికదా' యని చింతించె నట! అప్పుడు మంచముక్రిందనుండి తిమ్మరుసు వెలువడినచ్చి యామెకు ధైర్యముతెప్పి, ప్రక్కగదిలో రహస్యముగ బరుండియుండిన కృష్ణరాయలను దోడ్చొని వచ్చి వారికి మైత్రి గల్గించెను. ఆయుక్కిల రాజు కుమార్తెపేరు తిరుమలదేవి. 1

పైగాథలకంటె భిన్నమైనది ఇంకొక కథ కలదు :—

"రాయ లొకనాడు యేనుగుపై వెక్కి నగరమున విహారము సేయుచు నొక భోగకత్తియ (గాండ్ల పంక) ను జూచి మోహించి దానిని తన యంతఃపురమునకు రప్పించి భోగించుచుండెను. ఇట్లుండ నొకతరి రాయలు పట్టపుడేవితో సంభాషింపుచు దన భోగకాంత నామెతో సరిగా బోల్చి యేదో ప్రశంసించెను. అందుల కాయమ రోషమాని, 'తెచ్చినది గజపతివారి కుమార్తె కాదు. భోగకాంతయొకదా' అని నిరసన భావము మోచించెను. అది రాజు గ్రహించి పొరుపా నేతము నొంది 'గజపతి పుత్రికను దేశాలవా? తెచ్చెదనుగాక' యని ప్రతిజ్ఞ బలికి మంత్రియగు పాశుపతిమ్మరుసు విలిసింది 'పూర్వదిగిజ్విజయయాత్రకుం బోదలంచి తిరి. ముహూర్తము నిశ్చయించి సేనల రావించు' మనసు... నుముహూర్తమని రాజున తెలిగించి సేనల నూర్చి రాను సేనానియై దండువెనలించెను." 2

పై సుదాహరింపబడిన కథలు నూటిలో మొదటిది ఎంతమాత్రము విశ్వాసపాత్రము గాదు. ఈ కథ

నమసరించి కృష్ణదేవరాయల రాజధాని పెనుగొండ, గజపతిరాజధాని వినుగొండ; మఱియు నతడు కృష్ణ దేవరాయలకు గవ్వముగట్టు సామంతరాజు; అతని భుజమై పేరు వరదరాజమ్మ; ఆమె కంఠముచెలుపు ద్రవిడించినది; తుక్కాయని యామెకు మాటు పేరు. తుక్కాయపంచక మను శ్లోకపంచకము వ్రాసి కృష్ణరాయల కంపినది. ఇం దొక్కటియు నిజము గాదు. కృష్ణదేవరాయల రాజధాని విజయనగరముగాని పెనుగొండ కాదు; వినుగొండ గజపతి సామ్రాజ్యములోని దుర్గమే యొనను అది యతని రాజధాని కాదు; మఱియు కృష్ణరాయలకు గజపతి యరి గావు కాదు; గజపతిభుజమై పేరు వరదరాజమ్మ కాదు; వరదరాజమ్మ యను పేరు గల రాణి కృష్ణరాయలకు లేదు; వరదరాజమ్మ యయ్యతదేవరాయల వట్టు మహిషి. ఆమెకు గాని, యప్పటి విజయనగరాంతః పురస్త్రీలయం దెవ్వరికిగాని తుక్కాయను మాటు పేరుండె నని తలంచుట కట్టి యాధారమును గానరాదు. తుక్కాయపంచకశ్లోకములు తుక్కాయవ్రాసినవి కావు; ప్రాచీనతలంకారగ్రంథములనుండి కూర్చిన శ్లోకములు. కావున నీకథ సత్యమైనది కాదు; కల్పన. చరిత్రచన కిది యుపయోగించదు.

రెండవకథ చాలవఱకు సత్యమైనదే. కృష్ణ దేవరాయలచే బరాధునికైన యత్న శఢుపాలుడు ప్రతాపరుద్రగజపతి. పరాజయమందినపిమ్మట నతడు సంధిగోరినది వాస్తవమే. ఈ యంశములు సమకాలి కాంధ్రగ్రంథములందును, న్యూనిజచరిత్రయందును నేర్పరచబడియున్నవి. గజపతిభుజమైవివాహవిషయ మునుగూర్చి న్యూని జిల్లు వ్రాసియున్నాడు:

3. Sources. P. 145.

4. Nuniz (Sewall: Forgotten Empire.) P. 320.

5. Sources P. 145.

6. కాని, న్యూనిజ చెప్పవట్లు విజయనగర మందు కాక గజపతి రాజధానియగు కటకమునందే వివాహమునడచిన ట్టి గ్రంథములందు కలదు. సమకాలికుడు న్యూనిజవార్తయే వివాహసూత్ర మని తలచెదను.

“అతని (వీరభద్రుని) తండ్రి (ప్రతాపరుద్రగజపతి) తన భూమిని మరణవార్తను విని, యతని మరణావంతరము కృష్ణరాయల చెఱయం దింకను బందీకృతురైన దన భార్య చెఱయ వనరించుటకు ‘వా నేమి చేయవలయునో తెల్పవలయు’నని సాశ్వతిమ్మయనకు తరమువ్రాసెను; దాని కతడు ‘మీ పుత్రుకను మా రాజు గారికిచ్చి యుద్వాహము నేయున. యేర్పాటు జేసితిరని, తరువాత మీసతిని విడిచిపెట్టి మీరాప్త్యమును మీకు మరల నిచ్చిచేయుదుము’అని జవాబు వ్రాసెను. ఈ పలక నతడు (గజపతి) అంగీకరించి, రాయలకు దన కూతునిచ్చి వివాహమునేయుటకు దగిన యేర్పాటులను గావించుటకు దన రాయబారులను విజయనగరమున కంపెను. కృష్ణరాయల కీ వివాహమువలన సంభుత్తి కలిగినది. ఉత్కళేశ్వరునికి కృష్ణరాయల యభిప్రాయము చెలియనచ్చినంతటనే యతడు దన భూమిని రాయలకడ కంపెను. ఆమెరాకతో వారిరువురికి మైత్రి గల్గినది... అంతట కృష్ణరాయల ఉత్కళరాజుతో సంధిజేసికొని యతని భూమిని తెండ్డాడెను.”⁴

ఈ వివాహప్రస్తావన యల్లసాని పెద్దనామా తుల్గి చాటువులందు గలదు:—

‘ఘనతరనిర్భరగంపపెండెర మిచ్చి కూతు రాయల కొడుగూర్చువాడు’ అను సీసపాద మీ వివాహము నుద్దేశించి చెప్పినదే. మఱియు వాదిండ్లగోప నుంత్రి తన ప్రబోధచంద్రోదయవ్యాఖ్యయందట్టి వివాహవిషయమును బ్రస్తావించియున్నాడు :

‘ప్రతాపరుద్రస్య గతేశ్వరస్య
పుత్రం పవిత్రీకృతధూతధాత్రం,
ప్రత్యాగ్రహీ ద్యుః ప్రకటప్రతాపా
భద్రాం మభద్రామిన పాండవేయః’⁵

అర్వాచీనగ్రంథములగు విజయనగరసామ్రాజ్య రాయవాచకకృష్ణరాయవిజయములలో గూడ నీపెండ్లి విషయము గలదు. కావున పూర్వోక్తకథయందలి వృత్తాంత మింతవఱకు సత్యమనుటకు సంశయము లేదు; కాని పునస్సంధానమునాటి రాత్రి కృష్ణరాయల

నామె పొడిచి చంప బ్రయత్న పడినట్లుగాని, కృత్రిమ ప్రతిమమూలమున దిమ్మరు పొడినికి జాపు తప్పించి యవ్వల నాసతీపతులకు సఖ్యము గల్పించినట్లుగాని తెలుపు సాధనాంతరము లెవ్వియు గానరావు; తూని జాగాని, రాయవాచకకృష్ణరాయవిజయ రచయితలుగాని ఈవిషయము నెఱుగరు. కావున నిది యంతయు దర్శాతివారి కల్పన యని తోచుచున్నది. మఱియు నీకథయందు గజపతికుమార్తెపేరు తిరుమలాంబ యని కలదు. ఇది తప్ప. కృష్ణదేవరాయల పెద్దభార్య పేరు తిరుమలాంబయే; కాని ఆమె గజపతికుమార్తె కాదు. 'భద్రాం సుభద్రామిన పొండవేయి' అను వాదిండ్ల గోపమంత్రి మాటల వాధారముజేసికొని కొంద జామెపేరు 'భద్ర' యని యభిప్రాయపడుచున్నారు. బలరామకృష్ణలతోపాటు సుభద్రయు గజపతుల కిష్ట దైవమే యగుటవలన నొకవేళ నామె కాపేరు తలి దండ్రులు పెట్టియుండవచ్చును; కాని నిశ్చయమని తెలచుటకు నీలులేదు. ఏలనగా నిచట 'భద్రాం' అను మాటను వృత్తాంతకృతనామధేయముగ గాక 'సుభద్రాం' అను మాటకు విశేషణముగ నవ్వయము జేసికొన వచ్చును.

రాయవాచకమునందు గజపతి కుమార్తెపేరు 'జగన్మోహిని'యని చెప్పియున్నది. 'గవక గజపతివారు తమ కొమార్తెఅయిన జగన్మోహిని అనే కన్యకను దారపోక యిచ్చే సమయాన,' అని 7. కుమారధర్మరట్టి తన కృష్ణరాయవిజయమును రాయవాచకము ననుసరించి రచించినను, గజపతి కుమార్తెపేరు జగన్మోహినియని చెప్పలేదు; తుఖ్తాయని వక్కాణించినాడు.

"అమ్మ కర్ణాటసింహాసనాధ్యక్షుడగుచు
తెలగు శ్రీకృష్ణరాయల తెట్టనట్టి
మాద్యకాశ్రీతజనులు నీమహిమ నుతులు
సేయ వర్ధిల్లుమని పల్కె తెలుపుమిగుల.
అల భుక్కురమణీమణి
జలహస్యలు వెంటగొల్వ జనకుని యజ్ఞకా

7. రాయవాచకము, పుట. ౧౦౯.

8. కృ. రా. విజయము. ౪ : ౨౪-౫.

9. Further Sources. II No. 123.

నలయగ నంతఃపురికి"

విలసితగతి నరిగ నపుడు వేడుక మీఱకొరి."

క్రీ. శ. ౧౫౫౫ వ సంవత్సరమున తరు వారినో రచియింపబడిన విజయనగరసామ్రాజ్యమున కృష్ణదేవరాయలు 'గజపతిమొదటి దండయెత్తి తల్లి పోయి గజపతికుమార్తె లక్ష్మీదేవమ్మవారిని మావాలా చేసుకొని, విజయనగరమునకు మరలినచ్చివట్లు చెప్పి యున్నది. ఈ గ్రంథముల సాక్ష్యమువట్టి గజపతి కుమార్తె వాస్తవము మెద్దియో తెలియరాకపోయి నను తిరుమలాంబమాత్రము గాదని విస్తృతమగుచున్నది. కృష్ణరాయలు పెండ్లాడిన గజపతికుమార్తెయొక్క వాస్తవనామధేయము లక్ష్మీదేవి యగునేమో యను పంశయము గల్గుచున్నది. ఆము క్రమాల్యదసీతకయందలి,

"మాదివి కృష్ణరాయవృష

కుంజర చేరె గలింగరాజ్య ల

క్ష్మీరమణిలలామ నిను

మిన్నులుముట్టిన మోహనాలతో

గారగుట్ల లక్ష్మీ గను

గందని వేడుక కృష్ణరాయనిం

జేరునకాక, వాచినెడ

తెందునె పోదరుడైన రుద్రునిన్."

అను పద్యములోని 'లక్ష్మీకనుగందని వేడుక కృష్ణరాయనిం జేరునకాక' అను వాక్యమున రాయలు పెండ్లాడిన గజపతికుమార్తెపేరు లక్ష్మీదేవి యని నూచన కలదని తెలచెదను. కాని ఈ యూహ నిర్వాధకముగాదు. 'వాచినెడ పోదరుడైన రుద్రునిన్' అను మాటలవలన లక్ష్మీకి పోదరుడు రుద్రుడని విదితమగుచున్నది. వాస్తవ ముగ కృష్ణరాయలు ద్వాపరము జేసికొన్న గజపతిమామరి పేరులక్ష్మీయే యైనచో 'రుద్ర'దనుమాటకు వ్యాఖ్యాత లందఱినలె 'బ్రహ్మరుద్ర'డని యర్థము తెప్పక 'వీర భద్ర'ుడని చెప్పవలెను. ఈ సందర్భమున గమనింప వలసిన ముఖ్యవిషయ మొకటి కలదు. కృష్ణరాయల దండ యాత్రకు బూర్వమే 'కలింగరాజ్యలక్ష్మీరమణిలలామ' బ్రహ్మరుద్రగజపతిని గూడియుండెను. వ్యాఖ్యాతలు

తెప్పనట్లు 'దుద్రుడు' ప్రతాపరుద్రుడగుచేని యామె యప్పటికే వాచిసేద వాతనిగూడి చిరకాలము భోగించుచుండెను. ఇక నప్పుడు వాచి సేదనీయక గృష్ణరాయని గూడె ననుటయు దేమి పారస్థ్యము గలదు? పీఠభద్రుడప్పటి కింకను రాజు గా లేదు; ప్రతాపరుద్రుని యనంతరము రాజ్య ముతనికి కెందలసి యుండెను; కాని రాజ్యము నతని కెందనీయక గృష్ణరాయలు జయించెను. తత్కారణమున లక్ష్మీ వాచిసేద నీక గృష్ణరాయని గూడినది. కావున పద్యములోని 'దుద్ర' శబ్దమునకు 'పీఠభద్ర' యని యర్థము తెప్పకొనుట యుక్త మని తలచెదను.

ఇక మిగిలియుండునది గాండ్లసంగకథ. సంగ పేరు వినుకొండ దండకవిలె యందు తప్ప మఱియొచ్చుటను గానరాదు; కాని కృష్ణరాయలకు ప్రియురాలు భోగకాంత యొక్కతె యుండెనని రుజువుపేయు ప్రబలమైనవి సమకాలికాధారములుగలవు. ఆకాలమున విజయనగరమునకు వచ్చియుండిన పోర్చుగీసువర్తకుడగు డోమింగో పయసు రాయల భార్యల వృత్తాంతము నిట్లు వర్ణించియున్నాడు:—

"ఈ రాజునకు ధర్మపత్నులు పన్నిద్దఱు గలరు; అందు ముఖ్యులు ముగ్గురు.....ముఖ్యభార్యలయందొక్కతె యుత్తరరాజపుత్రిక; మఱియొక్కతె యీరాజుసామంతులలో నొక్కడగు శ్రీరంగపట్టణ ప్రభువుకుమారిక; ఇంకొక్క భార్య వేళ్య: రాజ్యమునకు రాకముందాతని కామె యుంపుడు గత్తెగ నుండినది; రాజైనపక్షమున దన్ను భార్యగ జేకొందునని యతనిచే వాగ్దానము గొన్నది; ఈరీతిగ వేళ్యయొక్కతె రాజుమహిషియగుట సంభవించినది. ఆమెయందు గల యనురాగాతిశయముచే నత డామె పేర నొక పట్టణము గట్టించెను¹⁰."

న్యూనిజుచరిత్రయందీ భోగకాంతవిషయ మింకను విపులముగ వర్ణింపబడియున్నది:

10. Sewell: *Forgotten Empire*, il 247-8.

11. Nuniz, See Sewell *Forgotten Empire*, PP 362-3.

"ఈ కృష్ణరాయలు పవిత్రవాడుగ విజయనగరమున తెరుచుచుండిన కాలమున జిహ్వాదేవి యను వేళ్యతో నతనికిదగులాటము గలిగి యామెయందత్యంతానురక్తుడైయుండెను; ఆమెయొడ నతనికి గల ప్రేమతోతయముచే దానే రాజగుపక్షమున వామెను దప్పక తెండ్లిచేసికొందునని పెక్కుమాటలు వాగ్దానముజేసెను. పరియాచకమున కట్లతడు జెప్పినను దరువాత నది నిజమాయెనని చరిత్ర వలన దెలియవచ్చుచున్నది. పట్టణ, సింహాసనము నధిష్టించినపిమ్మట పవిత్రమయి దాని క్రిగినియుండిన వ్యాపారములన్నిటిని నతడు విడవాడినను, ఆమెమీది వలపును ముఱవజాల దాయెను; కావున రహస్యముగ రాజమందిరమును విడిచి యామెయింటికి భోవువాడు. ఒకరాత్రి యారహస్యమును ఆతని మంత్రియగు సాలువ తిమ్మయ కనుగొనెను; ఆ భోగకాంతి యిలు సేయవలకును నతని వెంటబడించి పోయి, యతని కది తగదని యిద్ది చెప్పి మరల రాజమందిరమునకు గొనిపోయెను. అప్పుడు రాజు దా నా కాంతపై నెంత గాఢముగ మరులుగొని యున్నదియు ఎతనికీ దెలిసి, తా వామెను వివాహముజేసికొందువని వాగ్దానముజేసితి ననియు, దానిచ్చిన మాట నెట్లైన నెఱవేర్చ నిశ్చయించితి ననియు జెప్పెను. అంతట మంత్రి రాజయొక్క పట్టుదలను గాంచి యతని యిష్టప్రకారము నడచు కొన నీయకొని యేలిన వారి కపవంద రావీయక దా నాకార్యమును నిర్వహింతునని పల్కెను. అట్లు చేయుట కతడు రాయల కొఱకు, నరసింగదేవరాజుకుటుంబమునకు జెందిన సౌందర్యవతియగు కన్య నొక్కతెను పెదకితెచ్చి పెండ్లిచేసి, వివాహకార్యములన్నియు ముగిసినపిమ్మట, భోగకాంతను దోచుకొనివచ్చి యామెతోగూడ నొక్క సౌధమునందే కాపురము వీర్చి, యా సౌధముపై నున్నతమైన గోపురమును గట్టించి యందా భోగకాంతకు నివాస మేర్పఱచెను. తరువాత.....కృష్ణరాయలు నలుగురు భార్యలను తెండ్లాడెను; కాని వారందఱికంటెను నతని కిమిష్ట ముక్కున యొక్కఁగ¹¹."

సమకాలిక పోర్చుగీసురచనలవలన గాండ్లసంగకథ చాలవఱకు సరిగ్గమైనదని జేలయన్నది. రాయలు భోగకాంతను మోహించుట వాస్తవము; రాజమంది

రమునకు దెచ్చి యామె కవట నివాసమేర్పరుచుట నాస్తవము. అటు తరువాతి విషయము సత్యముని వేటుగ తెప్పవలసిన యావశ్యకత లేకుండా. కాని యొక భేదము గలదు. కథయందలి భోగకాంతమేరు సంగ; పోర్చుగీసురచనలలోని భోగకాంతమేరు చిన్నా చేవి. ఈ భేదమునకు సమన్వయమెట్లు? రాయలను బెండ్లాడుటకు బూర్వము ఆమెమేరు సంగయై యుండవచ్చును; రాజునుహిషియైన విష్ణుట చిన్నా చేవి యని మేరును మార్చుకొనియుండవచ్చును. ఇట్టి మార్పు లింకను జరుగుచున్నవి; కావున సంగయే చిన్నా చేవి కావచ్చును.

సంగకథయందు గనునింపవలసిన విశేష మొకటి కలదు. కృష్ణరాయలు సంగను బ్రకేంపించినందులకు గినిసి పట్టుమహిషి, 'తెచ్చినది గజపతివారి కుమార్తె కాదు. భోగకాంతయేకదా' యని యెత్తిపొడిచినదట. గజపతి కుమార్తె యనలేదు! మఱియొక రాజపుత్రికను బేర్కొనరాదా? గజపతికూతును బేర్కొనుటకు గారణము లేక పోలేదు. గజపతి విజయనగరరాయలకు బద్ధకేత్రువు; బలసంపదలయందు సమానుడు; రాయరాజ్యములోని భాగములను జయించి స్వాధీనపఱచుకొన్నవాడు; వాల్తేడతరముల విజయనగరప్రభువు లాతనితో బోతీయు విజయులు కాజాలరైరి. ఇంతకు మించిన విశేష మింకొకటి కలదు. ఆ పట్టుమహిషి నరసింగదేవాధీశ్వరుల యింటి యాడబడుచు; పూర్వము గజపతి పురుషోత్తముడు దక్షిణదిగ్విజయార్థము వచ్చియుండి

12. మను. 3 : ౧౪౩. వావిళ్ళ వారి ముద్రిత ప్రతియందు 'మలయకూట'యని యున్నది. వ్యాఖ్యాత "మలయ=పండ్లని, కూటపార్వతి=యంత్రాల మేడ యందు, విహారి=విహారించువాడా"యని యర్థము వ్రాసి యున్నాడు. 'మలయకూట'మని యుండవలయును. ఆ పార్వతిమమమేరు 'మలయకూటము.' నందితిమ్మన గూడ ఈ పాదమును బేర్కొనియున్నాడు. 'మలయ కూట ప్రాసాదనివేక' పారి. ౨ : ౧.

18. పారి : ౪ : ౧.

14. మను. ౧ : ౩౩

నప్పుడు వారి యింటి యాడబడుచు నొక్కతెను— పాశువనరసింగరాయలకుమార్తెకే ఏమె—బలాత్కారముగ గొనిపోయి వివాహమాడియుండెను. తనపుట్టింటి వారి దగు వజ్రసింహాసనముపై గూర్చునియుండు కృష్ణరాయలు గజపతికుమార్తెను బలాత్కారముగ దెచ్చి పెండ్లాడి పాతకూడుచు దీర్చుకొన్న మురియవచ్చును; కాని భోగకాంతను—చెల కమ్ముడుబోవుదానిని—దెచ్చినందున కింతగ నుహ్సంగవలయువా? యని యామె భావము. ఆ మాటలకు నొచ్చి కృష్ణరాయలు కలింగ దిగ్విజయార్థము వెళుట సంగతమే.

వైసుదాహరించిన కథలనల్లను, సమకాలిక పోర్చుగీసు రచనలనల్లను కృష్ణరాయలకు దిరుమటచేసి చిన్నా చేవు లనుభార్య లిరువు రుండిరిని తెల్లమగు చున్నది. మఱియు గలింగ దిగ్విజయయాత్ర ప్రారంభ ముననప్పటికి కృష్ణరాయలు గృహిణిన్న యాంధ్రప్రభుంధము లీ యంకమును స్థిరపఱచుచున్నవి:

నునుచరిత్రయందు—

"తిరుమటచేపిచరణో

దరలాడెకల్పకల్పితఫలకమల

స్మరదించివరబంధుర

పారిహయనుజిమలముకూటపార్వతిహారి12."

పారిజాతాపహరణమునందు—

"శ్రీ వేంకటగిరినల్లధ

సేవాపరకంత్రివృత్తయ చిన్న మదేసి

శివితనాయకకవితా

ప్రావీణ్యఫణి కృష్ణరాయమహిళా13."

అని తిరుమటచేపి చిన్నా చేవులు బేర్కొనబడి యున్నారు. కృష్ణరాయల కపభ్యాతి రాసీయక పాశువతిమ్మయ నరసింగనప్పపాలర యింట బుట్టిన కన్యకను—తిరుమటచేపిని—దెచ్చి యతని కువ్వా హము గావించినను 'నతడు చిన్నా చేవికే తన, పట్టు మహిషిగ గ్రహించిన టున్నది. ఈ విషయ మింకొకటి మనుచరిత్రయందలి పద్యమువల్లను, కాసనములనల్లను చెల్ల ముగుచున్నది.

"అవిభు ననంతరంబ ధ

రావలయము దాల్చె గృష్ణరాయడు చిన్నా

చేవియు శుభముతి తిరుమట

చేవియును" దనకు గూర్చు చేపేరులుగా14."

ఇందు పెద్దన మొదట చిన్నా దేవిని, యటు వెనుక తిరుమలదేవిని బేర్కొనియున్నాడు; ఇందు వలన చిన్నా దేవియే పట్టమహిషి యని యూహ పొడముచున్నది. కాసనములందుగూడ నిట్లే మొదట చిన్నా దేవియు దరువాత తిరుమలదేవియు, బేర్కొన బడియున్నారు.

“శ్రీకృష్ణరాయమహారాయలు విజయనగరాన నుండి పూర్వదిగ్విజయయాత్రకు విచ్చేసి.....కృష్ణ వేణ్కాతీరమందు అమరేశ్వరదేవుని సన్నిధిని తుల పురుషమహాదానమును కాయ నవధరించి తమ దేవులను చిన్నాదేవమ్మ తిరుమలదేవమ్మగారిచేతను మహా దానాలు కేయించ నవధరించి.....15.”

“శ్రీ కృష్ణ దేవమహారాయలు విజయనగరాన నుండి పూర్వదిగ్విజయయాత్రకు విచ్చేసి.....కృష్ణ వేణ్కాతీరమందు అమరేశ్వరదేవుని సన్నిధిని తుల పురుషమహాదానము కేయ నవధరించి తమదేవులు చిన్నా దేవమ్మచేతను రత్నధేను మహాదానమును తిరుమల దేవి అమృతాచేతను సప్తసాగర మహాదానమును సేయించ నవధరించి...16”

ఈ కాసనవాక్యములరల్ల చిన్నా దేవియే కృష్ణ దేవరాయల పట్టపురాణి యను నూహ బలపడుచున్నది; కాని కాలక్రమమున చిన్నా దేవి గతించినది. మను

చరిత్ర పారిజాతాపహరణములు తెలియందు నామె బేర్కొనబడియున్నను, ఆముక్తమాల్యదయం నామె ప్రస్తావము గానరారు. అప్పటి కామె స్వర్ణవాసిని యొనది. ఆవల తిరుమలదేవి పట్టపురాణి యాయె. ఆముక్తమాల్యదయందలి—

“ఆవిభుననంతరంబధ

రావలయును బూని తీవు రహిమై దిగును

దేవియును నన్నపూర్ణా

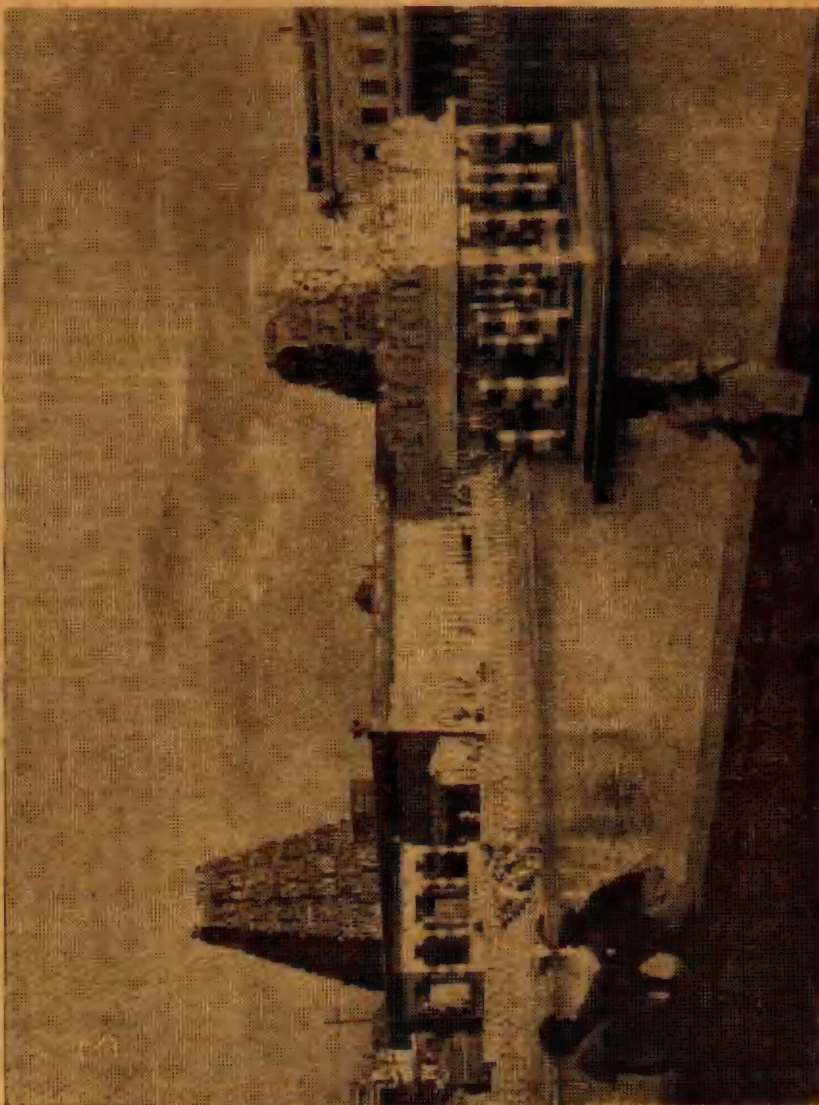
దేవియు గమలాబ్జముఖులు దేవేరులుగాక”17.”

అను పద్యమువలన విదితమగుచున్నది. ఇది మను చరిత్రనుండి గైకొన్న పద్యమే. రచయిత పెద్దనయే; సందర్భము ననుసరించి మార్చి వ్రాసినాడు. చిన్నా దేవి గతించిపోయినది. అందుచే నామెమాట యొత్త లేదు. ఇందు తిరుమలదేవిని మొదట బేర్కొనియుండుట వలన నామె యెవ్వడు పట్టపురాణి యాయెనని యూహ కలుగుచున్నది. తిరుమలదేవితోగూడ బేర్కొనబడి యుండు నన్నపూర్ణాదేవీకమలాబ్జముఖుల వృత్తాంతము దలియుదు. మృగనిజా చెప్పిన రాయల నలుగురు ధర్మ పత్నులలో వీరిద్ద ఆమటకు సంకయ మంద బవలెదు. వీరిద్దఱిలో గజపతి కుమార్తె యొక్కరైనక. ఆమె యెవ్వరు? అన్నపూర్ణాదేవియా, లేక కమలాబ్జముఖియా? నిర్ధారించి చెప్పటకు వీలులేదు; కాని విజయనగర సామ్రాజ్యమున నామె పేరు లక్ష్మీదేవి యని యుండుటచే గమలాబ్జముఖియే గజపతికుమార్తె కావలయును. కృష్ణరాయవిజయమందలి ‘కుళా’ వ్రాయసగాండ్రు ప్రసాదించిన పేరని తలచెదను, ‘లక్ష్మి’ (లక్ష్మి) యనునది సరియైన రూపమైయుండువచ్చును. అగునేని కృష్ణరాయలు తెండ్లాడిన గజపతికుమార్తెపేరు ‘లక్ష్మి’ దేవి యని యంగీకరింపవచ్చును.

15. Tirupati Devasthanam Incriptions. Vol. III., No. 76.

16. South Indian Inscriptions, Vol. VI, No. 248.

17. ఆముక్త. ౧ : 33.

తిరువన్నామలలోని పద్మావతీ దేవాలయము, కొలను.

వీణావాసవదత్త

[నాటిక]

శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమద్వాత్సల్యము

౧ -వ రంగము

[స్థలం : కాశాంబీనగరం. శ్రీ ఉదయనమహారాజుల రాజభవనం. ప్రాగ్భాగంలో మహామంత్రి కార్యాలయం. యోగంధరా యథామంత్రి ఒక రత్న కంబళం మీద పట్టు దిండ్ల నామకాని తీవ్రాలోచనలో మునిగిఉంటాడు.

వెనుక రాజభవనంలోనుంచి సన్నని వీణాగానం. దాని మంద్రమధ్యమతారకాలవల్ల మంత్రి ఆలోచనల నిష్పాన్నతాలు స్ఫురిస్తూఉంటాయి.

రాజభవనంవైపు ద్వారపాలిక విజయ నిలుచుని ఉంటుంది. ఒక భృగువుడు అడ్డకోసం చేతులుకట్టుకొని ఉంటాడు.

వీణాధ్వని క్రమంగా పెచ్చి పాటగా సాగుతుంది. మహామంత్రి పాతాళుగ లేచి పరాయచేస్తూ—

యోగం : ఏమి? ఈ వీణాధ్వని. ఏమి! ఈ సంగీతప్రభావం! సంపంగిపూల మత్తువాసనలాగు ఈ గానం వా ఆలోచనలను ఒక్క క్రవణేంద్రియంలో లాగి పారవశ్యం పుట్టిస్తున్నది. సంకులరాజకార్యాల్లో నిత్యము ఘూర్చిలే నామెదకు కరిగి సంగీతంవైపు ప్రవహిస్తున్నది.

కవక నే ఉదయనప్రభువు ఈ కళలను ఎంత చేర దీస్తే నే నంత మారంచేస్తాను. అట్టి రసీకప్రభువులకు తప్ప మానండి నిరంతరరాజ్యభారవాహులకు ఈ కళల అనందానుభూతి పనికిరాదు కాబోలు. (తిగ్గరగా) విజయా—విజయా!

(ప్రవేశం విజయ)

వి : ఏమి కలవు?

యో : (నిలిచి) ఎక్కడినుంచి ఈ వీణా నాదం?

వి : శ్రీ ఉదయనప్రభువు రచించిన శాస్త్రీతా

లను అంతఃపురగాయనులు సాధన చేస్తున్నారు. ప్రభువు కేటమించి తిరిగినచ్చేసరికి వీణలో వినిపించకలేవని వారి ఆశ్చర్యం.

యో : ఏమో! అట్లావా? మంచిది. ప్రస్తుతం కొంతసేపు ఆపవలసిందని...

వి : మహామంత్రివారి ఆజ్ఞగా...

యో : కాదు కోరికగా చెప్పా.

వి : (నిష్క్రమణం)

(వీణాధ్వని బిక్కున ఆగుతుంది)

యో : (మల్లా ఆలోచిస్తూ) నేనే..... స్వయంగా..... కేలువనానికి ఒక అక్షపాతీసేవతో వెడితే... ఉహు...! పనికిరాదు. ఈ వక్రస్థితిలో రాజధానిని వివేకదానికి వీలేదు. ప్రభువుతో మళలబుది మంత్రి రుమణ్యంతుడు కున్నాడుగదా—ఇత్రుడు కర్తవ్యం... ఒకటే—పరరాజుకుతంత్రించూచిస్తూ కేళి వ్రాసి అతి త్వరితంగా ఒక వార్తావహుణ్ణి మహారాజావద్దకు పరుగు పెట్టిస్తే... (చికి) సాలకా—సాలకా!

(ప్రవేశం సాలకుడు)

సాల : ఏమి ఆజ్ఞ చేసా.

యో : ఇదిగో ఈ ఉత్తరం తీసికొని వెళ్లగలిగినంత వేగంగా గుడ్డాన్ని పరిగెత్తించి ప్రభువు కేలు వనాన్ని చాటమండా... ఉండు యెవరో తొందరగా వస్తున్నట్లున్నది!

సా : (నిదానించి చూచి) చిత్తం. ప్రభువు వారితో కేలువనానికి వెళ్ళిన హంసకుడు...

యో : హంసకుడా—ఏమి! హంసకుడా. సరే నీవు వెళ్లు.

(సాలకుడు నిష్క్రమణం)

యో : హంసకా! కేలువనంనుంచేదా? రా లోపలికి. మళలమేగదా ప్రభువువారికి!

హం : చిత్రము. మహారాజులుంగారు—(పెద్ద నిట్టూర్పు) జేమంగానే ఉన్నారు. ఇంతవరకు—

యా : (అంతో శవ కనబడనీయకుండు) ఇంత వరకా? ఏమిమాట అది! ఏచిమాట—యాగంధ రాయణమంత్రిప్రాణము లున్నంతవరకు ప్రభువు పట్ల ఆకులేలవార్త పుట్టడమా? ఫరేలే—నేను కలచి తొందరపడుతున్నట్లుగానే చేటలో శత్రుకుతుంత్రిం పారిం దన్నమాట. కానీ—వివరాలు చెప్ప. అయితే మేధావంతుడు రుమణ్యుడు జేమైనాడు? వెల్లిన రాణువంతా గొడ్డుపోయిందా?

హం : ఏమి చెప్పను చేవా, మన సైన్యమంతా ప్రభువువారికి బాసటగా ఉంటే ఈకిడు పుట్టి ఉండునా? అంతా ఒక చిత్రకథలా జరిగిపోయింది.

యా : ఏమిటి... వెల్లిన సైన్యం. రుమణ్యుడుడు ప్రభువును విడిచిపెట్టివారా? వివేకశిరి ప్రభువుమాత్రం ఎట్లా ఒంటరిగా శత్రుపక్షానకులైనారు?

హం : చేవా, నిన్న ఉదయం ప్రొద్దు పొడవ వుండానే మహారాజులుంగారు పరిజనాన్ని సైన్యాన్ని జేమవంలానే విడిచి, చిన్న సైన్యమతో మంత్రి గారితో వాగవనానికి బయలుదేరారు. వాముప్రొద్దు ఎక్కిసరికి వాగవనమధ్యానికి చేరాము. అక్కడ కను చూపుచేటలో సాలవృక్షాల గుబురులో ఒక యోధుని గుంపు—దానితోపాటు గోళ్లు, దంతాలు తప్ప శరీర మంతా నల్లని ఒక విచిత్రజము కనపడ్డాయి.

యా : (ఆనవ్యాంగా) కనబడ్డది! మన దుర దృష్టమూర్తి?

హం : (ఆశ్చర్యంతో) ఆ ఏనుగుసంగతి తను తెల్లా తెలుసు?

యా : (విసుగుగా) తెలుసునోయా—తెలుసు. ఈవత్కాలవివర్యాసంతో నాపరుగొడ్డిన తంత్రిం విధలం నింది. కాని మహారత్నాన్ని మింగిన మీనువలె హాసేనుడు శ్రీ ఉదయనప్రభువును ఎన్నాళ్లు దూర గలదో చూస్తాను. ఈ తరవాత?

హం : అంతే, వెంటనే ప్రభువువారు పట్టణం ఉత్సాహంతో మందమున చేసి “ఘోషకరిని” చేట్టి

“సుందరపాలాన్ని” ఎక్కి ముక్కుల్ని ఉన్నవోలే ఉండమని గుర్రాన్ని దూకించారు. చిన్న మంత్రిగారు ‘వద్దు ప్రభూ’ అని ఘోషించినా వివక ఇరవైమంది సైనికులమూత్రం వెంటదీసుకుని ఆయోధుని సమీపించబోయారు. వెంట నేనూ వెళ్లాను.

యా : (గంభీరంగా) ఏనుగు కాదు— వత్స రాజ్యముఘామకేతువు—

హం : చిత్రం తమ మాట అక్షరాలా నిజం అయింది. ప్రభువు గుర్రం దిగి ‘ఘోషకరిని’ అడ్డు తంగా వాయిస్తూ ఆ కపటహస్తినీ సమీపించేసరికి దాని పొట్టును పగుల్చుకొని వందమంది సైనికులు ఆయుధాలతో ప్రభువును చుట్టుముట్టారు.

యా : (అత్రంగా) మీరంతా మాస్తా నిలుచు న్నారా?

హం : లేదు మహామంత్రి! సరిగ్గా అదేసమయానికి పులివీడ పుట్రలూగు ఒక బొబ్బరింత విష పడ్డది. దానితో సిగ్గులేనిసైనికులు భీభవులై పరుగెత్తారు. నేను నిర్జీవంగా ముందువెనుకలకు కదలలేక రావడి నిల్చున్నాను. నేను కటారి సర్దుకుని ముందుకు రుమికేసరికి అప్పటికే దురితాత్ములు చెట్లకిగలతో ప్రభువుభుజములను విరిచికట్టి...

యా : (తాదగా) అత్తా—అవు—వత్సరాజ మహామంత్రి తీరించే— యీ మాటలు వింటున్నాడా!

పాధుజనవందనాదీక పాధకములు,
భరతవంశచిరఖ్యాతిపాలకములు,
సఖసమాగమసుఖపరిష్యంగదములు,
వత్సరాధ్యాపావుల కేయవద్ధ కలిగె!

హం : ఆ దుష్టులు రాక్షసులవలె శ్రీవారిని కటికిరాసేట సడిపించుకొని తీసుకువెళ్ళుతుండగా, మహాసేనమంత్రి సాలంకాయమడు, ఎదురువచ్చి సైనికులను మందలించి కట్లు విప్పించి ప్రభువువారిని ఒక పల్లకిపై కూర్చుండబెట్టి ఉజ్జయినికి కొనిపోందని ఆజ్ఞాపించాడు.

యా : (భేదంగా) అభిమానధము శ్రీఉదయ

మఱి ఆ అమానుషకృత్యానికి ఎంత భిన్నమైనా నోకరా? ఏమి దుర్విధి!

సాం : మహారాజులుంగారు గంభీరముడ్ర వహించి నాకమలలో తడి చూచి ఇట్లా అన్నారు. హంపకా, పురుషులక్షణం అద్వైత్యం కాదు. మాసంగతి యాగంధ రాయణ...

యా : సంజేహించకు. ప్రభువువా రన్నమాట గదా.

సాం : మహామంత్రితో చెప్ప. అని

యా : వద్దు. యిక ఏమీ చెప్పవక్కరలేదు—

“ఇనుడు పశ్చిమదిశ నుదయింపలేదు ;
తెగిన హారములోని ముత్యములరీతి
తారకానరీ శేలపై జారలేదు ;
వత్సరాజ్యమ్య దరులకు పట్టువకునె?”
హంపకా! నీవు వెళ్లు.

(హంపకుడు నిష్క్రమణ)

(ప్రవేశం విజయ)

వి : దేవా! విన్నరాత్రి శ్రీరాజమాతకు ఏదో పీడకల వచ్చిందట, ఆమె ప్రభువునారికి ఏదో కీడు కేంకిస్తూ వ్యాకులపడుతున్నారు. ఈవిషయం తమతో మనవిచేసి రమ్మన్నారు.

యా : (విరువుగా వత్సరాజు) విజయా, మాతృ శ్రీవారి రూప్యస్థానికి తగిన మూలం లేకపోలేదు. మేఘం లేని పిడుగు శేటికి వత్సరాజ్యంమీద పడ్డది. వాన్ని శేను పిడికిట పట్టుకోతున్నాను. అని అమ్మ గారితో మనవిచెయ్యి.

వి : అంత అగమ్యంగా ఉంది దేవా. ఏమని చెప్పను?

యా : నీవు శేలపు కాపు. గ్రహించు (చెవిలో ఏమో చెప్పి) ఇక కొలదికాలంలో మాతృమాతీదర్శనానికి శేనీ వస్తున్నానని చెప్ప.

వి : చిత్రము. (నిష్క్రమణ)

యా : ఇప్పుడు నాకర్తవ్య మేమిటి? మహాసేన రాజుగ్రస్తుడైన మా రాజచంద్రుణ్ణి విడిపించడానికి—

(రాజమార్గంలో కలకలం)

“ఓహో! రాజపురుషులారా! పట్టుకోండి. పట్టుకోండి. ఎవడో పిచ్చివాడు వాకు రాజదర్శనం కావాలని కోటలోపలికి తోసికొనివస్తున్నాడు. మహారాజులుంగారికి, అతనికి స్నేహము!”

యా : ఓహోహో!—ఏమిమ్మరద! వత్సరాజ్య మహాధురంధరయోగంధరాయణప్రధానమంత్రికి శేటి కీ ఉన్నప్పుడు ఉపదేవ్త అయినాదా?

(విజయ తిరిగి ప్రవేశించి)

వి : దేవా, రాజమాత తమతో ఇట్లా మనవిచేయ మన్నారు—నాయనా, నీవే నా పెద్దకుమారుడవను కున్నాను. అపదలో చిక్కిన తమ్ముణ్ణి ఎట్లా విడిపిస్తావో నీదే భారం.

యా : (ఆశ్చర్యంతో లేచి)

“ఒక అకాలన రాహుదంష్టికలలోన
పడిన యమృతాంకు బోలిన వత్సవిభుని
శత్రుసేత్రాంతముల మనీజుల్లి లేద
వైతిశేని యాగంధరాయణుడ గాను.”

.....

ఒకసారి రాజమాతదర్శనం చేసి ఆమెకు తీరట పలికి ఆచిరకాలంలో కర్తవ్యోన్ముఖుణ్ణి కావలె. ఓహో...విజయా, అమ్మగారి దర్శనార్థం వస్తున్నానని చెప్ప.

వి : చిత్రం. (నిష్క్రమణ)

౨ వ రంగము

(ఉజ్జయిని, ప్రద్యోతరాజభవనం-ఉద్యానంలో
ఒక చంద్రకలావేదికమీద మహాసేనరాజపుత్రి వాసవ దత్త, చెలికత్తె కలహంసి కూర్చునిఉంటారు. ఎదుట ఒక నిర్మలపకోవరం. దానిలో మొగ్గులుగా కొన్ని విచ్చివని కొన్ని తామరలు, కలువలు. వాటిమధ్య చిత్రంగా కూర్చు దూరదూరంగా రెండుబాతులు తలలు తూర్చున్నాయి.)

వాసవదత్త : హంసీ! చూడుచూడు, ఆ మొగ

చాతు అట్లేమకంలో తామరతంపరలో చిక్కుకుంది. ఎంత విడల్పినా కాలికి చుట్టుకొన్న తామర తూడు పాపము వదలడం లేదు. అక్కడనుంచి కేవల లేక తామరానుచాటున తన జంటతో దాగురుమాతలాడుతున్నది.

కలహంపి : అమ్మా! నుంచిపది జరిగింది. లేకపోలే ఆ మొగతానుకా లక్కడ నిల్చునా?

వాస : ఓసి నీహృదయం ఎంతకఠినమే—

కల : కాదమ్మా. ఒకప్పుడు కాశిస్థలంలోంచే అనుకోని నుంచి ఫలితాలు కలుగుతూఉంటాయి. గ్రీష్మరాజా కరకుమవస్తులోనుంచి ఎన్ని మధురమౌతఫలాలు ఉద్భవిస్తున్నాయో చూడడంలేదా! శ్రీ ఉదయన ప్రభువును పట్టి బందీచేసిన మీరందరి మహావీరులుగా రాజులుంగారి హృదయంలో ఏ కోమలభావం యిమిడి ఉందో ఎవరికి తెలుసు?

వాస : (కొంచెంగా నవ్వుతూ) నీకు తెలుసు ఒక ప్రసంగాన్ని యింకోప్రసంగంలోకి మార్చడం. పరగాని వీణాచార్యులు శ్రీ ఉదయనప్రభువు ఇంకా ఎందుచేతనో రాలేదు.

కల : (నవ్వుతూ) అమ్మా! మీ కిటీకల ఎంత సంగీతకాభిరుచి యేర్పడ్డది! మీ మనస్సులోని రాగవాహిని వీణతీగల్లో ప్రతిస్పందించడానికి ఎంత కొందర పడుతున్నారోగదా :

వాస : (ప్రణయకోపంతో) మనస్సులో ఏదో పెట్టుకు మాట్లాడుతున్నావులే. నీ కుటిలవ్యాఖ్యానాలు యిక చాలించు—

కల : (గంభీరంగా) రాజకుమారీ! నా దగ్గరనా దాపరికం? ఈ వీణాభ్యాసకాలంలోని మీ వికాసాన్ని నేను కనిపెట్టడంలే దినుకుంటున్నారా? ఆ నల్లని కళ్లలోని కొత్తకాంతిని, నువ్వుని చెక్కెళ్ల మీద వలిగే రాగరేఖలను ఎవరిదగ్గర చాస్తారు?

వాస : అబ్బా, పోవ! గాలిలో కదిల్యం అల్లుతావు—

కల : అయినో ఉదయనులు వస్తున్నారు. నేను

కాశికు ఫలహారము, పానీయం పెట్టడం మరచి వచ్చాను. మల్లా వస్తావమ్మా; మీ వీణలో కొత్త రాగాలు ఫలించుగాక. (నవ్వుతూ వెళ్లిపోతుంది)

(ఉదయనుడు ప్రవేశం)

వాస : (లేచి) నమస్తే.

ఉద : కల్యాణమస్తు. రాజకుమారీ! ఏదీ వీణ తీయ్యి. ఆ...కృతి కొంచెం హెచ్చించు. (వేళ్లను కొంచెం వదులుగా మృదులంగా పోయింది. జయంత శ్రీరాగం—

వాస : (వీణ వండుకొని మధురంగా పలికిస్తూ ఉంటుంది)

ఉద : (గీతం)

“ఏళువ్రవ్ర వ్రాసినా ఏపాట పాడినా

ఎందుకో ఈ హృదయ మింత కళవశపడును...

నీలాల నింగిలో పూలచెన్నెలమేడ

పైని బాటిలిరాజా పకపకా నవ్విలే

ఈ హృదయ మెందుకో ఇంత కళవశపడును.”

వాస : (వైకుంఠనగీతాన్ని పరవశంగా అద్భుతంగా వీణలో వాయిస్తుంది.)

ఉద : ఓహో...వాసవా! నీచేత ఇట్టి మధురగానం పలికించడానికే దేవతలు నా కీగాంధర్వవిద్య ప్రసాదించారేమో. ఏదీ అట్లాగే ఆ నీతికల్లను బరువుగా అరమాడ్చుగా వాల్చుతూ...చిరునవ్వుతో దీపశిఖలంటి వ్రేళ్లతో తండ్రిలను మీటుతూ ఏ గంధర్వలోకంనుంచో హఠాత్తుగ దిగివచ్చిన అప్పరీకనల్లా, ఘోషవతిని పలికించు.

వాస : (హఠాత్తుగా తీగలు విడచి ఉదయన ముఖసౌందర్యం చూస్తూ వీణావాద్యం మరిచిపోతుంది)

ఉద : (నవ్వుతూ ఆశ్చర్యంగా) రాజకుమారీ! అదేమిటి, నీవు తీగలమీద మీటుంటున్నావ్. వట్టి గాలిలో వ్రేళ్లు కదులుతూ పరధ్యానంగా నావైపు చూస్తున్నావు!

వాస : (నిద్రిపడుతూ) నేను చెప్పలేను. మీ సన్నిధానంలో ఇక నేను సంగీతం పలికించలేమేమో.

ఈపాటలకు, మాటలకు అందనిది, నామనమ్మన దేహాన్ని ఏదో చెప్పలేని మాధుర్యంతో నింపి బలంగా తనవైపు ఆకర్షించేది ఏదో భావం వన్న పరకళను చేస్తున్నది. ఎప్పుడూ పాడుతూన్నట్టు ఉంటే మీ కళ్లను, పెదవులను ఏకాగ్రంగా చూడనివ్వండి. నా పాటలు వద్దు.

ఉద : రాజపుత్రీ! పిచ్చిదానవైపోకు. వన్న ఈ నీచమైన చెరలోనుంచి అనుకోని ఆనందసీమలకు ఎర్రేది నీ సంగీతమేగదా. నీవు నాతోను, నేను నీతోను చెప్పలేని, వివరించలేని స్నేహదాహాన్ని, బాధామాధుర్యాన్ని తన దివ్యగానంతో వ్యాఖ్యానించి ఉభయులను ఒక వ్యంతమునకు తెచ్చినది ఈ మాతృమూర్తి "ఘోషవతి" కాదా? లే...ఒక్కసారి ఘోషవతి వారాధించు.

వాస : (మల్ల నీలను పలికేసి తన్మయంగా)

(గీతం)

ఈ తీవరిపు పీఠ నీవే పలికింపుమా

నిలుపునిలువున కరగి నలపుపాటై విరియ. ఈ ||

తీయతీయవి కలగ, తీగతీగను పొగయు

పాట కొనగోటితో, మీటి మేల్కొల్పుతూ. ఈ||

పలుకరించే నీల, పులకరించే పీఠ

నీరాహునల్లిపై, నిశ్చయించే పీఠ. ఈ||

(పిథిలో ఒక పిచ్చివాని పాట)

ఉద : (నాకాత్మక లేచి) రాజకుమారి! ఒక సారి ఆపు. ఇప్పుడే వస్తాను. ఆ పిచ్చివాడు పాడి నప్పుడల్లా దగ్గరగా వివరలేవని ఉంటుంది. (తన కారాగారభవనంవైపు వెళ్లిపోతాడు)

(గీతం)

తమి విడిచి తిరిగచ్చె తరలిరానోయీ

తమ్మిపూచెరలోని తుమ్మెదలరాజా!

నుగుపాయి, నీ కింత మమత తగదోయి

విధియాన నీవింక వడలిపోనోయి!

(ఒక అజ్ఞాతపురుషుడు రహస్యంగా కారాగార భవనపు గవాక్షంవద్దకు వచ్చి)

పురు : (ప్రభూ! ఈ పిచ్చి వేషంతో ఇంకెంతో కాలం ఇక్కడ ఉండడానికి వీలులేదని మహామంత్రి కలవిచ్చారు. అంతా సిద్ధమైంది. కామదీవివారపు మిషన్ తమకు రాజకుమారితో సరస్వీరానికి రాగానే అంచెలమీద కొకాంటికి.....(నిష్క్రమణ)

ఉద : సో! ఈ కారాగారవాసం నేటితో ముగిసిందన్నమాట, రాజపుత్రి గాంధర్వవ్యాజంలతో పూర్తిగా చేతిక్రింది. (తీరి వాసవదత్తదగ్గరకు వచ్చి) రాజపుత్రీ! తమగులేని ఈ కారావాసంలో విడుపు పుడుతున్నది. శరదీయచంద్రికాసుందరమైన నేటి రాత్రి సరస్వీరాన నీతో గాంధర్వోపాసన చేయవలెనని ఉంది. జనకులవద్ద లాలవగా అనుజ్ఞ బడసి ఒక్కసారి నాతో రాగలవా?

వాస : (ప్రభూ, మీ అభీప్రాయం వన్నంతగా కొరవలేనా! కాని తేంద్రికారి పేరు చండమహాసేను లని మీరొ మరచిపోకుడదు. కాని, మీవద్ద గజపూదయం చేర్చుకొనేసేషంతో తప్పకుండా రావడానికి ప్రయత్నిస్తాను.

ఉద : (సంతోషంతో) జనకులకు నీయందున్న వాత్సల్యం దేనినై నా సాధించగలదని నాకు తెలుసు. ఇక సందేహించకు.

వాస : (నవ్వుతూ) మీమాట నాపాలిట వేద వాక్యంకదా!

3 వ రం గం

(ఉజ్జయినిపట్టణరాజపీఠ-సంకెలలో బంధించబడిన యోగంధరాయణమంత్రిని తీసుకొని వస్తూ ఇద్దరు రాజధీలులు.)

౧ రాజపు : తప్పకొండి. తప్పకొండి. ఈయన వత్సరాజమంత్రి యోగంధరాయణులు. మహావేనమహారాజులంగారు బంధిగా పట్టుకొన్న ఉదయనప్రభువును కుట్రపన్ని రాజకుమారి వాసవదత్తాదేవితోపాడ కొకాంటికి పంపివేసినందువల్ల రాజద్రోహానేరానికి ఈయనను పట్టుకొని తీసుకొనివెడుతున్నాము.

౨ రాజపు : ఏమిటా మాస్తారు! ఉజ్జయిని ప్రజలు, పరివార్లల్లా. తప్పకొండి.

యోగం : (ప్రవేశము)

వెరగువడుచు వచ్చు—వీక్షించు నుజ్జయు
నీవుతప్పులార, నితీచి వినుడు!
రాజభక్తిజేసి ప్రాణమ్యు నోడుడు
నరసి మంత్రపవని నందుకొనుడు.

(రాజపురుషునితో) ఏమయ్యో, మన మిప్పు
డెక్కడికి పోవలసిఉంది?

రాజపు : శ్రీ భరతకోపాకమహామంత్రి మిమ్ము
లను ఆయుధాగారంలో బంధించిఉంచువచ్చారు.
వారు వచ్చి స్వయంగామితో మాటలాడవలసిఉన్న
దట. ఇదే ఆయుధమందిరం. మహామంత్రిలు వస్తు
వ్వారు.

యో : (నవ్వి) భరతకోపాకుడు ఎంత అమా
యకుడు!

ఉదయనప్రభు పేరింటి ఉగ్రవహ్ని
పట్టి బంధింపదలచిన ప్రముఖు లవుడె
కనుమలపి నిద్రపోవగా జనదు గాని
రక్తియి పారింప చెట్టెకా? రక్షణమ్యు.

భరతకోపాకుడు : (ప్రవేశించి) పోవగా)వత్స
రాజమహామంత్రిలకు స్వాగతం.

యో : (గంధీరంగా) ఓహో.....భరతకోపా
కులా! నమస్కే.

భరత : ఇంతవరకు యోగంధరాయణు లనే అత్త
రాలే విన్నాం. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా చూడగలిగి
నందుకు చాలా సంతోషం.

యో : ఇదేమిటి నే ననవలసిన మాట మీరంటు
న్నారు? కాని ఈ రక్షసిక్తశరీరంతో, గాయపడ్డ
అనయవాలతో మిమ్ములను చూడవలసినవచ్చినందుకు
మాత్రం కొంచెం సంతోషపడుతున్నాను.

భరత : మిత్రమా! మాప్రభువుపట్ల నయనంచన
చేసిన మీ యెడల చూపవలసినంత కౌశల్యము మీము
చూపలేదనుకుంటాను.

యో : ఓహో...నయనంచన? మహామంత్రిలు
ఏమి వింతగా కలవిచ్చారు! వాగవంశంలో సాల
వృక్షాలమధ్యలోపాగవాన్ని స్థాపించడం, మా ఉదయన
ప్రభునిదావ్యవస్థాన్ని అవకాశంగా తీసుకొని కారడ
విలో బంధించడం రాజకీయపరిభాషలో ఏమని చెప్ప
వలసిఉన్ననోకదా! మహాన్నాహి! మీరు ముందు తీసిన
తోవనే మీ మనుషరించాము.

(భటుడు ప్రవేశం)

భ : మహామంత్రి! జయము. శ్రీప్రవోక్తక
మహారాజులుంగారు యోగంధరాయణమంత్రిలను
చూడడానికి స్వయంగా వేంచేస్తున్నారు.

భరత : ఓహో...మంచిది.

(మహాసేనుడు ప్రవేశం)

మహా : (కట్టల్లో ఉన్న యోగంధరాయణుని
చూచి అశ్చర్యంగా) ఏమిరా, ఎంత అపచారం
చేశారు! వెంటనే ఈయనకట్టు విప్పండి.

యో : మహారాజా.....అపరాధియెడల మీరు
చూపే గౌరవం ఈ గాయాలకంటె ఎక్కువ బాధ
పెడుతున్నది.

మహా : (నవ్వి) మహామంత్రి! మీ ప్రభుభక్తి
ఎంతైతా ప్రశంసించలేగ్గది. మీ సామర్థ్యసాహసాల
వల్ల ఉభయరాజులములకు నిరంతర రాధ్యుడయి
వీర్వడుగాక. నుముహూర్తము సమీపిస్తున్నది. ఈ
పట్టువస్త్రములు ధరించి సువర్ణాక్షరాలు తీసుకొని మా
భవనప్రాంగణానికి దయచేయండి.

యో : (అశ్చర్యంగా) మహారాజా! ఏమిటిది?
ఎందుకోసం అపరాధికి బహుళగణం?

మహా : శ్రీవత్సరాజును నేను రాజ్యలోభంచేత
బంధించలేదు. ఆయనతో బంధుత్వం చిరకాలంనించి
అభిలషిస్తున్నాను. కాని మీప్రభువు మహాభీమాని;
సులభసాధ్యుడు కాలేదు. కనుక మాయయేమనుమితో
పట్టుకోవలసినవచ్చింది. వాసవదత్తవత్సరాజుల రాగాను
బంధంకోసం వీణాభ్యాసం కల్పించాను. అచిర
కాలంలో పరిణయోత్సవం మహావైభవంతో పెరవేర్చి
పంపదలచాను. కాని వామనస్సుకంటె వారి అనురాగ
తగ్గమే ముందడుగు వేసింది. అయినను వాసవదత్త
మాత అంగారవనీదేవిసంతుష్టికోసం వాసవదత్తవత్స
రాజుల చిత్రపటాలకు వివాహమహోత్సవం చేయ
బోతున్నాము. దయచేసి వధూవరుల వాగ్దర్శించండి.

యో : (అనందంతో) మహారాజా! మీ గంధీర
మూర్తిలో ఎంత వాక్యల్యవననీతం దాగిఉన్నది!
మేము మీయెడల చేసిన అపచారములకు నిజంగా
లజ్జపడుతున్నాను. "సుభస్మ శ్రీఘం" పదండి.....
(అందరు నిష్క్రమణం) స్వస్తి

(రావమహాకవి 'వ్రతజ్ఞయోగంధరాయణము' నమ
సరించి)

ఆత్మకథ

శ్రీ పంతుల శ్రీరామకృష్ణ

ఈ కథ రాసేమందు 'ఆత్మహత్య' అని పేరుపెట్టి, దానికదృష్టిలో ఆపని జరగందే ఆపని పెట్టడం సులభమేమో నని ఆత్మకథగా మార్చును. ఆపని ఆనాటిరాత్రి నేను ఆత్మహత్య చేసుకొనేందుకు చేసిన ఆలోచన లిన్నీ అన్నీ కావు. అప్పుడు నాకు స్ఫురించిన విధానాల్లో ఏవిధంనా ప్రాణం భాగ్యులొని ఉన్నా నా కిది రాయలసీమ అవసరం పట్టేది కాదు. అంటే చచ్చిపోయిన మనిషి మరీ రాసే నేటిది అంటారేమో? నా ఉద్దేశం అది కాదు. ఆలా జరిగిఉండేటట్లుయితే నేను ఎంతో గొప్పపని చేసి నట్లుగా నన్ను తెలిసినవారలందరూ చెప్పకొని ఉండురు. అంతేకాక ఏ కవిమూరుడో, నాటకరచయితో నామెదల తనకు కలిగిన సామర్థ్యానికి చిహ్నంగా ఒక ఖండాకావ్యమో, నాటిలో రాసి ఉండేవారు— 'త్యాగశ్రీ' అనో, 'త్యాగగరిమ' అనో పేరుపెట్టి. కాని తీరా నేను ఆత్మహత్య చేసుకోక పోవడంవల్ల ఆ అవకాశంఏమో పోయింది. కాని, నేను చేసినది వట్టి సామాన్యమయిన పనిగానే లోకందృష్టిలో ఉన్నా, (ఆపని అది ఒకపనిగా గుర్తించనివారుకూడా ఉన్నారు) అందులోనూ త్యాగంచెయ్యడం అనేటటువంటిది కొంత ఉందని నానునప్పు కొంత పీకుకూంపడంచేత, దానిని లోకానికి తెలియజేసి నాబరువు పదిలించుకోవాలనే ఉద్దేశంతో నేనే కలంపట్టుకొన్నాను.

నా పేరు శివంతుల. మాతల్లిదండ్రులకి కలిగిన నలుగురు ఆదీపిల్లలపంతానంలోనూ నేనే ఆఖరుదానిని. మామగారు అక్కబా నాకంటే చాలా పెద్దవాళ్లు. వాళ్లలో వాళ్ల! ఒకటిరెండేళ్లకంటే భేదం లేదుగాని,

నాకూ మా చిన్నక్కయ్యకి, పదకొండేళ్ల వార ఉంది నయస్సులో. అంటే వాళ్లంతా పెళ్లిళ్లయి, తమతమ సంసారాలు తివ్వకొంటూ, తమ పిల్లల పెళ్లిళ్లగురించి కూడా ఆలోచనలు చేసేకాలంలో, ఇంట్లో పెళ్లి కాకుండా చిన్నపిల్లగా ఉండేదాన్ని నే నొక్కతేనే. మాపెద్దక్కయ్య తన సంసారం పెద్దదవడంవల్ల ఎప్పుడో కాని వచ్చేది కాదు. మూడవఅక్కయ్యను వాళ్ల ఆర్తనాదు ఏడాదికి ఒకమారు పంపి, ఒక్క పది రోజులుమాత్రమే ఉంచేవారు. ఇక, రెండవ అక్కయ్యమాత్రమే ఏడాదికి ఒకటిరెండుమార్లు రావడం, ఒకనెల రెండునెలలు ఉంటూఉండడం జరిగేది. ముఖ్యంగా వేసవికాలం రెండునెలలూ మాబావకి (ఆయనమ్మూలుమామమ), పిల్లలకీకూడా కలవులవడం మూలన, కుటుంబాన్ని పుట్టింట్లో విడిచి ఆయన ఏవేవో చరిత్రాత్మకప్రదేశాలనీ, దేవాలయాలనీ, స్నేహితులనికలియదానికనీ తిరుగుతూఉండేవారు. ఈవిధంగా మా రెండవఅక్కయ్యతో నాకు కొంచెం ఎక్కువ కలయిక ఉండేదిగాని, తక్కినవాళ్లంటే ఏదో ఎప్పుడో వచ్చివల్లే బంధువులను చూసినట్లే ఉండేది. కాగా, మొత్తం ఏడాదిలో ఇంటిదగ్గర ఉండే చిన్నపిల్లను నేనొక్కతేనే—

నాపన్నెండవఏట మానాన్న ఒకానొక ఎరి మెంటరీస్కూలు పాదాత్మ్య రుపనీనుండి రిటైరయ్యారు.

అప్పటినుండి, ఇంట్లో నాపెళ్లినిగురించిన మాటలు అవపాదపా వినిపిస్తూనేఉండేవి. నాకు పెళ్లిచేసి, నన్ను ఒక ఇంటిదాన్ని ఖైదీ మా అమ్మకూ నాన్నకూ మరేవిధారం ఉండదన్నది వాటి సారాంశం.

అయితే ఈవిధమయిన మాటలు ఇంట్లో అప్పటి నుండి నుమారు ఒకేపద్ధతిని నాపదిపొడవసంవత్సరం వరకూ జరుగుతూనే ఉండేవి.

మొట్టమొదటిలో తెలియకపోయినా, క్రమంగా కొన్నాళ్ళకి నాకు మావాళ్ళ మాటలలోని ముఖ్యమయిన లోపం తెలియడమూ, అది వివరణంపై ఒకవిధమయిన చికాకు ఏర్పడడమూ సంభవించింది. అవి వాళ్ళలో నాకు అనుకునేమాటలే కానియ్యండి, నాకు సంబంధించినవిఅయి, నాచెవులలో పడుతూంటే మాత్రం చాలా అరుచిగా ఉండేది. సంగతి ఏమిటి అంటే మాఅమ్మ, నాన్నా అన్నిటికంటే ముఖ్యమయిన దమ్ము అన్నదానినిగూర్చి ఆలోచనలేకుండా, తక్కిన చిల్లరచిల్లరవిషయాలే ఆతిప్రధానమయినవి అన్నట్లుగా చర్చిస్తూఉండేవారు.

ఎవరో ఫలానాఅబ్బాయి ఉన్నా దనుకొండి, అతనికి ఇవ్వవలసిన కనీసపుకట్నం ఇంత అని తెలుస్తూఉండి, ఆ కనీసపుకట్నంకూడా మనం ఇచ్చుకోలేమన్నది నిర్వివాదాంశమయినా, ఏవేవో కబుర్లు ఆ అబ్బాయికిరెరపురంగు గురించి, తెలివితేటల గురించి, చేయడానికి వీలున్న ఉద్యోగాలగురించి, వాళ్ళ కుటుంబస్థితిగతులనూ సంప్రదాయాలనూ గురించి, వాళ్ళ ఇంట్లో ఉన్న ముసలమృగా ఇంటికి రాబోయే కొద్దిలోదలిపిడ చలాయించే అధికారం గురించి అలా రోజులతరబడినవి, చివరకు ఆఅబ్బాయి పెళ్లి ఎక్కడో నిశ్చయం అయ్యేపర్యంతం చర్చిస్తూ ఉండడంమాత్రం నాకు నిజంగా చాలా బాధగా ఉండేది.

ఈబాధ నేను చదువు మానేసినప్పటినుండి మరి ఎక్కువయిందనిపిస్తుంది. ఊర్లో మిడిల్స్కూలుండేదమూ, తీతం కట్టక్కరలేకపోవడమూ ఈరెండు కారణాలవల్లా, నా చ్చాలుగవపిట మూడవపాఠశాల పాఠశాలవరకూ నిర్విచారంగానే గడిచి పోయింది—చేయవలసిన ఒక నిశ్చయమయిన పని అంటూ ఉండడంచేత. ఆతరవాత నేను ఎల్లప్పుడూ ఇంటిదగ్గర ఉండడంవల్లనే కాదు, మావాళ్లు నాపెళ్లిగురించి పతే ఆత్మత మరి

ఎక్కువయి, రోజల్లా ఆవేమాటలు అడుతూండడంవల్ల వాటిమూలంగా నాకు కలిగే తలనొప్పి మరి విపరీతమయిపోయింది.

మాఅమ్మకి నాన్నకి తక్కిన చిన్న చిన్న సంగతులలో విక్రయం కుదరకపోయినా, నాపెళ్లికి సంబంధించిన కాలక్షేపపు కబుర్లలోమాత్రం అద్భుతంగా పాత్రు కుదిరేది. ఒకరు ఒకమాట మొదలుపెట్టి సగం చెప్పే సరికల్లా రెండవవారు జంటకవులు కౌతవధానం చేసినట్లు, అది ఆక్కడ అందుకొని పూర్తిచేయడం జరిగేది. ఇట్లా అస్తమానం తమలోలాయు ఏవో చర్చించుకోడంకో గడిపితే సేవంతగా చికాకుపడకపోయి ఉండును. మధ్యమధ్యను అవసరంగా కేలం నా ఒక్కతె ఇవ్వకు తరవాయి అయి తక్కిన అన్ని సంగతులూ నిశ్చయమయిపోయినట్లుగా నన్ను సలహా చేస్తూఉండేవారు. ఎందుకు, నన్నదగక్కల్లే దంటే ఈరుకొంటారా? ఏవేవో కారణాలు చెప్పితిరవలసిందే. పోనీ అంతలో ఆగినా బాగుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు ఏవో ఎల్లాగూ జరగనిదాని! ఏకారణమయితే నేను అన్నట్లుగా నేను ఇంట్లో చెప్పిన ఏవోకారణాన్ని పట్టుకొని మా అమ్మ నలుగురిలోనూ ప్రగల్భంగా చెప్పేది: 'మా కుంఠలమ్మ! ఫలానాఅబ్బాయి ఆయాకారణాలవల్ల నచ్చలేదు! అని. కేవలం నా వచ్చకపోవడంవల్లనే పెళ్లి ఆగిపోయినట్లుగా మాట్లాడేది. కాని లోకం మరి అమాయకమయినదీ, చిన్న చిన్న కారణాలు ఉహించలేనిదీ కాదుకదా! ఆసలుసంగతిగూర్చి తమలోలాయు నునగుసలు చెప్పకొని వత్తుకొంటూఉండేవారు. ఒక్కొక్కప్పుడు నన్ను నిలవేసి అడుగుతూండేవారు ఇరుగు పొరుగులవారు—'ఏమిటి కుంఠలా సంగతి? అని. ఇంతకంటే బాధ మరేమంటుంది? నాకు అందుబాటులో లేనివాటిని నేను నచ్చలేదనడంకంటే వత్తులాటకు పాత్రమయిన సంగతి మరేమంటుంది. నిజంగానే వచ్చకపోయినా అమాట చెప్పడానికి నాకు హక్కు లేదు అనిపించేది.

ఇట్లా ఒక రెండున్నరసంవత్సరాలు గడిచేయి. నాకు పదిపొడవపాడైనదయ్యింది.

నాకంటె ఒక ఏడాదిన్నర చిన్నదయినా, కమలతో ఉన్న స్నేహం నాకు మరవ్వరితోనూ లేదు. నాలానే వాళ్ల ఇంట్లోనూ ఆదొక్కలే చిన్నది. కాని, భేదం ఎక్కడుంది అంటే, నేను మా తల్లిదండ్రులకి ఆఖరిసంతానం కావడంవల్ల నా పదహారవ సంవత్సరం వేరే మానాన్నకి అరచై ప్రియదాత్రీయి; మా అమ్మగారుకుమాడా యాత్రైపైనే. ఎంతో నాకు సరిగా తెలియదు. వాళ్ల అమ్మ నాన్నకి అమ్మకు వరసగా మున్నె, మున్నెఅయిదు ఉండేది నయమి; దైగా వాళ్ల నాన్న ఒకమాదిరి కనిపించాను. అందుచేత, వాళ్ల అమ్మనాన్నాద్వైతీ, మా అమ్మ నాన్నాద్వైతీ పిల్లలను చూసేవిధానంలో బ్రహ్మాండమైన భేదం ఉండేది. మా అమ్మ నాన్నా నాకు ఏదో విధంగా తెలిచేసే తమ బాధ్యత ఒడిలించుకోవాలని చూస్తూఉంటే, వాళ్ల అమ్మనాన్నా దానిచేత సంగీతపాఠశాలలో ఆమె ఘమయిన కృషిచేయించి, దానిని ప్రపంచం-అంటే అధమం తెలుసుకోవడం-అంతటికీ వెలుగులేవలసిన పెద్దపక్షిత్రింగా తయారుచేయాలని ఎన్నెన్నో ఆశలు పెట్టుకొనేవారు.

మ్మాయిలో చదువుచెప్పే పద్ధతివల్ల ఆనవసరంగా కాలం వృథా అవడంతప్ప ఫలితం అట్లే ఉండనీ, ఇంగ్లీషు తెలుగు పాఠశాలలు తానే ఇంటిద్వారా చెప్తాననీ, సంగీతం వేరేమాట్నదగ్గర నేర్చుకొంటే చాలవనీ, వాళ్ల నాన్న కమలచదువు గండవళారంతో ఆపుచేయించేరు.

కొద్దిరోజులు, అనుకొన్నట్లుగానే, దాని చదువు సంగీతం జరిగినా, క్రమంగా వాళ్ల నాన్నకి భూమిల వ్యవహారాలూ, తన రచనలగడవా చిటి చూలంగా కూతురుకి చదువుచెప్పే ఒకకా, ఉత్సాహమా తగ్గిపోయేయి. కొన్నాళ్లకి ఎప్పుడెప్పుడో ఒక్కనాడు ఆయన తనకు వచ్చిన ఏకేవో ప్రస్తావన అక్కడక్కడా చదివి అర్థంచెప్పడమా, దినపత్రికలలోని వార్తలనూ, నాయకుల ప్రసంగాలనూ చదివి చర్చించడమా, అంటే తన అభిప్రాయాలను కూతురుకి చెప్పడమామాత్రంగా తయారయింది దాని! చదువు చెప్పే విధానం. ఇక సంగీతంలోనూ మొట్టమొదటి

అవట్టుదలా, ఉత్సాహమా దానికి, వాళ్ల నాన్నకి కూడా అట్లే కాలం మిగలలేదు. అయితే నలకి ఇంత అని తీరమిచ్చి ఉంచిన ఉపాధ్యాయుడు దుండడంమూలాన కొంత ఫలితంమాత్రం కనబడకపోలేదు. వయెలికా ఒకమాదిరిగా బాగానే వాయిస్తుంది నేర్చుకొన్నంత వరమా. కాని, గాత్రంమాత్రం అనువయివది కాదు. ఇక నేను, సంగీతం అని వేరే నేర్చుకోకపోయినా, గాలిపాటగా, అక్కడక్కడ విన్న పాటలన్నీ ఒక మాదిరిగా తిరిగి ఆనగలిగేదానిని.

మాయిద్వైతీ ఆరంభంలో స్నేహం కుదరదానికీ సంగీతమే ముఖ్యమయిన కారణం. మొదట కొన్నాళ్లు ప్రకమమా, కాస్త్రీయమా అయిన ఆమెపాద్యాన్ని నేను మెచ్చుకోవడమా, నా గాలిపాటను చాలా హాయిగా ఉందని ఆమె మెచ్చుకోవడమా వీటితో ఆరంభమయింది మా స్నేహం. అయితే కొన్నాళ్లకి స్నేహం బలంగా అయినతరవాత, సంగీతం చాలా అప్రధానమయి, ప్రపంచంలో స్త్రీలకు సంబంధించిన అన్ని పనుల్యలూ మావే అప్పట్టుగా చర్చించుకొనే వాళ్లము.

ఒకమ్మాయిలు స్థాపించి ఉచితంగా చదువు, సంగీతమా, ఆర్థికపనులూ, కుట్టుపని మొదలయినవి నేర్చి స్త్రీలను తమవీడ తాము ఆధారపడేట్టుగా చెయ్యాలనీ, మరివలుగురు సంగీతంలో అభిరుచి ఉన్న అమ్మాయిలను పోగుచేసుకొని, దేశంపొడుగునా పాటకచేరీలు చేస్తూ, ప్రకమమయిన సంగీతాధిరుచిని జనసామాన్యంలో కలిగించాలనీ, స్త్రీలకి సంబంధించిన పనులను నిర్మోగమాటంగా చర్చించి పరిష్కారమాధారము చూచించడానికి ఒక ప్రతీక స్థాపించి వడించాలనీ, అల్లా ఒకటేమిటి ఎన్నెన్నో పెద్దపెద్ద పథకాలను వేస్తూఉండేవాళ్లము. అప్పట్లో మాకు ఈ మా చర్చలు ఎంతో ముఖ్యమయినవిగానూ, ఇవి ప్రకమంగా జరగకపోవడము మొత్తంప్రపంచం అంతటికీ పెద్దవస్తు అప్పట్టుగానూ రూపించేది. ముఖ్యంగా మేము ఎల్లప్పుడూ ఇటువంటి మాటలు మాట్లాడుతూండడం మూలానేమి, నాకు మా అమ్మనాన్నా తమలో

తాము నాపెల్లెనురించి ఆడుకొనే మాటలు మరీ సుకుచితంగా రూపించి చిత్రావళికించే వసుకొంటాను.

అవిధంగా కేవలం మాటలతోనే ఎంతకాలం గడిచిఉండునో చెప్పలేను. మా అక్కయ్యలు తాము వచ్చినప్పుడే కాదు, అప్పుడప్పుడు ఉత్తరాలలోనూ, ఇంకా నాపెల్లి చేయకపోవడం అనేది మాఅమ్మా నాన్నా చేస్తుండిన ఘోరమయిన శీరం అని ఉటంకిస్తూ, ఏదేనో వాళ్ళకి తెలిసిన సంబంధాలను గూర్చి తెలియజేసి, తమరను సలహా విస్తూ ఉండేవారు. ఈ రకంగా బైటనండి కదలిక వచ్చినతరవాత కొద్ది రోజులు మాఅమ్మా నాన్నా చేసే చర్యలు మరీ ఎక్కువరాత్రివరకూ జరుగుతుండేవి. మల్లి మరికొద్ది రోజులకి మామూలే మాటలర్పి — కాలక్షేపసాధనాలు మాత్రం అన్నట్లుగానే తియారయ్యేది.

నేనూ, కమలా మాపెద్దపెద్ద యావత్ ప్రేమలోకానికి సంబంధించిన ఆలోచనలూ, మాఅమ్మా నాన్నా నాపెల్లి నిసురించిన ఆలోచనలూ చేస్తుండినకాలంలో, వాళ్ళ ఆమ్మానాన్నా దానిసురించి ఏమాలోచించే వాలో చెప్పడం కష్టం. కాని, దానిని చదువు మాని పించేటప్పుడు వాళ్ళ నాన్న చెప్పిన మాటలనే ఆయన తరవాత మనసులో పెట్టుకొన్నా రనడానికి వీలేదు. కమల సంగీతంలో, సాహిత్యంలో పెద్ద విద్యాంకురాలు కాండే పెల్లి చేసుకోవరీ, అప్పుడైనా, ఆమె తన ఇద్దరం ఉంటే తనకు వచ్చిన ఏమహాసంగీతజ్ఞానానికీ, మరొక కళాతదస్వీనో పెల్లి చేసుకొంటుందనీ, లేకపోతే కేవలం కళకే తన జీవితాన్ని మీదుకట్టేస్తుందనీ ఆయన మొదట్లో అంటూఉండేవారు. అసలు మాలో ఇంతలేనీ ప్రపంచాన్ని మరమ్మత్తుచెయ్యాల్సన్న కోరికలు విస్తరించడానికి ఆయన ఈ అభిప్రాయాలే మూలకందమని లయిఉండవచ్చును.

ఆలేళ్ళ ఉదయం కమల ఏడుపుమొగంలోనే చెప్పింది, అతివరకు ఇంట్లో ఆటవంటి ప్రసక్తి ఏమీ లేకుండానే, మాతాత్తుగా పెల్లి వాళ్ళనాన్న తన పెల్లి సంబంధం నిశ్చయించేసుకొని వచ్చేరనీ, వాళ్ళమ్మ బైటనండంచేత ఇంట్లో వంటపని తనే చెయ్యవలసి ఉన్నా, ఎలాగో ఒక అరగంట బిలుకలుగజేసుకొని

వచ్చి చెప్పింది. నేను వంటనే ఏమీ చెప్పలేక పోయేను. కాని, ఆ కూర్చోవడం అలా మధ్యాహ్నం పన్నెండుగంటలవరకూ కదలకుండా కూర్చోని ఆలోచించేను. మా అభిప్రాయాలూ, ఆలోచనలూ కేవలం ఉపాయగామాత్రమే అంతరించిపోవలసినవేలేవ్వు, అంతకంటే వాటిని ఆచరణలోపెట్టే సామర్థ్యం ఇద్దరికీ లేదన్న నిశ్చయానికి వచ్చి ఆ మాటలే కమలలో చెప్పా లనుకొన్నాను. ఇప్పుడు నా సలహా, ప్రాత్యాపానూ లేకపోతే ఆమెపెల్లి ఆగిపోతుందని కాదు గాని, అవి ఇవ్వగలగడం నాకు తృప్తి, పుచ్చుకోవడం ఆమెకు తృప్తి. ఆ మధ్యాహ్నం బయలుదేరి వాళ్ళింటికి పెల్లి నా కొత్త ఆలోచనలన్నీ చెప్పేను. వాటి మూలంగా, నిజంగా నేనుకొన్నకంటే ఎక్కువగానే సంతోషించింది కమల. “అయితే ఇంతకాలం ఇద్దరం ఇంతగా కలిసిపెలిసిఉన్నందుకు ఇప్పుడే నీ పెల్లి కూడా అయినోతే ఎంత బాగుంటుందే. ఇంకొక్కటే నా విచారం” అంది.

“అన్నీ మనం కావాలనుకొన్నట్లుగానే జరుగుతాయో? కాక ఇప్పుడు నీపెల్లి అంటే ముఖ్యంగా వేడుక నాకు; తరవాత నాపెల్లి అంటే వేడుక నీకు” అని ఏదో నానుట్టుకు నాకే తృప్తిగా లేని సమాధానం చెప్పేను.

ఆ తరవాత ఇరవైరోజులూ నా ఆరోగ్యం ఏమీ బాగుండలేదు. ఏదో ఒకవిధమయిన అస్వస్థత. ఆ రోజుల్లో కమల ఒకటి రెండుమూర్లు మాయంటికి వచ్చింది గాని, పూర్వం గంటలతరబడిని అంటులేకుండా మాట్లాడే ఆ పద్ధతి తప్పిపోయింది. నేను తనపెల్లి నురించి, కాబోయే భర్తఉద్వేగంగురించి, ఆ సంగతులు ఆమెకు తృప్తికలిగిస్తాయని మాట్లాడేదాన్ని; తను నా అస్వస్థతనురించి, మాఅక్కయ్యల రాకపోకల గూర్చి ఏమేమో అడిగేది. ఏమీ మాట్లాడినా, ఎన్ని సంగతులు మార్చినా ప్రతి నాలుగేసిమాటలతోనూ మాత్రం తెగిపోయి, ‘సురింకేమిటి సంగతులు’ అని జ్ఞాపకం చేసుకోవలసివచ్చేది.

నివరికి పెల్లి లేక! నాకు జ్వరం. అయినా బాగుండదని వ్రళ్లను. కమలే నావల్లు పట్టుకొని చూసి,

“పెళ్లి పడుకో కనుకలా! నిజమే సత్యం లేకపోలే నా కదేమోలానుంది. అసలు నాపెళ్లి వేరుకంతా నీదే నన్నావు. అటువంటిది వేరేకి నీకే జ్వరం రావాలా? ఉహం, ఇక్కడ వద్దు, నోలగా ఉంది, మళ్లీ బండి మీదే ఇంటికి వెళ్లి పడుకో” అంది.

ఇంటికి, తిరిగివచ్చేసిన కొద్దిసేపటికే నాజ్వరం పూర్తిగా తగ్గిపోయింది; కాని చిత్రంగా రెండు పూర్ణాంశులవారం ఉన్నా పెళ్లిమంత్రాల ద్వారా, నాద్యాలనాదమూ మృతంగానే వినిపించసాగాయి. ఆ వినిపించడం కేవలం నాచెవులద్వారా మనస్సుకి అందిందో, మనస్సే స్వయంగా విందో నిర్ధారణగా చెప్పలేను...

ఆపాయంత్రం పక్కమీద అటుకొదని ఇటూ, ఇటుకొదని అటూ ఒత్తిసిరి పడుకొంటూ అప్పుడప్పుడే కొద్దిగా మమతనిద్రపడుతూన్న సమయంలో ఆరాత్రంతా నన్ను మేలుకొనిఉండేలాగ చేసిన మాటలు వినిపించేయి.

“అప్పుడు మనం ఇల్లుకొన్నది పదిహేనువందలకి; మరమ్మత్తు పెట్టినది ఒక అయిదువందలకంటే ఎక్కువ లేదు. ఇవారే వాళ్ళంతట వాళ్లు అయిదువేల అయిదు వందలు ఇస్తామన్నాడు; మనం ఇవ్వపడితే ఆరువేలకి లోటుండదు. రిజిస్ట్రేషనుఖర్చులుకూడా వాళ్లే పెట్టుకొంటారు. అదెట్టుపెట్టి పెళ్లంటూ చేసేస్తే, మన కేసుంది, అప్పుడు రమణయ్య పెట్టి తన నేలుటూక్కు లెక్కలూ, ఇకొకటూక్కులెక్కలూ చేస్తే నెలకి ఇరవైరూపాయ లిస్తానన్నాడు. నేనే బద్ధకించేసేను. ఇప్పు డీరోవా చదరంగం ఆడేవరులు, ఓపిక పడి అవి రాసి, మరొకదోటకూడా లెక్కలురాయసేసా, ముగ్గురువలసగురు పిల్లలకి పై నేలుటూక్కులను చెప్పడమే చేస్తే ఎంతలేదన్నా మరొక ఇరవైరూపాయలు రాకపోవు. ఏదయినా ఇప్పు డీంబద్ధవచ్చిన పాటి కాకపోదు. కాక, ఆ ఉన్న ఒక్క మడిచక్కా అమ్మదంకంటే ఇదే మేలు. అక్కడ ఖరీదులు ఏమీ రావడంలేదు. మనల్ని నొక్కుడులో పెట్టి చచ్చగా లాగాలని, కామన్న భుక్తపత్తు... ఏమంటావు. నేనింకా

ఆలోచిస్తా నన్నాను మాటవరసకి. రేపు మంచిది కాదు. ఎల్లంతే పురోగీ రాయించేస్తాను—ఆరువేలకి కొంచెం అటూ ఇటూలోను. డబ్బంటూ చేతిలో ఉంటే పెళ్లికేం, పెళ్లొళ్లలో చేసేస్తాను.” అని ఒక పెద్ద ఉపన్యాసం చెప్పేడు. నా అమ్మ అంతా విని, తక్కిన విషయాలలో తన కేమీ అభిప్రాయభేదం లేదన్నట్లుగా, “ఇల్లంతా అమ్మకుండా ఇప్పుడు మనం ఉన్న ఈభాగం ఉంచుకొందికి పీటుండదా?” అంది... “అంతా అమ్మ చేనే ఖర్చులకి కట్టునీకి చాల్తుందో చాలదో అనుకొంటూంటే ఇంకా కొంత ఉంచుకోవంకూడానా? సిద్ధయం నాకు తెలియనిది కాదు కాని, మరేం ఆంత ధయపడక్కలేదు. నాకంతంలో ప్రాణం ఉండగా నేను నిన్ను పోషించక పోలేను, తరవాతనా, ఏకాంతమదగ్గరున్నా నీకు మహారాజులా గడిచిపోతుంది. నాల్గు నీకేం ఉచితార్థంగా తిండిపెట్టటలసిన పనిలేదు. ఆ ఉన్న మడిచక్క ఎవకు నీకు కట్టెనికి సుఖానికి అయితే వాళ్ళకే ఇస్తావు. మరే సత్యం కాదనకు. అసలు ఇన్నార్నా ఇంత బద్ధకంగా ఎందుకు ఉరుకున్నావా అనే ఇప్పుడు కిందిగా ఉంది. రేపు లేదు, ఎల్లండి ఈసరికి పురోగీ అయిపోయి వెయ్యిరూపాయలు చేతిలో పడి తీరవలసిందే—” అని పెద్దబ్బోకి పల్లిపోయేడు మావాన్న. తరవాత మాటలు మరి వినిపించలేదు, వినిపించవలసిన అవసరంకూడా లేకపోయింది.

ఆరాత్రి నామనస్సులో లేసిన తుపానుఉద్యమి ఇంతా అనీ, అది ఆయాద్రకారాలుగా విజృంభించిందనీ నేను నిబృరంగా చెప్పలేను. ఎన్నెన్నో ఆలోచనలూ, ప్రత్యాఘాతనలూ లేచి ఒకదానితో ఒకటి సంఘర్షణపడి ఏదో బ్రహ్మాండమయిన హోరు ఉద్యమించింది మనస్సులో.

నాకు పెళ్లి చేసినన్న ముఖపెట్టడంకోసం అరవై ఘోళ్లు దాటిన నాన్న ఈఉన్న ఇల్లు అమ్మకుకొని, నిశ్చయంలేదని వాళ్ళరిలో దుర్బలంగా పడికొట్టుకొంటూ ఉండేమా? పాపం, తనకి భోజనంకూడా అక్కర లేదు చదరంగం ఉంటే. అటువంటిది, నామూలంగా ఆట మానుకొని ఈయమస్సులో పాటుపడేమా?

పడినా నమ్మి పడుందని నమ్మకంలేదు. తీరా చెయ్యి తోలే, నువ్వేవాడివు మనస్సే చేస్తావయ్యా అంటారు. అటువంటి పరిస్థితులు కల్పించి నాకేమీ సంబంధం లేదన్నట్లుగా చూస్తూ ఉండటం అసలే సేమ చెయ్యి లేని పని.

ఇక మరేమి టున్నాయి పాదసాంకరాలు? ఏదో ఉద్యోగం సంపాదించుకొని బ్రతికడం. వాటిలో న్యాయమిప్పిన్ పని చెయ్యడానికయితే రెండేళ్లు బ్రెయినింగు కావాలి. అసలది అమ్మకే కాదు, వాన్నీ కూడా ఎంతమాత్రం ఇవ్వలేని పని. కాక, నేను ఏమీ బాధపడడం లేదు, నా కంటో ఉత్సాహంగా ఉండన్నా వాళ్లు నమ్మలేదు. ఇదివరకు రెండుమాడు మార్లు బ్రెయినింగుకి వెళ్తాననడం జరిగింది. ఒక్కకోక పోవడమే కాదు, అరకం ఆలోచన పెట్టుకోవడం కూడా ఎంతో తెలివితేటకక, అవమర్యాదాకరమయిన పని అన్నట్లుగా మాట్లాడేరు వాల్లిద్రుమ్మ. వాళ్ల ఇష్టానికి విరుద్ధంగా రెండేళ్లు బ్రెయినింగు అనడం అసంభవం; అవంటి ఉద్యోగం దొరకదు. ఇక ఏ నర్సు పనిలో ప్రవేశించాలన్నా ఏం చెయ్యాలన్నా బాగా ప్రయత్నించాలి; కొన్నాళ్లు ఓపికపట్టాలి. అంతే కాని అనగానే కావుకదా. అయితే ప్రస్తుతస్థితి అంత నిడివివిన ఆలోచనలు జరపడానికి చీలుగా లేకే. రేపు లేదు ఎల్లండి నిశ్చయంగా ఇల్లు ఆమ్మే ప్తారు; ఈ సందర్భంలో వాన్నతో వాదించి ఒప్పించడం బ్రహ్మతరం కాదు.

ఇక మిగిలిఉన్నవి రెండే పద్ధతులు. ఒకటి ఆత్మహత్య, రెండవది, తరవాత ఏవిధంగా పరిణమిస్తుందో తెలియని, వాకు అసలే ఇవ్వలేని పని! నిద్రపడడం.

ఆత్మహత్య చేసుకోవడం అంటే ఏమంత కష్టమయిన పనిమాత్రం కాదు. ఎంచేకంటే వాకర్లతో నేను, నాతిలో పది చచ్చిపోయిన మనుష్యులను చూసేను. ఇంకా కామెన నీటిలో పడిన కొద్దిసేపటికే బైటికి తీసికొని తెలివి తప్పిపోయిఉంది. వెంటనే దాకర్లు వచ్చి కృత్రిమమృత కల్పించడమూ, ఇంకా

తగిన క్రేడ తీసుకోవడమూ చూడన బ్రతికింది. అయితే మాత్రం బైటికి తీసేసరికి ఆమె! ఒంటిమీద స్పృహ లేదు. అందుచేత పడీపడీలలో ఏకాంతమో బాధ ఉన్నా తరవాత చచ్చిపోయేవరకూ ఏమీ తెలియదు. సగంరాత్రిప్పడయితే తెల్లవారేలోపున ఏమీ అనుమానం లేకుండా అంతా పూర్తిఅయిపోతుంది— అయితే మంచి విషం దొరికితే ఇంతకంటే కూడా మంచిదేకాని, తక్కిన రైలుక్రింద పడడం, కాల్పుకోవడం మొదలయిన పద్ధతులకంటే నీటిమూలంగా చావే మలభయమైనది. కాగా, ఈ విధానంలో నామటుకు వాకేం అనుమానం లేదు, బాగానే ఉంటుంది. తరవాత వాకేరం ఉండదు, మనస్సే ఆత్మే అది ఉంటుందో ఉండదో తెలియదు— నిజమే, కాని ఇంతా సేమ ఏకీకృతం అయితే మనస్సులో పెట్టుకొని ఆత్మహత్య చేసుకొంటున్నానో, అది పెరవేరునుందా? అమ్మకి వాన్నకి వాపెల్లివల్ల ఇల్లుండదు, తరవాత ఆయన ఏవేవో నాభిరీతి చెయ్యి వలసివస్తుంది. అటువంటి సంకటపరిస్థితులు రాకుండా వాల్లిద్రుమ్మ వాయిగా నిర్విచారంగా ఉండాలనికదా నే ననుకొంటున్నాను. నేనేకాని ఆత్మహత్య చేసుకొంటే తరవాత వాళ్లు వాయిగా మనగలరా? నైగా ఎంత అపఖ్యాతి, నలుగురిలోనూ మరి జన్మలో తల ఎత్తుకొని తిరగగలరా? ఏళ్ల చేతకానితనంకారణంగా ఏళ్ల మూయి ఆత్మహత్య చేసుకొందన్న వాడు భరించి తీరాలికదా... అప్పుడు ఈ కారణాలన్నీ వామనస్సులో మెదిలేయి అవదాని కేమి అనుమానం లేదుగాని, ఇంత స్పష్టంగా, ఒకదానితరవాత ఒకటి కొత్తపమాత్రం మనస్సులో! రాలేదు అని ఒక్కకోవాలి. ఆ మహిమపరిస్థితిలో ఇంత కాంతం ఎక్కడిది? మూడుమాట్లు తొందరతొందరగా పెరట్లో! వల్లేను; అంతకంటే తొందరగా తిరిగివచ్చి మంచంమీద కూలబడ్డాను. ఒకమారు నూలిదాకా కూడా పెట్లేను. మరొక్కతరంగా ఆ ఉద్యోగం నిలబడిఉంటే, మరివ్యతిరేకి ఆలోచనలు చెయ్యవలసిన అవసరం, అవకాశం కూడా లేకుండాపోయేది.

కాక, ఆత్మహత్య చేసుకోవడంవల్ల అమ్మకి వాన్నకి ఏసాఖ్యం కావా లనుకొంటున్నానో,

ఆ పాఖ్యానికే వాళ్లని పూర్తిగా దూరంచెయ్యడం జరుగుతుంది. అంతకంటే ఎల్లా—అయ్యే ఆల్లా అవుతుంది, నా కేం పూచీలేదని ఊరుకోవడమూ కొంత నయమే. ఏమంటే అపదధతిలో వాళ్లు ఎన్ని ఇబ్బందులు పడుతున్నప్పటికీ మనస్సుకి మాత్రం తమ విధిని తాము నిర్వహించేసున్న తృప్తి ఉంటుంది.

ఇక మిగిలిఉన్న మూడవపదధతివల్ల మా అమ్మకి నాన్నకి ఒకప్పుడు నిజంగానే సంతోషం కలగవచ్చును. లేదా, కొంత మనస్తాపమూ, నాయెడల కోపమూ కలగవచ్చును. అంతేకాని వాళ్లు స్వయంగా పెద్ద కష్టనష్టాలు ధరించనక్కరలేదు. కాని, అందుకు గాను నేను (పరిస్థితులు ఎదురుతిరిగితే) జీవితం ఉన్నంతకాలం ఫలితం అనుభవించవలసిన ఆత్మహత్యకి సిద్ధపడా లన్న మాట...

నా ఆలోచన ఆలా ఇంకా జరుగుతూనే ఉంది. ఎటు ఒక బలమయిన నిశ్చయానికి రాకుండానే వెళ్లవారిపోయింది.

అప్పుడు ఒక్కమారు మెరుపు వెలిసివట్టుంది మనస్సులో. అంతరాత్రి పొడుగునా విత్కించి, మామూలుగా మతిదగ్గరకు వెళ్లి కూడా ఆత్మహత్య చేసుకోకపోవడం ఉండే, మరి ఆపరి జరగవలసింది కాదని విధినిర్ణయం అయిఉంటుందని, ఆ స్ఫురణతో కొత్తగా ఉత్సాహం, బలం వచ్చినట్లనిపించింది. ఏదో పాడు కొంటూనే పక్కమీదనుండి లేచేను. మా అమ్మ మొగంలో అదివరకు కొన్ని సంవత్సరాలుగా కనబడిన సంతృప్తి చాలా స్పష్టంగా కనిపించింది. — ఆవేళ ఉదయం మా అమ్మ ఇచ్చిన కాఫీ అంత గుచ్చి అయిన కాఫీ ఇప్పటికీ మరి ఒకటి రెండుమార్లు మాత్రమే గుచ్చి చూసేను.

కాఫీ తాగగానే అద్దంలో చూసుకొన్నాను. రాత్రంతా నిద్రలేకపోవడంవల్ల కళ్లు ఎంతో ఎర్రగా ఉంటాయనికొన్నాను. కాని, కళ్లలో మాత్రం ఏమీ భేదం కనబడలేదు. మొగం మొత్తంమీద కొంచెం బలహీనంగా ఉండడానికి జ్వరం కారణంగా చెప్పకొన్నాను. అలా కొంతసేపు చూడగామాడగా, రోజూ కనిపించే ప్రతినిమిషంకంటే వీరసంగా ఉండడంచేత

ఏమో అల్లా ఉండడమే ఎక్కువ అందంగా ఉన్నట్లని పించింది.

ఉదయం, ఇల్లా కాలహరణం చేసి లాభంలేదు. కార్యరంగంలో దూకాలి. తొలిసారికాత్రి అదివరకు మామూలుగా వెళ్లే మతిదగ్గరకు వెళ్లడంలో పొందిన మనశ్శాంతిమంతా ఆ ఉదయం దాదామీదికి వెళ్లకంటే పొందేను. ఒకమారు పెట్టవరకూ వెళ్లి, మా అమ్మ పిలవకపోయినా పిలుస్తున్నదనుకొని, దగ్గరకు వెళ్లి 'అమ్మా, పిలిచావా?' అన్నాను. మరొకమారు సగం వరకూ మెట్లెక్కి డిగిపోయేను. కాని మళ్లీ గదిలో వెళ్లి కూర్చునేసరికల్లా తొలిసారి రాత్రి వచ్చిన ఆలోచనలన్నీ మనసులోకి రావడం మొదలుపెట్టేయి. ఇక మరి లాభంలేదని, తొందరతొందరగా దాదా ఎక్కి పోయేను. అయితే అప్పుడయినా మళ్లీ కొంతసేపు ఆలోచించవలసిన స్త్రీ మనసు ఎటు ఒరిగిఉండునో చెప్పలేను. కాని, ఎట్టఎదురుగా ఆయనకుడు రెండుపెంతు టెక్కు అవతల ఉన్న దాదామీద కనబడ్డాడు. అది వరకు దాదామీదికి నేను వెళ్లినప్పుడల్లా అతను నా సంతానమనేపద్ధతిని, దగ్గరగా నాకు వివరాలతో ఏమో సంగంగా పద్యాలు చదివేపద్ధతిని నేను చాలా అసహ్యించుకొనేదానిని. అంతే కాదు, వెనకటిలా తరచుగా కాకుండా, ఎప్పుడో బట్టలు ఆరచెయ్యడం వంటి అవసరమయిన పని ఉంటేనే తప్ప దాదామీదికి వెళ్లడం మానుకొన్నా నీటివల. ఆరోజున చేతిలో ఆరచెయ్యవలసిన బట్టలు ఏవీ లేకుండా దాదామీద నేను కనబడడం అతనికి ఒకరికంటేగా తోచిఉండవచ్చును.

అంతరూరంలో ఉండి మాట్లాడాలంటే గొంతు చించుకొని, మట్టుపక్కల అయిదారితో వాళ్ళకి విసిరబడేట్లుగా మాట్లాడాలి. కాబట్టి అది పనికిరాదు. ఇంకేమిటి చెయ్యడం, అని ఆలోచిస్తూఉండగానే, నా చేయి కదిలింది; పెదవులు చిరువత్తు సవ్యయేమో చెప్పలేను... నేను చేసిన చేతున్న పని ఏమిటో నామనస్సుకి నాలేతలోపునే అతను మా దాదాపక్కన ఉన్న సందులో వచ్చి నిలబడి ఉన్నాడు.

అతని ముఖవైఖరి చూస్తే, దూరంబండి అతని పొంగామాచేసే మనిషి అయినా, దగ్గరకు వచ్చాక

ఏమో మాట్లాడవలచి టైటికి అనలేకపోతున్నట్లుగా రూపించింది. వాళ్ళ మాట్లాడానికి సంకోచంగానే ఉన్నా అవిధంగా నిలబడడం మరి బాగుండదని, "మధ్యాహ్నం పంటిగంటకు వస్తారా, కొంచెం మాట్లాడాలి" అన్నాను. అతను "తప్పకుండాను" అన్నాడు. అంతే...

రివ్యూవ దాబాపెట్టు దిగి నా గదిలోకి వెళ్ళేను. అంతరంగకు లోంగిపోయానా చూడని సందేహాన్ని ఒక్కమారుగా ఉద్వేగంగా వచ్చిపడ్డాయి. అతను వివాహితుడేమో! అయితే మొదటి ఉద్దేశానికి భంగం. కాకపోయినా నన్ను పెళ్ళిచేసుకొండికి ఇష్టం ఉండకపోలే, ఉన్నా, తన ఇష్టంకంటే వాళ్ళవాళ్ళ ఇష్టమే ప్రధానం అన్న రకం మనిషి అయితే, ... అంతే తనూ ఊకి ఆన్లుట్లుగా నావంక చూస్తున్నాడేమో...

ఉదయం పక్కమీదినుండి లేవగానే మహానిద్రురంగా ఏమీ అనుమానించకలసిన అవసరం లేదన్నట్లుగా రూపించిన ఆలోచనలే, మంచు కరిగిపోయినట్లుగా కరిగిపోయేయి—పోనీ ఊరికే ఆలోచనలు ఆలోచనలుగానే ఆగిపోకుండా ఈ తగాదా ఒకటి తెచ్చిపెట్టుకొన్నాను—ఎంత ధైర్యం, పట్టపగలు దగ్గరపా రమ్మని పీరిచేసు. మట్టమధ్యాహ్నం బాహుటంగా రమ్మని చెప్పేను. ఎవళ్ళయినా చూసే ఉంటారు. ఇక నిద్రకు మరి వెళ్ళి తిరుగడానికి కూడా పలున్నట్లు కనబడలే—

ఆ ఉదయం ఏమీ భోజనం చెయ్యలేకపోయేను. మా అమ్మ మళ్ళీ ఉష్టం వచ్చింది కాబోలంది. నేను ఎంత లేదన్నా తాను వచ్చులేదు నామాటను.

రోజు ప్రాద్దేక్షకు పండ్లెండు గంటలకి దగ్గరపడుతున్నదగా ఏవో ఫలానా అని లేవ్వకో బడిని గాభరా. ఆ గాభరాలోనే వాకు నేను ధైర్యం చెప్పకొన్నట్లు అనుకొన్నాను. అతని కులగోత్రాలు ఏమయినా సరే, మనిషి పలువంటివాడయినా సరే, అవివాహితుడయి కట్నం ఆక్కరలేకుండా పెళ్ళిచేసుకొండికి ఇష్టపడితే చాలును. చివరికి, ప్రస్తుతం పెళ్ళిచేసు

కొండికి పలులేకపోలే కలిపి లేచిపోవడానికయినా ఒప్పుకొంటే బాధలేదు, తరవాత సంగతి వెనకనించి ఆలోచించవచ్చును. అని అనిపించింది.

అతే మామూలుగా పన్నెండుగంటలకి భోజనానంతరం మాఅమ్మ నాన్నా నిద్రపోయేరు. అట్టేసేపు ఎవళ్ళయినా చూస్తారేమో నని చితుకుగా కాలంగడప వక్కరలేకుండా అతను వచ్చేడు సరిగా పన్నెండు అయేసరికల్లా.

ఇక మరి అట్టే చెప్పనవసరం లే దనుకొంటాను.

మాఅమ్మ నాన్నా - ముఖ్యంగా నాన్న - నా స్వతంత్రతకుసించి కొద్దిగా కేకలు వేసివా లోలోపల బాగానే సంకోషించిఉంటారు.

మరొక్క పదిలోలలో మాపెళ్ళి ఏమీ ఆడంబరం లేకుండా మామూలు చిన్న కుటుంబాలలో వార పాలవంటి అప్రధానమయిన కార్యం జరిగినట్లుగా జరిగిపోయింది. అయితే ఈ సందర్భంలో మామూలు సాంఘికపు కట్టుబాట్లకి వారపొచ్చెం రాని మనిషి మా ఆయన కావడం కేవలం నా అదృష్టం అనుకోండి. అయితేమాత్రం, నా నిశ్చయంలో నేనేమయినా సరే మాఅమ్మ నాన్నా నాకారణంగా ముఫుటికాలంలో ఆర్థికమయిన ఇబ్బందులపాలు కాకుండా ఉంటే చాలునన్న త్యాగబుద్ధి మిలితమెఉన్నచే కనిపిస్తుంది. కాని, ఒకమనిషి సాతాత్తుగా నలుగురికీ విదితమయే లాగ ప్రాణం తీసుకొంటే నేతప్ప, నిత్యకృత్యంకో సామాన్యంగా చేస్తూఉండిన, అంతకంటే క్లిష్టతరమయిన త్యాగాన్ని సుర్తింపకపోవడమన్నది ఒక్క నా విషయంలోనే జరగడంలేదన్న సంగతిమాత్రం నాకు తెలియనిదికాదు. అయితే నామటుకు నాకు ఇది నా జీవితంలో ఎంతో ముఖ్యమయిన ఘట్టంగనక నలుగురికీ తెలియవలసిఉందన్నంత ఉత్సాహంతో రానేను. నిజానికి ప్రతివాళ్ళ జీవితంలోనూ వాళ్ళ మటుకు చాలా ముఖ్యంగా రోచి, లోకం ఏమీ సుర్తింపని ఘట్టాలు ఉంటూనేఉంటాయి కాబోలు.

పరిణామవాదము

౨

శ్రీ వేటూరి శివరామశాస్త్రి

ఈ సత్త్వమునకును, రజస్సునకును, తమస్సునకును
ఇంకను చాల స్వభావములు కలవు. సైర్వ
ల్యము, లఘుత్వము, ఆహారుత్వము మొదలగునవి
సత్త్వస్వభావములు. చాంచల్యము, ఉపద్బంధకత్వము
మొదలగునవి రజస్స్వభావములు. గురుత్వము, నిద్ర,
ఆలస్యము, ఆచరకత్వము మొదలగునవి తమస్స్వభావ
ములు. 1 చందమామనుగాని, వెన్నెలనుగాని, చూచి
వచో మన హృదయములలో వికాసము, ప్రసాదము,
శాంతి, సంతోషము మొదలగు నుణము బుద్ధుద్ధము
లగును.

సృష్టిలో మన్న రస్తువు లన్నియు త్రిగుణాత్మక
ములుగదా చందమామను జూచినపుడు సాత్త్వికగుణ
ములే ఉద్బుద్ధము లగుటకు కారణ మేమి?

చందమామగాని, వెన్నెలగాని త్రిగుణాత్మక
మయినను వానిలో రజస్సునుస్ఫుల పాళ్లు తక్కువ.

1. సత్త్విం లఘు ప్రకాశక మిష్ట ముప
ద్బంధకం చలంచ రజః గురు వరణక మేవ తమః...

(సాంఖ్యికా. ౧౩.)

2. "I have tried to explain the mea-
ning of the three gunas before, but I am
bound to confess that their nature is by no
means clear to me, while unfortunately, to
Indian Philosophers they seem to be so
clear as to require no explanation at all..."
(The six systems of Indian Philosophy,
P. 257.)

సత్త్వము పా లెక్కువ. కావున నీహృదయములోని
సత్త్విగుణములే యుద్బుద్ధము లాయెను. కాగా ప్రకా
శము, ప్రసాదము మొదలగు భావముల వర్ధివృద్ధము
చేయు వస్తువులతో సంపర్కము కలిగి తన్మయత
చెందుచో మనహృదయమున కుపాదానకారణముగు
సత్త్విగుణమువర్ధివృద్ధమగును. కావుననే మన హృదయము
నందల్పదు వికాసప్రకారాదు అనుభూతియు లగును.

రక్షోగుణమునకు రుఖిమేకాక క్రియ, సక్తి
మొదలగు నుణములుకూడ కలవు. ఈ స్వభావములు కల
రాహ్యవస్తువులతో సంబంధము కలిగినపుడు మన హృద
యములందును ఆయా భావము బుద్బయించుచుండును.
ఇటులే తమప్రధానము లగు వస్తువుల సంపర్కముచే
జడత్వము, హాహము, అవసాదము మొదలగు నుణ
ములు మన హృదయములయందు బుద్బుద్ధము లగును.

ప్రపంచ మంతయు ఈ మూడు గుణములచే
విభక్తమగుటచే నీ గుణముల యర్థము తిన్నగా తెలియ
దని కొంద రందురు2.

ప్రకృతిలో పలు తెరగులగు పెక్కుగుణముల
పరిశీలనము చేయు పదార్థజేరులును (Physicists),
రసాయనజేరులును (Chemists), మనోజేరులును
(Psychologists) ఏమగుచున్నను అన్ని ఆధుగులు
నియుడునేటులు లోకమున గనబడు ద్రవ్యము లన్నియు
సత్త్విరజ ప్రమస్ఫులలో నియుండునా? క్విజేక ఏగుణ
ములో జేరును? నీ రేగుణముచే మంచుగడ్డ యగును?
సత్త్వియు జ్ఞానమునకు ప్రకాశకమై, తమస్సు జ్ఞానమున
కావరకమై యుండు ననినపు డీక రజస్సు వంగికరించు
చెందులకు? ఇటులే రజస్సు కర్మకల మనియు,

తమస్సు బాద్యకుడ్య మనియు చెప్పినపుడు సత్త్వము నకు స్వత్వమెచట? అని యడుగుదురు3.

గౌతముడుగాని, కణాదుడుగాని, కపిలండుగాని 'ప్రకృతి ఎట్టిది? ప్రకృతి ఏగుణముచే పురుషు

3. సాంఖ్యప్రచనసూత్ర. ౬-౨౫...౩౯ సాంఖ్యసమాససూత్ర. ౧. మా.

4. Atom మొ. వాని విషయమున పిరుమ అను మానప్రమాణ మవలంబింతురు.

5. పన్నెల మొదలగునది సుఖాద్యుత్పాదకములుగాని సుఖస్వరూపములు కావలసి అని అనినచో విక్రియమే. కారణగుణములు కార్యమునందు గుణాంతరము వారంభించు నను న్యాయముచే మనోధర్మము లగు సుఖాదులు కారణగుణకార్యకములు గాన అట్టి సుఖాదుల వారంభించుటచే పరంపరా కారణమున మూలకారణమునందు, అనగా మూల ప్రకృతియందు సుఖాదిధర్మము లున్నవని అంగీకరింపవలెను. ఆ మూలప్రకృతియందలి సుఖాదిధర్మములు ఉక్తన్యాయమున కార్యవిశేషమును మనస్సునందునలె భౌతికమగు కార్యాంతరమునందును సుఖాద్యారంభకము లగును. సుఖాది వీధిలో ధర్మమునకును ధర్మికిని అభేదమునల్ల భౌతికములగు పన్నెల మొదలగునవియు సుఖాత్మకము లని సాంఖ్యుల ఆభిప్రాయము. దీనిని మాయావాదులు గోట గిట్టినయిచిరి. దానిని మాయావాదమున జూతము సుఖదుఃఖమోహములకు సత్త్వరజతమస్సులు ప్రతిభువులనట తుది మాట.

6. 'సత్త్వాదీనా మతద్ధర్మత్వం తద్రూపత్వాత్' సాంఖ్యప్రచనసూత్ర—౬-౩౯. 'ప్రకృతి సంభవా' అను ౧౮ అధ్యాయమునందు గీతలో చెప్పబడిన గుణములు విషమావస్థాపన్నములు. కొందరు సాంఖ్యకాస్త్రజ్ఞులు అష్టావింశతితత్త్వవత్సమున విషమావస్థాపన్నమగు గుణత్రయము ప్రకృతికంటె తొక తత్త్వమని ఉపపాదించిరి.

7. మహాత్ అనునది సంజ్ఞ. కావున 'అన్యవాతి...' అను సూత్రము ప్రసరింపలేదు. ఈ తత్త్వము చిదచిదాత్మకము.

వరికట్టును? ఈ మొదలయిన ప్రశ్నలకు అనమాన ప్రమాణముచే సమాధానము చెప్పటకు ప్రయత్నించిరి. ఇప్పటివారి పరిష్కారము లేబలేటరీ4. అప్పటివారి పరిష్కారము మనఃకోశము. కపిలని లేబలేటరీలో ఈ గుణములకు, లేక యీ మహాదాదికార్యమునకు ఇది ప్రయోగము:—

మహాదాదికార్యము సుఖదుఃఖమోహోత్పత్తికము. దీనిచేత? కార్య మెల్ల సుఖదుఃఖమోహోత్పత్తిక మగుట చేత. ఉదా. పన్నెల, ముల్లు, కల్లు 5.

ఇక ప్రకృత్యు.

ఈ మాదు గుణములయు సామ్యవస్థ ప్రకృతి. ఇదియే మూలప్రకృతి. ఇదియే ప్రధానము. గంధము కంటె వేరయిన నేలకు గంధము గుణమయిన చింద ముగా సత్త్వము మొదలగు గుణములకంటె వేరయిన ప్రకృతి! సత్త్వాదులు గుణములు కావు. సత్త్వాదులు ప్రకృతిస్వరూపములుకాని ప్రకృతిధర్మములు కావు6. గుణము లనలు ద్రవ్యరూపములే. వీలన, నివి మహాదాదుల కుపాదానకారణములు. మరియు సంయోగము నకును, విభాగమునకును ఆశ్రయములు. ఈ మాటిలో రజోగుణము తమస్సుత్వముల నతిశయించి కార్యోన్ముఖ మగును. ఈ గుణవైషమ్యమే సృష్టి ప్రథమావస్థ. గుణత్రయరూప మగు ప్రకృతి యపుడు కార్యవస్థలో నుండును. దీనికి మహాత్తత్త్వ మని పేరు7.

సృష్టిలో గల సకలజీవాత్మలయు, అతినూత్నములగు నంతఃకరణములయు క్షేత్రయే పరిణామవాదులగు సాంఖ్యుల మహాత్తత్త్వము. జీవాత్మల సమష్టిబుద్ధి క్షేత్రే మునిముందుగా ఈ వికాసము కలుగనిచో విచిత్రమగు నీ జడప్రపంచ ముద్భవించియుండ దను విశ్వాసము కలుగబట్టి సాంఖ్యాచార్యు లీ సమష్టిబుద్ధి క్షేత్రే ప్రకృతిప్రథమపరిణతిగా నిర్దేశించి కణాదుని పరమాణువులు జగత్కారణము కావని అనిరి.

ప ర మౌ యు వు

గవాక్షరంధ్రములగుండ ప్రసరించు నూర్యకిరణములలో గారికి లేచుచు దిగుచు పరుగిడుచు కనబడు

రేణువులే పరమాణువులు. అణుత్వమున కదియే అట్టడుగని ప్రత్యక్షప్రమాణవాదులందురు.

44 రేణువులు కంటికి కనబడును. 'కంటికి కనబడునవి నలుదెరగులగు పరమాణువుల కలయికవలన 'నేర్పడును' అను అనుమానమువలన అవి పృథివ్యైక్తజోవాయు పరమాణువుల సంఘాతము, లేక చేరిక. కాన ఆ రేణువుల ఆవయవములు పరమాణువు లని సాత్రాంతికులును, వైభాషికులు నగు జాడ్డులందురు. వీరిదే సంఘాతవాదము-సంఘాతవాదము భవంతత్వము.

మూలధూతము లగు పరమాణువులు నలుదెరగులని కావు. మరి అవి ఏకరూపములు. ఇది పృథివీపరమాణు వనియు, ఇది యశ్వరమాణు వనియు భేదము ఘటపటాది భేదమువలె తరువాతదరువాత కలుగు నని కైను లందురు.

గవాక్షాదులగుండి ప్రసరించుచుండు మార్మకరణములలో కనబడు రే వులు మహత్పరిమాణము కలిపి. మహాచారంభకముల కవయవము లుండవలయునుగాన ఈ రేణువులకును అవయవము లుండవలయును. మరియు ఆ అవయవములే పరమాణువులు కావు. ఆ అవయవములకును అవయవము లుండును. వానికి మరి కారణము

8. తత్త్వైక్రయ భావ్య.

9. నవ్యవైజ్ఞానికు లిటులు చెప్పుదురు. —మూలపదార్థములు తొంబదిరెండు. వీని పరమాణువులన్నిటిలో ఉదజనిపరమాణువు చిన్నది. ఇది ఒక ఎలెక్ట్రాను, ఒక ప్రోటాను : వీని కూడిక. ఒక అంగుళమును ఇరువది గొట్లచే విభాగించుచో అంగుళము పరమాణువ్యాసము. ఇరువది గొట్ల పరమాణువులను పరస్పర చైత్రినచో ఒక అంగుళ మగు నన్నమాట. దీని బరువు షిక్లెక్ట్ గ్రాయిం. గ్రాయిం ఒక పానులో 3000 వ పాలు. అట్టి 30క్లెక్ట్ గ్రాయినును ఒకటికి ఇరువదిపాలుగు సన్నలు చుట్టగా వచ్చిన సంఖ్యచే భాగింపగా ఏర్పడు లబ్ధమునకు వైజైప్తిన పరమాణువు బరువు సరిపోవును. ఎలెక్ట్రాన్ ప్రోటానులలో ఎలెక్ట్రాన్ సూక్ష్మతరము. ఇది పరమాణువులో 2000 వ పాలు.

లేదు. ఇవి నలుదెరగులు ; మరియు రూపాదిసహితములు. అవియే నలు దెరగులగు ధూతములకు మూలకారణము. రెండు పరమాణువుల కలయికచే గలుగు కార్యము ద్వ్యణుకము. మనకు గనబడు రేణువునకు ఈ ద్వ్యణుకములే అవయవములు. మాన్యుద్వ్యణుకముల కలయికచే త్రిణుక ముత్పన్న మగును. గవాక్షరంధ్రములమండి ప్రసరించు కాంతిలో కనిపించు రేణువు లీ త్రిణుకములు. కావున పరమాణువు ఆ రేణువులో ఆరవవంతు, అని ఆరంభవాదులగు వైజ్ఞానికులు చెప్పుదురు.

ఇంత గొప్ప పరమాణుకారణవాదు అణుత్వమున కింతకంటె చూశ్మృతిమాత్మమగు అవధి నూహించలేకపోయిరా యని అందరకును సామాన్యముగా తోచును. వారు ఊహించకపోలేదు. ప్రత్యుత్తర చాల లోతుగా నూహించిరి. మనకు కనబడు నీ రేణువులో ఆరవపా లని అంగీకరించిన పరమాణువుగూడ విభాజ్యమే. అటులు విభజింపగా నేర్పడు విభాగము గూడ మరల విభాజ్యమే. ఆ విభాగముగూడ విభాజ్యమే. ఇటు లీ విభాగమునకు అం తను మాట ఉండదు. ఇది అవశ్య. కావున శేషోయికవోట మన మాగవలయును. ఆ యాగుట యీ యరవవంతును అణువుకడనే ఆగుట మేలు అని వారు చెప్పిరి. ఈ చెప్పట ప్రక్రియాలాఘవమునకు విభాజ్యముకొని చిరమపీనుయే పరమాణువు. అది నిరవయవము.

మరియు పరమాణువునకు మరొక పేరు పరిమాండలము. దాని పరిమాణము పారమాండల్యము.

రెండు పరమాణువులు ద్వ్యణుకము వారంభించును. ఆ ద్వ్యణుకము అణువు. మరి ప్రాస్యము. ద్వ్యణుక పరమాణువులు ద్వ్యణుకమునందు కారణగుణముగ తమ పారమాండల్యమును ఆరంభింపవు. విరుద్ధధర్మాకాంతయుగముక.

ఇటులే నాలుగు ద్వ్యణుకము లొక చతురణుకము వారంభించును. అది మహత్తు. మరి దీర్ఘము. వెనుకటి కారణమువనే యీ ద్వ్యణుకములు తమ అణుత్వప్రాస్యత్వములను చతురణుకములో వారంభింపవు. ఇది ఆరంభవాదుల ప్రక్రియ.

పృథివ్యప్రేక్షావాయుపరమాణువులలో నాయు పరమాణువు లేజాపరమాణువునకును, లేజాపరమాణువు అపరమాణువునకును, అపరమాణువు పృథివీపర మాణువునకును కారణము. ఈ పృథివీపరమాణువు మరల అపరమాణువులోను, అది లేజాపరమాణువు లోను, అది వాయుపరమాణువులోను, దియు ఆత్మికు జాత్యైక మగు మూలప్రకృతిలోను 10 లయమగును. కావున ఈ పరమాణువు లనిత్యములు. ఇవి జగ త్కారణము కా వని పరిణామవాదు లందురు.

సృష్టి వాదము

ప్రపంచమునం దే కార్యమునందేని ఒకానొక నియమకాలము కనిపించినచో అది బుద్ధిపూర్వకము గనే జరిగియుండవలె నని వాద్యనికులలో పలువు రంగీక రించును. ఆకాశగవ్యారమున గ్నిజ్వలన దిగును నీగోళ

10. ఈ ప్రలయప్రక్రియయందు మతభేదము లున్నవి. వానిని ఆకరములలో జూచునది.

11. నవ్యవిజ్ఞానచరిత్రలో అనిర్దేశ్యవాదము ఆరయునది.

12. విశేషములు సామాన్యప్రకృతికము లను న్యాయము ననుసరించి బుద్ధిసామాన్యభూతముగు మహాత్తత్త్వమునుండి బుద్ధివిశేషభూతములగు తత్త్వములు పుట్టును. అహంతయు, ఇదంతయు అనగా నే నను భావమును ఇది యను భావమును బుద్ధివిశేషములు. వీనిలో అహంతవిహా ఇదంత పొడవూపముగాన గొలుత బుద్ధివిశేషరూపముగు అహంతత్త్వము పుట్టును. మహాత్తత్త్వమునలెనే యిదియు త్రైగుణ్యముచే ముత్రెర గులు. అందు సాత్త్వికము వైకారిక మనియు, రాజ సము త్రైజన మనియు, తామసము భూతాది యనియు చెప్పబడును. ఇందు వైకారికము త్రైజసాంశసామ్య మున ప్రవృత్తిధర్మము కల తస్మాత్ప్రపంచకమును సృజించును. తస్మాత్ప్రము లనగా శబ్దస్పర్శసూపరస గ్రంథములును, తదాక్రయములగు మాత్స్యభూతము లును. తామసత్రైజసములనుండి తస్మాత్ప్రపంచకోత్పత్తి యని శక్యవదేకము. ఇవట మతభేదము లున్నవి. వాని వాకరముల వారయనది.

ములను, గోళములలో గల నియమములను ఒకేంత మనగూఢు పట్టించుకొనినచో ఇది ఏ కల్పనారాజ్యమునుండియో ప్రసరించుచున్న దని తోపకుండువా? ఈ ప్రపంచము తనకు దా నూడిపడె నని ఎవ జేసి అనుకొనువా? పలు దెరగులగు కూర్పులతోడను, శేర్పులతోడను అనగి పెదగి యున్న యీ విశ్వములో పరమాణువు మొదలుకొని పరవ్రతమువరకును గల ప్రతివస్తువు కార్యకారణభావ సంబంధముతోడను, ఉత్పత్తిస్థితిలయములతోడను విగిసి యున్నది. కావున 'నిచట నన్నియు నందరును అన్నిటి కారకును అందరకారకును అన్నిటితోడను అందర తోడను కలిసి ఆత్మతామును వింతయగు భవిష్యత్తుడెన ఒకే నియమముతో ముందుముందులకు నడచుచున్నా' రని తెలిసి అభివ్యక్తి పూర్వ విా ప్రపంధ మంతయు ఏకారణములోనో ఎవనిబుద్ధిలోనో ప్రతిఫలించలే దని ఎవరు చెప్పగలరు? 11.

నరే, మంచిది. ఈ బుద్ధి ఎవరిది? భోక్తది. భోక్తయే జ్ఞాత. కాన, ఈ భోక్తయే జ్ఞాతయే తేవుడే. ఈ బుద్ధి జీవునిది.

అమ్మా, కాసంత జీవు డీ బ్రహ్మాండమును సృజించుటా అని వింతపడ నక్కరలేదు. ఈ జీవు డును అంత జీవుడు.

జీవు డొకడా లేక పలువురా?

పలువురు. కావున ఆసంఖ్యాకులగు జీవుల! ఆసంఖ్యాకములగు బుద్ధిశక్తుల అభివ్యక్తియే యీ బ్రాహ్మప్రపంచసృష్టికి పూర్వరూపము.

మహాత్తత్త్వము సృష్టమగుడు ఆవ్యక్త మహం కారరూపముగా నభివ్యక్తమగును. బుద్ధికి వికాసము కలుగగనే మనకును ఆహంభావ మభివ్యక్తమగును. దీనినిబట్టి సాంఖ్యావార్యులు అహంతత్త్వము మహాత్త త్త్వమునుండి అభివ్యక్త మయెనని ఊహించియుందురు.

అహంతాభివ్యక్తికి వీదపనే మన కింద్రియాభి మానమును, విషయములును గోచరించును. వీనజేసి సాంఖ్యదర్శనము అహంతత్త్వమునుండి యింద్రియ సృష్టియు, మాత్స్యభూత సృష్టియు కలిగె నని చెప్పెను. 12 జ్ఞానకర్మభేదముచే ఇంద్రియములు ఇరు

దేశములు. త్వక్చక్షుఃక్రోత్రచక్షుఃసూక్ష్మాణులు జ్ఞానేంద్రియములు. వాక్పాణిపాద పాయూపస్థములు కర్మేంద్రియములు. మనస్సు అటు జ్ఞానేంద్రియము లను, ఇటు కర్మేంద్రియములను నదేవునిగాన సాంఖ్యులు మనస్సును జ్ఞానేంద్రియముగను, కర్మేంద్రియముగను వ్యవహరించిరి. 13

అసాంకర్ష్యము విషయముగా పరిగమించుడు, అనగా భోగ్యవస్తువుగా పరిగమించుడు దానిని రెండుగా విభజించి మాత్స్యధూతము లనియు, స్థూలధూతము లనియు నందురు. మాత్స్యధూతములనగా శబ్ద స్పర్శరూపరసగంధములు. స్థూలధూతములనగా పృథివ్యైకోవాయాకాశములు. పంచధూతముల మాత్స్యవస్తువు, లేక కారణావస్థను సాంఖ్యులు పంచతన్మాత్రి లని అందురు. వాని అభివ్యక్తావస్థయే స్థూలధూతములు.

కారణము కార్యముగా, మరల వది కారణముగా ఏర్పడి అవ్యక్తము వ్యక్తమై క్రమక్రమమున ఈ జడజగత్తు పరిణామము చెందెను. జడ మనున దెల్లయు ప్రకృతి మొదలుకొని మహాధూతములవరకును గల యేదోయొక తత్త్వములో జేరును.

వ్యక్తావ్యక్తమను నీ జడజగత్తునకు స్వయం ప్రకాశము కావరాదు. ఏ ప్రకాశముతో గలిసి ఈ తత్త్వములు ప్రకాశించునో ఆ ప్రకాశమే

సాంఖ్యుల ఆత్మ. అతడు నిశ్చ్యుడు, మరియు అపరిణామి. అతడు ప్రకృతియు గాదు వికృతియు గాదు. ప్రకాశమే అతని స్వభావము. ప్రకాశింప నును నీ వస్తు వది వేదవశమున జడముతో గలిసి వ్యవహారగోచర మగుదు సందారి యనియు, బద్ధు డనియు లెనుదు సందాదింపు కొనును. అదివేదమాలిక మను జడప్రకాశశక్తుల కల యికయే సందారము. ఈ సందారమే పెక్కు దేశములను దుఖముల కాకరము. నేను దుఖిని వా శరీరము వా యిల్లు నీవు ముఖిని నీ శరీరము నీయిల్లు ఈ మొదలను తెలివిలేటలేకదా సందారము. ఇదియే అవధ్యుల కన్నిటికిని కాణాచి.

‘నేను’ అను మాటచే జెప్పదగిన జ్ఞానమయ వస్తువుతో దేహదులను జడవస్తువులు అభివ్యక్తముగా గలిసియే పకలప్రకారములను జ్ఞానముల కిరవు లగునా ప్రకాశమయ్యుడును, అదికారయు నగు నాత్మతో అప్రకాశమును, పరిణామియు నగు జడమున కెట్టి బాంధువు పాసగ దని దృఢమయిన నిశ్చయ మొదవిన తత్త్వము మనకు దుఖముతో తెగ తెంపు లగును. అపు డవ్యక్తము, లేక ప్రకృతి వ్యక్తత బడసి మనల నీ జడ రాజ్యములో పారుల జేయజాలదు. నేను జడజడ నను కొని జడరాజ్యమున బ్రవేశించుటయే యాత్మకు బంధము. జడచైతన్యముల స్వభావమును చక్కగా దెలిసికొనుటయే యీ బంధము బాధకొనుట లేక మాత్రోపాయము.

దానిని లెప్పు తెలియవలె ననినచో పరిణామ వాదమును, లేక సత్కార్యవాదమును తిన్నగా నెరుగ వలయును. సత్కార్యవాదమునందలి యుక్తులను పరిగా నెరుగుకొనుచో ఆత్మ-అనాత్మ-శీవుల-స్వరూపము క్రమముగా తెలియవచ్చును. అది తెలియుటవల్ల సర్వ దుఃఖములయు ఆత్మింగికవివృద్ధి కలుగును. ఇది కాపిల దర్శనమునకు సంగ్రహము.

12. ఆరంభవాదుల మతిమున ఇంద్రియములు భౌతికములు. ‘అంతరా విజ్ఞానమునసీ క్రమేణ తల్లింగా దితి చే వ్నానిశేషాత్’ అను బ్రహ్మసూత్రమును వివరించుచు శంకరులు మొదట భౌతికము లని ఉపన్యసించి సిద్ధప పక్షంతర మవలంబించి అభౌతికము లయినను కావచ్చునని ముగించిరి. విద్యార్థులు పంచ దశలో భౌతికము లని చెప్పిరి. (౧-౧౮-౧౯)

ఏల్లోరా శిల్పములు

కాళికాదేవి

పార్వతీ పరిణయము

రాజ జామాత

(గీతికా రూపకము)

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి

చతుర్థరంగము

(తరువాత కొంచెముసేపటికి సుగంధ కయవా

గారము ప్రవేశించి, తెలుపు మాడుసారలు తట్టి)

సుగంధ

రాజకుమారి, రావచ్చున నే
కొక పర్యాయం బుడకంతమునకు ?

రాదా మెలకువ రాజకుమారి !
కర్మం ! బింకను గాఢనుషుత్తియె !

స్వామీ, మీరును స్వాషములోనే
అభిభూతులు కా రని భావించెద...
స్వామీ, లోనికి వచ్చెద నొకమా
రానతిపై దమ యంతికమునకే.

ఖంఖండు(తెలుపు తెరచి)

వీడి సుగంధా, యిటు వచ్చితినే
తెలియన లేదే, తెల్లవారినద ?

సుగంధ

ఇంచుకైన దీపకాంతి
హీనము కాలేదు స్వామి
అర్ధరాత్ర మువసిత నుయి
అర్ధమృతిక కాన లేదు.

ప్రాణాంతక మైన మహా
ప్రబలఘటనవలన మిమ్ము

ప్రబోధింప వచ్చినాను
భయవిహ్వలచిత్తమ్మున.

ఖంఖండు ?

భయము విడువుమా సుగంధ !

ప్రాణాంతక మైన ఘటన

తెరగు నవిస్తారముగా

తెలుపు నెడల నివారించు.

సుగంధ

ఆరుచెంచి జామాత యాదృచ్ఛికముగా
ఏకశయనమునం దిరువురను మిమ్ము గొంచి.

ఖంఖండు (సంక్రమముతో)

ఈక్షించినయెడ ఏకశయ్యపై
మము, జామాతకు మనఃవీడనుము !

పాపము, యోగ్యుడు : భార్యవర్తనము
కనుగొనునెడలను కడు వ్యభిచారగు

జాయాంతికమున శయనముపై నను
వీక్షించినచో విరసంబేకద.

శ్రమ యొడవించుట సరళవర్తనను
కుచితము కా దన యుక్తంబేకద.

అయిన, సుగంధా, ఆతడు మమ్ముల
వీక్షించుట యేవిధముగ చెలిసెను ?

సుగంధ

నా కెటు తెలియున ? నయమే స్వామీ !
నీక్షించితి నా విష్ణవ మెల్లను.
మరచెనో రాజకుమారిక శయ్యా
భవనబంధనము పాలుమాలికను ?
జామాతయు మీ శయ్యాగారం
బర్గళహీనం బగుటం జొచ్చెను.
ఏకతల్పమున నిరువుర గనుగొని
నిదురోషమున నిష్క్రలు గ్రక్కుచు—

ఖంఖుకు

ఎంత ప్రమాదం ! చిదివర కెన్నడు
ఘటియిల్లని యొక గండము పుట్టెను!
రాజపుత్రి యీ రాతిరివేళను
అహా, మరచెనె అర్గళబంధము !

సుగంధ

“ఖడ్గము ఖడ్గము ! ఖండ ఖండములు
చేయవలయు నీ చెడివెను వేగము !
కామినిసైతము కరవాలమునకు
ఎర చేయగవలె నీక్షణముందే—”
అని త్రుటిలోపల అన్మదీయకటి
లంబిఖడ్గమును లాగెను బలిమిని.

బంధించెను ద్వారమ్మును—
పాదమ్ములపై వ్రాలెను
ఆయాత వసంతలేఖ !
అడుగులపై బడితి నేను.
బహువిధాల నుభయులమును
ప్రాధ్వింపగ ప్రాధ్వింపగ
సహజయోగ్యుడైన యతడు
కాంతించెను కొంతవడికి.

“వధ్యులైన నిక్కముగా
వారల క్షమియించినాను”
అనువరకును జామాత్మని

యంఘ్రులు నే నిడువనైతి.
సాధాంతర్యాగమునకు
జామాతను సాగనంపి
అర్గళములు వేసి యిచ్చటి
కరుగుచెంచినాను స్వామి !

అనంగలేఖ (కమ్మలు తెరిచి)

కునుకువట్టెనో లేదో కోలాహలమ్ము !
శయ్యాగృహమ్ములో నందడి యేమి ?
అనమయమ్మున నేల యరుచెంచినావు ?
స్వామికోరికమీద చనుచెంచినావో ?

ఖంఖుకు

అనంగలేఖ, అత్యాహితమే
ఘటిల్లినది యొక ఘటికకు పూర్వము.
జామాత్మం డెటా శయ్యాగృహమున
కాకస్మికముగ నరుగుచెంచి మన
నేకతల్పమున నీక్షించిన వా
డని వచియించిన, దడుగు సుగంధను.

అనంగలేఖ (కోపముతో)

ఇంతటి లజ్జాహీనుం డని నే
నీక్షణమ్మువర కెరుగనైతిగద !
మగటిమి కలిగిన మనుజుం డగుచో
నిజముగ జూచునె నిద్రాపరులను ?
శయ్యాగృహం లగు చానను పురుషుని
ఈక్షించినవా డేటి పూరుషుడు !
ఎటు రానిచ్చితి విచ్చటి కాయని ?
నిదురఘంటివా నీవు సుగంధా ?

ఖంఖుకు

ఏగతి తెలియునో యీ కవాటమును
నిరర్గళమ్ముగ నీ వుంచితి వని ?

అనంగలేఖ

స్వామియూగమన సంభ్రమనశలో
పరాకుపడితిని బంధించుటలో.

అయినను జామా తర్ధరాత్రమున
ఏటికి రావలె నీ నడనమునకు ?

ఖంభుడు

భార్యమీద ననురాగము
పాలువోలె పొంగిపొరల
అరుగుదెంచి యుండనోపు
నాకస్మికకాంక్షలూర.

ఆనంగలేఖ

ఎడనెడ నా గాత్రవల్లి
నిచ్చుచునే యున్నదాన,
పొరపడినా, నీమీదట
పూర్ణనిషేధంబె మేలు.
అత్యాపిత మంటిరి మీ,
రంత యేమి మునిగిపోయె !
ఈక్షించియు శయనముపై
నేమి చేయగలదు మనల ?

కుగంధ

జామాతకు కడు సంభ్రమ మొదవగ
బడలు కోపమున నూగిపోయినది—

ఆనంగలేఖ

అనుభవించు తాను నాదు
యావనసౌందర్యంబులు.
ఏల నేను ప్రియునితోడ
ఇష్టసౌఖ్య మొందరాదా ?
ఏవనింపు కలుగుచుండు
ఈ పతిత్వ మన్న నాకు !
భామినులకు నిత్యవిధిగ
సాగిపీడనమ్ము తగదు.

కోపమటె జామాతకు !
కులము లేనివాని కేల
కోపము ? న న్నేమి చేయు ?
కుమిలిపోవు లోలోపల !

కుగంధ

కన్నతల్లి నున్నాతట,
కర్కోటక నాగరాజు
జనకు డనుచు తెలిసె నంట,
క్షత్రియోత్తముండె కదా !

ఖంభుడు (ఆశ్చర్యముతో)

నున్నా తాకర్కోటక
సుతు డా దుర్లభవర్ధను
డకలంక క్షత్రియుడె
అగుటె నిజము రాజపుత్రి.

ఆనంగలేఖ (వింతగా జూచి, కొంచెమగి)

వార్త పంపకుండ తొలుత
వచ్చువాడు కాడు; నేటి
యాకస్మికమైన రాక
అనుమానముచేత నేము ?

కుగంధ

చూచుటలేదా శుష్కించినవా
డాధిచేతనే అతడు కుమారీ !
అనురాగము లే దని గ్రహించెనట;
ఆవల నేదో అనుమానంబట.
కాని యెరుగడట ఖంభామాత్యులె
హృదయేశ్వరు లని యేమాత్రమ్మును.

ఖంభుడు

జామాత పాపము, చాల యోగ్యుండు,
అనుదినం బతని దీనాననం బెట్లు
విగతత్రపుండవై వీక్షింపగలను
శయ్యాఠహస్యంబు స్పష్టమైపోవ !

ఆనంగలేఖ

జామాతకె మీసందర్శనమున
సిగ్గు జనించును స్మృతిచే స్వామీ !
భార్యవర్తనము పరిశీలించెడి
కాపురుషునకే కాదగు శాస్త్రీ !

సుగంధ

రాదు కుమారీ, “ఖండఖండములు
కావించెద” నని కనలుచు బలికెను.

అనంగశేఖ (మండిపడి)

నిజరహస్యము బయలుపడగా
నేటితో చలి తీరిపోయెను !

స్వామి రాదగు నిక నిచటికి శంకలేకుండన్.

చూడవలయు సుగంధ, ఏత
చూరసింహం బేమి చేయునో

ప్రమదమొందుచు నుండ నే ప్రియ
బాహుబంధమునన్.

కత్తి యెత్తినయంతమాత్రన
కంపమొందెనువారు లేరిట.

ప్రింగి యంతయు శాంతి పూనుట
మేలు తన కనవే !

(సంజ్ఞ చేతుగా సుగంధ విక్రమించును)

మనకు నిద్రాభంగ మైనది;

మరచిపోయి అవాంతరమ్మును

స్వామి, శయ్యాశయముమీదికి

నత్వరమ రండు.

(విలాపముగా జూచును)

ఖంఖుడు

(నివద్యపై మెల్లగా గూగుతుండి)

జామార నిజముగా నదయహృదయు డనంగ!

వధియింపకే మనల నదలిపెట్టినవాడు.

అనంగశేఖ

ఏరుండు జామార విడిచిపుచ్చక మనల

నిజముగా వధియింపనేర్పు నని యెంతరా ?

ఖంఖుడు

అట్లు లనకు మనంగ, ఆతండు శ్మశ్రియుడు,

నిజభార్య ప్రియునితో నిద్రించుచుండగా

కనుగొన్న పురుషుండు కరవాలమును మాసి

వికళించువశాన నేరు ది క్కే ముందు ?

ప్రథమకోపముల్లో భగ్గుమన్నను, తుదకు
శేమియించి వధ్యులన్ శ్మమియించినాడంట.

మరచు పెట్టు తదీయమహానీయకార్యంబు ?

ఇపుడు పునర్జన్మ మెత్తినారముసుమ్మి.

అనంగశేఖ

వింతవాక్కులతోడ వేధింప కిక నన్ను

త్వరితమ్ముగా రండు తల్పొనరిసితికి.

ఖంఖుడు

ఆయుదారుని ధనము నంటుకొందునయేని

నే కృతఘ్నుడ నొడు నిజముగా ప్రభువుత్రి!

అనంగశేఖ

ఆహాహా నే నాయనధనమున ?

జడపదార్థమున ? స్వామీ, చెప్పుడు.

కల వనురాగము, కామితములు. నే

నస్వతంత్ర నని అనుకొనబోకుడు.

ఖంఖుడు

రాజపుత్ర, నిండురాగ మున్నను సీకు

మగనిమిదికె దాని మరలించు టుచితమ్ము.

భర్తకన్నను వేరె పరదైవతము లేదు,

పతిసేవలో భార్య ప్రతిఘటిక గడవదగు.

అనంగశేఖ

స్వామీ, మే లగు చంపిన నను ! మీ

ధర్మవాక్కులకు తాళంబాలను !

కడచు నమూల్యక్షణములు వృథ యయి

దయచేయందగు తల్పముమీదికి.

ఖంఖుడు

ప్రాణదాతకు తేయు ప్రత్యుపకృతి వాని

జాయతో నత్యంతసౌఖ్యంబు నొందుట !

అనంగశేఖ (చిరునవ్వుతో)

ఆతని భార్యకు నధికసుఖమ్మును

ఒనగుటమాత్రము ఉపకృతి కాదా !

జామాత మిమ్మున సంహరించు నని
బ్రాహ్మణహృదిలో భయము జనించెనె ?

ఖంభుడు

[ముల

ప్రవహించుచునెయుండు బ్రాహ్మణావయన
శూరరక్తం బెపుడు శ్రుతిమించిపోకుండ,
రాజపుత్రీ, తృణప్రాయమ్ము మరణమ్ము !
పరవశత్వము పరనభాషణమునకు, కృత్రికి.

అనంగశేఖ

భాషణమునకే పరవశత్వమా ?
మిమ్ము గిక్కురించుట మిక్కిలి సులభము.
మగవారికి ప్రయమహిళామేదుర
బాహుబంధమున పరవశత్వ మగు
వేధింపక నను వేగమె స్వామి,
దయచేయు డిక తల్పముమీదికి.

ఖంభుడు

రాజపుత్రీ, యింక రాసీయ కా చాక్కు !
మన పూర్వబంధంబు మారిపోయెను నేడు.

(అనంగశేఖ తల్పమునుండి దిగి, ఖంభుని నివర్త్య
కడ నిలువబడును)

అనంగశేఖ

ఏది స్వామి, చూడు, డింతలోనే మూర్ఖ !...
నమ్మలే కున్నాను !... నామీద ననురక్తి
తోలగిపోయిన దేమి త్రుటిలోన అక్కటా !

(అతడు నిరంగంపము చేయును)

అనురాగ మున్నచో అక్కునం జేర్చుకొని
కొగిలింపుడు నన్ను గాటమ్ముగా స్వామి !

(మీదికి పోవును)

ఖంభుడు

అలిగిన మొక్కపై అనురాగచిహ్నమా ?
గాఢరక్తి అన్యకార్యముల కనకావ ?

అనంగశేఖ

నే నెరిగిన చిన్నె నిక్కువమ్ముగ నిదే!
తలవ నేను శరీరతర్కణం బొనరింప
నట్టి రాగము నెప్పు డధికానురాగముగ.

(కొంత మాటచించి)

అనుమానం బుదయించివ,
దస్మదీయసౌందర్యము
అకస్మికముగ తరుగగ
వాక్రక్షణ కోల్పడె నని.

ఖంభుడు

శుక్లపక్షచంద్రుబోలె
చూచుచున్నకొలుది నీడు
సౌందర్యతరంగంబులు
సర్వతోముఖోచ్ఛ నెనగు.

అనంగశేఖ

అగుదునేని నే శృంగ
రార్జవకొముది నిభముగ,
ఒక్కసారి మీ రందుల
నోలలాడదగదె స్వామి !

(ఖంభుడు తల తిప్పును)

విసువు పుట్టియుండు నొక్క
వేళ మీకు నా కతోర
యభావసోర్మలందు పాటు
అంతరంగమందు తోచి.

ఖంభుడు

నిరుపమానసౌందర్యము
నిత్యయాభావమ్ముతోడ
విరాజిల్లుచున్న నీవు
విబుధమత్రకానివే.

విష్కల్బపహృదయముతో
నేటినుండి వీని నెల్ల

ధర్మసేవకే సమర్పించ

ధర్మ మగును రాజపుత్రి!

అవంగలేఖ

కుష్మించిన దేహముతో

నుఖ మేగతి గాంచగలను?

దీనమైన పదనమునెడ

దిద్దక్ష యెటు కలుగు స్వామి!

ధర్మతోడ పథ్యంబే!—

భవదీయోన్నత దేహము,

సౌందర్యంబును, ద్రుఢిమయు,

సరసతయును లేకుండుట!

(అతడు మందహాసము చేయును. ఆమె అతని పాదపద్మిని సూరుచుండి, జానపతులు కాగిరించి, ఒత్తురచుతో)

జవ్వనంబు జూచు నన్న

శంక కలుగుచుండు స్వామి!

కాని, పుత్రు మీవలనను

కనవలె నను కాంత కలదు.

ఖంభుడు (నిదానముగా)

వలదు కుమారి, వాంఛ విడువవలె,

ధర్మవలననే పడయుము కొమరుని.

ధరతవర్ణమున బ్రాహ్మణబీజము

బహుశ్చేత్రముల సలితం బయినది.

దీనికి ఫలితము ధిక్కారంబే

వివిధవర్ణముల విస్తృత మయినది.

అవంగలేఖ

బ్రాహ్మణధర్మకి ప్రతిఫలమా యిది!

ఈ జన్మములో నెటు విము మరతును?

ఖంభుడు

నిష్కల్మషముగా నీకు భక్తియే యున్న సంపన్న పానుమీ నకలశుభములు కూడ.

అవంగలేఖ

నా భక్తి నిదర్శనముగ

నన్ను సమర్పించుకొంటి!

ఎవరు రాజజామాత

ఇరువురిలో తక్కుముగా?

ఖంభుడు

ఉండుగాక నిండుప్రేమ,

ఉపసతి పతి యగునొక్కో?

భర్తృపాదయుగళమువయి

పడుట మేలు రాజపుత్రి.

(అనునయముతో)

ఉజ్జగింపు మభిమానము:

ఉదారహృదయుండు మిగుల,

ఉత్తమకులసంజాతుం,

ఉజ్జగింపలేడు నిన్ను.

గోపనమ్ము చేయు నీడు

గూఢవర్తన మ్మృతండు.

మంగళమ్ము నీకు నతని

మనస్సు కరగింతువేని.

మరచిపొమ్ము నను కుమారి!

మందహాసకటాక్షములు

ప్రసారింపరా దెదురు

పడినయపుడు నీవు నేను.

అవంగలేఖ

ఎంత కఠినమానసమ్ము!

ఇంక మీకు నామీదను

అనురాగం బున్నయట్లు

లనుకొనుచో మందమిని!

ఖంభుడు (కాంతముగా)

గ్రహియింపలేవు నా గాఢానురాగమ్ము

ఉద్రిక్తహృదయవై యుంట రాజకుమారి!

అనంగరేఖ

అనురాగం బుండునేని
అలింగనచుంబనముల
కనుమతి నా కొనగవలయు
అంతిమవారమ్ము స్వామి !

(అతిని వారీంగనము చేసి, ముద్దుపెట్టుకొనను.
ఖంభుడు చలించును. కొంతకడవువకు—)

ఖంభుడు

క్షణికమైనదికదా కాయకం బగు పౌఖ్య,
మేమి యొరిగె కుమారి, ఇంతలోపల నీకు ?

(గంభీరముగా)

'ఇంద్రియమ్ముల నిగ్రహించినపుడే ముదము.

(అనంగరేఖ అతినిపాదపద్మిధిని గూరుచుండును)

మరచిపోవడు పొందు
మాన్యతల్ బ్రాహ్మణుడు,
బహుగుణంబులు శుభ
ప్రదు డగును ప్రితుడై.

అనంగరేఖ

బ్రాహ్మణన్యక్కారఫలముగా నశియించు
వితతసామాజ్యముల్ వీక్షించుచుండగనె !

ఖంభుడు (వార్తల్యమతో)

రమణీయకాశ్మీరరాష్ట్ర వగుదువులెమ్ము.

(ఆమె లేచి నమస్కరించును. ఆతడు భురికను
ప్పించి)

శ్రీమద్బలాదిక్యక్షీతినాయకుని విదప
ద్రువముగా రా జగును దుర్లభుండె అనంగ!
నిరుపవదంబుగా నే డున్న దుర్లభం
డగు ప్రతాపాదిత్యు డచిరకాలములోనె.
వదలి గోనందాస్వవాయులతికను లక్ష్మీ
వ్రాలు కర్కోటకాస్వయభూరికాభవై.

(ఆమెదవము విసిరించును)

పోదునా యిక రాజపుత్రి ? నీ మానసము
కలత చేరినయట్లు కానలడుచున్నయది.

(అతినిని కాగిరించుకొనబోయి, జరిగి, వంగి,
ముప్పొరము చేసి, గంభీరముగా)

అనంగరేఖ

చిత్తము చిత్తము సేపించెద మిము
ఇప్తచేవతగ హృదయకుహరమున.

(అర్ధవిమిలితశీతలై)

అనసీఫలిలో అనర్థశమ్ముగ
పరమోత్కృష్టము బ్రాహ్మణవాక్యము !

(ఖంభుడు గంభీరముగా నిష్క్రమించును)

ఎల్లోరా శిల్పములు

కైలాసాలయపితమున అంకితమైన మదకరేంద్ర సంఘితి

సీతాస్నానఘట్ట సమీపమందిరమున కైలాసమును కదపుతున్న రావణుడు

కలకాదుసుమా!

[కథానిక]

‘అమరేంద్ర’

వాన పొద్దుటినించి ఒక్కవరసన కురుస్తోంది.

ఆకాశంకేసి చూస్తుంటే ఇంతలో కలిసే ఆకలు కనిపించటం లేదు. వర్షదేవత ప్రతాపముతా ఆపూరించినదాడే చూపిస్తోంది. గాలికి ఎగిరిపోయిన కప్ప సందుల్లోంచి లోపలికి, వాన కురుస్తోంది. మరి ధారలుగా కురిసేసోట దుర్గ లిందపెట్టింది. ఆ లింద మీద జలతరంగిణి వాయిస్తూ వానచినుకులు ధనధనా పడుకున్నాయి. “వావాలు కురవాలి, కరిచేలు పంచాలి, చూ అమ్మ పంచాలి” అంటూ పెద్దకొడుకు రంగడు గంతులేస్తున్నాడు. అన్నగారి పొటకి ఆనుకుంటూ తిమ్మడు కృష్ణుడు నీళ్లతో నిండిన లిందమీద నెదురు కర్రతో నాళం వాయిస్తున్నాడు. పిల్లల అల్లరి చూసే సరికి తండ్రి శ్రీహరికి కివాలు ఎత్తివయ్యే. పెద్దకొడుకు చెవి గట్టిగా పించుతూ “చిగవా, ఎవ్వరూ వధవ ఆట లేనా? ధన, వెళ్లు, ఎక్కడైనా దోపకాయలు కొను కురా, అల్లా చూస్తావే? నీకే చెప్పేది; వెధవా, కడులు ఇక్కణ్ణుంచి” అని అరిచాడు.

పక్షిల్ల రంగడు తండ్రిపేవాట్లకి, బెబ్బలకి లొంగక నడుచూ నెడుచూ లేకుండా ముఖం చిటిస్తూ తలదించుతూ “నువ్వు పోరానా? ఇంట్లో నువ్వు చేసే పనేం మునిగిపోతోంది? నువ్వు పో” అన్నాడు.

“ఏమిటి, కొండ ముదిరి ఊపరవిల్లి అయిందే? చాలావాకా వచ్చిందే వ్యాపారం! పక్షిల్ల వెధవకి ఇంత తలపాగరా? నీ పొక్క వీరేస్తాను, నీ తం కాయ గోడకేసి కొట్టి బెయ్యిముక్కలు చేస్తాను—” అంటూ చెయ్యి ఎత్తాడు శ్రీహరి.

అంతే, ఎత్తినచెయ్యి ఎత్తినట్లే నిలబడిపోయింది. దుర్గ వచ్చి కొడుకుమందు నిలబడింది. తల్లిని చూడగానే

రంగడికి ఎక్కడలేని ధిరాసా వచ్చింది. “ఎందుకు వాణ్ణి అనవధంగా కొడతారు? వాడేం తప్పకూట అనలేదే? ఇంట్లో గుడ్డిపగ్రాలకి పట్టుతోముతూ కూర్చోకూలే మీరే వెళ్లకూడదా? దమ్ముడికి కొరగానీ, మీరు వాణ్ణి బెబ్బలుకొట్టి కట్టుకట్టుం చేస్తారా? ఏడిసినట్లే వుంది! ముందు మీరు వెళ్లండి.” అని దుర్గ కొడుకుతరపున వకటా వుచ్చుకొని వెనకేసుకొచ్చింది.

పట్టరాని కోపంతో శ్రీహరి “నేనా? నేను వెళ్లనా? వెళ్లగలిగితే ఈ వెధవాయినీ ఎందుకు బతి మాలుకుంటాను?” అంటూ కాలుపాసి, “ఇదిగో చూడు, పాదం కేలమీద ఆసటం లేదు. మొన్న పెద్ద ముల్లు విరిగింది. మొన్న గుమ్మడితోటలో నువ్వుకుండి, వెంటనే తిమ్మటానికి పీలులేకపోయింది. నారినపోయే కునిపి ఒకడు “ఎంతకి కొన్నాడు?” అన్నాడు. అదా? కొన్నా నన్నాను. “అగరే? బజార్లో కానీకే యిస్తున్నారు” అన్నాడు. అంతా లాభదేగా అని నాలో నేను అనుకున్నాను. ఈములుబాధే నష్టం. ఇంట్లో గుమ్మడికాయ పడేసే ముల్లు తీసేసే కున్నం చేశాను. కానీ అప్పట్నుంచి ఆరికాయ చేలమీద అనిలే ప్రాణం పోతోంది” అని దీనంగా వివరించాడు.

“మీకు తినన కిచ్చే జరిగింది. ఎక్కడికైనా వీరపుకొసమైనా చెత్తే ఎంత బాగర్తగా మెలగాలి! సకే, పోనివ్వండి. వాణ్ణి దోపకాయలకి ఎక్కడికి పంపుకున్నాను?”

“చేసేం ధీల్లి! పంపటంలేదులే. ఊరికెట రామయ్యగారి దోపతోటలో ధలే మంచికాయ లన్నయ్”

“కానీ వాణ్ణి ఎవరైనా పట్టుకుంటారేమో, చిన్న వెధవని” అంది దుర్గ.

“వీరీగారు, వాణ్ణి పట్టుకోకండి! అలిగిడి విని వాళ్లు వచ్చేవరకే కంచె మూసి పారిపోయి రావచ్చును.”

“విన్నపంక! చేతకావడమా?”

“ఎందుకు చేతకాదు? ఒరేయ్ రంగా, పట్టిగా నాలుకాలపెత్తన వుంటుందిరా. ఎక్కడేవుట్టా?”

“ఓ” అని ఒక్క గంతు వేళాడు రంగడు.

“చూశారా, మరి, ఇదంతా వివరంగా చెబితే వాడు వెళ్తాడు కానీ తిడితే ఏం బాధమండీ! నాయనా రంగా, వెళ్లిరా. మా బాబునికాదు. దోపకాయలు కోమలకురా బాబూ” అంది దుర్గ కొడుకుని లాలిస్తూ.

“ఛా, నే వెళ్లను. నిన్నపాతాంత్రిం నే వెళ్లాలి? వెళ్లగానే వాళ్లు తోటమాలి తెత్తం తుచ్చుకుని చూడు వీవు ఎల్లా చిట్టగొట్టాడో? చూడు, ఇదెగ్గో నీ చేత్తో నిమురు.” దుర్గ కొడుకువీవుచేత్తో నిమిరి, బుజ్జగించి “ఫరవాలేదులే బాబూ వెళ్లు. నిన్న వెళ్లకుదనివేళకే వెళ్లావు. ఇవారెవరై నిన్నెవ్వరూ పట్టుకోలేదు. వాన దోరున వురుస్తుంటే కావాలా ఎవరంటారు? నెమ్మదిగా వెళ్లి, నాలుగువైపులా పారజూచి దడి చూకు. కాయలు కోమలకుని వెనక్కి తిరిగి చూడకుండా వెళుతున్నా”

కొడుకు పరిగెత్తుకుని వెళ్లక శ్రీహరి “ఇవారే దోపకాయవప్పు చెయ్యవే” అన్నాడు.

దుర్గ చేతులు తిప్పకూ “బాగానే వున్నాయ్ మీ మనసులు. నాకు బంగారదుంపవేళుడు తివాలని మనసుగా వుంది. ఇంట్లో పప్పుగింజ అన్న మాట లేదు. మింగ మెతుకు లేదు మీపాలకే పంపెంగనానా?” అని కనురుకున్నది. చేపిడి లేక శ్రీహరి తెల్లం కొట్టిన రాయిలాగా మాచుండిపోయాడు.

దోపకాయలు వచ్చేలోపుగా ఎక్కణ్ణుంకో ఒక పుత్తరం వచ్చింది. టపాబంట్లోకు దారిద్ర్య పాతూ ఉత్తరం వసారాలోకి విసిరి వెళ్లిపోయాడు.

ఆ పుత్తరం చేత్తో తుచ్చుకుని శ్రీహరి కొంచెం సేపు నిశ్చేష్టుడై కూచున్నాడు. అతనికి గడిచిన చూడే క్షణంవీ ఒక్క ఉత్తరమైనా రాలేదు. అతని అన్న గారు బతికవుండకాలకూ ప్రతి నెలా ఒకటోలేదిన

మనియార్దురు వచ్చేది. కింద కూపనులో అన్న గారు తెండు పంపులు రాసేవాడు. పిల్లల యోగక్షేమాలు అడుగుతూ అందరికీ తన ఆశీస్సులని అందజేస్తూవుండే వాడు. తరవాత ఒకరోజున అన్న గారి ఆకస్మికమరణ వార్తని మోసుకుని ఒక కాడ్డు వచ్చింది. అందగానే దాన్ని ఆచారంప్రకారం చించిపారేశాడు. అంతకి తప్ప ఆకొంపఅంతా గాలించివా ఒక్క ఉత్తరం ముక్తా దొరకడు.

కొంచెంసేపటికి శ్రీహరి పుత్తరం చదవటం మొదలుపెట్టాడు. వసారాలో ఇంకోమాల దుర్గ అటు కులు వేయిపొంది. టపాబంట్లోకు ఉత్తరం పడేసి ఇళ్లటం చూసి మళ్ళీ తన పనిలో తను మునిగింది. చదవగానే అందులో విశేషాలు భర్త తనకి నంటనే చెబుతా వని దుర్గదృఢవిశ్వాసం. పగలంతా ఇంట్లో ఒకటే గందరగోళం. కాస్తే సత్వలతోనూ, కాస్తేపు తిట్లతోనూ వాళ్లు కాలం గడిచిపోతుంది. చుట్టుపక్కల ఇరుగు పొరుగు లేని ఒంటరినిడినె. అందువల్ల దుర్గ స్వగతాలతో పొరుగులేని కొరతని తీర్చుకోటం నేర్చుకుంది. భర్త ఇంట్లో లేవప్పుడు దుర్గ ఒక్కతే వసారాలో కూచుని తన పుట్టింటి వారి భ్యాతనినరించి, ఆత్మింటివారి భ్యాతనినరించి తలపోస్తూవుంటుంది. కానీ భర్త ఇంటికి రాగానే తిట్లతోనూ, కాపవాదాలతోనూ సత్కరిస్తుంది. ఆక్షిణ్ణి కోమటికొట్టో నమస్తావని చేసి పడిపోను చూపాయలు తెచ్చుకునే శ్రీహరిసంపారం ఎల్లా గడుస్తున్నదా అని అందరికీ ఆశ్చర్యంగా వుంటుంది.

ఇంతలో రంగడు తిరిగివచ్చి నాలుగైదు వన నవలాడే దోపకాయలు కోమలకువచ్చి వసారాలో పారేశాడు. కృష్ణుడు గోళ్లతో కాయర్ని నుచ్చుతూ తనకి పెట్టమని గొడవ పొగించాడు. అటుకులు పొయ్యి మీదినించి దింపి దుర్గ పిల్లలకి పెట్టడానికి తీసు కొచ్చింది.

కానీ శ్రీహరి ఉత్తరానికి కళ్లప్పగించి కూచున్నాడు. దోపకాయలు తిరుగుతూ దుర్గ “ఏమండోయ్? మిమ్మల్నే పిలుస్తున్నది? ఆల్లా కూచున్నారేం కొయ్యబొమ్మలాగా? మాట్లాడరేం, చదువు

పట్టలేదుకదా!" అని అరిచింది. బదులుగా శ్రీహరి ఉత్తరం దుర్గవారికి విసేశగాడు. "మీకు సిగ్గేమీనా వుంది? నాకు చాలామీదాయి నా కొనిపెట్టినపాపాన పోయారా? ఒక్క అక్షరంముక్కయినా నాకు చెప్పారా?" అంది దుర్గ కోపంతో.

శ్రీహరి నవ్వాడు. ఆమెకి చదువు చెప్పించటం అతని బాధ్యత కాబోలు! ఆమె పుట్టింటివారు అంత గొప్పవారని తెగ ఉచ్చిపోతుంది. మరి వార్ల బాధ్యత ఏమీ లేదు కాబోలు!

శ్రీహరివల్ల విని దుర్గ మండిపడింది; ఉత్తరం విసిరిపుచ్చుకుని మొగుడిముఖాన గిరాటువేసింది. "నవ్వుతున్నారా వైగా? చాలైంది. సిగ్గులేని ముఖానికి నవ్వే సింగారం" అంది.

దుర్గ కాపురానికి వచ్చి చాలాకాల మయింది. ఆపెరిత్యం శ్రీహరికి బాగా నంటపట్టింది. ఇంకా సంభాషణ పెంచిలే ఉపవాసం పడుకోవలసినవస్తుంది గ్రహించాడు. తరిగిన దోసకాయముక్కలూ, వేయించిన అటుకులూ అతన్ని దీరుకోనివ్వటం లేదు. అందుకనే నమ్మడిగా "ఆ, ఏం లేదు. మా అమ్మాయి వస్తావని వుత్తరం రాసింది" అన్నాడు.

"అమ్మాయ్, వస్తుందా?" అని దుర్గ ఆశ్చర్యంగా అడిగింది.

"అవు నవును. మా అమ్మయ్యకూతురు. మన! దబ్బు పంపేవాళ్లే-ఆయనకూతురు"

"తెలుసును బాబూ తెలుసు. నే నంత మొద్దుని కాను. మీరు ఇంక క్రమపడి వివరించక్కర్లేదు. అన్నగారంటే అంత ఇదయిపోతారే? ఆయనగారు మన కేం వేలకివేలు పెట్టారా? అయినా, చేతకాని తమ్ముడికి పాయం చేయటం అబ్బరమా? మా అమ్మయ్య మాడండి"

"నరే, మీ అమ్మయ్యనివరించే చెప్తా"

"మీకు కొత్తిగా చెప్పాల్సిందేమింది? వార్ల మర్యాదలూ వార్ల పద్ధతులూ—" అంటూ మధ్యలో అగి "అయితే, ఆ అమ్మాయి ఏమని రాసిందండీ?" అని అడిగింది దుర్గ.

"నాకు చాలా చిత్రంగా వుంది. అది ఇక్కడికి వస్తుందిట" అని భర్త అనగానే దుర్గ ఆశ్చర్యంతో కళ్లు పెద్దవి చేసింది.

శ్రీహరి "నిజంగానే వస్తుంది. ఇవాళో లేదా" అని మళ్లీ అశేషరి! దుర్గ "ఓ" అంది.

"ఓ ఏమిటి? నీ కేమీ ఆర్థంకావటం లేదా?"

"అవును, నా కందుకు ఆర్థం అవుతుందిలేండి. నేను అన్నం తినటం లేదుగా. గడ్డి తిని బతుకున్నాను కాదూ? నా కందుకు ఆర్థంఅవుతుంది?"

"అయితే ఏమిటి తిరిసింది?"

"ఏమిటా? మీ అమ్మగారి కూతురు ఇక్కడికి వస్తోంది. దీరికే కాదు. మననీ మన ఇంటినీ భక్షించటానికి వస్తోంది."

"అదేమిటి? అల్లాగంటా వేమిటి?"

"ఏమింది? మట్టిబుర్ర! అల్లా వెర్రిగా చూస్తారే? చండి. కాపిరి అటుకులు నోట్లో వేసుకొండి. తరువారి మాట్లాడుకుందాం" అని కొంచెంపేపున్నాక "ఆ పిల్ల ఇంట్లో తిని ఇంటినాసాలు లెక్కపెడుతుంటే నేను చూస్తూ వున్నాకోలేదు. రాగానే వచ్చిన దోసకాయ పాగనంపుతాను" అంది.

శ్రీహరి నిట్టూర్పు విడిచి "నవ్వు పారబాటు పడుతున్నావు" అన్నాడు.

"నేనా, నేనేం పారబాటుపడటం లేదు. ఆ అమ్మాయి ఇక్కడికి భాగం పంచుకోటానికి రావటం లేదా?" అని అడిగింది.

"ఉహూ, కాదు"

దుర్గ ఆశ్చర్యపోయింది. "మరి అయితే దేనికి వస్తోంది? వైతక్కలాడి నలుగురికి తన అందాన్ని చూపించటానికి వస్తోందా?"

"కాదు. విను. బడి లేని పూళ్లలో బట్టు పెట్టే సంఘం ఒకటి వుందిట. పిల్లలకి వదువు చెబుతావట. అందుకే మాయ ఇక్కడికి వస్తున్నదిట. ఇక్కడ బడి పెడుతుందిట"

"ఓహో, అల్లాగా" అని పెదవి విరిచి అటుకులకి నెయ్యి రాస్తూ కూచుంది దుర్గ.

అటువలె చటపట నమలుతూ “అయితే రమ్మని రాయనా?” అన్నాడు. “రాయలయకుంటే రానివ్వండి” అంది దుర్గ. “వస్తే అది ఎక్కడ వడుకుంటుంది?” అన్నాడు శ్రీహరి.

“అది మీరే తేల్చుకోవాలి!”

అమర్నాడుకూడా చిమరు పడుతూనే వుంది. ఒక గుడిసెబండి వచ్చి శ్రీహరిగుడిసెముందు ఆగింది. దుర్గ పిల్లలతో రహారాలలో నిలుచుని వుంది. శ్రీహరి వానకోట నుంచి అదనుకనుక కూరగాయలు సుపాదించుకురావటానికి వెళ్ళాడు.

ఒక వాణాజుపిల్ల బండి దిగింది. చేతులో ప్లాస్టిక్ సంచి లేదు. కాళ్ళకి జోడు లేదు, కళ్ళకి జోడు లేదు. మనిషి పొడుగ్గా అందంగా వుంది. వానజులకి తడిసిన ఆమెముఖం విరిసిపోయగలతో మెరుస్తోంది. చీర కట్టుకునే పద్ధతి కొంచెం వేరుగా వుంది. అంత! తప్ప ఆ అమ్మాయిని పల్లెటూరిముఖమే ఎరగని బస్తీపిల్ల అనుకోటానికి ఆస్కారం లేదు. బండి దిగి బండి మనిషితో “అన్నీ ఆ పెట్టే, ఆ బుట్టా లోపలికి తీసుకురా. ఇల్లు ఇదేకాదా?” అంటూ చకచకా వసారాలోకి వెళ్ళింది.

కోపంలో నిండిన చూపులో దుర్గ ఏదో అనజోతుండగా ఆ అమ్మాయి వంగి దుర్గకాళ్ళకి దగ్గం పెట్టింది. కోపం ఆపుకుంటూ, మర్యాదకి దుర్గ “లే అమ్మా లే. నవ్వు చెయ్యొట్టి మనుంగళివై వర్ణిల్లు. నీ మంగళమాత్రం—”

అంటుండగానే అమ్మాయి నిశాచరుగా నిలబడి చిరునవ్వుతో “అప్పుడే అంత పెద్దదీనన రెండుకు పిన్నీ? నా కింకా పెళ్లి కాలేదుగా” అంది.

దుర్గ నివ్వెరతోయి నోరు తెరచి ఆ అమ్మాయి కనీ చూస్తూ నిలబడింది. ఇంత పెద్దపిల్లకి ఇంకా పెళ్లి కాకపోవటం యేమిటి? పైగా పెద్దవాళ్ళ ముందు తన పెళ్లి సంగతినిపరిచి ఎంత ఆనందంగా నవ్వుతూ మాట్లాడుతోంది! కాస్తయినా సిగ్గులేని పిల్ల అని దుర్గలో లోపల అనుకోసాగింది.

ఇంతలో బండివాణ్ణి పంపించేసి “పిన్నీ, నా పేరు మమత. ఏంరా బాబూ, అల్లా రెప్ప వాలు

కుండా చూస్తున్నావా? నా దగ్గరికి వస్తూతా తమ్ముడూ?” అని చిన్నబుర్రాణ్ణి పలకరించింది. బదులుగా తమ్ముడు తల్లిచాటుగా నక్కి తంకాను అంటూ కాలు ఎత్తాడు.

మమత నవ్వుతూ “తంకావా? తప్పకాదూ? నేను నీకు అక్కనికాదూ? అక్కని తంకే కళ్లు పోతయ్” అంది. మర్రాడు “తప్పా, కాదు. తంకా, మళ్ళీ తంకా” అని కాలు ఎత్తాడు. దుర్గ కొడుకుని కోప్పడలేదు. అంటే ముట్టుకుండా మమతని ఉద్దేశించి “నువ్వక్కడ వుంటావా?” అని అడిగింది. చిరునవ్వుతో మమత అంది—“తల్లి ఎక్కడ వుంటే మామూ అక్కడే. ఈ పాకలో నీకు చోటున్నప్పుడు వాడు వుంటుందిగా.”

“ఉంటే నుంచితే, కాని నవ్వు చాలాగా ఈ మడిచియ్యం, ఈ కారంపచ్చగ్గా తింగలవా? నీకు పాలా పెరుగు వెయ్యి కాఫీ కాండూ” అంది దుర్గ ఎత్తిపాడుతున్నా.

“అవునవును. బంగారీదుంపలు, కాలేజీ, పిరల్లిన్నూ ఇంకా ఇంకా చాలా కావాలి” అంది మమత ధలోక్తిగా.

అది గ్రహించలేక దుర్గ చాలా విరుపుగా అంది—“ఆ రాజ వైభవాన్ని మీ బస్తీలో జరగవ్వను. కాని పల్లెటూరి లీడవాళ్లం ఆ ఊడిగానిన్నీ ఎల్లా జరపగలం?”

పిన్నిమాటలు పరిహాసానికి అన్నవి కావని మమత తెలుసుకోగలిగింది. “నా కేమీ అక్కల్లేదు పిన్నీ. మీ రెది తింటే నాకు అదే పెట్టండి. కళ్ళ కద్దుకుని తింటాను. ఏంరా బాబూ, మితాయి తింటావా?” అని బుట్ట విప్పింది.

ఒక్కసారిగా ఎక్కడలేని చొరవా చూపుతూ వచ్చింది పిల్లలకి. మమతని చుట్టేసి “నే తింటా. నా క్కావాలి నా క్కావాలి” అని అరవటం మొదలు పెట్టారు. దుర్గకూడా దగ్గరికి వచ్చి నిలబడింది. మమత ఒక్కొక్కళ్ళకి గంజేసి వుండలు పెట్టతోతోంది. అనంతం దుర్గ బుట్ట తను లాక్కుని “నవ్వు పెళ్లి కాస్త విశ్రాంతివుచ్చో మమతా. నీళ్లు రాక్షసులు

అంత ఒక్కడుంటాలో మింగేస్తాడు" అంది. పిల్లల చేతుల్లో తిలక వుండా పెట్టి బుట్ట వార్చి! అంద కుండా నూట్ల పెట్టింది దుర్గ.

బుట్టంతా తమముందు వైచేద్యం పెట్టలే దని పిల్లలు దుర్గని చెప్పి తిట్టిపోతుంటుంది విని మమత విసు పోయింది.

దుర్గ గొంతుచించుకుని అరవటం మొదలు పెట్టింది. "ఎప్పుడూ పరగడుపు కే ఈ వెధవలకి. పండి నవలలు. పిల్లు ధవే పేన విరగడైపోతుంది. హాయిగా వుంటుంది నాప్రాణానికి."

రంగడు, "ఎవర్ని చావమంటావు, నువ్వే చావు" అని కేకపెట్టాడు. "ఇంకా వోళ్లుపోగరా? తొక్కి నారతీస్తాను" అని దుర్గ వాడివిడికి ఉగ్రంగా ఉరికే నదికి చెప్పరాని పాడుల్నిలు తిడుతూ రంగడు వపారా దూకి వావలో తిడుస్తూ పరుగుతీగాడు.

దుర్గ మమతగీసి చూసి "ఎల్లాగో రానే వచ్చావు. కప్పమో సుఖమో వాలుగురోజులు ఉండవచ్చు. ఇంకా ఈ పామానుగదిలో పడుకో. దాన్నిండా చెంబులూ, తప్పేలూ, తిట్టలూ, బుట్టలూ. ఎల్లా పడు కుంటావో పావం! ఆ బల్లవిద పడుకో. నీ పెట్టె వాగడిలో పెట్టించుకొను. ఎందుకైనా మంచిది." అంది. ఎల్లాగో మమతకి ఇంట్లో తోలు దొరికింది.

మమత కాగ్లా చేతులు కడుక్కుని పామాను గడిలోకి వెళ్లింది. గదిలిండా కుంభలూ బొవ్వెలూ, తిట్టలూ బుట్టలూ చిందరవందగా వున్నయ్. బల్లవిద నూచునేసరికి అది దిరిగిపోయేట్లుగా కిక్కిర్రుమంది. ఉక్కులాడిపోయింది. చుట్టూ ఎలుకపెంటలు కుప్ప లంగా పడివున్నయ్. ముక్కు మూసుకోవలసివచ్చే టంత మురికికంపు. కాని ఏం చేస్తుంది? అక్కడే పడుకోవాలి. ఎల్లాగో కొంచెం తోలుచేసుకుంది. వక్క పరుచుకోవాలని పరువుచుట్ట ఇంకో గదిలోంచి పట్టుకురావటానికి వెళ్లింది. ఇది చూసి దుర్గ గవగతా ఒక బిందెను నీళ్లెత్తుకునివచ్చి "వుండవచ్చు అల్లాగో నిలబడు కొంచెంసేపు. పరువుచుట్టని కుడ్డి చెయ్యిల్లో" అని ఏవో మంత్రాలు చదువుతూ పరువు చుట్టవిద నీళ్లుజల్లింది. ఎదురుపాటు చెప్పకుండా

మమత తన కుద్దిపోందిన, సగంకడిసిన పరువుచుట్టని మోసుకుపోయింది.

తైటినుంచి కేలు వినిపించినయ్, "రంగా! రంగా! దొంగవెధవ ఎక్కడికి వెళ్లాడో! ఇదిగో కూర గాయలు. ఇంట్లోకి తీసుకుపో."

వపారాలోంచి దుర్గ నోటివిద చెయ్యి అడ్డం పెట్టి, అరవకండి అని నెగచేసింది.

క్రిహరి ఇది గమనించలేదు. "చావు పాడు ముండా! ఇది లోపలికి తీసుకుపోరామా? నైగా అరవద్దంటావా? ఒకమూల కంటికాతిలో చచ్చి పోతుంటే."

"వీరా కే చావండి" అంటూ దుర్గాంబ కూరల్ని లోపలికి తీసుకుపోయింది.

అన్ని కూరలు తెచ్చిన పంజరాన్ని ఆపుకో లేక "ఇంట్లో ఎక్కడెక్కడ కోసుకొచ్చా నను కున్నావ్! రామయ్యగారి తోటలో దోసకాయలూ, వీరయ్యగారి దొడ్లో వంకాయలూ—" అని చెప్పకు పోతుంటే దుర్గ అడ్డంవచ్చి "పంజోపించాం. ఇంక చాలించండి. అట్టే మాట్లాడవోకండి" అంది.

"ఏం, ఎందుకు మాట్లాడకుదామా? వారం రోజులకి సరిపడ కూరగాయలు తెచ్చిపడేసే కమ్మగా తినగలవుకాని—" అని క్రిహరి అంటుంటే దుర్గ దగ్గ రికి వెళ్లి కోపంతో పట్టుకొనకుమా "ఉత్త మట్టిబుర్ర. తెలివితేటలు ఏకొకానా తేవు" అని గడికేసి వేరై చూపించి "వచ్చింది" అంది.

తెలివివిక్కువచావులో "ఎవరూ?" అని అడి గాడు క్రిహరి. "ఎవరూ? మనపాటిటి యమదూత!" అంటూ లోపలికి వెళ్లింది.

వార్ల మాటలు కొన్ని మమతకి వినిపించినయ్. బల్లవిద పక్కపరుచుకుని తైటికి వచ్చి బాబాయి కాళ్ళకి ననుస్కారంచేసింది. "నేను నిన్ననే వర్దా మనుకున్నాను బాబాయ్, కాని నీలు పడలేదు. ఎప్పుడో చిన్నప్పుడు చూశాను నిన్ను. 'మాయా' అని పిలిచేవాడిని నన్ను. నాకు నువ్వే మోగమాయ అనే పేరు పెట్టావని వాన్నగారు చెబుతూవుండే వారు" అని సంభాషణ ఆరంభించింది.

"అవునమ్మా మామూ, ఎన్నాళ్లయిందో నిన్ను చూసి" అన్నాడు శ్రీహరి. "ఇప్పుడు నా పేరు మమర. నా! పేరు అమ్మ పెట్టింది బాబాయ్. రెంటికీ ఒకటే అర్థంమా?" అంది మమర. శ్రీహరి! రెంటి అర్థమూ తెలియకపోయినా "చాలా మంచిపేరమ్మ. ఇదనో నిశ్చయే. ఇవారో మాయ వచ్చిందిగా. పవ్యకూర వంశవాడూ!" అని కేకపెట్టాడు. విని దుర్గ బైటికి వచ్చి మమరచాటున నిలబడి మూతిమీడిని శ్రీహరియద మెటికెలువిరిచింది. ఇది చూసి చిన్న కొడుకు కృష్ణుడు "నాన్నా, అమ్మ నీవొక ఇల్లా పెట్టికెలువిరిచింది" అంటూ రెండ్రదగ్గరికి వచ్చి మఖం మీద తన చేతుల్లో మెటికెలువిరిచాడు.

కొంచెం బెదిరించే స్వరంతో "నాన్నని అల్లా అనచ్చా! రవ్యకామా?" అంది మమర.

కృష్ణుడు ఇలిమీ, "మత్తవ కొలిది" అని చెక్కిరించాడు. ముదిత "రెవ్వ" అంది కొవంతో కందిన మఖంతో. జంకూ గంకూ లేకుండా కృష్ణుడు ఇంకా పెరిగి "మత్తవ కొండముచ్చువి" అన్నాడు. బెదిరించటానికి మమర వాడి చెవి పిందాలని చేస్తో పట్టుకుంది. కొంచెం మనిగిపట్టు ఏడవటం సాగించాడు.

లోపలనంచి రుదరుపలాడుతూ దుగ్గాంబ "చాలునమ్మా చాలు. బాగానే వుంది. గవవలో అదను పెడుతూనే పంతులమ్మలాగా పిల్లలని చెండు తావా! కన్నచాన్ని వాకు లేని పెత్తనం నీ కెందుకూ! కంబకి లేని దురద చామ కెందుకూ!" అని బునకొట్టింది.

మమర కృష్ణుణ్ణి కొదిలేసి విడుదాతూ నిలబడింది. ఇది చూసి శ్రీహరి "పిల్లలు కొంచెం అల్లరివాళ్లమ్మా, చెప్పినమాట నివరు. వాళ్లపాపాన వాళ్లే పోతారు వెధవలు" అన్నాడు.

"వాళ్లని కొంచెం అరుపాబ్బల్లో పెట్టించా బాబాయ్?" అని అడిగింది మమర.

దీక్ష మొహం వేసి దిక్కులు చూస్తూ శ్రీహరి "మందు వాళ్లే! పాట్లరిండా రిండి పెట్టగలిగితే చాలు. కట్టుదిట్టాలమాట తెరవారి చూసుకోవచ్చు.

అయినా పసివాళ్లు. పెద్దవాళ్లయితే వాళ్లకే భదురు వస్తుంది"

"ఇప్పుడు ఎన్నోకొను చదువుకున్నావని? ఇప్పుడే వొంచాలికాని పెద్దయితే లాంగుతారా?" అంది మమర. శ్రీహరి నిల గోకుసుంటూ "ఇంకొకటి రెండేళ్లు పోయాక బట్లో వేస్తాను. అందులో నా పరి స్థితి వాళ్లకి—" అంటుంటే మమర అందుకుని, "నాన్నగారికి చదువుసంస్కలు లేకుండా దిప్పకాయ ల్లాగా తిరిగే పిల్లలంటే మంటగా వుండేది. అందుకే ఆయన నీకు ప్రతి నెలా చిట్టు పంపిస్తూవుండేవారు" అంది.

దీనికి బదులు పెప్పలేక శ్రీహరి కళ్లని చేతులతో తుడుచుకుంటూ "చూస్తుంటేగానే మన కళ్లమందు నుంచి అన్నయ్య చాటిపోయారుగా" అని భోయన ఏడవటం మొదలుపెట్టాడు.

మాటలవల్ల లాభం లేదని మమర తెలుసుకుంది. అజ్ఞానం ఊపలువేసిన ముక్తి చెట్టు లాగా వాళ్ల నుండెల్లో నాలుకుపోయింది. పిళ్లకి బైటిలోకత్తు వెలు గురే సోకదు. కాని తన పాయకేట్లలా ప్రయత్నిస్తుంది. ఈ అజ్ఞానాన్ని మకటి బేల్లతో పెకరించివెయ్యాలి. తన వాళ్లతో వుంటూ ప్రేమతో వార్పిల్యంతో భయ భక్తులతో పెల్లగా వాళ్లని చీకటిలోంచి వెలుతురు లోకి నడిపిస్తుంది. ఈనాడుపడుతున్న పేదనడిస లోనే అజ్ఞానాంధకారాన్ని పటాపంచలు చేసే విజ్ఞాన దీపిక బలిగిస్తుంది.

ఇంతలో దుర్గ భర్తని ఇంట్లోకి పిలిచి"చూడండి, మీరు పిచ్చవాళ్లని నేను వూరికే అంటానా? మన సోదీఅంతా ఆపిల్లమందు ఏకరువుపెడతా రెండుకండి? నాలుగురోజు అంది రివదారిన తాన పోయే పిల్ల మన కష్టాలు ఆరుస్తుందా! తీరుస్తుందా!" శ్రీహరి "కాదు, చాలా మంచిపిల్ల. ఎంత చక్కగా చూట్టాడుకుందో చూడు."

"అల్లాగే అవకోండి. ఆ అమ్మయి పోగాలు పండిమని అడిగితే అసలురంగు అప్పుడు బైటపడు కుంది" అని దుర్గ చివాట్లుపెట్టింది. మమర అక్కడ వుండని శ్రీహరి తిరిగి చివాట్లు పెట్టకుండా వూరు

మమ్మారు. తనవినుంచి ఆ అమ్మాయి ఏమనుకుంటుంది ?

“చూడండి. ఈ మరలు ఎక్కడెక్కడ కోసుకొచ్చాలో ఆ అమ్మాయి చెప్పక్కర్లేదు. చేతనయితే ఇవన్నీ అతి వాక్యం! బహుశా కోసుకొచ్చానని చెప్పండి. లేకపోతే ‘నేనే పట్టివెయ్యాను’ అని దుర్గ అనగానే శ్రీహరి లెల పూపాడు.

లెలకాయ అడించాడు కాని ఎందుకో మనస్సు వికలమై పోతోంది. చిన్నప్పుడు తన ఎత్తుకొని తిప్పిన అమ్మగారి మోటును మమరేమందు తిన! తనకు చేసి? పిన్న చేసి? కాని అది చిరువత్సలుఖం, అది విశేషం, అది అపవిత్రం, అది అపమానం ఇవన్నీ అతని మనస్సుని పిన్నపజ్జెలు చేస్తున్నాయి. ఏదో తీరనిలోటు తనలో కనిపించింది. తాటాకులు ఎగిరిపోయిన కప్పు, పూటకూడా నిర్మించగా గవనని నిర్మింపడం—వీటి వల్ల గలిగిన లోటుకాదు. చిరిగిన నుద్దలూ, అంతలా దరిద్రం తాండవించే ఇల్లు—వీటినినుంచి తన మమరే మందర పిన్నపజ్జెలు చేసి? తన పిత్తికలు అది తెలియనా! కాని మరగాయల దొంగతనంమాదిరి వీలవు పనులు చేసినందుకు పిన్న, అభిమానం పెనగని శ్రీహరిని లెలక్రిందులు చేస్తున్నాయి. మమరేకేసి చూడటానికూడా చిన్నతనంగా ఉంది.

తెండు మిఠాయివుంటే భర్త! తెచ్చిపెట్టి “తినండి” అంది దుర్గ.

“నవ్వు తిన్నావా?”

“మందు మీకు తినండి. ఇవిగో చెయ్యి కడుక్కోటానికి నీళ్లు” అని గానెడు మంచినిళ్లు అందించి “ఏమిటి అంటుంది?” అని అడిగింది.

“ఏమిటి అనేందుకు?”

“అదుగో అందుకే నాకు పోగు మందుతుంది భాగాలు పంచే విషయం మేమైనా ఎత్తందా?”

“మనకేం ఖరవాలేదు. మమరే ఆపనిమీద రాలేదులే”

“అల్లాగయితే విడిచెడితానని ఎందు కన్నుడి? ఇక్కడ ఎక్కడ విడిచెడుతుంది?”

“ఇక్కడ అంటే ఈ స్థలంలో కాదు. ఈ పూలో అమ్మమాట!”

“ఈ పూలో ఈవిడగారి! బాగా ఇవ్వటానికి ఎవరు జూచున్నాడు? చూడండి. నామాట విన్నా. పెట్టడగరనించి లెక్కలు కట్టించి విడగొట్టుకుంటుంది. అందుకే వచ్చింది అమ్మిల్ల.”

“నవ్వు చాలా వీడంగా మాట్లాడుతున్నావు!”

“ఏమిటి?” అని దుర్గాలు ఉగ్రస్వరూపం ధరించేసి శ్రీహరి,

“ఓ. ఊగుకో. వింటుంది” అన్నాడు.

“వింటే వినిపిస్తుంది. నేనెల్లాగో పగువు తిక్కువదామ్మేగా.”

“అది కాదు బాబూ. మన బుర్ర లెప్పుడూ చిన్న విషయాలమీద పోయింది. కాని మమరే మన బాగా కాదు.”

“అదేం దేవతా? దిగివచ్చిందా?”

“కాదుకాని ఎందుకో దానిమందు నాకు చిన్నతనంగా వుంది. కొంటావి! దానికంటే నయం స్పూలో పెద్దవాణ్ణి. దాని కేం తిక్కువ అని ఇక్కడికి వచ్చింది? మనకోపాటు కష్టాలు పడవలసిన కర్మం దాని కెందుకు? అయినా వీటిని లక్ష్యం పెట్టకుండా వచ్చింది. ఈఊరి పిల్లలకోసం బడి పెట్టి వాళ్లని మంచిదాలో పట్టేవామనే ఆశతో ఇంక దూరం వచ్చింది. ఇటువంటి పని లెలపెట్టించుంటే దాని హృదయం ఎంత వికలమైవో మమ్మే అలోచించు.”

ఈ మాటలు విన్నది దుర్గ కోపంతో భగ్గన మండిపోయింది. “అయితే నేనే ఆ అమ్మాయి కాదు కడిగి నీళ్లు పెట్టిన జల్లగోండి. నేనిలాంటివాళ్లని చాలామందిని చూశాను. అంతా కపటవాదం. బడి లేదు నాశాంతా లేదు. అన్నీ పంచుకోటానికి ఇదోక ఎదురు.”

“ఎందుకులే ఇప్పుడీ విషయంమీద రాదాం? ఇంకా నీవని చూసుకో!”

“ఇప్పుడుకాని ఇటువంటిది నీటి పొడి చినా నేను చెప్పినమాట అక్షరాల నిజమవుతుంది. అంటూ వంటింటోకి వెళ్లింది.

శ్రీహరి "దీని మాటలు వేదవాక్యాలు కావోయి!
అని వెటకారంగా తనలో అనుకున్నాడు.

తన పక్క సరించుకొని ముఠ తపారాలోకి
వచ్చి బాబాయిపక్కన కూచుని "బాబాయ్ నేను
రంగస్థలి, కృష్ణస్థలి పోతే వేస్తాను" అంది.

శ్రీహరి సంతోషంగా "మంచిదమ్మ! మంచిది"
అన్నాడు.

"ఇంటికప్పు ఏగిరిపోయింది. వాడలు వెనకవట్ట
గానే మల్లా కప్పించాలి" అంది ముఠ. బడులుగా
శ్రీహరి నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టాడు. ఇది చూసి
ముఠ "నే నెల్లాగూ కొన్నాళ్ల పాటు వుంటాను.
నేనే కప్పిస్తా. నీకేం అధ్యంతరం లేదుగా?" అన
గానే శ్రీహరి సంతోషంగా తన కేవల అధ్యంతరం
లేదని తల పాడు.

కొంచెంసేపున్నాక ముఠ "ఈ స్థలంలో బడి
కట్టిస్తాను. ఏం బాబాయ్ ఏమంటావ్?" అంది.

శ్రీహరిమనస్సులో దుర్గమాటలన్నీ గింపుకు
మన్నయే. ఇదంతా ఒక నాటకంగా కనిపిస్తోంది.
ముఠకేసి కొరకొరా చూశాడు. చిరునవ్వుతో ముఠ
"ఇంతదగ్గరగా బడి వుంటే నిల్లల గొడవతో నీకు
మధ్యాహ్నం నిద్రపట్టదని భయపడుతున్నావా
బాబాయ్?" అంది. అతికష్టమైనది శ్రీహరి చిరునవ్వు
వ్యవహరించాడు.

"నీ కా భయం అక్కలేదు బాబాయ్. మేం
పాతాలు చెప్పే పద్ధతే నేను."

శ్రీహరిముఖం కందిపోయింది. బతులు చెప్ప
కుండా కూచున్నాడు. "బాబాయ్ వాన వెలవగానే
ఇక్కడోక చిన్న పాక వేయిస్తాను" అంది ముఠ.

శ్రీహరికి రూఢిగా తెలిసినట్లుంది. అక్షరాశా
దుర్గ చెప్పింది నిజంగా తోచింది. ఈ రియ్యటిమాటల
చాటున స్వార్థం దాగివుండేమా నని అతని! అను
మానం కలుగుతోంది.

"ఏం బాబాయ్ మాట్లాడవేం?" అంది ముఠ
అమాత్యకపుష్పిలాగా.

"పిల్లేడు; మాయా! నీలుకాదు" అన్నాడు
శ్రీహరి.

"ఎందుకని బాబాయ్? కారణం ఏమిటి?"

"అస్తి పూర్తిగా పంపకం జరిగితేకాని
పిల్లేడు."

"ఏమిటి బాబాయ్ నీమాటలు? ఆస్తిపంపక
మేమిటి? ఇదంతా నీదేదా" అంది ముఠ.

కొంతు సరించుకొని సంతోచాన్ని అణచు
కుని శ్రీహరి "కాదమ్మ ఇది ఉమ్మడితనీకదూ.
పంచుకునే ఏర్పాట్లు—" అంటుంటే ముఠ అడ్డు
వచ్చి "కాదు బాబాయ్. అంతా నీదే. ఒక్క అంకురం
కూడా నాన్నగారిది కాదు" అంది.

"దీని! నా వొప్పకోవద్దుదమ్మ!" అన్నాడు
శ్రీహరి.

"అసంగతి నాకు తెలియదు బాబాయ్.
నాన్నకి నే కొక్క తెజేదా. నేను వెలుతున్నాను
ఈ ఆస్తి అంతా నీదే; అంతా నీదే. కావాలంటే
కాగితంనాద రాసికూడా ఇస్తాను" అంది ముఠ
తనోతో. ఈ మాటలు విని శ్రీహరి పిస్తపడ్డాడు.
అంతే! మించిన సంతోషంతో అతినినుండై కొట్ట
సాగింది. ముఠకేసి మాన్తుంటే అతని కళ్లలో అగ్ర
పులు చిందినయే. తల పూపుతూ "తెలుదమ్మ
మాయా! నీసంగతి నాకు తెలుసు, నాకు తెలుసు"
అని సంతోషంతో అన్నాడు.

మాధుకుంకేవేకే! మధ్యాహ్నం భోజనాలు
అయినయే. కాని వాన ఎడతెరిపి లేకుండా కరుస్తూనే
వుంది. వసారాలో కూచుని ముఠ శ్రీహరితో చిన్న
నాటి మచ్చుట్లు చెబుతోంది. పనివంకమీద అగడి
లించి ఈ గదిలోకి తిరుగుతూ దుర్గ ఒక చెవి వాళ్ల
సంభాషణకే అప్పగించింది. కాని శ్రీహరి తప్ప
య్యదై వింటున్నాడు. ఈ పిల్ల అతన్ని బుట్టలో
వేసుకునేట్టుంది. తన నాలుకదురద తీరేట్టుగా అమాల్బ
మైన సుహృదని భర్తకి అందించటానికి దుర్గకి అవ
కాశం చిక్కటంతేదు. సుడిగాలిలాగా వసారాలోకి
వచ్చి "రాత్రి! ఏం గండమంటారు?" అని అడిగింది
దుర్గ. శ్రీహరి చేత్తో బొజ్జ నిమరుకుంటూ దగ్గరగా
త్రేణుస్తున్నాడు. ముఠ "నా కేవల వొద్దు. ఇంకా
రాత్రికూడా రింటే నేను బతకను. ఇంకా

ఇప్పుడే వంట చేస్తావు పిమ్మి? కాస్తావు నొట్ల వాల్చుకో" అంది.

"అంత అదృష్టంకూడావా! అదృష్టం మరలాగా అడుతూవుండొచ్చిందే. రాత్రి భోజనం చెయ్యకపోతే పోయి పెండ్లకాడే పడుకో. తెల్లారి మాట్లాడుకోవచ్చునులే" అంది దుర్గ.

"నువ్వుకూడా వచ్చి కాస్తావు కూచో పిమ్మి."

"అయ్యో, అంత అదృష్టంకూడావా వాకు! పగలంతా ఎల్లా పనితో సరిమరమవుతున్నానో చూస్తున్నావుగా. అయినా ఇంట్లో చుక్కయినా కిరస వాయిలు లేదు." అంది దుర్గ పొడింపుగా. శ్రీహరి చికాకుముఖంతో "అయితే వెళ్లి పడుకో తనీ. నిన్న రాత్రంతా నీకు నిద్ర లేకుండాపోయింది. పడుకో" అన్నాడు. కానీ అప్పుడే పోయి ఆ గుహలో చొర బడటానికీ మునుకే ఇష్టం లేదు. చిమ్మెట్టూ, బొద్దింకలూ, ఎలకలూ వాట్లమధ్య ఎల్లా పడుకోనాలోకి తలుచుకుంటేనే వొళ్లు జలదరిస్తోంది.

శ్రీహరి లేచి లోపలికి వెళ్లాడు. పిల్లలిద్దరూ అన్నం తినగానే నిద్రపోయారు. ఎంతసేపు తను ఒంటరిగా వసారాలో కూచోగలడు? ఆ చికటికొట్టో పోక తప్పలేదు.

పక్కగదిలోకూడా దీపం లేదు. గుసగుసలు విని పిస్తున్నాయ్. "నేను చెప్పింది నిజమయిందా లేదా? నేను అన్నంతా జరిగిందా లేదా?"

ఒకళ్ళొకళ్లు కనబడటంలేదు. శ్రీహరి పెండ్లకుండా పడుకున్నాడు. కోవంతో దుర్గ ఒక గిల్లు గిల్లి "నేను పడిపోయిందా? మాట్లాడలేం?" అంది. చికాకుతో శ్రీహరి చూడంగా జరిగాడు.

అంతటితో పూడకోలేదు. అతనిదగ్గరికి జరిగి "నిన్నలేనిచెయ్యామా! మాట్లాడూ. ఆ అమ్మాయిని చూడగానే కరిగిపోయాడు. అది చెబు ఇస్తుంది, పోలం ఇస్తుంది, ఇల్లు బాగుచేయిస్తుంది, పిల్లలకు చదువు చెప్పిస్తుంది. దాని దామలకి అంకుండా? ఏం, నేను చెప్పింది నిజమయిందా లేదా?" అని నిగ్గదీసింది దుర్గ.

ఎటు తప్పుకోలేక శ్రీహరి, "తప్పకుండా నిజమే. నవ్వు చెప్పినమాట నిజం కాకుండా ఎల్లా పోతుంది?" అన్నాడు.

"ఇప్పటికే తెలిసిపోచ్చిందా? కానియ్యండి. దానికి నే నీరాశే తనని కాస్తా చేసి మంచి పాతం చెయ్యతాను" అంది దుర్గ.

"ఏమిటి! ఏం చేస్తావేమిటి కొంపతీసి?" అని ఆరుగూగా అడిగాడు శ్రీహరి.

"చూడుకోండి ఏం చేస్తానో? దాని జాట్లు నా చేతికి చిక్కింది. దాని ఆయువుపట్టుతా ఈ పెట్టెలో వుంది. ఇది చూడుకు నేగా అన్ని బడాయికబురు!"

"ఏమిటి? ఆ పెట్టె పగలబడతావా?" అని శ్రీహరి వొణికిపోతూ అడిగాడు. బదులుగా దుర్గాంబ విషపువత్సవ వచ్చింది.

"బోద్దే! నీకు పుణ్యమంటుంది! ఆ పనిమాత్రం చెయ్యకు. నిన్ను బలిమాటకుంటున్నాను. నామాట విను. నేను దాన్ని వెళ్లిపోమ్యని చెబుతాను."

"అది ఎందుకు వెళుతుంది?"

"నీ కందుకు? ఎల్లాగో పంపిస్తావుగా. నువ్వు పనిమటుకు చెయ్యకు. చేస్తే నాలోడు. ఇప్పటికే ఎందుకో చిన్నతనంగా వుంది. ఇక అసలు తల నరికేసి నల్లే ఆవుతుంది" అని దీనంగా బలిమాటకున్నాడు.

భర్తనడవడం దుర్గ ఆశ్చర్యపోయింది. ఇంత చిన్న విషయానికి ఎందు కింత భావపడతాడు? ఆ అమ్మాయిమందు తలవంపులు జరిగితే ప్రాణమే పోతుందని మాట్లాడతా జేమిటి? ఇకదుల లోట్లల్లా నించి ఆవలీలగా కూరగాయలు దొంగిలించే మనిషి, పట్టుబడితే అబద్ధాలు అల్లి తప్పించుకునే మనిషి, ఇవాళ ఎందు కిల్లా మారిపోయాడో దుర్గకి అర్థం కాలేదు. పెట్టెలో బోలేడు చెబుండితీవాలి. చేతులో చిక్కిన చెబునే ఆక్కణ్ణే దంటున్నాడు. ఆ చెబుంతా తన చేతికి చిక్కితేనా? అందరికీ కొర్రబట్టలు కొంటుంది. గుడిపకి కొత్తకప్పు వేయిస్తుంది. బొడ్డో వడ్లకొట్టు కట్టిస్తుంది. ఇంటిచుట్టూ మంచి ప్రహరిగోడ కట్టిస్తుంది. ఇంకో చిన్న పోక

వేయించి మంచిపాడిఅవుని కొంటుంది. ఇటువంటి ఆకలివేస్తే మనస్సులో పెరిగిపోయినయ్యే. తీరని కోరికలతో ఆమెనుండే రగిలిపోయింది. రాత్రి వాన చూడకుండా ఎక్కవైనకొద్దీ దున్నాంబునుండేలో ఆరాటం కూడా మిలిమిరుతున్నది.

మమరిమాట్లేకును దుర్గతలదగ్గరే వుంది. ఆ పెట్టెలో ఆమె చిరకాలంనుంచి చేసిన తపస్సుకి ఫలం దాగివున్నట్లునించింది. ఆమెతీరనిదాహాన్ని చూస్తే చలివేంద్రం అందులోనే వుంది. దుర్గరదరిద్రబాధతో మగిపోయే దుర్గహృదయంలోని మధురస్వప్నాలన్నిటిని నిజం చేయగల విశేషం ఆ పెట్టెలో దాగివుంది. కోరికలతో వేదక్లిపోయిన ఆమెచేతులకి ఆ పెట్టె చల్లగా తరులుతోంది. వాడేకే చేతుల్లో ఎక్కువైనట్లు ఆ పెట్టెని తాకింది. దాన్ని చేత్తో తాకుతుంటే స్వర్గాన్ని తాకుతున్నట్లే అనిపిస్తోంది.

ఎల్లాగో తెల్లవారింది. వాన వెలవలేదు. అన్నం కోసం పిల్లలు ఏడవటం సాగించారు. దుర్గ కోపాలాగా విరుక్కోలేదు. వెన్నటి బుట్ట తెచ్చి ఒక్కొక్కళ్ల చేతులో పెంచేసి మిఠాయివుంచిన పెట్టెసరికి పిల్లలు పొంగిపోయారు. భర్తన్నానానికీ నీళ్లుపెట్టి తన వంటకి పోయ్యి రాకేసింది.

క్రిహరి ప్నానానికీ వెళ్ళాడు. మమత వచ్చి దుర్గని "పిన్నీ, నా పెట్టె ఎక్కడ పెట్టిందావు? బట్టలు మార్పుకోవాలి" అంది.

పనిలో చండిన తల ఎత్తకుండానే దుర్గ "నాగదిలో వుంది. పోయి తీసుకో" అని బయలు చెప్పింది.

గదిలో ఆడుగుపెడుకూనే మమత తన పెట్టె తీసి చూసి కొయ్యబారిపోయింది. చూత వెళ్ళి కృష్ణుడు గెండు చీరలు లాగి ఇతల పొరకాడు. వాటితో పాటు ఆద్రం, దుప్పన, పొడవైనదామూ కూడా ఇతల పడ్డయ్యే. ఆ విలువైన చీరలు చూడబట్టగా నేల మీద పరిచి పిల్లలిద్దరూ చోల్లమూ ఆటలాడు తున్నారు. బంగారు చుట్టేతున్నారు.

పెట్టెదగ్గరికి పరిగెత్తింది మమత. లోపల చెయ్యి పెట్టి చూసింది. బట్టలూ, లోపలన్న వస్తువులూ ఒకటొకటే తీసి రైలు పడేసింది. అసలు వస్తువే అందులో లేదు. వెలతెలబోతున్న ముఖంతో "కృష్ణా, నా దబ్బుల సంచి ఏది? తీరావా? ఎక్కడి పెట్టావు?" అని అడిగింది. వాడు తల తిప్పుతూ "ఏమో, నాకేం తెలుసు?" అన్నాడు.

"అయితే పెట్టె నవ్వు తెరవలేదు?" అని ఆవేగంతో అడిగింది.

"అవును. నేనే తీరానూ మార"

"మాతామకమా. బంగారుకొంపని, నీకో కూపా యిస్తాను. నా సంచి నా కివ్వు" అని బలి మారింది.

"ఏమో, నాకేం తెలుసు నో" అన్నాడు కృష్ణుడు పెంకగా. చిందరవందరగా పడివున్న వస్తువులకేసి నిర్జీవప్రతిమలాగా చూస్తూ కూచుండి పోయింది. దబ్బులసంచి ఎల్లా పోయిందో అది తీరంగా ఆలోచించసాగింది.

లోపలినుంచి వచ్చే ఆక్రోశాన్ని ఎల్లాగో అణచుకుని గబగబా పెట్టె సర్దుకుంది. తాళం కూయం అయిపోయింది. తాడుతో కడదామని దుర్గదగ్గరికి వెళ్లి "పిన్నీ, ఒక తాడుముక్క ఇస్తావా?" అని అడిగింది. బదులుగా చీరనుంచి చింపిన గట్టి జరిఅంచు మమతముందు పడేసింది. అదితీసుకుని పెట్టె గట్టిగా మిగించింది. అప్పుడే స్నానం కానిచ్చి వచ్చిన క్రిహరి "ఇదేమిటమ్మా, మాదా? అప్పుడే పెట్టె సర్దుకున్నావేమిటి?" అని ఆశ్చర్యంగా అడిగాడు.

మమత బలవంతాన ఒక చిరునవ్వు ముఖమిడికి రప్పించి "వెళ్ళాలి బాబాయ్. నే నొక ముఖ్యమైన వస్తువు మరచిపోయాను."

"ఈ వానలో మునుగులో ఎల్లా వెళ్ళవచ్చు, ఉత్తరం రాస్తే వాళ్లు పంపుతారగా?"

"కాదు బాబాయ్. ఇవాళ వెళ్లితీరాలి. తీక పోతే చాలా ఇబ్బంది కలుగుతుంది. రైలు ఎన్ని గంటలకి? కాస్త బండి పిలిచి పెడతావా బాబాయ్?"

ఇంకా బలవంతం చెయ్యకుండా శ్రీహరి బండి కోసం వెళ్లాడు. రాత్రి దుర్గపంకల్పం విన్నాక మునుత ఎంత దబ్బున వస్తే అంతేమంచి దని అతనికి తోచింది.

వీళ్ళకి వెళ్లి దుర్గ తిరిగివచ్చి వసారాలో దిగాలు పడి కూచున్న శ్రీహరిని చూసింది. పిల్లలు గంతులేస్తూ అడుగుంటున్నారు. ఎక్కడా మునుత అలికిడి లేదు. ఎక్కడా కనిపించలేదు. వెళ్లిపోయింది మునుత. వచ్చిన దారివే వెళ్లింది. తను లేవులో చాలా అలస్యం చేసింది. నోంటిమీదా, ముఖమీదా ఎన్నార్లమంతో పేగు కుప్ప మురికిని మువాసనపెట్టుకో ప్రతికాపుచేసింది. తన చేతుల్ని వాసనచూసుకుంటూ ఆ సుగంధానికి దుర్గ మురిసిపోయింది. మన స్పృహతో గక్కలకట్టుకుని ఎగిరేటుగా వుంది. మరిచిపోయిన పాతపాట ఏకో గుర్తకిన పే ముక్కుమాటతో కూనిరాగం తీసింది.

గదిలోకి వెళ్లి దుర్గ బట్టలు మార్చుకువచ్చింది. అత్తరువాసనలు కొడుకున్న బంగారుజరీచీర కట్టుకుంది. గాతీలో తేలిపోతోంది. ఇక తను పూర్తిగా మారి పోవాలని దుర్గ తీర్మానించుకుంది. ఇంకెవ్వరూ కటువుగా మాట్లాడదు. ఆ అమ్మాయిలాగే తనూ ఎంతటి నవ్వుమీదా మానంగా సహిస్తుంది. ఎంతటి అవమానాన్నయినా చిరునవ్వుతో ధరిస్తుంది. నవ్వులోనూ, అంచంలోనూ, ప్రేమలోనూ, దయలోనూ తను ఆ అమ్మాయికి ఎందుకు తీసిపోతుంది? ఇంటికి కొత్త కప్పు, తినుకి కొత్తబట్టలు, పాలకి ఆపూ, చుట్టూ ప్రహరీ—అన్నీ సాధించేస్తుంది. తనూ, భర్తా కాపురానికివచ్చిన కొత్తలో వున్నంత సంతోషంగా ఇక ముందు కాలం గడుపుతాను.

ఇంతలో “ఇవాళ వంటచెయ్యినా యేమిటి?” అని అరిచాడు వసారాలోంచి శ్రీహరి.

“చేస్తాను. బంగారీదుంపకూర, ఉల్లిపాయ పొందారు—” అని దుర్గ అంటుంటే, చికాకుగా శ్రీహరి, “తరవాత పరిహాసాలాడుదుగాని ముందు వంట చెయ్యి. మునుతని తరిమివేసినందుకు పొంగిపోతున్నట్లున్నావు. నామన స్వేదా పాగా లేదు.”

ఎన్నడూ లేనంత మృదుస్వరంతో దుర్గ “వాకు మాత్రం విచారం లేదుటండీ?” అని దీర్ఘాంతాల్లా వసారాలోకి వచ్చేసరికి ఆవేషం చూసి శ్రీహరి చిత్తర పోయాడు. “ఏమిటి? నీ గంతుకూడా మారినట్లుండీ? ఒక్కసారిగా కొత్తదాని వైపోయావే?”

విలాసంగా చిరునవ్వునవ్వుతూ దుర్గ “మీరు కొత్తదాన్ని అనుకుంటే కొత్తదాన్నే. ఎందుకల్లా దిగాలుపడి కూచుంటారు? తెండి. నా మాట విసండి. తోపలికి రండి. ఇదుగో—” అంటూ గూపాయలు గలగలలాడించింది.

గూపాయలమోత వివరణలేసరికి శ్రీహరి కొరడా చెబ్బరిన్న మనిషిలాగా ఎగిరిగంకేలాడు. అంత అనుకోకుండా మునుత వెళ్లిపోవటానికి కారణం మెరుపులాగా స్ఫురించింది. మునుతలాయితో సామాన్లన్నీ చుట్టూ పరుచుకుని అద్దంమండు కూచుని దుర్గ అద్భుతంగా అలంకరించుకుంది. మరుటిమీద తిలకం దిద్దింది. నువ్వుదరెక్కలలాటి సిగరెట్టుమీద బంగారు జరీపేలిముసుగు సవరించింది. కేళ్ళతో ఇంత స్నోవూ తీసుకుని ముఖానికి మర్దనచేస్తోంది.

ఈ అలంకారాలకి ముగిసు కాలేదు శ్రీహరి. రాత్రమావంతో, తొళ్ళుతల్లాగా మెరిసే కళ్ళతో, కలివ కంఠస్వరంతో “చుగ్గా” అని కేకపెట్టాడు. దుర్గ వెనక్కి తిరిగి చూసింది. పామృదరహాసంతో, సిగ్గు తోనేకే కంఠంతో “ఏమిటండీ?” అంది.

“ఏమిటండీ” అని దుర్గ అన్న స్వరంలోనే జిక్కిరిస్తూ అది, “పెరికూరుకువేసాలు వేస్తున్నావా? ఈఆటలు కట్టిపెట్టు. నిజం చెప్ప” అన్నాడు శ్రీహరి.

“ఆవదం చెప్పారీవ అవసర మేముండీ?” అంది కళ్ళుతివ్వకూ.

“నిన్నరాత్రి మునుతపెట్టే పగలకొట్టావా?” అవునని తల భూపుతూ వెంకిట్లలాగా “అవును, విజమే” అంది కొంచెంకూడా సంతోషంలేకుండా.

దాని వస్తువులన్నీ దొంగిలించావా?”

“అహా, అన్నీ కాశానా, బబ్బుకూడా”

“నీకేం సిగ్గుపడ్డాయిలా? పంజోపం కలగలా? పైగా దాని చీరే సింగారించి, దాని స్నో ఫులుముకుని పులుకుతున్నావా? పచ్చి కొంగవి” దుర్గ మెత్తగా అంది—“కొంగలు కానివా తైవరందీ? కొందరు చేతుల్లో కొంగతపంచేస్తే కొందరు మన న్నుల్లో చేస్తారు”

అవుతోలేని కోపంతో శ్రీహరి గజగజ నడికి పోయాడు. దుర్గ అద్దంపైపు ముఖం తిప్పకుని “ఎందుకంతకోపం మీకు? కూచోండి. మమత తెలివి తక్కువమొద్దు కాదు. ఇది గ్రహించిందికనకనే మెడలకుండా వెల్లిపోయింది. ఒక్కపారి ఇల్లా చూడండి. ఇవాళ నేను మీకళ్ళకి ఎంత బాగున్నానో చెప్పండి?” అంది ఎంతో విలాసంగా.

ఇక పహించలేకపోయాడు శ్రీహరి. పట్టలేని కోపంతో నేలమీద పడ్డ యాపాయివిల్ల ఒకటి చేత్తో

పుచ్చుకుని బలంకొద్దీ దుర్గముఖాన విసిరికొట్టాడు. ఆ యాపాయి నూటిగా వెల్లి దుర్గముకుటికి తాకింది. చీరుకుపోయి నెక్కుగు చిమ్మింది. దుర్గ ‘అమ్మా’ అని ఒక్కమాల్గుమాత్రం చూరిగింది. మెడలకుండా ఒక కువాయి తీసుకుని అతికొంతంగా గాయాన్ని అద్దు కున్నది. ఎప్పటిలాగా శ్రీహరిమీదికి ఎగిరియాకలేదు. ఇప్పుడు చామకి భర్తమీద కోపం లేదు. ఇప్పుడు చామ కప్పుఎగిరిన ప్రాచీనదేశంలో నేడబతుకుబతుకు కుంగి పోయే నిర్భాగ్యురాలు కాదు. ఇప్పుడు దుర్గ అదర్శ గృహలక్ష్మిగా మారిపోయింది కాబోలు! ఇకనుంచి కొత్తఆవేశారం ఎత్తుకుంది కాబోలు!

కువాయిలో నెక్కుగుచుక్కలు తుడిచేసి గాయం మీద ఇంకొంచెం స్నో రాసి కేళ్ళతో నుదునూ అద్దంమొదలు కూచుని ఎంతో ఒయ్యారంగా “కారు మమా కల కారుమమా!” అని కూనిరాగం అందు కుంది.

(వంగమాతృక ననుపరించి)

మేఘ సం దేశము

సంపత్

స్వాధికారప్రముఖము వర్షరభోగ్య
మైన ప్రభుకావమున విరహకారము దనుచు
మహిమతోల్పడి యుక్తు యోగదు కాపుర ముండ
జనకతనయాస్నానపుణ్యదక్షములతో
సున్నిగ్ధకీలచ్ఛాయావనస్పృకుల
తో రమ్యమగు రామగిర్యాశ్రమములందు.
కనకవలమిత్రంశేరి క్తప్రభోమృదై,
ఆ కామి, కాంతావియోగి, ఆ శాంతి
శాన్ని నెలలను గడపి, ఆమెథమున ప్రభు
దివసమున అల్లివృషానునై శోరాడు
పరిగతగజమువలె ప్రేక్షణీయునునైన
మేఘమును దర్శించె. కాకుకాధానపా
తువు కాగ దానిముందట నెట్లా సంస్తుంభి
తాశ్రునై నిలుచుండి చింతించె దీర్ఘముగ
ధనదపరిచారకుడు ; మేఘావలోకనము
తో నుఖులకే చిత్త మవ్యభావ్యుల్లి యగు
చుండ, శంతాశ్లేష కామినీజనము మా
రమునందు కలవారి మాత్రేమి ? ఆసన్న
నభమునం దతడు దయితాశీవితాలంబు
వార్ధియై మేఘుచే తన మశలవృత్తమును
పనుపగోరుచు, నూత్ని గిరిమల్లి కాకల్ప
తార్దమున ప్రియమధురమును స్వాగతము పలికె.
ఘామము, శోకము, పలికము, పరనమృత
తెరసి రూపుగ శాంతు మేఘుండు తా నేద ?
పక్షుకరణచేతనప్రాపణీయులైన
సందేశము లవేద అని పరిగణింపకయె
యెక్కు దౌర్భక్త్యమున యోచించె మేఘమును
కామార్త లగువారు సహజముగ నెల్లెల్లడు
చేతనాచేతనములందు కృపణులు కా !
“విరుగుదున్పుష్కలారక్రకనుహంశ

మున బుట్టి, కామరూపుడ వగుచు, చేపతి
మనసుకెక్కివహాద వని నిన్ను ; కావున నె
విధివశముచే బంధుజనమారమై నేను
ప్రార్థించుటయు నిన్ను. విఫలమయ్యెను నాను
వర మధిగుణనియందు ; సఫలమయ్యెను కాదు
యావ్ద అధమునియందు ; సంతప్తు లగువారి
శోనలో పయోదమా ! నీవె శరణము ; కాన
సనపతి శ్రోధవిశ్లేషితుని వాదైన
సందేశమును పూని ప్రణయినికి గొనిరాముక్త.
యక్షేశ్వరావాస ములలభావశ్యాద్యాన
సంప్రాయపారశిరశ్చంద్రికాధారవా
ర్యక్తిమై న అలకయే నీకు గంతవ్యము.
ప్రత్యేయాశ్వాసమున పశికవనిలలు నిన్ను
పవనపదపీఠితుని, ముంగురులు పైకెత్తి
యాకు రుక్మంకతో విరహావిధునను జాయ
నెన దుపేక్షించు సన్నద్ధుడై నీ పుండ
వావలె పరాధనవృత్తి నుంచెనివాడు ?
అనుకూలపవనములు నిను మందమందముగ
ప్రోయించున్నవి ; సగంధముగ చాతకము
పలుకుచున్నది అదిగో మధురముగ నెడమదప.
నయనసుధగుని నిన్ను గగనతలమున వచ్చి
సేవించు నిక బలాకాబద్ధదూరీకలు
పొంది గర్భాధానను నెడి క్షణపరిచయము.
దివసములు లెక్కించు పతిపత్ని, వ్యాపన్న
కాని వదిలెను నీవు తపక విలోకింతు.
ప్రాయుక్తముగా విప్రయోగమున పతిపావు
సుమనస్వక మైనట్టి ప్రణయివృద్ధయము పట్టి
నిలుపు నాకాబంధ మంగనాజనములకు.
ఈ పుడమి సుచ్చిరింధ్రము, నగంధ్యము చేయ
నీ శ్రేణగుభగగర్జితము నాకర్ణించి

మానసోక్తములైన రాజహంపలు ముప్పా
 విడిచిపలయచ్చేదపాశేయంతతిములు
 కైలాసగిరిదాక గగనమున తోడగును.
 కాలకాలములందు నీహిందు తా నొంది
 చిరనిరహాశోద్ధతామ్యము రాల్చి తనచెరివి
 ప్రకటించు ప్రేమపలుని, నిఖిలసంద్యములైన
 రఘుపతిపదాంకములచే నొప్పు కేళులుని
 ఉత్తంగైలపతి నితని కాగిల దార్చి
 ఆపృచ్ఛనము చేసి యగును మాకల నీవు
 పోజులద! విను మిపుడు నీ ప్రయాణానురూ
 పము నడుపు మార్గమును. ఆపైని వివగలపు
 క్రేవణ పేయమై న వారు సందేహమును
 సామ్యసిరి గిరిశిఖరములయందు పదచూని
 పన్నుగిరి పరిభ్రమపయస్సు నదులను గ్రోలి!
 పోగలపు ముందరికి. పనసుండు కొండకైం
 గము నెత్తుకొని పోవుచుండెనా ఏమి యని
 మోములను పైకెత్తి ముగ్ధసిద్ధాంగనలు
 చరితచరితము కాగ కన్ను, సంబరపడుచు
 పరపనిచులపాన మిలుపొంది పైకెగిరి
 పొమ్ముదస్సులుపడవై, పరిహరించుచు దారి
 లో న్మూలదిక్ష్వాగసాస్తావలేపములు.
 రత్నరుచిసంకరమువలె దర్శనీయమై
 ఆఖండలుని ఈ ధనుఖండ మెదురుగా
 నిదిగొ కల్పికాగ్రముననుండి ప్రథమించు
 పింధరిం ఘోరిచే గోపవేషములొని
 హరిదైన నీలంపు తిరువునకువలె నీకు
 దీన పరితరమైన కాంతి సంక్రాంతమును.
 కృషిఫలము తనకాధీనమై యున్నదని
 భూవికారానభిజ్ఞములు, ప్రతిస్పిగ్ధ
 ములు వైన జనపదపథాలోచనములు త్రా
 గుచు నుండ, నూత్న పీఠోక్తమగురుభిక్తి
 దారమును మాలమున వర్ణించి కొండెముగ
 పెడకొదిగి, మరల లభుగతిపూని, చను ముత్తి
 రపుదికకు. అనుకూటాద్రి నిను వాసార
 ప్రతిమితనోపప్లవని, పథక్రమగతుని
 మూర్తిమన ధరియించు. ప్రభుమనుకృతాపేక్ష

తో పలుకు ప్రాపువకు తారసిల ముద్రులును
 కారు విముఖులు అట్టి యున్న కుని మామేమి!
 కృంగ మధిరహించి, స్నిగ్ధవేడిసన
 గ్లువపు నీ వుండగా, అనుకూటాచలము
 వనమాతపకృతలసంధన్నపార్శ్వమై
 నడుచు నలుపును కేమవిస్తారపాండురత
 కల నసుంధరకుచమువలె దోచు నిజముగా.
 నమరమిగునప్రేక్షణీయ మగు మా పొంది.
 ననచరవహాభు క్రమంజయులచే నొప్పు
 దానిలో నొక మహూర్తము నిలిచి ముక్తజల
 గ్రుతిగతిని నటుపైని త్రోవదాదినయంత
 పాషాణవిషము ముగ వింశ్యపాదమునందు
 మారంగపృథులూంగరచిరిధి క్తికేచ్చవ
 భూతికలె కిర్ల యను నర్మదను దర్శించు.
 వాంతివృప్తిని నీవు, పుచ్చుకొని చను మెకన
 తిక్తమును, వనగజనుదాసారవాసిత్వము
 తీరజంబూకుంజప్రతిపాతరయమ్ము నను
 ఆ నదీతోయమును. మిగుల నంతస్సార
 మున్న నిను కంపింప జాల దనిలుండైన.
 అందరకు లోకువకచా రిక్తు డగువాడు.
 గరువంపుతనమునకు కావలెను పూర్ణతయ.
 అర్ధమాధములైన కింజల్కములచేత
 హరితకపిశేమైన నీవ మనలోకించి,
 అనుకచ్ఛములయందు తోలి మొగ్గ లను తోడుగు
 నేలయనటుల మేసి, ఆ అరణ్యములందు
 తడి నేల వానమగుదానింపు మాజూచి
 మాచించు సారంగములు నీవు చినుకుచును
 చనుత్రోవ. ఉడబిందుషంగ్రహణచతురచా
 రికములను చూచుచును, పదుపులను కొక్కెరల
 లక్ష్మించి చూపుచును, నీవు గర్జింపగా
 సోక్తంత్రీయపూచరీసంధ్రమాలింగ
 నములు పొందిన సిద్ధజనులు కొలుతురు నిన్ను.
 మత్స్యియార్థము నీవు పడినడిగ పోయినను
 కకుభనురభిమైన ప్రతిపర్యతమునందు
 సజలనయనము లగుచు, స్వాగతము పలుకుచును
 నెదురుగా చనుదెంచు ననమయూహములచే

తదవు కాగలదందు నూహించెదను నేను.
 ఎట్లైన తొండరగ నేగఁజూచును పలుకు !
 నీవు దరివీసయంత నే దకార్జము లెల్ల
 నూచిభిన్న ములైన మొగలిమొగ్గులచేత
 పొందుకచ్చామోపవనస్మృతియు లగు; కుల
 యారంభగృహబిభృగాకుల గ్రామచై
 త్యము లగును; పరణతీఘభక్తియుజంబూన
 నాంతయులుగా నగును; కలిపయదినస్థాయి
 పొంపయులుగా నగును. వికేవీల పేరుమో
 నిన విదిత యను రాజధాని చేరినయంత
 కాముకత్యపు ఫలము కనగలవు పూర్ణముగ
 అచటి పావరుచలోర్మి యగు వేత్రవతిజలము
 త్రోవదవు ధ్రువభంగ హేలాధరమ్మువలె,
 రమ్యతీతోపాంతయుల సునితసుభగముగ.
 విశ్రమింపగదోయి దాని చేరినయంత,
 నీదు సంపర్కమున విరియబూచిన కడివి
 చెట్లచే పులకించినట్లుగా కనిపించి
 పణ్యయువతుల సురతపరిమళోద్ధారముల
 తో శిలావేత్తయుల నాగకుల ఉద్దాను
 యోవనము ప్రకటించు నచటి నీచైరిరిని
 అధిసనించుచు, నీవు విక్రాంతిని చతుము—
 నవనదీతీరబాతోద్యానయూనికా
 ముఖ్యముల నవనీరములతో తిమ్మపుచును
 మృదుకపోలస్వేదహస్తనదబాకాంత
 కర్ణోర్మిలములైన పుష్పూపీయభుము
 లకు నీద వొసగుచును, క్షణవృతయము నొంది.
 ఉత్తరాశాప్రస్థితునకు నీ కుజ్జయిని.
 చుట్టుదారియె యైన కానిమ్మ; దాని పా
 లోత్పింగప్రణయవిముఖున వరుచు చనవలదు,
 విద్యుల తాన్మురితకేసితోలాపాంగ
 పొంగవాలోచనములచే మనసులో
 రమియింపకే చనిన నంచితమైన వయ్యెదవు.
 విచికాసంజ్ఞాభయభరవిహగ్రకేత
 కాంచీరుణమ్ముతో, దర్శితావర్తనతి
 నాభితో, స్థితిసుభగమైవి నదిలతో
 ప్రవహించు విర్వింశ్యపాంచున రసాభ్యంతర

రుద వగుము దారిలో. యవతులకు నియులయెడ
 విద్రుమమె అద్యమును ప్రణయవచనము కాద !
 పోగుభగ ! ప్రతిమ వేణీధూతనలిలయై
 విటరుహతరప్రంకేత్య పద్మవిపాందు
 వర్ణయను నిర్వింశ్య విరహమున తన కతీ
 నుదవైన నీదు సౌభాగ్యమును వెలయుంచు
 దాని కార్యము నీది తొలగింపగల ప్రభువు
 ఉదయనకథాకొవిదగ్రామవృద్ధజన
 నిదిదమును నా యవంతీచేతమును తొచ్చి,
 తిమరు సుచరిత్రఫలము తొందె ముందగ వచ్చి,
 భువిని చేరిన నాకలోకజనములదైన
 కేషపుణ్యముచేత హృత్తయైన, కాంతిమత
 స్వర్ణఖండమునోని, పూర్వోక్త మగుదాని
 త్రివిధాలన వికలాపురిని కనుగొనుము.
 పారసమ్ముల ముత్తెకలకూడితమ్ములను
 దీర్ఘముగ పెంచుచుచు, వికచకులబాసెద
 మైత్రీకపాయముగ, అంగామకూలమై
 ప్రార్థనాదీనవాచాలు దను ప్రయతియుని
 బోలె శివానిలము స్త్రీలసురతిగ్గాని
 నవలించు నవీల; బాలకోర్కీర్ణమును
 కేకసంస్కారభూషణముచేరి నీ రికవు
 పెంపొందు; బంధువిశ్వాసమున వృత్తోప
 వారములు పెంపుడునెరు ల్లోనుగు; మమముగం
 ధిములై, లలితనీతాపాదరాగాంకి
 తిములైన, హర్యుముల నలసలు తీక్ష్ణుకాను
 మచటి సంపదలెల్ల లిలకించి, పులకించి.
 ప్రభుకంకకల్పాక్ష కాంతి గలవాడ నని
 పాదరమ్ముగ నిమ్ము ప్రమథగంగాలు చూచి,
 త్రిభువనుగుండైన చండీకృతుని పుణ్య
 ధామమును శీలింపు; మచట కుచలయరతో
 గంధములు, బలవిహారాసక్తమందరీ
 ప్నానతిక్తములైన గంధవతివచనములు
 ప్రసరింప తల లూపు మద్యావములు కలవు.
 ఆ మహాకాళమున కేవేళ శీగిన్న
 దినపాదపానమ్ముదాక నందే నిలుచు,
 ఖండవరకుని సాంధ్యబలిపటవాతాన్మూర్తి
 కల్పించి, పొందెదవు మంద్రగ్రాహకాక్ష

వలని యవికలభలము. ఆ సాంధ్యబలియందు
కాలు కడివిన మ్రోగు మొలకాళ్లుగలవారు
రత్నాంకుచిరవలిచామరము లలనోక
వీవగా పాలయచేతులవారు, వేళ్ళాది
లాసినులు, నీవలన వర్షాగ్రదించువుల
సఖవదముఖ మ్మింది, సారింతు నీవైపు
మధుకర శ్రేణిదీర్చు ములైన చూపులను,
ఆమెని చండిశతాంశవారంభమున
ప్రతివజపాశోసాంధ్య శేషము చాల్చి
ఏ తైన భుజితరువములో నుండలూ
కారముగ వ్యాపించి, కాంబిలికి సిమిత
నయనముల దుదాటి నీ భక్తి పరికంప
పకుపతి ఆర్ద్రవాగాజ శేషము వెలుపు.
ప్రియభవముల కేసునవితలకు, కాదారి
కటికివీకటులలో రాజవీగులయందు
కనకనికవన్నీగ్ధసాదామనీద్రభల
నార్దమును చూపించి, పుణ్యమున పా మ్మనట.
ఉంటిమి వర్షింపకుము; వారుభయవిక్ల బలు.
ఆరాత్రి చిరవిలసనముచేత, భిన్నయను
విద్యుత్కళ శ్రేణ్యుతో నీవు, ముప్తపా
రావతయు లున్న ఏదేనొక్క భవవల
భిని గడవి, ప్రాద్దుపొడిచినయంత మరల నీ
శేషాధ్యాయనమును పొగింపు; మాప్తకా
ర్యము పూని ఆలసింతుట తగదు; ఆపుడు ఖం
డితలైన వాయికల కన్నీరు మడిచి పీ
దాబ్బుటయే ప్రియుల కర్తవ్యము; కాన కమ
లాపునకు దారితొలగుము వేగ; అతడు వరి
నీ కమలవదనమున హిమబాష్పకణములను
తుడుచుటకు వచ్చియుండగ వారి కద్దయుగ
బోయినచో ఆమితమున కొపమ్ము రాగలదు.
తనమనమునలె ప్రసన్నమునైన తోయమున
గంభీర, ప్రకృతిసుఖివలైన నీదు ఛా
యాత్మితోనైన సంసర్గముఖమును పొందు
కాన ఆపాహినీమయవవిశేదములైన
చటులశిఖరోద్వర్తనాలోకనము లీవు
ధూర్జదై విభలమృచేయ వర్తము కాదు.

ము క్తకోగోనితంబముగాగ దిగజార
వానీరకాళి యను చేతితో కొంచెముగ
గరియించినట్లుగా నన్న దాని విసీల
సలిలవదనము నవహరించి వంగిన నీదు
ప్రస్తాన మది కొంత కష్టమే కాగలదు.
విస్మృతిభవనను తాను చది తెలిసి ఎడదోయి
విడువజాలినవాడు? భవదీయవర్ష పా
తోచ్ఛ్వసితవహాసుగంధసంపర్కమున
రమ్యములు, కుండాగ్రవహరగుంఫితకీర్తి
రమణీయకరిభుటాపరిసీయనూనములు,
కాననోదుంబరములకు పరిణమయితియులు
నై, శిశివాతిములు మందముగ నీవొద
చేసిరి చేరబోయెడు వేగ చిత్రెంచు.
అచట కాపురమున్న స్కందదేవుని నీవు
పుష్పమేళును వసుచు వ్యోమగంగాజలా
ర్ద్రములైన పూలజల్లులచేత అభిషేక
మొనరింపు; శశివింధమాచిత శిశిమన్య
వాహినీరక్షగా, అగ్నిముఖమున సంధ్య
తప్తైన ఆతిసూర్య శేషముకద తాను.
వయసురేఖల గుట్టు కలిగి గతితప్తైన
వీ బర్హి బర్హము భును తాను కొడుకుపై
గల మోర్చి, కర్ణమున కువలయదశముగా
సవరించుకొనునట్టి మణ్ముఖమయూరమును,
హరశిరశ్చంద్రికాధాత శేత్రాంతమును,
పర్యతగ్రహణురుగుంధిరగర్జనల
నర్తనముచేయింపు; తేవు శరవణభవుని
ఆరాధనము చేసి, జలకభయమృచే
నై దీక్షలు, సిద్ధదంపతులు, మార్గముతొలగ
దాటిపోవుచు నీవు, భువిని ప్రోవోమాత్రి
పరిణామమును గొన్న రంతిదేవుని కీర్తి
గౌరవింపుచు కొంత దిగి చనుము; కార్జ్జిదగు
వర్ణమును మ్రచ్చిరించిన నీవు జలము గొన
ఆవనకుడనై యుండు, మూరభావముచేత
పుగువైన మాత్మ్యముగ మాత్రు రాసింధుత్ర
వాపామును చూపు క్రిందికి పరిచి పువమిదగు
ద్ధాలనుద్యేంద్రసీలముతోడి ఒక పేట.

ముత్యాలదండవోలిక వుండ. ఆ నదిని
దాటి చను మావలకు. పరిచిత ధ్రువలతా
విద్రుమముతో పక్షులము లీంత పైకెత్త
కుండవిక్షేపానుసారిమధుకరవధూ
క్రముషితములు నైన, ఉపరివిలసత్కృష్ట
కారవ్రథలతోడి దశపురవధూనేత్ర
కాతూహలమృలకు నీవు పాత్రము వసుచు.
అనైన నీవు అహ్వన రుజనపద ము
నాతపముగా తొచ్చి క్షుత్రియప్రథనపికు
నమైన ఆ కురుక్షేత్రమును భజియింపు.
మహావీర శతకళకమ్మతో గాండివి
రాజవ్యవదనముల నీవు ధారాపాత
ముల కమలమండముల నెవలేక ముసుగుకొ
న్నట్లుగా వర్షించె. హేసామ్య! ప్రియరసము
సుర, రేవతీలోచనాంకమ్ము, కదలి, హరి
తనడుబంధుప్రీతిచే సమరవిముఖుడై
వీ తీర్థమున మున్నె నా సరస్వతినీల
ముల నీవు నేదించి లాన పరిమధువేపు
కాగలవు పైకి నల్లనివాడ వైచూడ.
అటువైరి, కనఖలము చెంత హిమగిరినుండి
అవతరించినదాని, సగరతనయస్వర్గ
సోపానపంక్తి నా దురుదాని, గౌరిదను
సాపత్న్యుకుటిలభ్రువటిరచనఫేపముల
పరిహసించెడిదాని, ఇందులగ్నోర్మివా
స్త్రముల ధూర్జటికీరసాకమును గ్రహించు
జాహ్నునిని కని చనుము. వ్యోమమున సురగజము
వలె నీవు పశ్చాద్ధలంబిదై ఆనది
స్పటికాచ్చవిములవారిని తిరస్కీనముగ
త్రావదలచితివేని, అపు డా సరిత్రులో
వ్యాపించు నీవీడచేత నది అధికాభి
రారు మన అస్థావిధ్యయమనాపంగ
మముతోలె. అనదికి ప్రభవకారణ మగుచు
అపీనమ్ముగనాధిగంధనుభిక్తమైన
శిలలతో, హిమధనలమైన అశలము చేరి
మార్గభేదము తొలగు దాని శృంగమునందు
జూర్పుండి పరమద్రవసంపీక్యరోభాత

పంకోపమీయమగు శోభను వెల్లార్పెదవు.
వనపవనములు నీవ జేవదారుస్కంధ
సంఘన్నోత్థితము, విస్ఫులింగక్షపిత
చమరవాలభరమ్ము వైన దానానలము
దాని పీడించెనా, వారిధారలచేత .
చల్లార్ప మచితమ్ము; ఉత్తముల సంపదల
కాపమ్ములనువారి అర్చి తొలగించుటయె
ఫలముకద! అపు డనట తొలగిపోయెడి నిమ్మ
సంభ్రమోత్పతనభవములనుచు స్వాంగభం
గము కలుగ, లంఘించు శరభముల, తుయలకర
కావృష్టిపాతమున చెదరగొట్టుము నీవు.
నిమ్మలారంభయత్నముచేత ఎవకోయి
పరిభవాస్పదులు గాకుండునది? అచటి ని
ధులచేత సంతతము పూజింపబడునట్టి
ఆ దృష్టాచ్చిలమీది అర్ధేందుమాలిచర
ణవ్యాసమును నీవు భక్తిసముద్రుడగుచు
వలగొనుము; క్రద్ధరాములు దాని కనివంత
నిర్మాతపాపులై స్థిరగణపదప్రాప్తి
పొందెదరు, కరణవిగమానంతరమునందు.
అవిలమూరితములై మధురముగ వంశములు
మ్రోగుచుండును; త్రిపురవిజయమును సంపక్త
కిన్నరవిలాపితులు పొందుచుందురు; కంద
రములందు వీ యులును మురజమ్మువలె మ్రోగి
పశుపతికి నచట సంగీతార్థ మంతయును
సంపూర్ణ మగునుకద! ప్రాలేయగిరితలును
లందు గల ఆయావిశేషముల చాటుకొని
చను ముత్తరపుడికకు; బలినియమనోద్యుక్తు
డైవట్టి ఆ త్రివిక్రమదేవుక్యాహంఘ్రి
వలె దోచు తిర్యగాయామశోభనమూర్తి
వగు నీవు, హంసలకు చారియై, భృగువతి
యశోవర్త్య మవదగిన క్రాంచరంద్రముమంజి
పైకి చని, హలస్త్య కంపితప్రస్థసం
ధులతోడి, త్రిదశనితాదర్శ మైనట్టి
తైలాసగిరి కలిగి నయ్యెదవు. కుముదవిశ
దములైన ఉత్తుంగశృంగములచే నంత
రితమును కలుచి రాశిభూతమైన ప్రతి

దివకంక రాట్టహాసముపగిది తోచునది.
 ప్రియభిన్నాంజనప్రతిమానమై నీవు
 శిఖరమ్మదై యుండ సహ్యావికృతమున
 ద్వారదరదవచ్చేదహంతురచ్చాయతో
 ఆంశకతనిలంబరముతోడి హలధరుని
 వలె తోచి, ప్రియతనయవ్రతేక్షణీయమున
 నా నైలతోధి నూహించెదను. భుజగపల
 యము వదలి, భవుడు తన కేలూత యొసగగా
 ఆ కేళికైలమున పాదచారిణి యగుచు
 గౌరీ విహరించెనా, ముందు చని ప్రంభితాం
 తర్జితాఘములతో, నీ తనవు వరులుగా
 తీర్చుకొని, మణితటాకోపాణము చేయుటకు
 పోపావభావమును సమకూర్చుకొనుమోయి,
 ఆచట తప్పనిపరిగ్గ మరవిలాసినులు నిను
 వలయుటలీకోర్కటనోదీర్గలముతో
 యంత్రధారాస్థానముగ చేయకొత్తురురు.
 చెట్టుదీపముల లలిమైట్టి నిను వారు

వదలిపెట్టకయున్న జర్జరితకర్ణకటు
 గర్జితధ్వజలచే క్రిడానిలోలరగు
 వారల భయభ్రాంతిలను చేయు మో సఖుడ!
 కలభారతపద్మసంజనకమానససర
 స్ఫులిలముల నై కొనుచు, వివాహతీమ్మునకు
 క్షణముఖపటప్రీతి మాన్పుచును, కల్పద్రు
 కిపలయాంశుకములను ప్రియపవనముచేత
 రెపరెపలుగా చరచి, ఆచట నీ కిష్టమే.
 ఇప్తమై బహుముఖక్రిడాపరాయణుడ
 వగుమోయి. ఓ కామసంచారి! ఆ నగము
 తన ప్రీయునివలె నుండ, దాని యాత్మింగమున
 నన్ను ఆలకాత్మరిని, సప్రసంగాదుమా
 లను పోల్చుకొవలేకపోలేవు; వాడుకపు
 చేతలం దుచ్చెర్చిమానముల నా పురము
 సజలధారాజలదహాలికల ధరించుచు
 ముత్యాలమురుకైన ముంగురులముగుదవలె.

ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణసమస్య

'ఒక ఆంధ్రుడు'

ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము ఇంచుమించు విఘ్నేశ్వ

రుని వివాదములాగా ఉన్నదని ఇప్పుడు నిష్పం
కేహముగా చెప్పవచ్చును. ఈ సెలంగెడ తేదీవరహూదా
గూడం జనవరి ౨౬ వ తేదీన స్వతంత్ర భారతరెపబ్లిక్ తో
బాటు ఆంధ్రరాష్ట్రమునూదా అవతరించగలదని ఒక్క
ఆంధ్రులే గాను, భారతీయులు యావత్తుండి భావించిరి.
రాష్ట్రము వచ్చినదనే మన నాయకులు విశ్వసించిరి.
ప్రస్తుతపరిస్థితులనుబట్టి, భారతప్రభుత్వహోంశాల
కార్యదర్శి, హెచ్. వి. ఆర్. అయ్యంగార్ చెప్ప
రాష్ట్రప్రభుత్వనిః ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణమునకు
తీసుకొంటేనున్న చర్యలను వివరిస్తూ కల్పించిన
అనేక సమస్యలనుబట్టి జనవరి ౨౬ వ తేదీలోపున కాదు
గదా, ఆనాటికైనా ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణం పూర్తి
కాగలదనే ఆలోచనచేసేవారుండేది. నాయకశ్రయ
నివేదికను ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సంఘము నిష్పందిస్తా
ముగా అంగీకరించడంబట్టి ప్రత్యేక ఆంధ్రరాష్ట్రము
ఏర్పడితదం జరుగలేదుకాని చెప్పవచ్చునై ఆంధ్రులు
తమ హక్కులను వదులుకోవడం నిర్ర మైపోయినది.
వనంబులు ౧౧ వ తేదీన ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సంఘము
నాయకశ్రయనివేదికను ఆమోదిస్తే వనంబులు ౨౬ వ
తేదీన రాజ్యాంగపరిషత్తు మూడవరాజ్యాంగాన్ని
మాడవపర్యాయం ఆమోదించి కావడంచేయడానికి
పూర్వం, నూత్న రాజ్యాంగంలోని రాష్ట్రముల జాబితాలో
'ఆంధ్ర'ను పేర్కొనడానికి బిలుగా ప్రస్తుత
రాజ్యాంగవట్టంలోని ౨౯౦ నెక్స్టు ప్రకారం ఆంధ్ర
రాష్ట్రాన్ని ఏర్పాటుచేస్తూ గవర్నరుజనరల్ ఉత్తరువు
జారీ కాగలదని కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు, నాయకశ్రయ
సంఘసభ్యుడు అయిన డాక్టర్ భోగరాజు పట్టాభి సీత
రామయ్యగారు చెప్పారు. వా రవిధంగా చెప్పక

పోయినా గ్రేండటివీదాదిగా భావరాష్ట్ర నిర్మాణం
నడించి, ఆంధ్రలోనూ ముఖ్యంగా ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణం
నడించి కాంగ్రెస్ అగ్ర నాయకులూ, కేంద్రమంత్రులూ
చేస్తున్న ప్రకటనలను గమనించినవారందరూ అదే ఆధి
ప్రాయంతో ఉన్నారు.

గౌరవ సంగత్యరం వనంబులో ప్రధాన
మంత్రి పండిట్ నెహ్రూ ఆధినివేళాసవభలో భావ
రాష్ట్రముల నిర్మాణంపై ప్రభుత్వవిధానాన్ని
వివరిస్తూ చేసిన ప్రకటనలో 'ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము
నకు అధికారిక పాస్వర్యముగాని అవలోకములు ఏమీ
లేవనీ, 'నూత్న రాజ్యాంగంలోని రాష్ట్రముల జాబితా
లో అప్పటి రాష్ట్రములతోబాటు ఆంధ్రనునూదా
ఒక ప్రత్యేక రాష్ట్రముగా పేర్కొనవచ్చు'ననీ స్పష్టం
చేసారు. ప్రధానమంత్రి ప్రకటనను పురస్కరించుకొని
రాజ్యాంగపరిషత్తు రచనాసంఘమువారు 'ఆంధ్ర'ను
రాష్ట్రముల జాబితాలో పేర్కొనడంబడించి దీర్ఘంగా
చర్చించారు. అసలు ఈ భావరాష్ట్రముల సమస్యను
ఒక ప్రత్యేక ఉపసంఘము పరిశీలించి ఒక తీర్మా
నాన్ని నూదా తయారుచేసింది. అయితే ఆ విషయం
రాజ్యాంగపరిషత్తు రచనాసంఘము వారికి, రాజ్యాంగ
రచనాసంఘమే ఆ ఉపసంఘమూచనలను పరిశీలించి
ముసాయిదాలో నూత్న రాష్ట్రముల నిర్మాణము ఏ
విధంగా ఏర్పడు జరగాలో నివరించింది. రాజ్యాంగ
రచనాసంఘ అధ్యక్షుడు డాక్టర్ అంబేద్కర్ గౌరవ
ఫీజువారి ౨౧ వ తేదీన పరిషత్తు అధ్యక్షునికి రాజ్యాంగ
ముసాయిదాను సమర్పించా 'పరిషత్తు రాజ్యాంగమును
అభిరుచగ్యాము ఆమోదించితేయడానికి పూర్వం
౧౧ వ షెడ్యూలులో 'ఆంధ్ర'నుగాని, మరి ఏ ఇతరభాష
ప్రాంతమునుగాని పేర్కొనవలె అంటే, ఆ ప్రాంత

లను ౧౯౩౫ వ సంవత్సరపు భారతప్రభుత్వచట్టము లోని ౨౯౦ పెక్క్సును అనుసరించి గవర్నరుల రాష్ట్రాలుగా ఏర్పాటుచేయడానికి తక్షణం చర్య తీసుకొనబడి ఉంటుంది" అని స్పష్టంచేశారు. భారతప్రధానమంత్రి ప్రకటించినట్లు ఆంధ్రను మొదటి పెద్దూరులో పేర్కొనకపోవడానికి రాజ్యాంగరచనాసంఘమువారు తెలిపిన కారణాలు ఈవిధంగా ఉన్నవి: "మొదటి పెద్దూరులో ఆంధ్రను ప్రత్యేకరాజ్యముగా పేర్కొనలేనా అనే విషయాన్ని కమిషనరు విశేషాసక్తితో విచారించారు. ౧౯౩౫ భారతప్రభుత్వ చట్టం ప్రకారం ఒరిస్సా, సింధురాష్ట్రముల విషయములో చేసినట్లు నూత్నరాజ్యాంగములోని రాష్ట్రముల జాబితాలో ఆంధ్రను పేర్కొనవచ్చునని ఇటీవల ఈవిషయమై వెలువడిన ప్రభుత్వప్రకటనలో చెప్పబడినది. ఆ ప్రకారం ఆంధ్రను ప్రత్యేకరాజ్యంగా మొదటి పెద్దూరులో పేర్కొనడానికి ఒక స్థితిలో రచనాసంఘము సిద్ధపడింది. కాని ఇందువిషయమై సమగ్రవిచారణ జరిపిన అనంతరం, రాజ్యాంగం అమలుజరుగుటతోబాటు ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడిన తరువాత చాలాంటి పెద్దూరులో పేరు నమోదు చేయటము మాత్రము చాలదని అభిప్రాయపడినది. నూత్నరాజ్యాంగము అమలుజరుగుటతోబాటు ప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్రము అవతరించాలంటే ప్రస్తుతరాజ్యాంగాన్ని అనుసరించే తక్షణం ప్రాతిపదికచర్యలను తీసుకోవలసిఉంటుంది. ౧౯౩౫ వ సంవత్సరపు భారతప్రభుత్వచట్టమును అనుసరించి సింధు ఒరిస్సాల విషయంలో ఇలాగే జరిగింది. ౧౯౩౫ కానసం ౧౯౩౭ ఏప్రిల్ ౧ వ తేదీన అమలుకువచ్చే సింధు, ఒరిస్సా రాష్ట్రములు ౧౯౩౬ ఏప్రిల్ ౧ వ తేదీన ప్రత్యేక రాష్ట్రములుగా ఏర్పడెనని. కాబట్టి, ఒక్క ఆంధ్రవిషయములోనేగాక, ఇతర భాషాప్రాంతాల విషయంలో కూడా ఇందుకు సంబంధించిన అన్ని విషయాలను విచారించి నిశ్చయించుటకు ఒక కమిషన్ ను నియమించాలని రాజ్యాంగరచనాసంఘము సూచిస్తున్నది."

ఈ మాతనను చేస్తూ రాజ్యాంగరచనాసంఘం ముఖ్యమైన హెచ్చరిక ఒకటి చేసింది. ఆంధ్రరాష్ట్రం

విషయంలో ఈవాడు మనం పొందుకూడున్న ఆశ, నిరాశలన్నింటికీ ఇదే కారణం. ఏమో ప్రాంతాలు ప్రస్తుతరాజ్యాంగకానసంలోని ౨౯౦ పెక్క్సు ప్రకారము ప్రత్యేకరాష్ట్రాలుగా ఏర్పడాలి అని ఈ కమిషన్ అభిప్రాయపడుతుందో అలాంటి ప్రాంతాలను నూత్న రాజ్యాంగంలోని మొదటి పెద్దూరులో చేర్చడానికి వీలుగా, నూత్న రాజ్యాంగశృతీయ ప్రతిపాదనామోదం పూర్తి కావడానికి ముందు ఈ కమిషన్ తన నిశ్చయ కను సమర్పించవలసిఉంటుంది దని రాజ్యాంగరచనా సంఘము హెచ్చరించింది. ఈ హెచ్చరికనుబట్టి, ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణానికి కేంద్రప్రభుత్వం ముఖ్యముగానే ఉన్నది కనుక, నూత్న రాజ్యాంగం అమలుజరుగుటతోబాటు ప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్రస్థాపన ౧౯౩౫ కానసంలోని ౨౯౦ పెక్క్సు ప్రకారం జరుగుతుందని అందరూ అసించారు. కాలహరణకే కమిషన్ నియామకం అనేది భారతప్రభుత్వవిషయములో వర్తింపదని అంతా భావించారు.

రాజ్యాంగరచనాసంఘంవారి సిఫార్సును పునస్కరించుకొని రాజ్యాంగపరిషత్తు అధ్యక్షుడు ౧౯౪౮ జూన్ ౧౭ వ తేదీన యస్. కె. భార్ అధ్యక్షుడుగా, శ్రీ బి. సి. తెనకల్లి కార్యదర్శిగా, మరిద్దగు సభ్యులతో భాషా రాష్ట్రనివారణసంఘాన్ని నియమించారు. ఈ కమిషన్ వారు సరిగ్గా సంవత్సరంక్రితం ౧౯౪౮ డిసెంబరు ౧౦ వ తేదీన తమ నివేదికను పూర్తిచేసి రాజ్యాంగపరిషత్తు అధ్యక్షుడికి సమర్పించారు. వీరి నివేదిక భాషా రాష్ట్రనిర్మాణసిద్ధాంతాన్నే ఖండించివేసి, కాంగ్రెస్ తన వెనుకటి వాదనాలను ఉపసంహరించుకొనాలని సూచించింది. అయితే చెన్నరాష్ట్రం విషయంలో మాత్రం పరిపాలనా సౌలభ్యానికి తగుమైన ఏర్పాట్లు చేయవలసిఉంటుందని సూచించారు. ఈ నివేదికను ఖండించినవారూ ఉన్నారు; ప్రకృంసించినవారూ ఉన్నారు. కొందరు శ్రద్ధి ఎలకను పట్టివారని కొందరూ, అమలు ఆ ఎలకనైనా పట్టలేకపోయినారని కొందరూ అన్నారు. ఈ కమిషన్ కమక ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణం సాధ్యము, అవశ్యకము అని నిశ్చయించింటే ఇప్పటి కర్వతో

ఆంధ్రరాష్ట్రం న. ౨౦౦ ను అనుసరించే ఏర్పడి ఉండేది.

ఈ కమిషన్ న్యాయం చేయలేదని కాంగ్రెస్ గ్రహించి ఈ సమస్యను పునః పరిశీలించి నూతనలు చేయడానికి జయభూర్ కాంగ్రెస్ నాయకత్వం సంఘాన్ని ఏర్పాటుచేసింది. వీరు చాలావరకు ధర్మ కమిషన్ భావాలను వర్ణించినా ఆంధ్రరాష్ట్రం విషయంలో ఒక ప్రత్యేకపరిష్కారమార్గాన్ని సూచిస్తూ ౧౯౪౯ ఏప్రిల్ ౧ న తేదీన తమ నివేదికను తయారుచేశారు.

ఆంగ్రులు చెప్పే పట్టణంపై తమ హక్కులను వదులుకుంటే నిర్వహణముగా ఆంధ్రజిల్లాపై చెప్పే రాజధానిలోని ఆంధ్రప్రాంతాన్ని ప్రత్యేకరాష్ట్రంగా ఏర్పాటుచేయవచ్చునని నాయకత్వంసంఘము సూచించినది. 'ఆంధ్రప్రతిక' పేర్కొనిఉన్నట్లు కేవలం ౧౯౪౩ జూన్ ౩ వ తేదీన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము భారతస్వాతంత్ర్యసిద్ధికి ప్రతిబాధించిన పథకంనూటిగానే ఉన్నది ఈ నాయకత్వనివేదిక. దేశవిధజనను ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వం స్యతంత్ర మవుతుందని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ప్రకటించినట్లే, ఆంగ్రులు చెప్పే పట్టణంపై హక్కు వదులుకుంటే ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడుతుంది అని నాయకత్వంసంఘం ప్రకటించింది. ఈ మరకు చాలా దారుణంగా ఉన్నది. సందేహం లేదు. అయితే కాలపరిమితి లేక ఆంగ్రులు ఇప్పటి అయోమయస్థితిలోనే ఉండిపోవడమా, లేక చెప్పే పట్టణంపై తమ హక్కులను వదులుకొని రాష్ట్రాన్ని పాధించి ఇతరప్రాంతాలవారితో సమానహోదాను పొందడమా అనే ప్రశ్న ఆంగ్రులందరినీ కలత పెట్టింది. అనైక్యతకు యవద్భారతకీర్తి వార్ధించిన ఆంధ్ర నాయకులు నాయకత్వనివేదిక వెలువడ్డంతో చెట్టు కొకరూ, పుట్టు కొకరూ అయినారు. రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సంఘము మేమాసంలో సమావేశమై చెప్పే వగరంపై తమ హక్కులను వదులుకోవాలని ఆంగ్రులను ఆదేశించుటలనంటూ, నిర్వహణ ప్రాంతాల్లో తీక్షణం న. ౨౦౦ ప్రకారం ఆంధ్రరాష్ట్రాన్ని నిర్మించాలనీ, చెప్పే పట్టణం, తదితరవివాదప్రస్తావనలను

సరిహద్దునిర్ణయసంఘపరిష్కారానికి వదిలివేటులనీ తీర్మానించింది. అతరువాత సమావేశమైన ఆంధ్ర ప్రజాపరిషత్తు ఈ తీర్మానాన్ని త్రోసిరాజెన్నది. చెప్పే వగరం రాజధానిగానే ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడాలనీ, ఏమైనా ఆంగ్రులు చెప్పే వగరంపై తమ హక్కులు వదులుకొనరాదనీ ఆంధ్రప్రజాపరిషత్తు హెచ్చరించింది. తమిళ కాంగ్రెస్ సంఘముచాత్రము నాయకత్వంనివేదికను యథాతథంగా ఆమోదిస్తూ చెప్పే పట్టణం తమిళ రాష్ట్రానికి చెందిన దని తీర్మానించింది. తమిళ కాంగ్రెస్ ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణానికి సుముఖముగా ఉన్నా, ఆంధ్రప్రజాపరిషత్తు నాయకత్వం నివేదికను తిరస్కరించినకారణంగా పరిస్థితులు మల్లామొదటికి వచ్చినవి.

దీనికి అంతటికీ కారణము మన నాయకులు నాయకత్వంనివేదికలో చెప్పే పట్టణానికి సంబంధించిన భాగాన్ని బాగా పరిశీలించి, అసలువిషయాన్ని గ్రహించకపోవడమే. చెప్పే పట్టణముపై ఆంగ్రులు వదులుకోవలసిన హక్కులు ఎలాంటివి అనే ప్రశ్నకు సమాధానం సాధించడానికి ఎవ్వరూ ప్రయత్నించలేదు. వగరముగా ఉన్న ఆంగ్రులు, ఇతరభావలవారు ఎలాంటి హక్కులను కలిగిఉన్నారో అలాంటి హక్కులనే కలిగిఉన్నారనీ, ఆ హక్కులను వదులుకోమని ఎవ్వరూ చెప్పలేదనీ, చెప్పే పట్టణం సలు గాదనీ, కమల నాయకత్వంసంఘం కోరింది ఆంగ్రులు చెప్పే పట్టణం ఆంధ్రరాష్ట్రభాగం కావాలనీ అందోళనను విరమించి, ఆలోచనను ఉపసంహరించుకోమనీ అనీ 'ఆంధ్రప్రతిక' ఆనేకపర్యాయములు వ్యవస్థించేఉన్నా మన నాయకులు తుదివరకూ గ్రహించక నాయకత్వంనివేదికను ఆమోదించడంలో అనవసరంగా కాలమును వేరారు. అఖరకీ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు, నాయకత్వ సంఘసభ్యుడు అయిన దాట్టగుపట్టాభి గారు చెప్పే పట్టణంవిషయాన్ని విచిమర్చి చెప్పే పట్టణం నరంబర ౧౧ వ తేదీన ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘము నాయకత్వంనివేదికను యథాతథంగా, నిస్సందేహంగా ఆమోదించింది.

అక్టోబరు ౫ వ తేదీన ఆఖరభారత కాంగ్రెస్ కార్యవర్గం తీర్మానాన్ని అనుసరించి తమిళ, ఆంధ్ర

కాంగ్రెస్ సంఘములూ, చెన్నరాష్ట్రప్రభుత్వమూ నాయకత్వము చేసినను ఆయోజించినందులకు వసంబయి ౧౬వ తేదీన కాంగ్రెస్ కార్యదర్శి "ఆంధ్రరాష్ట్ర" నిర్యాణానికి శీఘ్రచర్యలు తీసుకోవలెను" అని కేంద్రప్రభుత్వానికి మోచించింది. అట్టే బయటిరూపంలో ఆంధ్ర, తిమిళకాంగ్రెస్ సంఘములూ, చెన్నరాష్ట్రప్రభుత్వమూ వసంబయి ౧౭ లోగా నాయకత్వము చేసినది తమ ఆధిప్తాయము తెలియజేయుటని కాంగ్రెస్ కార్యదర్శి పుట్టించేసికన్నందువల్ల వసంబయి ౧౬వ సమావేశమై ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్యాణానికి శీఘ్రచర్యలు తీసుకోవాలని కేంద్రప్రభుత్వాన్ని కోరినందువల్ల వసంబయి ౨౬ లోపునే గవర్నరుజనరల్ ఉత్తరువు చేసి, ౨౯వ ప్రకారము జారీకాగలదని ఆంధ్రనాయకులు ఆశించి వసంబయి ౨౬ గడించింది. జనవరి ౨౬ సమీక్షిస్తున్నది అయినా ఆంధ్ర రాష్ట్రనిర్యాణకలాపం మామూలుగానే పానుకూడింది. తిరిగి చెన్ననగరమే పానకంలో పుడక అయ్యేలాగా ఉన్నది.

భారతప్రభుత్వహోంశాఖకార్యదర్శి చెన్నరాష్ట్రప్రభుత్వమునకు వ్రాసిన లేఖలో ఆస్తికవస్తులకు సంబంధించిన వివరములతోపాటు ఆంధ్రరాష్ట్రరాజధాని ఎక్కడి అనే విషయము కూడా ముందుగానే పరిష్కారముకావలసియుంటుందని చెప్పెను. ఆ సందర్భములో కేంద్రప్రభుత్వముకడకు తిమిళనాయకులు విడిచిన రాయబారవృత్తాంతమును వివరించి, ఆంధ్రరాష్ట్రరాజధాని తత్కాలికముగా కూడా చెన్నపట్నంలో ఉండేందుకు నిలుగదని తిమిళనాయకులు కేంద్రప్రభుత్వానికి వివరించినట్లు వల్లడించారు. అంతటితో తృప్తి చెందక, ఆంధ్రనాయకులు తమ రాష్ట్రరాజధానినిగూర్చి ఈసరికి ఆలోచించుకొనియేయుండు రనికూడా భారతప్రభుత్వహోంశాఖకార్యదర్శి తన ఆధిప్తాయమును ప్రకటించెను.

ఆస్తి కవస్తుల పంపకము, పరిపాధుల :ర్ణయము, కాపాడకల నిర్యాణము, ఉద్యోగుల పంపకము మొదలైనవిషయములు ఆంధ్రరాష్ట్రాన్ని స్థాపనాగవర్నరుజనరల్ ఉత్తరువు జారీకావడానికిపూర్వమే నిర్ణయంకావలసినమాట వాస్తవమే. సింధు, ఒరిస్సా

రాష్ట్రముల స్థాపనోత్సవులలో ఆయారాష్ట్రముల ప్తయోపాని, ఆర్థికస్థితి, పరిపాలనాఅంశానికి సంబంధించిన యావత్తువివరాలూ ఉదాహరించడం జరిగింది. అదేవిధంగా ఆంధ్రరాష్ట్రానికి సంబంధించిన అన్ని వివరాలమూ గవర్నరుజనరల్ ఉత్తరువులో కేర్పొవలసిఉంటుంది. అయితే భారతప్రభుత్వహోంశాఖకార్యదర్శి కాంగ్రెస్ కార్యదర్శి ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్యాణానికి శీఘ్రచర్యలు తీసుకోవాలని తీర్మానం చేసేటప్పుడు ఈవిషయాలన్నింటినీ గమనించే ఉన్నదని గ్రహింపవలసియుండెను. ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్యాణమువల్ల చెన్నరాష్ట్ర ఆర్థిక, రాజకీయస్థితిలో ఎలాంటి మార్పులు వచ్చేవి, ఆంధ్రరాష్ట్ర ఆర్థికస్థితి ఏవిధంగా ఉండేదీ ధారకమిమక సమగ్రంగా చర్చించింది. ఆంధ్రలో కమ్యూనిస్టుప్రమాదము ఇతిప్రాంతాలలో కంటే తీవ్రంగా ఉన్నదనే విషయాన్నీ ధారకమిమక గమనించింది. పరిపాలనను నిర్వహించే ఉద్యోగుల కొరత ఎక్కడగానే ఉందనికూడా ధారకమిమక గ్రహించింది. నాయకత్వసంఘం ధారకమిమక విడిచికన పరిశీలించి భాషారాష్ట్రనిర్యాణమువల్లము పునరాలోచించి చెన్ననగరం తమరాష్ట్రంలోనే ఉండాలని ఆంధ్రులు పట్టబట్టకుండా ఉంటే నిష్పం దేహముగా ఆంధ్రప్రాంతములైన చెన్నరాష్ట్రంలోని తెనుగుజిల్లాలలో ఆంధ్రరాష్ట్రాన్ని ఏర్పాటుచేయవచ్చునని ఆధిప్తాయపడినది. కానీ భారతప్రభుత్వహోంశాఖగారి, చెన్నరాష్ట్రప్రభుత్వము గారి ఆంధ్రరాష్ట్రపరివర్తనిర్యాణము పాథ్యమూ కాదా అనే విషయాన్ని గాక, ఆంధ్రరాష్ట్రపత్వనిర్యాణానికి తీసుకోవలసిన చర్యలు ఏమిటి అనే విషయాన్నీ విచారింపవలసిఉంటుంది.

భారతప్రభుత్వహోంశాఖకార్యదర్శి తమ లేఖలో ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్యాణసందర్భములో ముందుగానే నిర్ణయంకావలసిన విషయాలని ఏమి సమస్యలను కేర్పొనిరి. ఆ సమస్యలు కాంగ్రెస్ కార్యదర్శిగగ్గయములన ఉత్పన్నమైనవి కావు. ఇవి ఒక్క ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్యాణమునకుమాత్రమే సంబంధించినవి కాదు. కొత్తగా స్థాపితములను, నూత్రములను నిర్ణయించి

గాని ఈ పంపకం, నిర్ణయన జరగడానికి నిలుగాదు. వాదించడానికి అవకాశం లేదు. బొంబాయి సింఘును చేరుచేసినప్పుడు ఏ సూత్రాలను పాటించామో, ఏ పద్ధతులను అనుసరించడమో, చెరాజాదానిమంచి అంధ్రప్రాంతాన్ని విడిచివేయడానికి సూత్రాలను, అనే పద్ధతులను అవలంబింపవచ్చు. అందుకు చెన్నరాష్ట్రంలోని అంధ్ర, అంధ్రేశ్వర ములవా గుర్తయి సమ్మతిస్తారు. అక్షుల, అచ్చుల, రాలు సిద్ధంగానే ఉన్నవి కాబట్టి సింఘునిర్ణయనంలో అనుసరించిన మార్గాన్ని బట్టి ఉమ్మడిరాష్ట్రం పద్ధతుల పంపకం జరగడానికి ఎంతో వ్యతిరేక అవసరం లేదు.

ఇక సరిహద్దుల విషయములో కాంగ్రెస్ కార్యదర్శిగారు, నాయకత్వము వేడిక సప్తమంగా ఉంది ప్రస్తుతానికి చెన్నరాష్ట్రంలో పూర్తిగా అంధ్రప్రాంతం అని అనుబంధ జిల్లాలతోనే అంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడాలని, సరిహద్దుల మార్పు, అందుకు సంబంధించిన విచారణ పరిషత్తులు కొంతించిన అవసరం జరగజాలని ఉంటుంది చని నాయకత్వ సంఘం చేసిన మూలము అంధ్రులు, తమిళులు, చెన్నరాష్ట్ర ప్రభుత్వము కూడా అమోదించింది. కాబట్టి అంధ్రరాష్ట్ర సరిహద్దులు నిర్ణయమయ్యేవరకు అంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణం ఆగ వలసివస్తుంది. చిత్తూరు, కడప, కర్నూలు, అనంతపురం, బళ్లారి, ఉత్తరవిశాఖపట్నము, దక్షిణవిశాఖపట్నము, కూర్నూరు, పశ్చిమగోదావరి, కృష్ణా, సుమారు, నెల్లూరు జిల్లాలలో అంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము కొరత నని తిమిశ కాంగ్రెసు సంఘము, అంధ్రజిల్లాలు గిరి, బళ్లారిలోని మూడు తెలుగుతాలూకాలా చేర్చి అంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడాలని అంధ్ర కాంగ్రెసు సంఘము తీర్మానించినందున అంధ్రరాష్ట్ర పరిధిని తీర్మానానికి సరిహద్దుల నిర్ణయం ప్రతిబంధకం కావలసివస్తుంది. అయితే ఈ సందర్భములో భారత ప్రభుత్వ హోం లాభా కార్యదర్శి బళ్లారి జిల్లాలోని మిగతా ఆరుతాలూకాల సంగతి ఏమిటి అని ప్రశ్నించారు. ఈ ఆరుతాలూకాలను బొంబాయి రాష్ట్రంలో చేర్చవచ్చును; లేదా కన్నడ రాష్ట్రం ఏర్పడేవరకు అంధ్రరాష్ట్రంలోనే ఉంచవచ్చును. గిరి జిల్లాను ప్రత్యేక పరిపాలన ఏర్పాటుకు

ఆరుతాలూకాల తాత్కాలిక పరిపాలనా సమస్య అంతరాయం కావవలసివచ్చు లేదు.

ఈ విధంగా భారత ప్రభుత్వ హోం లాభా కార్యదర్శి పేర్కొన్న అనేక సమస్యలలో ఆర్థిక స్థితి, సరిహద్దుల సమస్య, పంపకము విధానము ఈ విధముగా పరిష్కారము కాగలవు. పోతే ప్రాజెక్టు, కానవసరాలు, రాజధాని, మాతృ రాష్ట్రంలో కొంత భద్రతల రక్షణ, పిప్పింది సమస్యలను విడిచిగా విచారించే అంశముగా పరిష్కారానికి లొంగనిది కాదని యాభిప్రాయమిది. గానీ ఏ ఏ ఏ ఏ ఏ చేసిన బరిహారాష్ట్రం ఏర్పాటు పద్ధతికి పన్నెండు సంవత్సరాల వరకు బరిహారు ప్రత్యేక వ్యాఖ్యలు ఉన్నాయి లేదు. ఆర్థిక స్థితి అంత తృప్తి కరంగా లేదు గనుక పాథశాల ప్రాంతాలను, ఆర్థిక పరిస్థితులు చక్కబడేవరకు అంధ్రరాష్ట్రానికి, చెన్నరాజధానిగాని అంధ్రేశ్వరప్రాంతానికి ఉమ్మడిగా ఒకే ప్రాజెక్టు ఉంచవచ్చును. కేంద్ర ప్రభుత్వము కూడా ఇట్టి ఏర్పాటుకు సమ్మతిస్తే ప్రాజెక్టు అపలు ఒక సమస్య కావాలను. ఇంకా కానవసరాల విషయములో అంధ్రరాష్ట్రానికి ఎటువంటి సహకారం అవసరము లేదు. రాజ్యాంగ పరిపత్తులలోని అంధ్ర సభ్యులు సమావేశమై ఇట్టి తీర్మానాన్ని చేసిన ఈ సమస్య తుదిముద్ర పరిష్కారము కాగలదు. మాతృ అంధ్రరాష్ట్రం ఎటువంటి సహకారము లేకుండా సమస్యలను చేయగల స్థితియందు ఉంది. ప్రస్తుత చెన్నరాష్ట్ర అసెంబ్లీలో ఈ గిరి జిల్లాలనుండి ఎన్నిక అయిన సభ్యులతో తాత్కాలిక అంధ్రరాజసభ ఏర్పాటు కాగలదు.

ప్రభుత్వ సిబ్బంది విషయములో కూడా ఎలాంటి చిక్కులూ రా వలసివస్తుంది. అంధ్ర ప్రభుత్వము కింద మండలము ఉద్వేగముల వారికి ప్రాత్ర ప్రభుత్వము అంధ్ర ప్రభుత్వము నిర్ణయించిన, రాజ్యాంగ పరిపత్తులను అమోదించిన నిబంధనల సమసరించి రక్షణల నిర్వహణను, సలు అంధ్ర ప్రభుత్వము హెచ్చు పరిపాలనా ఖర్చును రింపలేదు. ఉమ్మడిగా నన్నందువలన చెన్నరాష్ట్ర ప్రభుత్వమునందు వివిధ కార్యముల ఏర్పడి ప్రతి ఒక్క ఖర్చు ఒక కార్యదర్శి, అతనికి అవసరమైన సిబ్బంది ఉన్నది. అంధ్రరాష్ట్రమునకు అన్ని కార్యముల అవసరము లేదు. పరిపాలనా కార్యముల ఏదీంటికి తగ్గించి, ముందు ముందు తో పరిపాలనను పాగింపవలసియున్నది.

దును, అందుకు నీలుగా ప్రభుత్వకావలను కలిపి వేయుట అవసరము. ఈవిధముగ ఉద్యోగంల కొరతను పరిష్కరింపవచ్చును.

ఇంక మిగిలిన ఒక్క పనుస్య రాజధాని, రాష్ట్రమునందు కాంతిద్రవల రక్షణ. భారతప్రభుత్వ హోంలాభాకార్యదర్శి ఈ రెంటిని ఒకటిగానే పూచించెను. రాజధానిని నిర్ణయించుకొనవలెను కన్యాశిల్ప ప్రమాదముక మనస్సునం దుంచుకొనవలసిన యవసరమున్నది అయిన పాత్యరింు. కలకత్తా కన్యాశిల్పకర్మలు హెచ్చినందులన పశ్చిమబెంగాల్ ప్రభుత్వము తన కార్యస్థానమును కలకత్తానండి మాన్పుకొని యుండలేదు. కన్యాశిల్పమువలన నిర్మాణించుటకు ప్రభుత్వకార్యస్థానము అట్టి ప్రమాదము ఎప్పుడగ నున్న ప్రాంతమునకు సమావేశముగ ఇందుకు యవసరము. తాత్కాలికముగ ఆంధ్రరాజధాని మద్రాసునందుండున, మాత్మ రాజ్యాంగము ననుసరించి ఎన్నికలు జరిగిన అనంతరము పరిస్థితులు ఇదే విధముగ నుండునని భావించుటకు నీలు లేదు. హైదరాబాద్ సంస్థానపరమశ్రీ ప్రజాధిపతియనుబట్టి పరిష్కారమైన హైదరాబాద్ ఆంధ్రరాజధాని యుటకు తీర్థము. అంతరంగికము అంధ్రరాజధాని చెన్న నగరమునందుండు భాగ్యము.

అట్లు గాక చెన్న రాష్ట్రములో మిగిలిపోయిన ఇతర భాషాప్రాంతములవారందరు చేరి ఆంధ్రరాజధాని తక్షణము నిర్ణయముకొనలే నని, ఆంధ్రప్రభుత్వము అచటనుండియే వ్యవహరింపవలసియుండు నని, ఆ విషయమై మంత్రివర్గము నియమించు సంఘమున ఒడంబడిక కుదరక కేంద్రప్రభుత్వము పోక్తముకర్తించి కొన నిరాకరించిన అట్లే చెల్లించుకొనుచు చెన్న నగరమును కదిపెట్టుకొనిఉండవలసిన హైదరాబాదువ్యవహారము పరిష్కారమునగరకు ప్రభుత్వకార్యస్థానమును విజయవాడయందుంచుకొనుట శ్రేయస్కరము. ఇందు వలన కొన్ని చిక్కులు ఉండవచ్చును. ప్రజలు, ప్రజా ప్రతినిధులు, నాయకులు కూడ ప్రభుత్వకార్యస్థానము తమమధ్యకు వచ్చినందున అనుక్షణము అధికారము వారికి చేరి పరిపాలనావిధానమును స్వార్థము చేయక నూత్ని రాష్ట్రము స్థిరపడుటకు ప్రయత్నింపవలసియుండును. ప్రతిఒక్కరు స్వార్థహితముగ ప్రవర్తించిన గాని నూతనఆంధ్రరాష్ట్రము స్థిరపడదు. ఇప్పటివరకు ఆంధ్రలో ఏర్పడిన భిన్న భిన్నములను ఏకము

ముటుకు ప్రయత్నములు జరుగలేదు. రాష్ట్రమున కొంగ్రెస్ ప్రతిష్ఠ చెప్పబడియున్నది. పరిస్థితులు ఇదే విధంగా ఉంటే ప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్రము ఎంతో కాలము ప్రమాప్యామిక 'రాజ్యము'గ నుండవలయు. కన్యాశిల్పమువలన నిర్మాణించుటకు కాంగ్రెస్ లో వికలత అత్యవసరము. రాష్ట్రకాంగ్రెస్ అధిష్ఠాన వర్గము ఇందుకు మనస్ఫూర్తిగా ప్రయత్నించేయవలసి ఉంటుంది. ఇతరవర్గములవారు ఈ ప్రయత్నములు ఫలించువట్లు కాంగ్రెస్ అధిష్ఠానవర్గముతో సహకరింపవలసియుండును.

ఇప్పటికి ఆంధ్రనాయకులందరూ ఒకటేట చేరుట తలపించలేదు. విభజనకార్యక్రమ, రాష్ట్ర నిర్మాణవ్యవహారములను అందరూ కలిసి విచారించుట అవసరము. ఆంధ్రమంత్రులకును, రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సంఘమునకును ప్రస్తుత మున్న 'స్పర్థలు' పరిష్కారము కావలెను. కాంగ్రెస్ కార్యదర్శి కలా వెంకట్రావుగారు, రాష్ట్రపతి డాక్టర్ పట్టాభిసేక రామయ్యగారు, ప్రకాశంపంతులుగారు, ఆంధ్ర కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు అచార్యరంగాగారు తమను మంత్రులతో అన్ని విషయములనూ చర్చించి విభజన విషయములోనే కాక రాష్ట్రనిర్మాణము విషయము లోనూ ఒక ఏర్పాటు చేయుట అవసరము. అన్నింటి కంటే ముఖ్యము జనపరి అడవ లేదీలోపున గవర్నరు జనరల్ ఉత్తరువు జారీఅవలెట్లు చూపవలసియున్నది. ఇందుకై నా ఆంధ్రనాయకుల సమష్టిప్రయత్నము అవసరము.

నూతన రాజ్యాంగము అమలుజరగడానికి పూర్వం ఆంధ్రరాష్ట్రఉత్తరువు జారీకాకపోలే నూతనరాజ్యాంగాన్ని అనుసరించి ఆంధ్రరాష్ట్రము ఇంతలో ఏర్పడగలదనే ఆశ లేదు. రాజ్యాంగవ్యవహార సంఘమువారు ఎప్పుడైనా ఆంధ్రకాంగ్రెసు ఆంధ్రరాష్ట్రము ఏర్పాటుకావడం అవసరం అని నూతించినాలో అప్పటినుంచి ఇందునిమిత్తం జరిగిన ప్రయత్నాలన్నింటిని మరిచి పై కాంగ్రెస్ కార్య వర్గము, కేంద్రప్రభుత్వము కూడా నూతనరాజ్యాంగం అమలుపరచుటతోబాటు ఆంధ్రరాష్ట్రం అవతరించాలనే ఉద్దేశ్యంతోనే ఇంతవరకూ వ్యవహారం జరుగుతున్నావారు. కాని అభ్యుత్థానంలో కేంద్ర

నవంబరు ౨౬-న కేదీన రాజ్యాంగపరిషత్తు స్వతంత్ర రిపబ్లిక్ రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించిన ఆనంతరం రాజ్యాంగచట్టపు ప్రతిపై పరిషత్తు అధ్యక్షుడు కేంద్ర ప్రధాన్ గారు సంతకం చేస్తున్నారు.

ప్రభుత్వవైఖరి ఎందుచేతనో కొద్దిగా మారిపోయింది. చెన్నై పట్టణాన్ని కేంద్రప్రభుత్వ పరిపాలనకు లోబడిన నగరంగా చేయకపోయినట్లు అలాంటిప్పుడు తాత్కాలికంగా ఆంధ్రరాష్ట్రం చెన్నై పట్టణంలో ఉండడం నుంచి స్వయంగా తీర్పు ఇవ్వడానికి బదులు ఈ విషయంలో ఆంధ్ర ప్రదేశ్ నాయకులకు సమాధానము కుదురుట అసాధ్యమని హెచ్చరించెను. తమిళనాడుకు మునుపరుకు, ఆంధ్రులు చెన్నై నగరముపై తమ హక్కులను బలపరచుకొనిన, ఎంతకాలమైనను వారు తమ ప్రభుత్వ పాలనను నగరమునం దుంచుకొనవచ్చు నని చెప్పి ఇప్పుడు, అద్దె చెల్లించి నగరములోని ప్రభుత్వములను ఎంతకాలమైనను ఉపయోగించుకొనవచ్చునని నూచింప వారంభించిరి. అద్దె చెల్లించి చెన్నై పట్టణమునం దుండుటకంటె ఆంధ్రులు తమ రాజధాని ఆంధ్రదేశముననే అందరికి పిలుగ నుండు పట్టణము ఏర్పరచుకొనట మంచిది.

ఈ ఒక్క విషయమున అంగీకారము కుదరనందున రాష్ట్ర నిర్మాణము వాయిదాపడుట జరిగిన, ఇంతలో ఆంధ్రరాష్ట్ర మేర్పడదని చెప్పవలెను. భారతగవర్నరుజనరల్ ఇటీవల పూరిలో ఉపన్యసించుచు భాషారాష్ట్ర నిర్మాణ సిద్ధాంతమును కాంగ్రెసు కేసలము ప్రచారం నమిత్తం అంగీకరించి ఉండేగాని పరిపాలనాపాలభ్యానికి కాదని ప్రకటించిరి. కేసలము ఆంధ్రరాష్ట్రాన్ని మాత్రమే నిర్మించుటకు కాంగ్రెస్ కార్యవర్గం తీర్మానించి ఉన్నందువల్ల కర్నూటకులు ఆగ్రహం వేసి రైరి. కేంద్ర, రాష్ట్ర శాసనసభలందు సభ్యులుగ నున్న కర్నూటకులు ౧౨ మంది తమ సభ్యత్వములకు రాజీనామా నిచ్చిరి. కేరళకుటుంబాధ్యక్షులులపై రాయబారములు నడిపుచున్నారు. పిన్నింటినలన భాషారాష్ట్ర నిర్మాణ సమస్య మరింత క్లిష్టమై ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము తిరిగి ఆడుగుపడెదలదు. నూత్న రాజ్యాంగమును అనుసరించి ప్రభుత్వము ఒకవిధ ప్రతిపాదించినను, అది ఒక్క ఆంధ్ర

రాష్ట్రమునకుమాత్రమే పరిమితమై యుండుట జరుగదు. భారతరాష్ట్రములను భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర నిర్మాణమాత్రముల ననుసరించి పునర్నిర్మాణముచేయుట ఇంతలో సాధ్యమగునది గాదు. ఈ పరిస్థితులనన్నింటిని గమనించి ఏవిధముగైనను ఆంధ్రరాష్ట్రానికి తిరువు జనవరి ౨౬ లోపున జారీయగునట్లు చూడవలసియున్నది.

ఈ సందర్భమున ఆంధ్రప్రజలు గమనింపవలసిన ముఖ్యాంశము ఒకటి ఉన్నది. రాష్ట్రం ఏర్పడు ఏర్పడు గుండో తెలియకపోయినా, అప్పుడే అనేకమంది రాజధాని తమ పూర్వో ఏర్పడాలనీ, హైకోర్టు తమ పట్నంలో ఉండాలనీ తీర్మానాలు చేస్తున్నారు. ఇలాంటి తీర్మానాలవల్ల ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణం సుకరం కాదు. రాజధానివిషయంలో గాని, హైకోర్టువిషయంలో గాని వాదోపవాదాలను పెంచక రాష్ట్రం ఏర్పడిన తరువాత, రాష్ట్రాభివృద్ధికి జరుగవలసిన పనులనుగురించి ఎక్కువగా విచారించడం అవసరం. ఆంధ్రులు ఎంతో త్యాగం చేయవలసిందిగా వుంది. రాష్ట్రంలో ఏర్పడవలసిన ప్రాజెక్టులు పూర్తిఅయి, రాష్ట్ర అరిక, పారిశ్రామిక స్థితి అభివృద్ధి కావాలంటే ఇప్పటికంటే ఎక్కువ పన్నులను చెల్లించ వలసిఉంటుంది. ప్రభుత్వమునా ములకు విరివిగా డబ్బు ఇచ్చుకొనవలసిఉంటుంది.

అయితే రాష్ట్రం ఏర్పడిన తరువాత వచ్చే ప్రభుత్వము ప్రజల విశ్వాసాన్ని పూర్తిగా మారగొని,

జాతీయకార్యక్రమనిర్వహణకు వారిని ప్రోత్సహించి నిర్మాణం ఉండాలి. ప్రస్తుతం వన రాష్ట్ర కార్యాలయ గమనిస్తే ఆంధ్రలోనూ తూర్పు గోదావరి, పశ్చిమ బెంగాల్ పరిస్థితులు ఏర్పడేటట్లు కనపడుతున్నవి. అలా గాక మన అగ్రవాడుకులు ఆంధ్ర ప్రభుత్వయంత్రమును నడపుటకు పూనుకుంటే రాష్ట్రంలో ఎక్కడా ఏర్పడుతుంది; రాష్ట్రముగా అభివృద్ధి చెందుతుంది.

ప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్రంలో కులవివేకాలు, భేదమానాలు పెచ్చుపెరిగిపోగల వనే భయము, భేదము ప్రబలంగా ఉంది. అలాంటిదే తటస్థ సేవ నిర్వహించే మనకు 'సె. ౯౩' పరిపాలన అనివార్యమై ఉంది. ఆంధ్రులకు అది గౌరవప్రదము గాదు. తండ్రిపరిస్థితులు అనివార్య మనే భావముతోనే మన మకులు కొందరు, సామాన్య ప్రజలన్న రాష్ట్రము డకుండా ఉండడమే మేలు అని భావించుచుండిరి. అనుమానములను నిర్మూలించేవలసిన తాద్యత మన మకులపైనే ఉన్నది. కొత్తమంత్రోద్యమిర్మాణము నే నున నా మకుల భవిష్యద్విధానము నిర్ణయింపబడినది. ఆరంభంలో ఒక్క పోరపాలు జరిగితే ఆ పోరపాలు అమలు రాష్ట్రానికి ముప్పు గనుంది. 'సూర్యనిర్మయము' కంటే ఈ ముచ్చే రాష్ట్రాభివృద్ధికి తీవ్రప్రతిబంధకం కాగలదు.

సూచన

గతమాసపు భారతీలో ఒకటికే మన "తెలుగు నిఘంటువులు" అను నావ్యాసములో కుక్రందిమార్పులు పాఠకులు గమనింపగోరుదును. (౧) "వేంకటేశాంధ్రము" రచించిన గణపవరపు వేంకటకవి క్రీ. శ. ౧౫౬౦ ప్రాంతమువాడు కావనియు, క్రీ. శ. ౧౬౬౦ ప్రాంతమువాడనియు నికరిద్దరు మిత్రులు వ్రాసిరి. స్వర్ణీయ వంగూరిమర్వా రావుగారి "కళకళపులచరిత్రము" నేను ముచ్చించిన కాలమున కాధారము. అది సరికానిచో "వేంకటేశాంధ్రము" పోలినిఘంటువుగాక చూడవ నిఘంటువుగా వచ్చును. (౨) ఆంధ్ర

గమనోగ్రహమును, ఆంధ్రరత్నాకరమును రెండును వైదిపాటిలక్ష్యులకవి ప్రణీతము లని వ్రాసిరిని. ఇందు రెండవది వైదిపాటి కవిలక్ష్యుని ప్రణీత మనియు, మొదటిదియు గవిలక్ష్యుని నొకటి కారనియు గమనింపగోరుదును. (౩) మార్యరాయనిఘంటువు అను రికక్రింద చూడవ పేరాలో "రమారము క్రీ. శ. ౧౮౦౦ కు చెందిన శివకవుల గిండు బ్రాహ్మణికుల గ్రంథాలే" అని పడినది. అది అచ్చుకొన్నది. క్రీ. శ. ౧౯౦౦ అని కరువుకొనునది.

బులుసు వేంకటేశ్వర్లు.

‘కవిబ్రహ్మనిర్గమనము

శ్రీ వావిరసింహారావు

తెగిపడ తెనుపాట నినదించెడి సానవీణతంత్రి; నె
వ్వగ నెద భారమై తెనుగుభారుచె; రసజ్ఞలోకముల్
పోగెను శోకవహ్ని; వలపుంగోటల క్షేత్రలక్ష్మి నె
మ్ముగము కళావిహీనమయి పోనీ కనుమోడ్పులో కవి!

నీవు కళాతపస్వివని నీ తెలుగులు గౌరవించి సం
భాషననేయనెంచి రభిమానపురస్కరితోడ, నీ
వీవిధి నస్తమించితి; విదెంతటి దుర్దినము; త్వ
ద్భావన బుల్కరింపవుగదా! ఇక రసప్రపంచముల్.

‘జలివిలిబాలచంద్రు’ల నవ్వువేల చిలుకు స్వేచ్ఛాకాంక్ష తెలిసితెలిసి
వీరశృంగారముల్ వెలయించు చాల’ అమృతవాగ్ధురి నోలలాడియాడి
రససిద్ధహృదయసీరాజనంబైన లోక’ సౌందర్య మరసియరసి
‘వీరభారత’ మహావిప్లవాధ్వము రుగాడి పులకల చేరితేరి
ఆంధ్రు లెప్పుడో నీమధురార్ద్ర స - పరిణతిశ్రీకి జోహారు పలికినారు,
ఆంధ్రజాతీయకవి యిట్టు లస్తమి త మాటాడు తెట్లు?—కన్నులు సెమర్చె.
తెనుగుల్ నోచిన నోముతెల్ల గాంచె; త్వత్కావ్యజీ
వననిర్వాణవిశాలవీధుల ననిరాల్మికై విశ్వమో
మానకల్యాణవిలాసముల్ వెలసెన్ బాసందసౌందర్యభా
జనస్వప్నుల్ వికసించె పో కవివ సీకవిత్వములోక.

తారషడ్జమతంత్రినాదములు పో ‘కవిబ్రహ్మ’ వదలిన మంజువీణ
‘నేను మీరెద’ నని ముందు పాడు - కవి ఎవం డాతనికి నమస్కారశతము.

‘కవిబ్రహ్మ’ నిర్గమనము

శ్రీ వాసి నరసింహారావు

తెగిపడె తెనుపాట నినదించెడి వే
వ్వగ నెద భారమై తెనుగుభారం
పోగెను శోకపహ్ని; వలపుం
మొగము కళావిహీనమయి పో
నీవు కళాతపస్వివని నీ తెలుగుల్
భావనసేయనెంచి రభిమానపుర
వీవిధి న న్తమించితి; విదెంతటి
ద్యావన బుల్కురింపవుగదా! ఇ
‘జలివిలిబాలచంద్రు’ల నవ్వువె
వీరశృంగారముల్ పెలయించు
రససిద్ధహృదయసిరాజనంబైన
‘వీరభారత’ మహావిష్ణువాధ్యము
ఆంధ్రు లెప్పుడో నీమధురార్ద్ర
ఆంధ్రజాతీయకవి యిట్లు ల న్తమి
తెనుగుల్ నోచిన నోములెల్ల
నననిర్వాణవిశాలవీధుల ననిరా
హసకల్యాణవిలాసముల్ వెలసె
జనస్మృతుల్ వికసించె పో కవి
తారపక్షమతంత్రినాదములు ప
‘నేను మీరు’ నని ముందు

గానవీణతంత్రి; న
ందె; రసజ్ఞలోకముల్
కోటల డేత్రలక్ష్మి నె
నీ కనుమోడులో కవీ!
గారవించి నం
ద్ధితోడ, నీ
దుర్దినము; త్వ
క రసప్రపంచముల్.
చిలుకు స్వేచ్ఛాకాంక్ష తెలిసి తెలిసి
వాల’ అమృతవాగ్ధురి నోలలాడియాడి
లోక’ సౌందర్య మరసియరసి
రుగాడి పులకల చేరితేరి
కు - పరిణతిశ్రీకి జోహారు పలికినారు,
ట మాటాడు తెట్లు?—కన్నులు సెమర్చె.
గాంచె; త్వత్కావ్యజీ
మై విశ్వమో
హృదయసౌందర్యభా
నీకవిత్వములోక.
‘కవిబ్రహ్మ’ వదలిన మంజువీణ
కు - కవి ఎవం డాతనికి నమస్కారతమము.